

25-26-27 Ekim 2019
Başkent Üniversitesi
Bağlıca Kampüsü

SOSYAL HİZMET SEMPOZYUMU 2019

*Evrensel Değerler Işığında
Sosyal Hizmet Uygulamalarında
Çağı Yakalamak*

**SOSYAL HİZMET SEMPOZYUMU
2019
“EVRENSEL DEĞERLER IŞIĞINDA
SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA
ÇAĞI YAKALAMAK”**

25-26-27 EKİM 2019
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ BAĞLICA KAMPÜSÜ
ANKARA

Yayın Hakkı © 2020 BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ GELİŞTİRME VAKFI İKTİSADİ İŞLETMESİ

Her hakkı mahfuzdur, bu kitabın yayın işini gerçekleştiren Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi dışında, telif hakkı yasası uyarınca, tümü ya da herhangi bir bölümü, resmi ve yazısı editörünün ve yayımcısının yazılı müsaadesi alınmadıkça tekrarlanamaz, basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi çıkartılamaz veya kopya anlamı taşıyacak hiçbir işlem yapılamaz.

ISBN: 978-605-06251-1-0

Sosyal Hizmet Sempozyumu 2019:

“Evrensel Değerler Işığında Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çağrı Yakalamak”

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

Editör:

Doç. Dr. Seda ATTEPE ÖZDEN - Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Yayına Hazırlayan: Başkent Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Bürosu

Tasarım ve Düzenleme: Pınar OSMANAĞAOĞLU

Sempozyum Başkanları

Prof. Dr. Arzu İaasıoğlu oban	SHU Fikri AKBİN
Başkent Üniversitesi	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
Sağlık Bilimleri Fakóltesi	(SHUDER)
Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı	Genel Başkanı

Sempozyum Sekreteryası

Doç. Dr. Seda Attepe Özden	Öğr. Gör. Merve Deniz Pak
Başkent Üniversitesi	Başkent Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakóltesi	Sağlık Bilimleri Fakóltesi
Sosyal Hizmet Bölümü	Sosyal Hizmet Bölümü

Sempozyum Düzenleme Kurulu (Soyadı sırasına göre)

Aktan, Mehmet Can - Öğr. Gör.
Arslan, İsmail - Sosyal Hizmet Uzmanı
Balcı, Ergin - Sosyal Hizmet Uzmanı
Bekiroğlu, Seval - Öğr. Gör. Dr
Bozkurt, Rahmiye - Sosyal Hizmet Uzmanı
İlik, Bülent - Öğr. Gör. Dr.
Kaçmaz, Süleyman - Sosyal Hizmet Uzmanı
Karahan, iğdem - Sosyal Hizmet Uzmanı
Koçak, Selin - Arş. Gör.
Kunar, Tülin - Sosyal Hizmet Uzmanı
Mutlu, Zeynep - Sosyal Hizmet Uzmanı
Ölçer, Ahmet Cemil - Sosyal Hizmet Uzmanı
Özbay, Abdullah - Sosyal Hizmet Uzmanı
Özcan, Emre - Öğr. Gör.
Özkaya, Mehmet Can - Sosyal Hizmet Uzmanı
Polat, Esin - Sosyal Hizmet Uzmanı
Yılmaz, Beyza - Arş. Gör.
Yurtkulu, Fayik - Sosyal Hizmet Uzmanı
Yüksel Tokmak, Fatma - Sosyal Hizmet Uzmanı

Bilimsel Danışma Kurulu **(Soyadı sırasına göre)**

Alptekin, Kamil - Prof. Dr.
Bulut, Işıl - Prof. Dr.
Buz, Sema - Prof. Dr.
Cankurtaran, Özlem - Prof. Dr.
Cılga, İbrahim - Prof.Dr.
Çamur Duyan, Gülsüm - Prof. Dr.
Danış, Mehmet Zafer - Prof. Dr.
Demirbilek, Melahat - Doç. Dr.
Demiröz, Filiz - Dr. Öğr. Üyesi
Duman, Nurdan - Prof. Dr.
Duyan, Veli - Prof. Dr.
Erbay, Ercüment - Doç. Dr.
Erkan, Gönül - Prof. Dr.
Gökcearslan, Elif - Prof. Dr.
Işıkhan, Vedat - Prof. Dr.
İl, Sunay - Prof. Dr.
Kahramanoğlu, Ertan - Doç. Dr.
Karataş, Kasım - Prof. Dr.
Küçükkaraca, Nilgün - Doç. Dr.
Mavili, Aliye - Prof. Dr.
Özbesler, Cengiz - Prof. Dr.
Özdemir, Uğur - Dr.
Özkan, Yasemin - Prof. Dr.
Polat, Gonca - Doç. Dr.
Şahin, Fatih - Prof. Dr.
Tekin, Uğur - Prof. Dr.
Tufan, Ayşe Beril - Prof. Dr.
Tuncay, Tarık - Prof. Dr.
Uluğtekin, Sevda - Prof. Dr.
Ünlü, Erden - Prof. Dr.
Yiğit, Talip - Dr. Öğr. Üyesi

SEMPOZYUM PROGRAMI

25 EKİM 2019 CUMA

09.00 – 09.30 Kayıt

09.30 – 10.00 Açılış Konuşmaları

10.00 – 12.00 Konferans (01)

Yer: Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

“Evrensel Değerler Işığında Sosyal Hizmet Uygulamaları:

* Dünyadaki ve Türkiye’deki Durum”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Işıl Bulut

“21. Yüzyılda Sosyal Hizmet Etiğinin Temel
Dayanaklarını Hatırlamak”

Öğr. Gör. Emre Özcan

“Evrensel Değerler Işığında Nasıl Bir Sosyal Hizmet Uygulaması”

Prof. Dr. Hakan Acar

“Evrensel Değerler Işığında Nasıl Bir Sosyal Politika”

Prof. Dr. Kasım Karataş

12.00 – 13.00 Yemek Arası

13.00-13.30 SHU Alim Yavuz “Sosyal Hizmet Yazmanın Terapötik Etkisi”

Yer: Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

13.30 – 15.30 Panel (01)

“Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamalarının Dar Boğazları”

Yer: Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Öğr. Gör. Dr. Bülent İlik

“Sosyal Hizmet Eğitiminde Yaşanan Sorunlar”

Prof. Dr. Kamil Alptekin (SHOD Başkanı)

“Hayırseverlikten Evrensel Hizmete ve Türkiye İçin Çözümler”

SHU Nihat Tarimeri

“SHUDER Gözünden Sosyal Hizmet Uygulamasında Karşılaşılan

Sorunlar” SHU Fikri Akbin (SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu
Başkanı)

15.30 – 15.45 Ara

15.45 – 17.30 Sözel ve Poster Bildiri Sunumları

26 EKİM 2019 CUMARTAESİ

09.30 – 10.45 Bildiri Sunumları

10.45 – 11.00 Ara

11.00 – 12.30 Konferans (02)

Yer: Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

“Sosyal Hizmet Uygulamalarında İyi Örnekler”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Arzu İçağasioğlu Çoban

“İyi Bir Uygulama Mümkün mü?”

SHU Emrah Kırımsoy

“Risk Altındaki Gençlerle Sosyal Hizmet Uygulamaları”

SHU Murat Berksun

“Çocuk Psikiyatrisi Alanında Sosyal Hizmet Uygulaması Kapsamında Aile Çalışmaları”

SHU Melek Durukan

“LGBTİ+’lerle Sosyal Hizmet Uygulaması”

SHU Öykü Yıldız

12.30 – 13.30 Yemek Arası

13.30 – 14.45 Bildiri Sunumları

14.45 – 15.00 Ara

13.30 – 16.15 Atölye Çalışmaları

Atölye Adı	Düzenleyen
Atölye Çalışması 1: Suriyeli Mültecilerle Çalışan Hizmet Sunucuların İkincil Tramvatizasyonu ve Süpervizyon	Prof. Dr. Uğur Tekin, Prof. Dr. Deniz Yüksek, Arş. Gör. Elif Demirbaş, Dr. Öğr. Üyesi Neşe Şahin Taşgın
Atölye Çalışması 2: Güç ve Güçlenmeye Dair Farkındalık Çalışması	Prof. Dr. Özlem Cankurtaran
Atölye Çalışması 3: Kendimizi Tanıyalım	Prof. Dr. Işıl Bulut
Atölye Çalışması 4: Grup Çalışmalarında Bağımlı Bireylerle Nasıl Çalışılır?	SHU Dilber Yıldız
Atölye Çalışması 5: Ticaret Mağduru Çocuğu Anlamak	Öğr.Gör Güngör Çabuk

15.00 – 16.15 Bildiri Sunumları

27 EKİM 2019 PAZAR

10.00 – 12.30 Konferans (03)

Sosyal Hizmet Eğitiminde ve Uygulamasında Yeni Perspektifler

Yer: Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Seda Attepe Özden

“Ruh Sağlığında İyileşme Perspektifi ve
Hizmet Kullanıcılarının Katılımı”

Doç. Dr. Gonca Polat

“Çevresel Sosyal Hizmet”

Dr. Öğretim Üyesi Umut Yanardağ

“Risk Toplumunda Düşünümsellik”

Dr. Aslıhan Burcu Öztürk

12.30 – 13.00 Genel Değerlendirme ve Kapanış

ÖNSÖZ

Sosyal hizmet uygulama temelli bir disiplin ve meslek olarak insan ihtiyaçlarını çok boyutlu ele almayı, bu ihtiyaçlardan yola çıkarak bireylerin ve toplumların yaşadığı sorunları azaltmayı hedeflemektedir. Bu hedefi yerine getirmek için sosyal hizmet mesleği, sosyal adalet ve insan haklarını temel alan evrensel değerleri benimsemektedir. Bu evrensel değerlerin sosyal hizmet uygulamalarına yansıtılması ile birlikte bireylerin ve toplumların sorunlarına çözüm bulmak kolaylaşacaktır.

Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği işbirliğinde düzenlenen, "Evrensel Değerler Işığında Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çağı Yakalamak" temalı bu Sempozyumda, günümüzde sosyal hizmet uygulamasında karşılaşılan zorlukların akademik düzeyde tartışılmasının alanda var olan sorunların çözümüne katkıda bulunacağını düşünmekteyiz.

Sosyal Hizmet Sempozyumu 2019'un önceki yıllarda yapılan Sosyal Hizmet Sempozyumları ışığında, yeni araştırma ve düşünceleriyle ülkemizi yeni ufuklara yönelteceği inancını taşıyor, katılımcılara ve Sempozyuma katkı veren Başkent Üniversitesi Kurucusu ve Yönetim Üst Kurulu Başkanı, Dünya Organ Nakli Derneği Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Haberal'a, Üniversitemiz Rektörü Sayın Prof. Dr. Ali Haberal'a, Üniversitemiz üst düzey yöneticilerine ve bu toplantıyı organize eden Bölüm personelimize teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Şahin Kavuncubaşı
Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı

ÖNSÖZ

Sosyal hizmet mesleği birey ve toplumların iyilik hallerini geliştirmek, sosyal kalkınmayı desteklemek, sosyal adaleti sağlamak amacıyla olan uygulama temelli bir meslektir. Bu amaçlarla da birey, aile, grup, topluluk ve toplum düzeylerinde mesleki uygulamalarını yürütmektedir.

Günümüzde başta yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği olmak üzere yaşanan sosyal sorunlar, çok boyutlu yapısı itibariyle sosyal hizmet uygulamalarına olan ihtiyaçı daha da artırmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleği sosyal sorunlara çözüm bulma amacıyla tüm dünyada geçerli olan evrensel değerlere sahiptir. Ancak, ülkemizde özellikle son dönemde yaşanan değişimler sosyal hizmetin temel felsefesi ve değerlerine ilişkin sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir.

Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ile işbirliği halinde düzenlediğimiz “Evrensel Değerler Işığında Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çağı Yakalamak” temalı Sosyal Hizmet Sempozyumu 2019’da, sosyal hizmet alanında evrensel değerlerin ele alınması, sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin ihtiyaçların belirlenmesi ve çözüm olanaklarının akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından tartişılması ve işlevsel önerilerin oluşturulmasını hedeflemekteyiz.

Bu Sempozyum’un gerçekteşmesinde başta her adımda bizi destekleyen Başkent Üniversitesi yönetimine ve destek veren tüm kişi ve kuruluşlara, bilimsel çalışmalarını ve yaptıkları uygulamaları bizlerle paylaşarak önemli katkılar veren tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Saygılarımızla,

Sempozyum Başkanları

Prof. Dr. Arzu İçağasioğlu Çoban
Başkent Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı

SHU Fikri AKBİN
Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
(SHUDER)
Genel Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	8
ÇOCUK PSİKIYATRİSİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI ve KLİNİKTEKİ MESLEKİ UYGULAMA OLGU ÖRNEKLERİ	15
SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN ERASMUS ÖĞRENCİ DEĞİŞİM PROGRAMI DENEYİMLERİ: EĞİTİMDE EVRENSELLİK	21
GÖNÜLLÜ SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ SAĞLAMAK: KURUMSAL İTİBAR PERSPEKTİFİNDEN YENİ BİR BAKIŞ	42
KADIN CİNAYETLERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	47
MÜLTECİLERİN AİLE BİRLEŞİMİ ve KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME	58
YÜKSEK GÜVENLİKLİ PSİKIYATRİ HASTANELERİ: RUHSAL SAĞLIK SORUNU OLAN TUTUKLU ve HÜKÜMLÜLERİN GEREKSİNİMLERİ, SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ	74
TIBBİ SOSYAL HİZMET BİRİMLERİNDE MÜRACAATÇILARA YÖNELİK YAŞANAN SORUNLAR, ÇÖZÜMSÜZLÜKLER ve ÖNERİLER: ANTALYA ÖRNEĞİ	84
KÜRESELLEŞEN SOSYAL SORUNLAR KARŞISINDA SOSYAL HİZMETİN SOSYOLOJİK İŞLEVİNİ İNSAN HAKLARI SÖYLEMİYLE YENİDEN DÜŞÜNMEK	96

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA ÇAĞI YAKALAMAK: E-SOSYAL HİZMET	109
GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE OLAN SIĞINMACI ÇOCUKLARIN SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIKLARI BARINMA GÜÇLÜKLERİ	125
KADIN İSTİHDAMI VE SOSYAL HİZMET: BOLU ÖRNEĞİ	138
ANNELİK ŞİDDETİNİN MEŞRULAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BEYLİKDÜZÜ ÖRNEĞİ	151
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ÖNERİSİ	165
GÖÇ ROTALARINDA ÇOCUK TİCARETİYLE ULUSLARARASI MÜCADELE	174
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK HAKLARI KONUSUNDAKİ TUTUMLARININ İNCELENMESİ ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: AMASYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	187
TIBBİ SOSYAL HİZMET UYGULAMASI; BİR VAKA SUNUMU	200
ÇOCUK İHMAL ve İSTİSMARI ALANINDA ÇALIŞAN PROFESYONELLERİN SUNULAN HİZMETLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ	208
SOSYAL HİZMET TEORİLERİ VE UYGULAMA	218
ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP TÜRKİYELİ ve SURİYELİ ANNELERİN AİLE İŞLEVSELLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	227
21.YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNE DOĞRU SOSYAL HİZMET ÖRGÜTLERİNDE 'NASIL BİR LİDERLİK'?	242

YAŞLILARLA SOSYAL HİZMETTE OKUL TEMELLİ KUŞAKLAR ARASI DAYANIŞMA MODELLİ DENEYSSEL BİR ÇALIŞMA	249
SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA ÇAĞI YAKALAMAK: BÜTÜNLEŞİK SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ ÖRNEĞİ	256
LGBTİ+'LARA YÖNELİK BASKI ve AYRIMCILIK KARŞITI SOSYAL HİZMET UYGULAMASI	262
KADINA YÖNELİK ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLERLE YAPILAN ÇALIŞMALAR ve TÜRKİYE BAĞLAMI	274
SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BİR YÖNTEM OLARAK SENARYOYA DAYALI ÖĞRENME ve MAKÜ İİBF SOSYAL HİZMET UYGULAMA SINIFI	288
CİNSEL İSTİSMAR ALANINDA BAKIM ve REHABİLİTASYON HİZMETİ VEREN KURULUŞLARDAKİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	303
HIV POZİTİF BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMASI	315
ÇOCUK DESTEK MERKEZİNDE PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN ÖZLÜK DOSYALARINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME	327
GENÇLERİN YAŞAM KALİTESİNİ ARTTIRAMAMA NEDENLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	340
LİMİTLERİ KALDIR DOĞA KAMPI FARKINDALIK UYGULAMASI	342
TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSUNUN MÜLTECİ SORUNU ve SOSYAL UYUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	344
TÜRK KIZILAY AİLE BAĞLARININ YENİDEN TESİSİ PROGRAMI: TÜRKİYE-SURİYE ÖRNEĞİ	345
ŞİDDET MAĞDURU KADINLARIN KADIN KONUKEVİ HİZMETLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ	347

GELENEKSEL ve MODERN AİLELERDE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI	349
CUMHURİYET DÖNEMİ TOPLUM KALKINMASI ÖRNEĞİ; TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ ÇALIŞMALARI - 1934	351
GÜÇLENDİRME PERSPEKTİFİ İLE “SED (SOSYAL EKONOMİK DESTEK)” HİZMET MODELİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	353
İNCİNEBİLİR GRUPLAR BAĞLAMINDA HIV/AIDS İLE SOSYAL HİZMET	355
SOSYAL MEDYA VE MÜLTECİLİK: SURIYELİLER HAKKINDA DOĞRU BİLİNEREN YANLIŞLAR	357
SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN KİTAP OKUMA ALIŞKANLIKLARI TUTUMU, ALGINAN KÜRESEL SOSYAL SORUMLULUKLARINI NASIL ETKİLER?	359
SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN ALGILARININ BELİRLENMESİ	362
ULUSLARARASI KATILIMLI SOSYAL HİZMET YAZ KAMPI	364
ENGELLİ AİLELERİNE KISA MOLA MERKEZİ	366

| KONFERANSLAR

ÇOCUK PSİKİYATRİSİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI ve KLİNİKTEKİ MESLEKİ UYGULAMA OLGU ÖRNEKLERİ

Melek Durukan¹

Ülkemizde; Çocuk ve Ergen Psikiyatri alanında ekip çalışması tercih edilen bir yaklaşımdır. Ekipte; Çocuk Psikiyatrisi, Psikolog, Çocuk Eğitimcisi ve Sosyal Hizmet Uzmanı yer almaktadır.

Psikiyatrik Ortamlarda Sosyal Hizmetin Temel Amacı; Hastanın tedaviyi kabul etmesi ve bakımını etkili bir şekilde kullanılmasını kolaylaştırmak, hastalık nedeni ile hasta ve hasta ve ailesinin yaşadığı stresi azaltmak, hastanın yaşadığı sorunları çözmesine yardımcı olmaktır.

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları;

- Çocuklarla, ergenlerle ve aileleri ile çalışmak
- Ev ziyaretleri,
- Okul ziyaretleri,
- Diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla çalışmalar yapmaktır.

Psikiyatrik tedavi ekibi içerisinde yer alan Sosyal Hizmet Uzmanı çalışmalarında yerine ve gereksinimine göre Sosyal Hizmetin her yöntemini kullanır. Bu yöntemler arasında;

- Savunuculuk Rolü,
- Vaka Yönetimi,
- Toplum Organizyonu,

Sosyal Hizmet Uzmanının sıkça başvurduğu yöntemlerdir.

VAKA YÖNETİMİNDE;

Sosyal Hizmet Uzmanı; danışanın problem çözme ve başa çıkma kapasiteleri güçlendirme, toplumsal kaynakların ve hizmetlerin etkili bir biçimde bireylerin gereksinimlerini uygun olarak yapılandırılması ve geliştirilmesini çalışır.

OLGU: 1

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi A.B.D.

8 Yaşında kız çocuğu, 2 aylık iken evlatlık alınmış, anne ve baba resmi olarak boşanma sürecinde iken, babanın eşinin boşanmasını engellemek adına, velayeti almak istediğini, annenin sorun çıkartması halinde kızlarına evlatlık olduğunu söylemekle tehdit etmesi, annenin de bu durumda kızına zarar gelmemesi adına Çocuk Ruh Sağlığına başvuru yaparak destek istemesi sonucu, aile görüşmesi için Sosyal Hizmet Uzmanına yönlendirilmesiyle, anne ile görüşme yapılmıştır.

Anne ile görüşme sonucunda; boşanmayı kendisinin istediğini, kızının velayetini vermek istemediğini, babanın ilgisiz olduğunu ve boşanmayı engellemek adına kendini tehdit ettiğini, bu durumun önüne geçmek adına kızına evlatlık olduğunu kendisinin söylemesi gerektiği konusunda anne desteklendi.

Anne bu durumda sıkıntı yaşamamak adına uzman gözetiminde bunu yapmak istediğini söylediğinde kendisine destek verildi. Kızı, annesi ile beraber görüşme yapıldı. Baba görüşmeye katılmak istemediğini ifade ettiği bilgisi verildi.

8 yaşındaki kıza annesi neden çocuğu olmadığını, bunun sonucunda kendisini nasıl evlatlık aldıklarının aşamalarını ağlayarak anlattığında, 8 yaşındaki kız çocuğunun tepkisinin olmadığı gözlemlendi. Bu durumunda kıza bunun nedeni sorulduğunda okula başladığında evlatlık olduğunu öğrendiğini, komşularının okulda öğretmeni ile konuşurken duyduğunu ve sonrasında evde evrakların olduğu dosyayı bulduğunu, bunu annesine-babasına söyleyemediğini bu durumda anne-babasının boşanmasında üzüldüğünü ama annesi ile beraber yaşamak istediğini ifade etti.

Anne ve kız ilişkisi desteklendi, bir süre takipleri yapıldı.

- **SHU Müdahalesi:** evlatlık işlemleri hakkında yasal işlemlerin çocuğa bildirilmesi konusunda aile görüşmesi yapılması, anne-kız ilişkilerinin sağlıklı olması ve ileride yaşanabilecek Psiko-sosyal sorunlar hakkında destek verilmiştir.

OLGU: 2

10 yaş erkek çocuk, uyum sorunları ve evde annesine bıçak çekmesi sonucu Çocuk Psikiyatrisine getirildiği, Poliklinik muayenesinde çocukta uyum sorunlarının olmadığı, aile sorunları yaşadığının tespit edilmesi üzerine Sosyal Hizmet Uzmanına yönlendirilen vaka ile aile görüşmesi yapılmıştır.

5 seans yapılan aile görüşmesi sürecinde; babanın seyyar satıcılık yaptığı,

4 çocuktan en büyüğü ve tek erkek çocuk olduğu, ortaokula başladığı ders başarısının iyi olduğu, ancak babasının sosyal güvencesi olmadığı için oğlunun okula gitmesi yerine kendisine destek olması için çalışmaya zorladığı, babanın da kahveye giderek zaman geçirdiği anlaşıldı.

Çocukla iyi bir iletişim kurularak okumak istediği, babasına karşı gelemediği, karşı geldiğinde fiziksel şiddet uyguladığı, annesinin de kendisini zorlaması üzerine bıçak çektiğini, babası ile çalışmak istemedi, arkadaşları ile beraber zaman geçirmek istediği bilgisi alındı.

Çocukla okula gitme konusunda anlaşıldı, haftanın 3 günü okul sonrası babasına destek vermesi, kendi yaşlıları ile de ailesinin bilgisi dahilinde arkadaşları ile görüşmesi konusunda babası ile uzlaşma sağlayabileceğimiz yönünde anlaşma yapıldı.

Baba ile Çocuk Hakları yasasının ilgili maddelerine göre çocuğunun eğitim hakkını engellemesi durumunda yasal işlemler başlatılabileceğini, ergenlik döneminde olan erkek çocuğun baba-oğul ilişkilerinde yaşanabilecek sorunlara dair çalışılarak aile çalışması sonlandırılmıştır.

- **SHU Müdahale:** Babanın yasal olarak çocuğun hakları konusunda bilgilendirildiği, baba-oğul ilişkilerinin sağlıklı olması yönünde çalışıldığı, ergenlik dönem özellikleri ve aile ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda aile çalışmaları yapılmıştır.

OLGU: 3

14 yaş erkek çocuk, DEHB Tanısı ile Çocuk Psikiyatrisinden takip edilen vakanın, Okulda bir-iki arkadaşına kendi kullandığı ilacı vermesi ile uyuşturucu satışı yaptığı yönünde yönetime bildirilmesi sonucu hakkında dava açıldığı ve disiplin cezası verildiği, ailenin okulla görüşme yapmasına rağmen okul yönetiminin tedavisi konusunda ikna olmadıkları öğrenilmiştir.

Ergen erkek çocuğun, ailesi ile görüşme yapılarak okul incelemesi yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Aileden alınan bilgi sonucu; ergenin kendisini ifade etmekte zorlandığı, ilaçları arkadaşlarına onlarla iyi ilişkiler kurmak adına iyi niyetle verdiği bilgisi alındı.

Ergen gencin; bu durumun kendisi adına suç teşkil edebileceğini bilmediği, ailesinin de diğer velilerin şikayet etmesi sonucu okul yönetimi ile görüştüğünden sonra haberinin olduğunu, kendisine çok kızdıkları ve

bu durumda aile ile okul yönetimin sorunlar yaşadıkları öğrenilmiştir. Aile ile tedavinin düzenlenmesi ve okul yönetimi ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi konusunda çalışma başlatılmıştır.

Ergen-aile ilişkileri, ergenin yaşıt ilişkileri çalışılmış. Okulla ilgili sorunun düzeltilmesi konusunda okul incelemesi yapılması planlanmıştır.

- **SHU Müdahale:** Okul - aile sorunlarının çözülmesi ve tedaviye yönelik bilgilendirme yapılması yönünde okul incelemesi yapıldı.

Aile ile ergen-aile ilişkileri çalışıldı. Ergenlik dönemine yönelik ergenle bireysel destek verildi.

OLGU: 4

15 yaş kız çocuğu, ergen-aile çatışması gibi görülen ailede, annenin kızına yönelik saldırgan tavırlarının olduğu, genç kızın ergenlikle beraber değişen giyim tarzı, dudaklarını ve tırnaklarını siyaha boyaması, babanın sürece müdahale edemediği, arkadaşları ile görüşmesinin engellendiği anlaşıldı.

Anne ve genç kız arasında yaşanan sorunların otorite sorunu gibi görünse de ergenin anne ile yakın ilişki kuramadığı, anneye karşı yasaklanan her eylemi yaptığı, son zamanlarda anneden ve yakınlarından izinsiz para alma olaylarının olması sonucu ergen ile bire bir görüşme yapıldı.

Görüşme sonucunda ergenin gece 12 den sonra evden kaçtığı, barlara takıldığı, madde kullanımına başladığı, para yetmediği için izinsiz para almaya başladığını, kendini kontrol edemediği, bu durumdan rahatsız olduğunu söylemesi üzerine doktoru ile irtibata geçerek Psikiyatrik tedavi takibi yeniden sağlandı.

Ergen genç kızla anlaşma yapıldı, aile görüşmesinde madde kullanımını aileye açıklaması ve destek alma konusunda kendisine yardımcı oluna bileceği söylendi. Aile görüşmesinde genç kızın yaşadıklarını ailesine aktarması ve gerekli müdahaleler yapılarak ailenin de tedaviye dahil olması sağlandı. Genç kız ve ailesi ile uzlaşma sağlandıktan sonra Doktorunun takibi ile beraber Çamatem'e yönlendirildi.

- **SHU Müdahale:** Madde kullanımının tespit edilmesi, gereken tedaviye yönlendirilme yapılması, aile görüşmesi yapılarak tedavinin devamı sağlandı.

OLGU: 5

Poliklinikten yönlendirilen; 7 yaş kız çocuğu ve anne-babası ile beraber görüşmeye alındı. Aile ile yapılan görüşmede, anne ev hanımı, baba da özel şirkette çalıştığı ve gelirinin iyi olduğu, aile apartmanında oturduklarını, tek çocukları oldukları ve boşanmak zorunda kaldıklarını, çocuklarının da bu durumdan etkilendiğini o nedenle Çocuk Psikiyatrisine geldiklerini ifade ettiler.

Anne-baba ile yapılan görüşme sürecinde; eşler arasında hiçbir problem yaşamadıklarını, babanın annesi tarafından sürekli ilişkilerine müdahale edildiğini, boşanmaları konusunda baskı uygulandığını, bunun için boşanmayı uygun gördüklerini, babasının işinin Anadolu yakasında olduğunu, ailenin taşınmalarına izin vermedikleri ifade edildi.

Anne ve babanın sorunlarının çözüm konusunda birlikte hareket etmeleri konusunda çalışıldı ve çözüm olarak evlerini taşımaları bir süre adres bilgilerini vermemeleri ve anne ile sadece babanın görüşmesi yapması konusunda anlaşma yapıldı.

Bir hafta sonra aile görüşmeye alındı ve yeni eve taşındıklarını, aile olarak rahatladıklarını, anne-oğul ilişkilerinin eskiye göre daha iyi olduğu belirtildi.

KAYNAKLAR

Özdemir, U. (2000). *Türkiye'de Psikiyatrik Sosyal Hizmet*. Ankara: Aydınlar Matbaası.

| BİLDİRİLER

**SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN
ERASMUS ÖĞRENCİ DEĞİŞİM
PROGRAMI DENEYİMLERİ:
EĞİTİMDE EVRENSELLİK**

Demet Akarçay Ulutaş¹
Büşra Gürbüz²
Zeliha Ulutaş²

GİRİŞ

Sosyal hizmet eğitim süreci, teorik bilgi donanımının yanında uygulama ve süpervizyona dayalı bir çatıdan oluşmaktadır. Bu sürecin içinde, sosyal hizmet bilgisinin üretilmesine yardımcı olacak yaklaşımların ve tekniklerin öğretimi, teorik derslere dayanmakta ve ilerleyen sınıflarda devam edilen uygulama sürecinde alanda gerçek müdahalelerden elde edilen deneyimlerle desteklenmektedir. Bu canlı ve dinamik eğitim sürecinin toplumdaki sorunlarla ve değişimlerle yakından ilişkili olarak kendine bir çerçeve çizdiği anlaşılabilmektedir. Her toplumun sorun ve ihtiyaç tanımlamasının farklı olduğu görülmekle birlikte küreselleşme, ekonomik kaygılar, savaş, eğitim ve sağlık ihtiyacının daha iyi şartlarda karşılanması isteği gibi nedenlerle ülkeler arasında görülen zorunlu ve isteğe bağlı hareketliliklerin her bireye ve topluma özgü farklılıkları bir araya getirdiği düşünülmektedir.

Çeşitli farklılıklara sahip gruplarla bir arada yaşamının yanında, eğitim sürecindeki öğrencilerin farklı kültürlerle ve eğitim koşullarıyla tanışması ve mesleğine yönelik bakış açısını genişletmesi amacıyla ülkeler arasında yapılan anlaşmalarla geliştirilen pek çok programdan biri olan Erasmus süreci karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, Erasmus'u anlamlandırmada, hem öğrencinin mesleki kimliğini geliştirmesine olan katkısına hem de eğitim sürecindeki yerel ve evrensel bilginin konumlandırılması açısından getirilerine odaklanmak gerekmektedir. Sosyal hizmet eğitiminin

¹ Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, demet.akarcay@karatay.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı, busra.gurbuz@karatay.edu.tr, zeliha.ulutas@karatay.edu.tr

uluslararası alana uygun olarak düzenlemesi, müdahalelerin sosyal adalet ilkesine bağlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için çok önemlidir. Bu bağlamda, alan eğitimine hazırlık olarak teorik bilginin sunulduğu sosyal hizmet eğitim sürecinin sosyal adalet, toplumun saygınlığı ve değerleri ile insan ilişkilerini sosyal hizmet mesleğinin etik ilke ve sorumlulukları çerçevesinde bütünleştirme fırsatı sunması gerekmektedir. Bu anlamda, sosyal hizmette uluslararası alan eğitiminin hangi koşullarda iyi olabileceğine yönelik meslek tanımının genişletilmesine ve sosyal hizmet müfredatının sosyal hizmet öğrencilerine değerli deneyimler sağlayabilecek ilerici adalet çalışmalarında yer alan farklı disiplinlerden ve geçmişe sahip kişileri içererek şekilde zenginleştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Jönsson ve Flem, 2018). Sosyal hizmette geliştirilen ulusal standartlar, sosyal adalete ve tüm insanlara saygıya dayalı bir rehber niteliği taşıyan genel değerler üzerine yerleştirilmiştir. Standartlar, asgari ölçütleri yansıtsa da çeşitli sosyal hizmet eğitim kurumları bu standartlara uyararak kendilerine özgü öğrenme programları geliştirmektedirler (Sewpaul ve Lombard, 2004). Dolayısıyla, sosyal hizmet eğitim sürecinin içinde, toplumların kendilerine özgü değerleriyle oluşturulmuş yerel bilginin yanında, küreselleşme ve ülkeler arasında gerçekleştirilen hareketliliklere bağlı olarak geliştirilen evrensel bilgi donanımının varolduğu görülmektedir. Bu bakış açısıyla, bu çalışmada Erasmus ile farklı kültürlerle birarada yaşama ve farklı müfredatların olduğu sosyal hizmet eğitim süreçlerine katılma fırsatı bulan sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet eğitiminde evrensellik deneyimleri sunulmaya çalışılacaktır.

Eğitimde Evrensellik ve Uluslararası Sosyal Hizmet Eğitimi

Geçmişten günümüze kadar, uluslararası konular sürekli sosyal hizmet alanının ve eğitiminin bir konusu haline gelmiştir (Powell ve Robison, 2007). Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan küresel sorunları ve ülkeye özgü yerel sorunları ele alma ve bu sorunlara yönelik müdahaleler gerçekleştirme noktasında, sosyal hizmet eğitimcilerine önemli rol ve görevler düşmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, ülkeye özgü sorunlar için yerel müdahaleler geliştirmeli, küresel sorunlara yönelik ise farklı kültürel gruplarla çalışma konusundaki yeterliliklerini artırmalıdır (Engstrom ve Jones, 2007).

Uluslararasılaşma, sosyal hizmette mesleki sınırları aşan ve evrensel standartlara dayalı bir şekilde toplumdaki marjinal grupların sorun ve ihtiyaçlarına yanıt veren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Rasell ve ark., 2019). Uluslararası sosyal hizmet derneklerinin evrimi ile birlikte sosyal hizmet için küresel gündemler, sosyal hizmet eğitimi için küresel

standartlar, farklı ülkelerdeki sosyal hizmet uzmanları, eğitimciler ve araştırmacılar arasındaki etkileşim ve değişim noktasında önemli adımlar atılmıştır. Evrensellik ve evrensel standartların gündeme gelmesiyle birlikte evrensel ve yerel ilkeler, yaklaşımlar ve fikirler arasında gerçekleştirilmesi gereken uygun bir dengenin oluşturulmasına yönelik tartışmaları ortaya çıkmıştır (Rasell ve ark., 2019). Her ne kadar sosyal hizmet eğitim standartları, sosyal hizmet mezunlarının küresel bir ortamda uygulama yapabilmelerini gerektirse de sosyal hizmet okullarının bu hedefe ulaşmak için nasıl bir çalışma yaptıkları ve bu eğitimin amacının ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Mapp ve Gabel (2019) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, sosyal hizmet eğitiminde uluslararası bakış açılarını tanıtmak için çeşitli hedefler olduğunu ve yurtdışında eğitim, uluslararası uygulama ve materyal yayını da dahil olmak üzere müfredatta birtakım yöntemler kullanılması gerektiğinin altı çizilmektedir. Uluslararası öğrencilere aktarılacak belirli bir bilgi ve beceri kaynağından ziyade, sosyal hizmet eğitiminin sosyal hizmetteki çeşitliliğe değer vererek sorunları, müdahaleleri, değerleri ve ikilemleri analiz etmek için ortak bir yaklaşımı teşvik etmesi gerekmektedir. Ülkeler arasında gerçekleştirilen etkileşim, bu bütünleşmeyi destekleyebilmekte ve eşitsizlik, ayrımcılık ve baskı ile mücadele ve kendi uygulamasının temellerini sorgulama için bir platform sağlayabilmektedir. Eğitimin uluslararasılaşmasına yönelik olarak atılacak her türlü adımın, yerel özelliklere değer vererek farklı özelliklere sahip tüm ihtiyaç sahiplerinin ve uzmanların farklılıkları analiz etmelerine ve uygun bir şekilde bir araya getirmelerine yardımcı olan bir temele dayanması gerekmektedir. Bu tür deneyimler, mezunların küresel bir mesleki kimliğin getirdiği ortak duyguyu paylaşmasına ve geliştirmesine yardımcı olabilecek ve sosyal hizmetin tüm bağlamlarda sürekli olarak gelişmesini ve ihtiyaçlara yanıt vermesini sağlayabilecektir (Rasell ve ark., 2019). Bunun yanında, farklı değerlere ve özelliklere sahip bireylerin ihtiyaçları ve sorunlarına yönelik müdahalelerde özgünlüğün yani gerçek bireysel kimliğin dahil edilmesi, sosyal uyumu hızlandırıcı bir etki gösterecektir. Bu bağlamda, sosyal hizmet eğitiminin toplumdaki farklılıklar ile hizmet mekanizmaları arasında bir denge kurmada etkili yanıt verecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet eğitiminin amaçlarından biri olarak sosyal hizmet uzmanı adaylarını, sosyal hizmet uygulamalarının küresel bağlamını tanımaya hazırlamak olduğu ifade edilebilmektedir. Bu durum, sosyal yardım politikası ve sosyal hizmet sunumunda uluslararası konulara ilişkin bir içerikle sosyal hizmet öğrencilerinin küresel konularda eğitilmelerini gerektirmektedir (Mapp ve Gabel, 2019). Son yirmi yılda, öğrencilere uluslararası uygulamalarını tamamlama fırsatı sunan sosyal hizmet programlarının

sayısında bir artış olmuştur. Mevcut araştırmalar uluslararası uygulama deneyimlerinin, öğrencilere başka bir kültürde yaşama ve farklı sosyal refah sistemlerini tanıma fırsatı sunan, insan davranışını şekillendiren farklı dünya görüşlerine ve sosyal sorunlara yönelik çeşitli müdahale yollarına tanıklık eden güçlü öğrenme araçları olduğunu göstermektedir (Schwartz ve ark., 2011). Bu araçlardan biri olan ve sınır ötesi iş birliğinin bir örneği ve öğrencilerin kültürlerarası becerilerini ve çalışma kapasitelerini geliştirme fırsatı sağlayan ve 1987 yılında kurulan Erasmus öğrenci değişim programı, Avrupa Komisyonu (AK) tarafından finanse edilmektedir. Bu program, yıllar içinde Avrupa çapındaki üniversitelerdeki öğrenciler için yurt dışı çalışma deneyimi elde etmek adına önemli bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla Erasmus programı ile farklı yönleri ve özellikleriyle çok çeşitli ülkelerden bireyler ve kurumlar arasında iş birliği sağlanmaktadır (Cairns, 2019). Yükseköğretim Kurulu tarafından 2019 yılında yayınlanan 2018- Üniversite Yıllık İzleme ve Değerlendirme Raporlarından elde edilen verilere göre, bu tarihe kadar Avrupa'daki Üniversitelerden ülkemizdeki Üniversitelere eğitim için gelen öğrenci sayısının 5591 ve Avrupa'daki üniversitelerde eğitim almak üzere giden öğrenci sayısının ise 19009 olduğu anlaşılmaktadır (www.youthactionleaders.com). Ülkemizle diğer ülkeler arasında yoğun olarak yaşanan bu uluslararası öğrenci hareketliliğine ait çıktılarının sosyal hizmet eğitim sürecindeki yerinin anlaşılması değerli gibi görünmektedir. Farklı kültürlerle ait günlük yaşam düzenlerinin, iletişim biçimlerinin, sembollerin kendi ortamında değerlendirilmesinin sosyal hizmet öğrencisinin mesleki kimliğine olan katkısı tartışılmazdır. Türkiye'den farklı ülkelere Erasmus aracılığıyla giden sosyal hizmet öğrencilerinin farklı bir kültüre sonradan dahil olmanın getirdiği krizleri ve süreçleri birebir deneyimleyerek kazanımlar geliştirmesi uzman adaylarının farklı kültürlerle çalışma kapasitesini ifade eden kültürel yetkinlik için önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Nitel araştırma prosedürüne uygun olarak tasarlanan çalışmada, sosyal hizmet eğitim sürecinde Erasmus öğrenci değişim programıyla yurtdışında teorik ders almış ya da uygulama süreci yürütmüş Konya ilindeki iki Üniversitede eğitim gören/görmüş öğrencilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacılar tarafından Taylor and Francis Online, Google Akademik ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları aracılığıyla literatür taraması yapılarak ulusal ve uluslararası kaynaklara ulaşılmış ve

bu şekilde oluşturulmuş soru havuzundan faydalanılarak hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan soruların oluşturulması sürecinde, konu ile ilgili dağınık halde bulunan gereçlerin pragmatik bir görevi yerine getirmek için bir araya getirilmesi ya da kullanılması olarak tanımlanan brikolaj tekniğinin gerekleri takip edilmiştir (Neuman, 2012). Soru havuzunun oluşturulması noktasında, temel alınan kaynaklar Bilici (2016), Işık (2018), Arslan Bağcı vd. (2018), Bakiroğlu ve Centel (2010), Demir ve Demir (2009), Özdem (2013), Ekmen (2014), Ünal (2011) ve Ersoy (2013) olarak ifade edilebilmektedir. Oluşturulan soru havuzunda birbiriyle benzeyen, katılımcıyı yönlendirebileceği düşünülen, ifade ve anlatım bozukluğu olan cümleler çıkarıldıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu, sosyal hizmet alanından 4, sosyoloji alanından 2 öğretim üyesi tarafından incelenmiş ve görüşleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek son halini almıştır. Bu görüşme formu, öğrencilerin eğitim gördükleri Üniversite, Erasmus sürecini geçirdikleri ülke ve daha önce yurtdışı deneyimlerinin olup olmadığına ilişkin üç kapalı uçlu sorudan oluşan ilk bölüm, Erasmus sürecine karar verme ve çevresel desteklerinin tanımlanmasına yönelik 4 sorudan oluşan ve "Erasmusa Karar Verme Süreci" olarak isimlendirilen ikinci bölüm, 2 sorudan oluşan "Erasmus ile Gidilen Ülkedeki Deneyimler" in keşfedildiği üçüncü bölüm, 3 soruyu kapsayan "Erasmus Sonrası Deneyimler" olarak ifade edilen ve öğrencilerin farklı kültürlerle bir arada yaşama ve eğitim görme süreçlerinden sonra bireysel ve mesleki gelişimlerine yönelik görüşlerinin ele alındığı dördüncü bölüm ve 5 sorudan oluşan "Uluslararası Sosyal Hizmet Eğitimi Konusundaki Düşünceler"inin ve önerilerinin alındığı son bölüm olmak üzere toplam beş bölüm ve 17 sorudan oluşmaktadır.

Liehr, Marcus ve Cameron'ın (2005), nitel tasarımlı araştırmalarda çalışma grubunun büyüklüğünün belirlenmesinde 'doygunluğun' önemli bir kriter olduğunu ifade ettiği üzere, bu çalışma kapsamında toplam 7 öğrenci ile 09.06.2019-25.07.2019 tarihleri arasında, araştırmacılar tarafından yürütülen derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yürütülen her bir görüşmeden önce, öğrencilere çalışmanın amacı, gerekçesi, yürütücü/araştırmacı grubu ve içeriği konusunda bilgiler verilmiştir. Ses kaydının alınma biçiminin ve gerekçesinin, bilgi gizliliğinin öneminin ve raporlandırma noktasında katılımcıların isimlerinin anonim hale getirileceğinin detaylı bir şekilde aktarıldığı 'gönüllü katılım formu'nun hem sorumlu araştırmacının hem de çalışmaya katılmayı gönüllülük esası ile kabul eden katılımcı tarafından imzalanması sağlanmıştır. Katılımcıların tamamı, Konya ilindeki bir Üniversitede sosyal hizmet bölümünde eğitim gören ya da mezun öğrenciler

olup her bir görüşme yaklaşık bir saat sürmüş ve görüşme sırasında elde edilen veri yığını ses kaydı aracılığıyla arşivlenmiştir. Katılımcıların 5'i kadın, 2'si erkek olup Litvanya ve Almanya'da Erasmus sürecine dahil olmuşlardır.

BULGULAR

Katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi ile sınıflandırılarak bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları, "Erasmus Süreci ve İlk Deneyimler", "Erasmus Sonrası Kazanımlar" ve "Uluslararası Sosyal Hizmet Eğitiminin Yansımaları" şeklinde üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Katılımcıların ifadelerinin belli kısımlarının paylaşıldığı bu bölümde, isimleri gizli tutularak araştırmacılar tarafından belirlenen kısaltmalar (K1, K2, K3...) kullanılarak anonimleştirilmiştir.

Erasmus Süreci ve İlk Deneyimler

Çalışma kapsamındaki öğrencilerin Erasmus ile yurt dışında bir sosyal hizmet eğitimi sürecine katılımlarını yönlendiren faktörlerin farklı kültürleri, ülkeleri tanımaya yönelik kişisel ilgi ve merak, mesleki gelişim noktasında fayda sağlayabilecekleri düşüncesi ve daha önce bu deneyimi yaşamış arkadaşlarının etkileri olduğu görülmüştür.

"... öncesinde yurtdışı tecrübem vardı, Avrupa'yı da çok görmek isiyordum. Aynı zamanda eğitimimin aksamaması hem de ekonomik olarak zorlanmamam gerekiyordu... Erasmus'un bu açıdan ideal olduğunu düşündüm." (K5)

Bunun yanında, daha öncesinde yurtdışı deneyimi olan iki öğrencinin aileleri tarafından daha kolay destek gördükleri ifade edilmiştir. Diğer öğrenciler, her ne kadar ailelerinden hem gidiş hem de yurtdışında bulunulan süreçte destek görmüş olsalar da annelerinin ya da babalarının özellikle programın başlangıç aşamasında, yaşadıkları kaygı nedeniyle sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Cairns'a göre (2017) de Erasmus, özellikle aileden bağımsız olmak için gerekli kişisel niteliklere sahip olmayan gençleri zorlu bir süreçte dahil etmektedir.

"Annem biraz tedirgin oldu, çünkü farklı bir ülkeye gidiyorum, başıma bir şey geleceğini düşündü ama babam destek oldu. ... Kendisi gidip görmemi istedi, farklı bir tecrübe yaşamamı..." (K1)

"... Erasmus Koordinatörlüğünden haber geldikten sonra babamı aradım... Hiçbir şekilde sıkıntı çıkarmadan anlayışla karşılayarak zaten bekledikleri, istedikleri bir durumdu, direkt hazırlıklara başladık, çünkü ailem bana hep şunu derdi: Bir işi yapacaksan en iyisini yap, en iyisi için de ne yapılması gerekiyorsa onu yap." (K2)

Öğrencilerin okudukları üniversitelerin anlaşmaları oldukları ülkelere Erasmus aracılığıyla gittikleri görülürken kendi yakın akrabalarının buldukları ülkeleri de tercih ettikleri görülmüştür. Üniversitelerinin birden fazla ülkede birden fazla okul ile anlaşmasının bulunması durumunda ise, öğrenciler, ülkelerin kolaylıkla hareket edebilecekleri şekilde diğer ülkelere olan yakınlıklarını, coğrafi özelliklerini değerlendirerek tercihlerini yaptıklarını ifade etmişlerdir.

"... Almanya'da teyzem var, Almanya'yı seçmemdeki en büyük etken orada barınma ve bana yardım edecek kişilerin, kendi akrabalarımın olmasıydı" (K2)

"... geçen yıllardan arkadaşlar oraya gidiyorlardı hatta hala orada bulunan arkadaşlar var. Dolayısıyla bu durumun benim sürecimi daha da kolaylaştıracağını düşündüm... Bilmediğim bir ortamdan dolayı kaygı yaşamak istemedim." (K5)

Yapılan araştırmalar Erasmus deneyimi için arkadaşlık ve akrabalık ağlarının önerisinin etkili olabileceğini ileri sürmektedir. Yükseköğretim uluslararası öğrencilerle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin yurt dışında çalışmaya daha çok tanıdıkları kişilerin sahip oldukları ağlarını kullanarak karar verdikleri görülmüştür. Bu durum sosyal ağların yurt dışına gitme konusunun arkasındaki itici bir güç olduğu sonucuna varmaktadır (Beech, 2015). Ayrıca, Erasmus öğrenci hareketliliğinin toplumsal uyum ve sosyal içerme içindeki değeri tartışılmalı bir konu olduğu görülmektedir (Cairns, 2019). Bu bağlamda destekleyecek şekilde, çalışmada öncesinde yurt dışı deneyimi bulunan öğrencilerin Erasmus aracılığıyla gidecekleri ülkeyle ilgili herhangi bir kaygı yaşamadıklarını belirttikleri görülürken diğer öğrencilerin, Türkiye'den gittikleri için kadın öğrenciler ise dış görünüşlerinden dolayı (başörtülü oldukları için) ırkçı ya da dışlayıcı tutumlara maruz kalabileceklerinin endişelerini yaşadıkları ancak bu ülkelerde yaşamaya başladıktan sonra bu düşüncelerinin ortadan kalktığını ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, dil sorunu, özellikle öğrencilerin yabancı dil konuşmayla ilgili daha öncesinde çok iyi deneyimlerinin

olmamasından kaynaklı olarak öğrencilerde biraz gerginlik yaratmış gibi görünmektedir.

"... Almanya'da hala ırkçı gruplar var. ... Fazlaca Türk düşmanlığı var. ... Tesettürlü olduğum için benden ziyade ailemin tereddütü biraz da bu noktada oldu açıkçası" (K2)

"Herhangi bir kültüre karşı önyargım hiçbir zaman olmadı ama bu, kültürler hakkında genelleme yapmadan düşünce sahibi olmama engel değil. Erasmus sonrası tanınacak çok fazla kültür olduğunun farkında vardım. Bunun (farklılıkların) bir bariyer olmadığını farkına vardığımı söyleyebilirim" (K3)

"... Muhafazakar görünümümlü olduğum için nasıl bir tepkiyle karşılaşacağımı merak ediyordum. ... Neden kapalısın, bunu kendi mi tercih ettin, ailen mi kapanmanı istedi? diye soruyorlardı. Bunun dışında olumsuz bir tavırla karşılaşmadım..." (K4)

Erasmus Sonrası Kazanımlar

Üç öğrenci gittikleri ülkelerde, Erasmus dahilinde yabancı ülkelere gelen öğrenciler için herhangi bir oryantasyon toplantısı yapılmadığını belirtirken diğer öğrenciler ise yapılan oryantasyon toplantılarının faydalı ancak bir kısmının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan oryantasyon toplantılarında öğrencilerin diğer Erasmus öğrencileriyle tanışma fırsatı buldukları, gittikleri ülkelerin özelliklerini genel olarak tanıdıklarını ve eğitime devam edecekleri Üniversitelerdeki aktiviteler hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Oryantasyon toplantısının yapılmadığı ülkelerde ise, öğrencilerin daha önce burada eğitim alan arkadaşları ya da dağıtılan tanıtım broşürleri aracılığıyla bilgi edindikleri öğrenilmiştir. Bununla birlikte, bu tür toplantıların çok önemli ve faydalı olabileceğini vurgulamışlardır.

"... yapılan oryantasyon toplantısının sadece tanışmaya odaklandığını düşünüyorum. Erasmus için farklı olmalıydı... Farklı kültürlerden öğrencilerin olması gerekiyordu... Bize ülkenin, yaşadığımız şehrin kurallarını, önemli noktalarını anlatmaları gerekirdi..." (K1).

"... küçük çaplı bir oryantasyon toplantısı yapıldı. Erasmus programını, neler yapabileceğimizi anlattılar, Litvanya'yı tanıttılar, Üniversitenin bize neler sunacağından bahsettiler.

... Bu toplantının bana en büyük katkısı Erasmus programı ile gelen diğer arkadaşları tanımak oldu... Yalnız hissetmiyordum böylelikle..." (K5)

Oryantasyon eğitimi ile Erasmus programına katılan öğrencilerin öğrenim ve barınma, yiyecek, ulaşım gibi akademik ve maddi olanaklar hakkında Erasmus öncesinde bilgilendirilmesi, öğrencinin ülke, üniversite ve çevresine uyumu kolaylaştırması açısından oldukça önemlidir. Erasmus öğrencilerine sunulan destek hizmetlerine yönelik bilgilendirici çalışmaların yapılması ve öğrencilerin ortaya çıkabilecek sorunlarına çözüm bulması bakımından önem taşımaktadır. Özdem'in (2013) yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun öğrenim gördükleri üniversitenin kendilerine sunmuş olduğu destek hizmetlerinden memnun kalmadıkları ortaya çıkmıştır. Ünal'ın (2011) yaptığı çalışmada, yurt dışında oryantasyon eğitimi alan öğrencilerin bağlam, girdi, süreç, ürün modelinin¹ (CIPP) boyutuna ilişkin puanları, oryantasyon eğitimi almayan öğrencilerin puanlarına göre istatistiksel olarak yabancı dil oryantasyon eğitimi alan öğrencilerin lehine anlamlı farklılık oluşturmaktadır. Erasmus deneyiminin ilk haftalarında öğrencilerin en çok dil sorunu nedeniyle zorluk yaşadıkları görülmüştür. Özellikle yerel halkın evrensel bir dil olma özelliği taşıyan İngilizceyi çok iyi konuşamaması nedeniyle öğrencilerin günlük yaşamlarını sürdürmekte zorlandığı anlaşılmıştır.

"Yaşadığım ilk ve tek güçlük dil bariyeri oldu. Bunu da sürekli olarak çalışarak ve pratik yaparak aştığımı söyleyebilirim" (K3)

"...herkes İngilizce bilmiyordu, (bu nedenle analaşamıyorduk) mesela günlük yaşamları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterdim..." (K7)

Kendileri için iyi bir deneyim olan Erasmus'a katılım öncesi hazırlık sürecinin öğrenciler için iyi bir şekilde planlanması gerekmektedir. Öğrencilerin, uluslararası bir değişim hareketliliğinin yaşamı değiştiren bir deneyim olduğunu farkına varmaları önem taşımaktadır. Ayrıca, bu deneyimin olumlu ve olumsuz bir şekilde sonuçlanmasında hareketlilik öncesinde geçirilen hazırlık aşamasının ne kadar etkili olduğunun altı çizilmelidir.

¹ CIPP modeli, 1960'lı yılların sonunda Stufflebeam'in geliştirdiği, adını bağlam (context), girdi (input), süreç (process) ve ürün (product) değerlendirmelerinin baş harflerinden alan bir değerlendirme modelidir. Bu model, ABD'nin özellikle kentlerindeki okullarda uygulanan okul programında öğretme ve öğrenmeyi geliştirmek için sorumluluk kazandırma amacıyla ortaya çıkmış olup yıllar içinde programın geliştirilmesiyle pek çok ülke ve alanda uygulanır hale gelmiştir (Özaltay Serçek, 2014).

Olumlu bir etki yaratmada yabancı bir dilde iletişim kurmaya çalışan sosyal hizmet uzmanlarının algılanan yeterliliği de önemli bir etken olmakla birlikte yapılan araştırmalara bakıldığında, dil bariyerlerinin sosyal hizmet literatüründe ihmal edilen bir konu olduğu görülmektedir (Schwartz ve ark., 2011). Bunun yanında, öğrencilerin gittikleri ülkelerin günlük yaşama dair alışkanlıkları (marketlerin kapanış saatleri gibi) ile şehir düzenindeki farklılıkları (otobüs durakları veya saatleri gibi) nedeniyle günlük yaşamlarını organize etmede sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Erasmus ile uygulama yapmak üzere programa katılan bir öğrenci ise, uygulama yaptığı kurumda çalışan personelin sosyal hizmet alanını ve uzmanını tanımadıklarını, bu nedenle de sürekli olarak sosyal hizmet uygulamasını anlatmak zorunda kalmanın kendisini mesleki anlamda yalnızlaştırdığını belirtmiştir.

"... sosyal hizmet nedir, ne yapar ben onu anlatmaya çalıştım (kurumda çalışanlara). Birkaç hafta anlatamadım, burada karşılığı nedir bulmaya çalıştım,... Sonra bir arkadaşımın bir çalışma planı yaptık ve araştırmaya başladım.... Bakım personeli misiniz, bunun için mi geldiniz gibi bir algı oluyor..." (K2)

Öğrencilere yurtdışındayken yaşadıkları sorunlarla başa çıkma yöntemleri sorulduğunda, iletişim ve dil sorunlarını çözmek için web tabanlı çeviri programları ile sosyal medyayı (sosyal medyadaki yerel grupları) kullandıklarını ve yerel dilleri öğrenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bazıları, onlara üniversite hakkında tavsiyede bulunabilecek öğrencileri aradıkları için seçtikleri üniversitedeki diğer uluslararası öğrencilerle iletişim kurmak amacıyla, Facebook gibi sosyal ağ sitelerini kullandıklarını belirtmiştir. İnternet ağlarının genişlemesiyle birlikte kullanıcıların benzer çıkarları olan diğer insanlarla ilişkiler kurmalarının kolaylaştığı ve hem bir sosyal ortam içindeki diğer insanlarla iletişimi sürdürmek hem de genişleyen sosyal çevreler arasında farklı yerler hakkındaki bilgileri paylaşmak için sosyal medyanın aktif kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Bu durumun ERASMUS öğrencilerini farklı ülke deneyimleri konusunda cesaretlendirdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Beech, 2015). Bunun yanında, buldukları okulda edindikleri arkadaşlarından yardım almaya çalışarak sunum ve ödevlerinde eğitim açısından karşılaştıkları farklılıkları yakalamaya çabalamışlardır. Uygulama yapan öğrencinin mesleki yalnızlaşmanın yanında bulunduğu ülkenin çalışma tarzına uyum sağlamada yaşadığı sorunlarla başa çıkma noktasında daha fazla çalışarak (emek harcayarak, yorularak) onlara hem

kendini hem de mesleğini tanıtmayı tercih ettiği görülmektedir. Nitekim Cairns'a (2019) göre de kısa vadeli yurtdışı programları ile sosyal hizmet öğrencilerinin başka bir ülkeye seyahat etmeleri, bu ulustaki birtakım engellerin üstesinden gelmelerine yardımcı olabilecek sosyal konular hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olan bir yöntem olmuştur.

"... meslek grupları arasında herhangi bir iş ayrımı olmadığı dönemler oldu, mesela temmuz ayında pek çok kişi izne gidinde yeri geliyor kahvaltıyı hazırlıyabiliyorsunuz, evin diğer işlerine de yardım edebiliyorsunuz. ... Çalışmıyorsan kötü bir insan olarak görülüyorsun (Almanya'da), ben de daha fazla çalıştım..." (K2)

Erasmus'a dahil olan öğrencilerin farklı kültürlerle olan bakış açısındaki değişimi incelendiğinde, öğrencilerin önyargılı olmadıkları başka kültürlerle birarada yaşamaya ve çalışmaya hazır oldukları görülmektedir. Önyargılarının olduğunu belirten öğrenciler ise, farklı bir kültürlerle ilgili daha fazla bilgi alarak ve kültürlerle özgü davranış kalıplarını gözlemleyerek önyargılarını aşabildiklerini belirtmişlerdir. Bu durumda, öğrencilerin farklılıkları kabullenmeyle ilgili olarak kültürel karşılaştırmalara gitmedikleri kendi kültürlerini ya da diğer kültürlerinde değerlerini artırma ya da azaltma gibi tepkilerde bulunmadıkları çıkarımı yapılabilmektedir. Temel olarak, kültürel farklılıkların çeşitlerinden bahsetmeleri istendiğinde öğrencilerin çoğunlukla akranlarının günlük yaşamlarını düzenleme eğilimlerinden ve ailelerin çocuk yetiştirmedeki tutumlarından konu açtıkları görülmüştür.

"... Avrupalılar Türklerden nefret ediyor gibi bir algım vardı. Ama aslında öyle değilmiş. Yani önyargılı insanlar olabiliyor ama genel olarak bizim yaşitlarımızda ... bir şey yoktu, çok yardımseverlerdi..." (K1)

"... onlar (çocuklar) biraz daha özgür. Daha bireysel davranıyorlar ama Türkiye' de öyle olmuyor. Biraz daha anne-babaya bağımlı hale geliyor çocuk belli bir dönemde. Ama orada çocuklar daha bireysel" (K6)

Özdem'in (2013) yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı Erasmus programının kültür boyutuyla ilgili olarak, farklı kültürlerle karşılaşma olanağı sağlaması yönüyle Erasmus programının farklı toplumlar arasında kültürel etkileşim sürecine katkı sağladıklarını vurgulamışlardır. Öğrencilerin bazıları ise, bu konuya yönelik olarak eğitim

boyutundan ziyade Erasmus programından daha çok kültürel boyutunda edindikleri kazanımlarının oldukları ve bu kazanımlarından daha çok memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, çalışmada akranlarının sosyal aktivitelere katılım oranlarının yüksek olduğunu belirten öğrenciler, akranlarının sosyal medyayı da bu sosyal aktivitelere katılım amacıyla kullandıklarının altını çizmişlerdir. Benzer şekilde, akranlarında kütüphane kullanımının yoğun olduğunu ve insan hakları açısından LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel) örneğini vererek geniş bir perspektife sahip olduklarını vurgulamışlardır. Gittikleri ülkelerde yaşlı nüfusun yoğun olması nedeniyle yaşlı bireylerin çalışma hayatında oldukça fazla yer aldığını ve gençlerin yabancılara karşı ön yargılı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında, çocuğa yönelik tutumlarda ailelerin demokratik bir tarz sergilediğinden çocuklarının bireysel kararlarına saygı duyduklarından ve onların kendi kararlarını verebilme noktasında teşvik ettiklerinden bahsetmişlerdir. Bunun yanında, Avrupa içi hareketliliğin nasıl işlendiğini anlamak isteyen araştırmacılar için Erasmus, popüler bir konu haline gelmiştir. Bu hareket katılımcının kişisel kazanımlarının yanı sıra mesleki yeterliliklerinin gelişimi açısından da önemli bir adımdır (Cairns, 2019). Katılımcılar mesleki kazanımlar açısından değerlendirildiğinde ise, kurumlarda Türkiye ile benzer kurumlar karşılaştırıldığında, daha fazla sayıda sosyal hizmet uzmanının çalışıyor olmasının dikkatlerini çektiği görülmüştür. Özellikle, Erasmus grubuna özgü derslerde istenen ülke tanıtımları ve her ülkede görülen sosyal hizmet uygulamalarına yönelik verilen ödevlerin farklı uygulama örneklerini görebilmek açısından faydalı olduğunu belirten öğrenciler, ülkelerdeki sosyal dinamikleri gözlemlene fırsatıyla mesleki açıdan bakış açılarını ve ifade özgürlüğü kapsamında kendilerini geliştirebildiklerini görmüşlerdir.

" Mesleki olarak farklılıklara saygı, evrensellik gibi kazanımlarla beraber farklı bir ülkedeki sosyal hizmet uygulamalarında rol almak ve gözlem yapabilmenin katkıları..." (K3)

Çalışmada, uygulama yapmak üzere programa katılan öğrenci, özellikle sosyal hizmet mesleği açısından farklı bir ülkedeki sosyal hizmet uygulamasına katılımlı gözlemlerle dahil olma fırsatı yakalayarak raporlarda bireylerin biyopsikososyal gelişim noktalarına odaklanıldığını deneyimleyerek öğrendiğini belirtmiştir.

"Orada kalan yaşlıların pek çoğunun çocukları var ama görüşmüyorlar.... Birlik ve beraberliği sağlamak (aile ilişkilerinin

geliştirilmesi) için partiler yapıyorduk. Hem işlevselliğin geliştirilmesi hem de sağlığa yönelik bir takım etkiler var burada... en azından hastalığın (alzheimer) ilerlemesi de biraz engellenmiş oluyor, tıp da bize böyle söylüyor. Sosyal hizmetin biyopsikososyal yapısına uygun bir yapı sunmuş oluyor..." (K2)

Mesleki gelişimin kişisel gelişimden ayrılamayacağı düşünüldüğünde, öğrenciler Erasmus deneyimi ile kişisel olarak kişilerarası iletişimlerinin güçlenmesi, sosyal ilişki becerilerinin gelişmesi, bireysel kararları alabilmede ve uygulayabilmemesinde inisiyatiflerinin ve girişimcilik davranışlarının gelişmesi, sorumluluk alabilme yetisinin ve duygusunun gelişmesi açısından öncesine göre olumlu bir büyüme yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Işık'ın (2018) yaptığı çalışma sonucu, katılımcıların Erasmus deneyimlerini üç kelime ile ifade etmeleri durumunda bu kelimelerin neler olabileceği sorusuna verilen ortak cevaplar en fazla deneyim/tecrübe, özgüven ve sonrasında özgürlük kelimelerinin olduğu görülmektedir. Çepni'nin (2018) yaptığı çalışmada, katılımcılar Erasmus sürecine yönelik genel değerlendirmelerine ilişkin sorulan soruda öğrencilerin çoğu bu sürecin kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu ve bu deneyimin bakış açlarına (vizyonlarına), dil ve kişisel becerilerine önemli kazanımlar sağladığını söyleyerek gerek mesleki gerekse sosyal yaşamları bakımından kendilerini geliştirdiklerini belirtmektedirler.

"... Burada aile yanında yaşadığım için sorunları tek başıma çözmüyordum, ailemle birlikte çözüyordum. Ama orada ailem olmadığı için ... her şeyle kendim yüzleştim ve baş ettim..." (K1)

"... İngilizce seviyemi oldukça geliştirdim, Litvanca öğrendim. Onlarla yabancı arkadaş edindim. Bunlardan yola çıkacak olursak kendime uluslararası bir kimlik kazandırdığımı söyleyebilirim. ... en büyük katkı... farklılıklara saygı duymak. Bu bakış açısının mesleki müdahalelerde de önemli bir etken oluşturacağını düşünüyorum." (K3)

"... bireye yaklaşım ve bireylerle iletişim konusunda çok kazanım sağadığımı ve bu becerilerimin geliştiğini, mesela daha girişken olduğumu düşünüyorum. ... Çekinmeden ilk söze başlayabilirim..." (K5)

"...Biraz aslında topluma göre kendi yaşamımı şekillendiriyordum ama orada biraz daha rahat, biraz daha özgür olduğumu hissettim. Çünkü insanlar nasıl giyinmişsin, nasıl davranmışsın ya da sen nasıl konuşuyorsun çok dikkat etmiyorlardı. Orada gerçekten insana insan olduğu için aslında değer veriyorlardı" (K6)

"... panik yaptığım zaman karşımdaki insana bir yardımım dokunamayacağını bildiğim için daha çözüm odaklı yaklaşımaya başladım... Erasmus ile (kendi kaygılarımdan yola çıkarak) stresle başa çıkmada kendimi geliştirdim. Bununla insan daha özgüvenli oluyor, insanlara daha fazla değer veriliyor, biz burada insanları belli başlı kalıplara göre yargılıyoruz..." (K7)

Uluslararası Sosyal Hizmet Eğitiminin Yansımaları

Öğrenciler, Türkiye’de verilen ve yurtdışında deneyimledikleri sosyal hizmet eğitimini temel olarak içerik açısından karşılaştırmışlardır. Buna göre, derslerde davranışçı terapi ve transaksiyonel yaklaşımın ön plana çıktığı, farklı ülkelerde yasal uygulamaların tartışıldığı ve kavram haritası oluşturularak çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bunun yanında, öğrenciler, sosyal hizmet uygulamasına verilen ağırlığın teorik bilgiden daha yoğun olduğunu ve teorik ders kapsamında da sosyal hizmet eğitimcilerinin bu dersin bir bölümünü uygulamaya ayırarak öğrencilerin konuyla ilgili bireysel beceri gelişimlerini takip ettiklerini belirtmişlerdir.

"... (derslerde) daha çok dışa dönüklük ve iletişim problemleri üzerinde duruldu ve planlı olduğu sürece hizmet akışının daha sağlıklı olacağı ve amacımıza büyük oranda ulaşabileceğimiz konusunda mesajlar verilmişti. Sosyal adalet, insanlararası iletişim gibi değerlerin de önemsendiğini gördüm" (K7)

"... biz çok teorik alıyoruz dersleri. Uygulamayla karşılaşınca ne yapacağımız bilemiyoruz. Uygulamaya gelince bizim elimizde sadece teorik bilgi oluyor. Ama onlar uygulama ayaklı bir eğitim aldıkları için sürekli yüzleşiyorlar müracaatçı kitlesiyle. Sorunlarla nasıl başa çıkabileceklerini biliyorlar.... Biz kurum ziyaretine gittiğimizde 1. sınıftan öğrenciler vardı. En başta alabiliyorlar uygulamayı." (K1).

"... onlar genelde yarım dönemin sonunda haftada bir gün de olsa, haftada altı saat da olsa mutlaka bir uygulama görüyorlar"
(K2)

"... deneyim sahibi oldukça daha özgüvenli olur insan zaten uluslararası anlamda kişinin kendine daha fazla güvenmesini istiyorlar..." (K7)

Öğrencilerin Erasmus dahilinde devam ettikleri derslerde ve hazırladıkları ödevlerde yoğunluklu olarak sosyal hizmetin temel ilkelerinden sosyal adalet, insan hakları, saygı, gizlilik, sosyal refah gibi temel yapı taşlarının yanında, girişkenlik, işlevsellik, evrensellik, insana hizmet, liderlik, planlama gibi becerilerin ön plana çıktığını belirttikleri görülmüştür. Bahsedilen kavramlar ve değerler ışığında çalışmalar yürüten öğrencilerin madde bağımlılığı, göçmen kadınlar ve çocuklar, göç politikalarına ilişkin politika oluşturma ve karar verme gibi alanlarda çokkültürlü sosyal hizmet çalışmaları gerçekleştirmek istedikleri görülmüştür. Uluslararası sosyal hizmet eğitiminin geliştirilmesi için aktif katılımın sağlandığı yani öğrencinin birebir sahada farklı kültürlerle birarada çalıştığı uygulama derslerinin ve projelerin olmazsa olmaz olduğunu düşünen öğrenciler, sınıf içi tartışmalarla ve sunumlarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Türkiye’de verilen sosyal hizmet eğitiminde yapılan uluslararası sosyal hizmet vurgusunu yetersiz gören öğrenciler mesleğin evrensel değerlerini anlamlandırmada sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, ülkemizde sosyal hizmet eğitiminde uygulamaların, mesleğe yönelik bakışın ve istihdam politikalarının içiçe geçmiş olduğunu ve öğrencinin bu bakış açısıyla mesleki gelişimini sürdürdüğünü ifade etmişlerdir. Uluslararası sosyal hizmet uygulamalarının ve eğitiminin yetersizliğine yönelik başka bir vurgu da devletin uyguladığı istihdam politikaları gereği işe yerleştirmelerin genel sınavla yapılmasını ve bu sınavların mesleki yeterliliği ölçümleyecek düzeyde olamaması yönünde yapılmıştır. Bununla birlikte, bu uygulamanın en temel koşulunun sınıftaki öğrenci sayısının azlığı (15-30 kişilik sınıflar) olduğu ve dolayısıyla eğitimcilerin her bir öğrenciyle yeterince ilgilenebildikleri vurgulanmıştır.

"... gittiğimiz engelli rehabilitasyon merkezinde bireyle çalışmanın yanında aileyle de çalışmalar yapılıyordu. Özel görüşme odaları vadi, masa, sandalye değil daha rahat koltukların bulunduğu müracaatçıların rahat edebilecekleri şekilde. Gördüğüm en büyük fark buydu, bizde biraz daha resmi

bir ortamda gerçekleşiyor (görüşmeler) orada biraz daha samimi bir ortamda" (K6)

"... o bizim bence gelecek kaygımız çok ağır bastığı için biz sürekli geleceği düşünerek hareket ediyoruz. Mezun oldum, işe girelim...sürekli böyle şeyler düşünüyoruz..." (K1)

"... sınıfların kalabalık olması bir sorun... insanla birebir iletişime geçmek zorunda olan bir meslek grubuyuz. Öğrencilerle birebir çalışma yapılamıyor ama beni hocayla birebir bir çalışma yapmam lazım" (K2)

Uygulama alanında ise öğrencinin sosyal hizmet uzmanlarının farklı uygulamalar deneme ve inisiyatif geliştirme noktasındaki özerkliği dikkat çekici olmaktadır. Müfredatın içeriğine ilişkin bu görüşlerin yanında, Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminin genelci yaklaşıma göre ilerlediğini ve bu nedenle uluslararası eğitime hazırladığını düşünen bir öğrenci dışında, diğer öğrenciler ülkemizdeki eğitimin farklı kültürel çalışmalara öğrencileri hazırlama noktasında yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Cairns’a (2019) göre Erasmus, her ne kadar hakkında çok fazla çalışma yapılmamış olsa da, kültürel normları önemsemektedir ve çoğu zaman kültürlerarası bir boyutu akademik bir yörüngeye entegre etmede de bir araç konumundadır. Bu noktada, öğrencilerin önerileri de aynı doğrultuda olup, ders içeriklerinde diğer kültürler ait bilgi ve ülkelere ait uygulamalar noktasında daha çeşitli örneklerin gösterilmesi, sosyal hizmet müfredatı dahilinde İngilizce ya da diğer yabancı dillere ilişkin derslerin artırılması ve saha uygulamalarının genişletilmesi üzerine geliştiği görülmektedir. Bunun yanında, halihazırda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının da farklı ülke uygulamaları üzerine deneyimler yaşaması gerektiğini vurgulayan bir öğrencinin yanında başka bir öğrenci genelci yaklaşımın farklı kültürel uygulamalar konusunda uzmanlaşmanın önüne geçtiğini ifade etmiştir.

"... sosyal hizmette her şeyden biraz biraz alıp uygulamayla yeterli hale getirmeye çalışıyoruz ama bu bana yetersiz geliyor. Açıkçası 3. ya da 4. sınıfta uzmanlaşmaya gidilebilir. (bireyle, grupta, aileyle, toplumla çalışma ve görüşme tekniklerine yönelik dersler verildikten sonra) çocuklarla çalışmak istiyorsam dersleri tamamen çocuklara ayırmalıyım (çocuk refahına ilişkin dersler)..." (K2)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Erasmus ile yurtdışında ilgili Üniversitelerde eğitim görmüş sosyal hizmet öğrencilerinin gittikleri ülkelerdeki sosyal yaşama katılma, günlük yaşamı düzenleme, sosyal hizmet eğitim süreciyle ilgili değerlendirmelerini ve edindikleri tüm deneyimlerin mesleki kazanım ve gelişmelere yönelik yansımalarına ilişkin görüşlerini keşfetmek amacıyla yürütülmüştür. Buna göre, öğrencilerin Erasmus ile yurtdışında eğitim görme kararında, mesleki gelişim isteğinin ve farklı kültürlere ilişkin özelliklere yönelik kişisel ilgilerinin etkili olduğu görülmüştür. Bunun yanında, gitmeden önceki hazırlık sürecinde aile desteklerinin hissedilir olduğunu vurgulayan öğrencilerin ülkelerle ilgili bilgi sahibi olmak için daha önce deneyimi olan tanıdıklarıyla iletişim kurma yolunu tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada, bu hazırlık aşamasında öğrencilerin dil bilgilerini ve becerilerini geliştirmek üzere herhangi bir girişimde bulunmamalarının hem bireysel hem de eğitim sürecine vurgu yapan bir tarafı olabilmektedir. Öğrencilerin genellikle koruyucu ailelerde yetişmeleri kendi sorunlarını çözüme ve önlemler alma noktasında yetersiz kalmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca, ülkemizdeki sosyal hizmet eğitim sürecinin içinde yabancı dile verilen önemin giderek azaldığı ve dolayısıyla öğrencilere farklı dil bilgisine sahip olmanın önemini yeterince yansıtılamadığı da düşünülebilmektedir. Bu hazırlık sürecini çeşitli nedenlerle etkin geçiremeyen öğrencilerin Erasmus ile elde ettikleri ilk deneyimlerin dil ve iletişim sorunu olmasından dolayı çok da iyi gözlemlere dayanmadığı söylenebilmektedir. Dil eğitimi konusunda gecikme yaşamış öğrencilerin, sosyal öğrenme ve etkileşimle gittikleri ülkelerde eğitim alan diğer yabancı uyruklu öğrencilerden bilgiler edindikleri ve sosyal medya ve internet programlarını bu sorunlarına çözüm üretmek amacıyla kullandıkları görülmüştür. Sahip oldukları önyargılarla ilgili bir yüzleşme yaşayan öğrencilerin farklı kültürlere ve yaşam tarzlarına daha fazla saygı duydukları ve farklılıkları kabullenme ile ilgili bir kişisel ve mesleki kazanım elde ettikleri sonucuna varılabilmektedir. Sosyal hizmet eğitim sürecine ilişkin karşılaştırmalarda bulunan öğrencilerin, Erasmus deneyimi yaşadıkları ülkelerde sosyal hizmet eğitiminin uygulama boyutunun görece daha yoğun olduğunun altını çizdikleri söylenebilmektedir.

Sosyal hizmet eğitiminin, siyasi ve küresel çevrenin pasif bir eğitim için oluşturduğu baskılara meydan okuyan bir eğitim olması ve var olan kritik konumunu yeniden canlandırması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, sosyal hizmet eşitsizlikler ve adaletsizliklerle dolu olan bir dünyanın önünü

açmak için uygun bir meslek olup sosyal hizmet akademisyenlerinin ve araştırmacılarının sosyal hizmet için uygun bir müfredatın üretilmesine ve konuya dair eleştirel araştırmaların yürütülmesine olan katılımını sağlamaktadır. Bu da ilerici sosyal hizmet faaliyetlerinin merkezine insan ve insanın ihtiyaçlarını ortaya koymayı beraberinde getirmektedir (Jönsson ve Flem, 2018). Küreselleşme sürecinde çocuk refahı alanındaki uygulamalar, göçmen kişiler ve beklentileri, aile içi şiddete maruz kalan bireyler, kadınlar, korunmaya muhtaç çocuklar, insan ticareti ve çevre sorunları gibi yükselen sosyal sorunların ve yüzyıllarca süren göç, çatışma ve afet yardımı konularının ele alınması ve etkin hizmet sunumu ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda etkili hizmet sunumu ister yurt içinde ister yurt dışında olsun, bütün sosyal hizmet uzmanları için sosyal bilgilerini artırmayı, farklı beceriler kazanmayı ve dünyadaki ekonomik, çevresel ve politik konuları ancak bu şekilde ele alınmasını gerektirmekle birlikte sosyal hizmet öğrencilerinin küresel gelişen sosyal konular hakkında çok az şey bildikleri ifade edilebilmektedir (Mapp ve Gabel, 2019). Küresel sosyal sorunlarla ilgili bilgi donanımının ve becerilerin geliştirilmesi adına Erasmus ile eğitim görme ve uygulama imkanının bulunması, sosyal hizmet mesleğinin yapısında bulunan ihtiyaçların ve sorunların tanımlanması ve yeni uygulamaların takip edilmesi gibi ilkelerle örtüşmektedir.

Uluslararası sosyal hizmet uygulamalarında ve farklı ülkelerden gelen sosyal hizmet öğrenci grupları ile gerçekleştirilen eğitimde kavramsal ve uygulamaya dayalı zorluklar yaşanabilmektedir. Aynı zamanda mesleğin ortak standartları, hedefleri, tanımları ve kurumları aracılığıyla küreselleştirmek için aynılaştırmakla arasındaki farka değinilerek dünyadaki tüm sosyal hizmetin ortaklığı ve aralarındaki yerel farklılıklara odaklanmanın daha uygun olup olmadığı hakkında tartışmalar devam etmektedir (Rasell ve ark., 2019). Bu tartışmaların ortasında, Mapp ve Gabel (2019), küreselleşme ve küresel sosyal konular hakkında sosyal hizmet öğrencilerinin, ırkçılığı azaltmaya, kültürel duyarlılığı geliştirmeye ve öğrencileri çalışma hayatına hazırlamaya yardımcı olması gerektiğini önermektedir. Ersoy'un (2013) öğretmen adayları ile yaptığı bir çalışmada Erasmus deneyimleri sonucunda iki önemli kazanım elde edildiği ortaya çıkmıştır. Bu kazanımlar, öğretmen adaylarının kendi ve başkasının kültürüne yönelik algılarındaki olumlu gelişmelerin sağlanması ve kendi kültürlerinden farklı bir ortamda dil ve önyargı konularında karşılaşılabilecek sorunlara yönelik çözüm yolları bulabilmeleri olarak belirtilmektedir. Farklı kültürlerle ortak bir yaşam kurgulamanın yaygın ve kaçınılmaz olduğu

günümüzde, sosyal hizmet öğrencilerinin teorik derslerde farklılıklara ilişkin kavramsal kazanımlarının sağlanarak uygulama boyutunda da kurumsal iş birliğiyle müracaatçı grubu ile yakından etkileşim kurması için uygun ortamın hazırlanması sosyal hizmet eğitimcilerinin görevi olmaktadır. Bu amacın daha geniş bir bakış açısıyla ele alınması için önemli bir araç olan Erasmus hareketliliğinin sosyal hizmet öğrencilerine yönelik farklılıkları kabullenmeyi ve kültürel yetkinliğin geliştirilmesini kendi deneyimleri üzerinden bir öğrenme süreci sağladığı görülmektedir. Bu anlamda, Erasmus deneyimi yaşayan sosyal hizmet öğrencilerinin son yıllarda göç hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı ülkemizde farklı kültürel özelliklere dayalı sosyal hizmet uygulamaların geliştirilmesi, sosyal politikaların üretilmesi ve sosyal uyumun sağlanması için insan hakları ve sosyal adalet bağlamında daha farklı bakış açılarıyla çalışacak uzmanlar olarak mezun olacakları düşünülmektedir. Sosyal hizmet eğitiminde yakalanan evrensel noktanın ülkemiz açısından daha açık çıktılarını görebilmek için, ulusal verilerin göz önünde bulundurularak öğrencilerde yaşanan mesleki ve kişisel değişimlerin kültürel yetkinlik bağlamında ölçümlenmesi gelecek çalışmalar için önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan Bağcı, Ö. A., Erdem & S., Erişen, Y. Erasmus+ KA103 Hareketlilik Programının Öğrenci ve Koordinatör Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 54-76.
- Bakioğlu, A., & Certel, S. (2010). ERASMUS programına katılan öğrencilerin akademik yasantılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 18(1&2), 37-62.
- Beech, S. E. (2015). International student mobility: the role of social networks. *Social & Cultural Geography*, 16(3), 332-350.
- Bilici, N. (2016). *Erasmus programı çerçevesinde Türkiye'den yurtdışına giden ve yurtdışından Türkiye'ye gelen yabancı öğrencilerin sosyal uyumlarının karşılaştırmalı incelenmesi. (yüksek lisans tezi)*. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cairns, D. (2017). The Erasmus undergraduate exchange programme: a highly qualified success story? *Children's Geographies*, 15(6), 728-740.
- Cairns, D. (2019). Researching social inclusion in student mobility: Methodological strategies in studying the Erasmus programme. *International Journal of Research & Method in Education*, 42(2), 137-147.
- Çepni, O., Aydın, F., & Kılınç, A. Ç. (2018). Erasmus Programına Katılan Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 436-450.
- Demir, A., & Demir, S. (2009). Erasmus programının kültürlerarası diyalog ve etkileşim açısından değerlendirilmesi (Öğretmen adaylarıyla nitel bir çalışma). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 95-105.
- Ekmen, S. (2015). *Yurtdışı staj uygulamalarının üniversite öğrencilerinin kariyerlerine etkisi: Dicle Üniversitesi Erasmus öğrencileri üzerine bir araştırma* (Master's thesis).
- Engstrom, D., & Jones, L. P. (2007). A broadened horizon: The value of international social work internships. *Social Work Education*, 26(2), 136-150.
- Ersoy, A. (2013). Türk öğretmen adaylarının kültürlerarası deneyimlerinde karşılaştıkları sorunlar: Erasmus değişim programı örneği. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 154-166.
- Işık, D. (2018). Ankara Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü lisans öğrencilerinin Erasmus programına ilişkin deneyimlerinin eğitim sürecine katkısı. III. Uluslararası Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrenci Kongresi: Bildiriler. Ankara. s: 35-47.
- Jönsson, J. H., & Flem, A. L. (2018). International field training in social work education: Beyond colonial divides. *Social Work Education*, 37(7), 895-908.
- Liehr, P. R., Marcus, M.T. ve Cameron, C. Qualitative Approaches to Research. In *Nursing Research in Canada, Methods, Critical Appraisal and Utilization*, Canada: Elsevier, 2005.

- Mapp, S., & Gabel, S. G. (2019). Educating students on international social work issues in U.S. social work programs: How is it done? *Journal of Social Work Education, 55*(2), 238-250.
- Neuman, W. L., Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar. Translated by S. Özge. İstanbul: Yayın Odası, 2012.
- Özaltaş Serçek, G. (2014). Önlisans turizm eğitim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi (doktora tezi). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Özdem, G. (2013). Yükseköğretim kurumlarında ERASMUS programının değerlendirilmesi (Giresun Üniversitesi örneği). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 1*(1), 61-98.
- Powell, J., & Robison, J. (2007). The 'international dimension' in social work education: Current developments in England. *European Journal of Social Work, 10*(3), 383-399.
- Rasell, M., Join-Lambert, H., Naumiuk, A., Pinto, C., Uggerhoj, L., & Walker, J. (2019). Diversity, dialogue, and identity in designing globally relevant social work education. *Social Work Education, 38*(6), 675-688.
- Schwartz, K., Kreitzer, L., Lacroix, M., Barlow, C. A., McDonald, L., Lichtmanegger, S., Meunier, D. (2011). Preparing students for international exchanges: Canadian/EU experiences. *European Journal of Social Work, 14*(3), 421-434.
- Sewpaul, V., & Lombard, A. (2004). Social work education, training and standards in Africa. *Social Work Education, 23*(5), 537-554.
- Ünal, M. (2011). *Avrupa Birliği Erasmus öğrenci öğrenim hareketliliği programının CIPP (bağlam, girdi, süreç, ürün) modeline göre değerlendirilmesi (yayımlanmamış doktora tezi)*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- <http://www.youthactionleaders.com/konferanslar/58-03102019.html>, Erişim Tarihi: 28.12.2019

GÖNÜLLÜ SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ SAĞLAMAK: KURUMSAL İTİBAR PERSPEKTİFİNDEN YENİ BİR BAKIŞ

Ali Taşci¹
Büşra Uslu²
Mehmet Başçılar³

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde gönüllü kuruluşlar, yardım ve inanç kapsamında sistemli olmayan hizmetlerle gelişim göstermiştir. İnanç ve yardım anlayışı temelinde şekillenen bu hizmetler, zaman içerisinde örgütlü yapılara ihtiyaç duyarak günümüz gönüllü kuruluşların temelini oluşturmuştur (Ryfman, 2006). Günümüzde sorunlar, çevreden ekonomiye, siyasetten toplumsal yapıya birçok alanda görünür hale gelmiş ve uluslararası bir boyut kazanmıştır (Akatay, 2008). Yaşanan sorunlara yönelik birçok alanda devlet ve özel sektör çabalarının yetersiz kalabileceği ve bazı gönüllü girişim ve hizmetlere ihtiyaç duyulabileceği ifade edilmektedir.

Gönüllü kuruluşlar, hizmet alanı olarak küçük yerel derneklerden oldukça kapsamlı profesyonel organizasyonlara kadar oldukça geniş bir alanda hizmet sunabilmektedir (Uslu & Marangoz, 2008). Argüden (2003)'e göre gönüllü kuruluşlar, *“sosyal ihtiyaçlara çözüm bulmak veya katkıda bulunmak amacı güden ve bu amaca yönelik örgütlenen yapılar”* olarak ifade edilmektedir. Gönüllü kuruluşlar, kamu ve özel sektöre göre daha esnek bir yapıya sahiptir. Böylelikle katılımın daha fazla olmasına ve kararların daha şeffaf bir şekilde alınmasına imkan verebilmektedir. Ayrıca kamu ve özel sektörün yetersiz kaldığı veya desteğe ihtiyaç duyduğu sosyal sorunlara karşı önemli bir destekçi olarak gönüllü kuruluşlar, yetersiz kalınabilen birçok durumda destek verebilmektedir (Ryfman, 2006). Ancak gönüllü kuruluşların hizmet alanlarına göre nasıl farklılaştığı, mali kaynakları nasıl yönettiği, bireylerin mi yoksa toplumsal çıkarların mı gözetildiği gibi birçok konuda önemli soru işaretleri bulunmaktadır.

¹ Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ali.tasci@atauni.edu.tr

² Proje Danışmanı, Alman İşbirliği Kurumu, busraodtu@gmail.com

³ Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, mbascilar@gelisim.edu.tr

Geçmişte küçük hizmet alanlarını kapsayan gönüllü hizmetlerin günümüzde rekabet piyasasında önemli bir paya sahip olduğu ve rekabetin daha hissedilir bir şekilde belirginleştiği belirtilmektedir (Rayner, 2003). Bu doğrultuda kurumlar farklı yönetim modellerine ve stratejilerine ihtiyaç duyabilmektedir. Kurumsal itibarın, kurumların yönetim anlayışına katkı sunmak açısından kullanılabilir bir yönetim modeli olduğu ifade edilmektedir (Fombrun, 1996).

İTİBAR VE KURUMSAL İTİBAR

İtibar konusu ile ilgili önemli çalışmalar yapmış olan Fombrun (1996) itibarı, *"kurumların paydaş temsilci gruplarına değerli sonuçlar sağlama yeteneğine ilişkin kolektif değerlendirme"* olarak tanımlamıştır. İtibar ile ilgili tanımlamalarda itibarın çok kolay kaybedilen ancak uzun süreli tutarlı davranışlarla oldukça zor bir şekilde kazanılabilen bir olgu olduğu belirtilmektedir (Argüden, 2003). İtibar kavramı, girdi olarak (kişi, toplum, ülke vb.) farklı parametreler kullanmaktadır bu yüzden tanımlamalar arasında farklılıklar görülebilmektedir (Gaines Ross, 2008). İtibar kavramına göre kurumsal itibar kavramının daha belirgin özellikleri ve somut göstergeleri olmasından dolayı tanımlamaların daha üzerinde uzlaşılan tanımlar olduğu söylenebilir.

Kurumsal itibar, başlangıçta iletişim dünyasında küçük bir kavram gibi kabul edilirken günümüzde, *"toplum ile kurumlar arasındaki güvenin simgelerine dönüşmüş eylemler bütünü"* (Kadıbeşegil, 2013) olarak ifade edilmektedir. Rayner (2003) kurumsal itibarı, *"kurumların paydaşların zihinlerinde bulunan ve hem geçmişteki hem de şimdiki algı ve inançların bir toplamı"* olarak tanımlamıştır. Ancak kurumsal itibarın, kurumsal kimlik, kurum imajı, kurum kültürü ve kurumsal iletişim süreçlerinin bir toplamı olduğu belirtilmektedir (Fombrun, 1996). Bu doğrultuda kurumlar yaptıkları her şey ile değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kurumların bireylerle, toplum ve paydaşlarla kurdukları güven ilişkisi temelinde itibarın şekillendiği veya zarar gördüğü ifade edilmektedir (Gaines Ross, 2008).

Tanımlamalardan yola çıkan ortak görüşe göre kurumların, geçmişte yaptıkları ve gelecekte yapacakları tüm faaliyetlerden sorumlu olduğu ifade edilmektedir (Gümüş & Öksüz, 2009). Bu doğrultuda kişilerini toplumların ve paydaş gruplarının algılarını ve değerlendirmelerini anlamak ve olumlu anlamda istenen doğrultuda yönetebilmek açısından kurumsal itibar kurumlar için önem kazanmaktadır.

GÖNÜLLÜ SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA KURUMSAL İTİBAR

İnsanlar seçme hakları olduğunda toplum tarafından kötü algılanan kuruluşlardan vemesle kelemanlarından hizmet almaktan kaçınabilmektedir. “Özel uygulamalarda” ve “hizmet karşılığı ücret programlarında” insanlar hizmet alacakları kurumların kurumsal itibarlarını dikkate alarak seçim yapabilmektedir (Sheafor & Horejsi, 2012). Sosyal hizmet açısından sunulan hizmetlerin kamu kurumlarından gönüllü kuruluşlara devri her geçen gün belirginleşmektedir. Özellikle üçüncü sektöre yönelik artan ilgi hem istihdam hem de hizmet kalitesi açısından önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir (Croft & Dalton, 2003). Geleneksel hizmet anlayışının ötesinde kurumlar hizmet kalitesini artırmada, finansal kaynakları yönetmede, gönüllü yönetim hizmetlerinde ve paydaş ilişkilerini yönetmede yönetsel farklılıklara ve yeniliklere büyük anlamda ihtiyaç duymaktadır (Melewar, 2008).

Kamu ve özel sektör hizmetlerinden farklı olarak gönüllü kuruluşların bireylerin ve toplumların farklı ihtiyaçlarına da katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Gönüllü kuruluşlar, ait olma duygusu, beraber hareket etme, toplumsal duyarlılık gibi davranışları geliştirmede ve toplumsallığa katkıda bulunma noktasında önemli sorumluluklara sahiptir (Kadıbeşegil, 2013). Ancak sürdürülebilir amaçlara yönelik çalışmalar günümüzde yeterli bir seviyede görülmemektedir ve geleneksel bir yardım anlayışının bir sonucu olarak düzensiz ve denetlenebilirlikten uzak bir yapıda hizmet anlayışını sürdürmektedir (Sheafor & Horejsi, 2012). Bu anlayışın bir sonucu olarak kurumsal itibara olan ihtiyacın hissedilir olmasının sebepleri arasında; üçüncü sektörde artan rekabet, özelleştirme programları, küreselleşme, nitelikli *personel ve gönüllü eksikliği, sosyal sorumluluk konusunda artan kamu beklentisi ve iç ve dış paydaşlara olan artan ilginin belirginleşmesi* gösterilmektedir (Balmer & Greyser, 2003).

Gönüllü sosyal hizmet kuruluşlarının belli amaçlar doğrultusunda *gönüllü bireyleri yönetme, finansal kaynakları şeffaf bir şekilde yönetme ve gerekli durumlarda paydaşlarla paylaşma, hizmet grubuna yönelik hizmetlerde kaynakları doğru kullanma ve dağıtma* sorumlulukları yer almaktadır (Akatay, 2008). Bu sorumlulukları yerine getirme noktasında kurum kimliğine, kurum imajına, kurum kültürüne ve kurumsal iletişim süreçlerine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda gönüllü sosyal hizmet kuruluşlarının yönetim süreçlerine kurumsal itibar argümanlarının dahil

edilmesi ve kurumsal itibar çalışmalarına yönelik departmanların kurulması hizmet kalitesi ve profesyonelleşme açısından önemli görülmektedir (Ryfman, 2006).

SONUÇ

Son yüzyılda sosyal hizmet yönetimi ile ilgili önemli gelişmeler sağlansa da yönetsel pratiklere ve profesyonel kuruluşlara yönelik istenilen gelişmeler hala sağlanamamıştır. Bu noktada özellikle kar amacı güden kurumsal açıdan uzun yıllardır önemi farkedilmiş bazı yönetim anlayışlarının kar amacı gütmeyen kurumlar açısından da önemli olabileceği belirtilmektedir. Günümüzde gönüllü sosyal hizmet kuruluşlarının kapsamının değişmesi, finansal olarak önemli bütçelere sahip olmaları ve gönüllü bireylere olan ihtiyacın belirginleşmesi de artık geleneksel yönetim anlayışının yetersiz kalmasına sebep olabilmektedir.

Amaçlar ve hedefler doğrultusunda kişilerin ve kurumların bazı anahtar bileşenlere sahip olması gerekmektedir. Kurumlar açısından bu durum iyi bir itibarın oluşturulması ve korunmasıyla mümkün olabilecektir. Özellikle sürdürülebilir amaçlara yönelik güven temelli bir kurumsal itibar, uzun süreli ve kaliteli hizmet anlayışına önemli katkılar sunacaktır. Bu doğrultuda kurumsal itibar sürecinin yönetilmesi ve gönüllü sosyal hizmet kurumları açısından öneminin fark edilmesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akatay, A. (2008). Gönüllü Kuruluşların İnsan Kaynakları Sorunlarına Eğitsel Bir Çözüm. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 118-139.
- Argüden, Y. (2003). İtibar Yönetimi. İstanbul: ARGE Danışmanlık Yayınları.
- Balmer, J., M, T., & Greyser, S. (2003). *Revealing the Corporation: Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding and Corporate Level Marketing*. London: Routledge.
- Croft, S., & Dalton, J. (2003). *Managing Corporate Reputation*. London: Thorogood.
- Fombrun, C., F. (1996). *Reputation: Realizing Value from the Corporate Image*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gaines Ross, L. (2008). *Corporate Reputation: 12 Steps to Safeguarding and Recovering Reputation*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Gümüş, M., & Öksüz, B. (2009). Çalışanların Kurumsal İtibar Sürecine Katılımlarında İçsel İletişimin Rolü. *Journal of Yasar University*, 4(16), 2637-2660.
- Kadıbeşegil, S. (2013). İtibar Yönetimi. İstanbul: Mediacat Yayıncılık.
- Melewar, T., C. (2008). *Facets of Corporate Identity, Communication and Reputation*. London: Routledge.
- Rayner, J. (2003). *Managing Reputational Risk: Curbing Threats, Leveraging Opportunities*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları* (Y. İsmail, Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sheafor, B., W., & Horejsi, C., J. (2012). *Sosyal Hizmet Uygulamaları* (D. Çiftçi, B, Trans.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Uslu, A., T., & Marangoz, M. (2008). Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Sosyal Pazarlama Ve Çevre Gönüllü Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 109-137.

KADIN CİNAYETLERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Aliye Mavili¹

İçinde bulunduğumuz günlerde karşımıza çıkan uluslararası toplumsal, kültürel, aile içi şiddet ve kadın cinayetlerinin görünürlüğü hepimizi düşündürmektedir. Kuşkusuz dünyada ve ülkemizde şiddet hep vardı ve bu şiddet hep güçlüden güçsüze yönelikti. Günümüzde dünyada ve ülkemizde yoksulluğun artması, gelir eşitsizliğinin bozulması, güçlünün dürtüselliğinin ortaya çıkması ve kontrolsüz bir biçimde yaygınlaşması, kadın cinayetlerini ülkemizde de dünyada da artıran bir boyut sergilemesine götürmüştür. Küreselden topluma toplumdan aileye ve bireylere geçen şiddet sarmalı karşılıklı olarak birbirini etkileyen bir ivmeyle var olmaya devam etmektedir. Son dönemlerde uluslararası sözleşmelerin ülkelerin iç hukukuna yansımaları kurumsal ve insani politikaya ve hizmetlerdeki birçok iyileşmelerin (medeni kanun, kadının eğitimi, kariyer yapması, şiddet önleme konusundaki düzenlemeler) kadın cinayetlerinin bu denli görünürlüğün önüne geçememiştir.

Bu çalışmada 2016 verileriyle Taştan ve Küçüker Yıldız(2019) çalışmasından elde edilen bulgular üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Her şeyden önce bir sosyal hizmet akademisyeni olarak 30 yılı aşkın süredir aile konusunda kadın ve çocuklara yönelik duyarlılığımı kaybetmedim. Sistemik ve bütünlüklü bir sosyal hizmet müdahalesinin, aile odaklı çocuk ve kadını güçlendiren ve onların iyilik hallerinin devamını sağlayan klinik ve makro düzeydeki çalışmaları bir arada ele almaya, gerektiğinde uygulamaya çalıştım. Ailenin bir müracaatçı sistemi olarak iyilik haline hizmet edecek politika ve hizmetlerin düzenleme ve geliştirilmesine, mesleki etik kararlarını, becerilerini, değerlerini temel alıp içinde bulunduğu çevresel koşulların değişimine ilişkin yapabileceklerimizi düşünmeye çalıştım. Bu bağlamda bu alandaki mevcut durumu ortaya koyarak bazı tespit ve önerilerimi vurgulamak istiyorum.

¹ Prof. Dr., Biruni Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi.

SOSYAL HİZMETİ DİĞER MESLEKLERDEN AYIRAN ÖZELLİKLER VE POLİTİKA UYGULAMALARI

Öncelikle sosyal hizmetin diğer mesleklerden ayırt edici özelliklerini vurgulamak isterim (Thompson, 2009; Çev, 2013):

- Sosyal hizmet toplumun kaçındığı onaylanmadığı suç, şiddet ve istismar gibi durumlarla ilgilenir.
- Birey- toplum, ihtiyaç- kaynak gibi çatışan unsurlar arasında kalabilir.
- Bakım ve kontrol ikilemi, ihtiyaçları karşılama güçlüğü, denetim ihtiyacını artırır. Kontrolün ihmal edilmesi hizmetin etkisiz kalmasını gündeme getirebilir.
- Sosyal hizmet kendini diğer profesyonellerden ayıran özel yasalara sahiptir. Sözelimi çocuk koruma kanunu (5395) ailenin korunması ve şiddetin önlenmesine yönelik kanunlar (6284) bu çerçevede alanda çalışacak meslek elemanlarının sınırlarını ve sorumluluklarını belirleyici olmaktadır.
- Sosyal hizmetin sosyal adalet anlayışı, birey ve aile ile ilgili adaleti yoğunlaşmaktadır.

Bu doğrultuda mesleki ve disiplinler amaçlarımızda toplumsal iyiliği artırmak, sosyal değişim, insan ilişkilerine, sorun çözmeye, ihtiyaç sahiplerini güçlendirmeye, özgürleşme ve özgürleştirmeye, destek olur. Bu çerçevede bireycilik ve toplumsallık arasında gidip gelir.

Thompson (2013, 36) mesleğin oldukça geniş rol ve sorumluluklarını atıfta bulunarak birey, çocuk aile ve toplum çalışmaları ile barınma, danışmanlık, arabuluculuk, savunuculuk, eğiticilik, organizatörlük ve bunun gibi geniş kapsamlı rolleri ile sosyal refahın ilerlemesini ve güçlenmesini temin eder. Bu çerçevede mesleğin uzlaşma ve uyumu ile değişim ikilemi arasında da sürekli olarak denge kurup toplumun bütünlüğünün iyiliğinin ve refahının daim olmasını, sürekli olmasını sağlamaya yönelir. Her şeyden önce toplumun bütünü aynı temel çıkar ve hedeflere sahip olduğundan hareketle, tedavi edici uygulamalar kadar, baskı altındaki ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal değişim çabaları eşdeğer öneme sahiptir.

Bu doğrultuda bireyci ya da toplumcu gibi iki kutup arasındaki müdahale stratejilerinin yerine, hem bireyci hem de toplumcu müdahale stratejilerinin

durumun gereğine uygun olarak yerinde ve zamanında kullanılabilmesinin değerli olduğuna inanıyorum. Sözgelimi alkol ve madde bağımlısı bir eşin tedavisi yapılmadan, ailedeki kadının ve çocukların güçsüzlüğünün, zaman zaman şiddet mağduru olup hak ihlaline maruz kalmaları hatta öldürmelerinin önüne geçilemeyecektir. Bu doğrultuda 2019 yılında basılmış olan kadın cinayetleri üzerine derlemenin bazı sayısal verilerinin sonuçları da benzer çıkarımlar yapmaya yönelmemizi sağlamaktadır.

Ülkemizdeki kadın cinayetleri uluslararası standartlara yönelik kayıtlarıyla hazırlanan tablodan da görüldüğü üzere, milyon kişi başı cinayet oranıyla beşinci sırada olduğumuz görülmektedir (milyon kişi başı 3.8). Bu oran ile Almanya, İsveç, Hollanda, Norveç ve İsveç ile aynı kategorideki grupta yer almaktayız. Ancak Jandarma tarafından toplanan verilerin bu sayıya dahil edilmemesi, sayıların biraz daha fazla olduğunu düşündürmektedir. 2019 yılı bitmeden işlenen kadın cinayetleri 400'e ulaşmıştır. Bu nedenle bu sayıların görece düşük olduğunu gösteren düzey yanıltıcı olabilir.

Bu oranlarda en iyi durumdaki ülkeler İngiltere ve Japonya'dır. ABD milyon kişi başı 22, Guatemala 72 ile en kötü durumdaki ülkelerden biridir.

En Fazla Cinayet İşlenen İller Sıralaması

İstanbul (%14.5)

Ankara (%6.1)

İzmir(%5.5)

Antalya (%4.6)

Gaziantep (%4.3)

Adana ve Mersin (%3.4 ve 3 oranlarıyla sıralanmaktadır). Metropol iller ve sosyal sorunların yoğun olduğunu, eşitsizlik ve yoksulluk problemlerinin daha belirgin olduğu iller olduğunu görmekteyiz. Kişi başına düşen cinayet sıralamasında ise bu sıralama değişmektedir.

İğdır (%10.3)

Edirne(%8.2)

Bayburt, Denizli, Nevşehir, Sinop (%7.9)

Kilis(%7.3)

Yozgat (%7.1)

Kars(%6.9)

Gaziantep (% 6.7)

Sıralamasını görmekteyiz. Bu sıralamada ilin sosyo-ekonomik gelişmişliği, namus ve töre cinayetleri, kan davası ve mülteci sorunu gibi değişkenlerin etkisinin büyük olduğu dikkati çekmektedir. Cinayetlerin % 96.2 sinin erkekler tarafından % 3.2 sinin kadınlar tarafından işlendiği görülmektedir. Erkeklerin eğitim durumu açısından % 83.5 gibi çok büyük bir oranı okuryazar ilk, orta ve lise mezunudur. Üniversite mezunlarının % 5.6 gibi bir oranı cinayet işlemektedir. Bu oranlar eğitim yükseldikçe cinayet işleyenler azalmaktadır yönündeki düşüncemizi pekiştirmiştir. Ancak o grubun da içinde öfke kontrol problemi ya da cinayet cinneti görülmektedir. Cinayetlerin motiflerine yönelik tasnifte %36.2'sinin cinsel motif, %50' ye yakın grubunun psiko-sosyal motif kaynağından söz edilmektedir.

Bu veriler ışığında Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi kanunu çerçevesindeki ara mekanizmalarının güçlü olmadığı yönünde düşünmemize yol açmaktadır. Özellikle 26 vaka ile ilgili tekrarlayan şiddet ve bunların 13'ünün cinayet kurbanı olması oldukça düşündürücüdür. Sosyal hizmet müdahalesi takip ve izleme ile rehabilitasyon önlemlerinde yeterli değildir. Bu durumun izleme ve takip ile ilgili boyutları kadar, kurumlar arası işbirliğine ilişkin yetersizliklerden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tekrarlayan şiddet olaylarında eşle görüşmeye gitmede çocuk etkisinin büyük olduğu görüşü benimsenmektedir. Nitekim öldürme eylemine giden sürece ilişkin özelliklere bakıldığında, eşin ve failin tehdidi, başka akrabalara yönelik şiddet ve yaralama, sürekli geçimsizlik ve tekrarlayan şiddet, kriminal kişilik yapısının etkileri görülmektedir.

İşlenen cinayetlerin faillerine psiko-sosyal motifine ilişkin müdahale, izlem ve sorumluluk üstlenmeye yönelik sıkıntıları hem hizmet kurumları, hem de uygulamalar boyutunda olduğunu söylemek yerindedir. Sözelimi Şiddet Önleme Merkezleri arasında işleyişlerde farklılıklar vardır. Eğitimlerimiz sırasında bir bölgedeki merkezde polis görevli iken, başka bölgelerdeki merkezlerde bu durum yoktur. İlk başvuru karakol ya da emniyet amirliklerine yapılmaktadır. Burada ilk kriz müdahalesi yapacak elemanlar yetersizdir.

6284 SAYILI YASA ÇERÇEVESİNDE KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER

6284 sayılı yasa koruyucu tedbir kararlarının alınmasında kolluk kuvvetleri, mülki idare amirleri ve hakimi yetkili kılınıştır. Mülki idare amirleri, şiddet mağduru kadın ve çocuklara ilişkin başka bir yerde barınma, rehberlik ve

danışmanlık hizmeti, ihtiyaç halinde çocuk bakım hizmeti sağlayabilir. Riskli durumlarda tek başına alınan bu kararlara 24 saat içinde hakim onayı alınmak durumundadır. Hakimler riskli durumlarda iş yeri değişikliği, ortak yerleşim yerinden farklı bir yer tayin edilmesi, kadını talebi doğrultusunda kimlik değişimi önlemleri getirebilirler.

Bu alanda alınan kararlarla ilgili olarak verilen tedbir kararları konukevi uygulamasının kadın lehine etkili bir güçlendirme, erkekle ilgili rehabilitasyon tedbirine ilişkin çok sayıda yetersizliklerinin olduğu düşünülmektedir. Korunma kararında hakimin tek yetkili olması kolluk kuvveti ve uzman eşliğinde aciliyet gerektiren durumlarda, cinayetlerin işlenmesine yol açabiliyor, özellikle çocuğu görmek isteyen eşin uzman ve polis gözetiminde olmaksızın gitmesi sonucu işlenen cinayetler vardır. Tedbir kararının tam kalktığı günde işlenen cinayetlerin olması rehabilitasyon işinin de yetersizliklerini gösteren bir durumdur.

Şiddet failinin silahının alınması, bağımlılık tedavisinin yapılması, durumun Aile Bakanlığına bildirilmesi konuları temel noktalardır. Ancak yasanın işleyişi sırasında organizasyon, koordinasyon ve işbirliği yapacak kuruluşların yasaya eklenerek sorumluluklarının belirlenmesi çok önemlidir. Bu bağlamda yaşanan bazı sorunları vurgulamak gerekir.

- Öncelikle bu alanda toplanan veriler uluslararası standartlara uygun olarak toplanmalıdır.
- 6284 kapsamındaki vakaların hangileri olduğuna ilişkin tanımlamalarda netlik ihtiyacı vardır.
- İlk başvuru merkezinin polis teşkilatı olması, kriz müdahalesi veya mahrem konuların paylaşılmasını zorlaştırmaktadır hatta imkansız hale getirmektedir. Çünkü karakolların tamamı bu hizmeti verecek elemana sahip değildir.
- Tekrarlayan şiddet vakalarında zorlama hapsi kadının beyanı esas alınarak verilmektedir. Bu işlem öncesi ve sonrası izleme ve rehabilitasyon işlemleri yapılamamaktadır.
- Takip yapacak kuruluş ve birimlerin rollerinin net olarak belirlenmesi, havale ve neler yapılacağına netleştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır.
- Önleyici tedbir kararında belge delil aranmaz hükmüne ihtiyaç

duyulduğu görölmektedir. Bunun yerine zorlama hapis cezası verilmesi gereken durumlar mevcuttur.

- Yasanın vaka bazlı özel değerlendirme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Hastalıklı kıskançlık davranışları vb. durumlarda verilen uzaklaştırmalar cinayete yönelmeyi hızlandırabilir. Tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri verilmeden uzaklaştırma cinayete sebep olabilmektedir.
- Bu çerçevede erkeğe yönelik rehabilitasyon hizmetleri aciliyet gerektirmekte, etkin olarak izlenmesi için, Emniyet Müdürlüğü, Adalet, Sağlık ve Aile Bakanlıklarının işbirliğinin sağlanması önemlidir.
- Uzaklaştırma kararının kaldırılmasından önce "yeniden birleşme uygunluk kararları " verilebilmesinde rehabilitasyon birimlerinin onayı olması beklenir.
- Yeniden ilk kez bir araya gelmede ev dışı ortam ve uzman gözetimindeki sürecin olması yerinde olabilir.
- Bir araya gelme durumunda da bir süre izlenmesine ilişkin bir geçiş oluşumu uygundur.
- Aileye ve vakaya özgü risk değerlendirmesine ilişkin formlar uluslararası ve kendi özgün yapımızın özellikleri dikkate alınarak güncellenmesi uygundur.
- Emniyet tarafından geliştirilen ve hazırlanan " ev içi istismar, ısrarlı takip, şiddet ve namus cinayetleri, risk belirleme ve değerlendirme " -DASH - envanterinin ölkemize uyarlanmasında bilimsel görüş ve önerilere ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Bu çerçevede hem uygulamalar, hem sorunlar sürekli bir bilgi akışı ve paylaşımına ihtiyaç duyurmaktadır.

SONUÇ YERİNE

- Öncelikle belirtmeliyim ki son günlerde karşılaştığımız uluslararası, toplumsal, kültürel, aile içi kadına, çocuğa yönelik şiddet olaylarını izlerken, bütün bu dışavurumun ölümcül boyutunun hepimizi nedeni örkütüp düşündürdüğünü biliyorum. Kuşkusuz dünyada, şiddet her zaman ölümcül boyutuyla hep vardı. Ancak bu kadar canlı bu kadar görünür bu kadar acımasızlığı akşam yemeğinden

sonra evlerimizde izlerken, tabii ki düşünmek zorundayız. Bu çalışmada son dönemlerde yaşanan şiddetin sosyolojik ve psikolojik boyutlarına geniş kapsamlı bakmak kolay değildir ve böylesi bir çalışmaya sığmayacak kadar çok boyutlu ve geniş kapsamlı tartışmaları gerektirir. Bu yüzden bu alanda uzun yıllardır çalışan bir akademisyen olarak kadına yönelik şiddeti odak alan bir genel değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz dünyada yaşanan savaşlar, kültürel farklılıkları çatışmalara ve ayrıştırıcı eylem ve anlayışlara götüren iletişimlerin toplumun en küçük birimi olan aileyi, içindeki en güçsüz olan kadınları ve çocukları daha fazla olumsuz etkilemektedir. Küreselden topluma, toplumdaki aileye ve bireylere geçen bu şiddet sarmalı, karşılıklı olarak bireyden topluma ve küresel seviyeye geçmektedir. Bu karşılıklı belirleme ve etkilemenin, iletişim ağları ve teknolojiye yakınlaşan dünyamızın temel çelişkilerinden. Yeni teknolojik gelişmelerin insan refahına olumlu katkısı, temel insan hakları anlayışı, uluslararası sözleşmelerin getirdiği yeni toplumsal düzenler kuşkusuz çok değerli . Bu çerçevede bireysel özelliğın her türünü kabul ve anlamaya, hak mağduru olmamaları için gerekli yasal, kurumsal ve politika düzeyinde düzenlemelerin yapılmasının benimsendiği düzende de şiddetin her türlüşünü görmeye devam ediyoruz. Yaşamın evrensel diyalektiği güzel -çirkin, doğru- yanlış, iyi- kötü aynı anda birlikte.

- Akademik yaşamımda derinleşmeye çalıştığım bütün alanları, kendi içindeki sorunlarıyla anlamaya çalıştım. Yaşama umutla bağlı parçamın, çirkinin, yanlışın, kötünün bana kazandırdıkları, yapmak üzere başladığım işler, yani kısaca öğrendiklerime daha çok yönelmemi sağlamasını değerli buluyorum. Bu doğrultuda da son dönemde yaşanan şiddetin, birlikteliklerdeki ilişkilere yönelmemizin önemini ortaya koymaktadır. Birey olmak ne kadar zor ve emek isteyen bir süreç ise, birlikte olup saygı ve sevgi ilişkisi ile yaşamayı öğrenmek de zor ve zahmetlidir.
- Odağın farklılıklara saygı ve özeni öğrenerek davranışlara yansıtan bir iletişim ve etkileşim benimsemenin değerli olduğuna inanıyorum. Bu doğrultuda tarafların ben dili ile ilgili düzenlemeler yapması, kişiliklere değil davranışlara yönelik ana ve zamana yönelik geri bildirimler verebilmeyi öğrenmek, bizden farklı olanları ya da düşüncelerimize aykırı davranış yapanları ötekileştirmeden kabul

etmeye yaklaştırabilir. Her tür şiddet davranışında ötekileştirme ve kutuplaştırıcı düşünce en belirgin nedenlerdendir. Bireysel ve toplumsal yaşamda önyargılarımızın, etiketleyici tutum ve davranışlarımızın ölene kadar devam edebilecek özelliği vardır. Bu tür olumsuz tutum ve davranışlara yönelik son dönem örnekleri dünyada da gündemdedir. Camii katliamı, savaşlar, terör ve şiddet olaylarında, siyasi ve toplumsal olayların pek çoğunda büyük kayıplar görmekteyiz. Hak mağduru sınıf ve gruplar hatta tek bir birey bile demokrasimizi tehdit eder. Bu inançla dünyadaki hak eşitliği ve refah bütüne yayılmadan, vicdanlarımız huzura kavuşamaz. Böylesi bir uluslararası anlayış ve eşitsizliklerin ortadan kalktığı bir dünya düzeninin umutlarımızda kalmaması dileğimdir. Bu noktada sözlerimi aile ve yakın ilişkilere yönelterek sonlandırmak istiyorum.

- Bireyselleşme kişinin özgürlüğü ile kaderi arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Yani kader duygusu olmadan hiçbir gerçekliğin özgür olma şansı olmadığına inanıyorum. Bu bağlamda kendimizi bir başka kişiye teslim etmek, belki de bir ilişkiye adamaksızın yaşananın hayatın anlamı olmadığına inanıyorum. Böylesi adanmışlıkların aidiyet ve sadakat gösterme anlamı taşıdığına inanıyorum. Bireyin kendi bireyselliğine saygısıyla, ötekinin sınırları ve seşimine saygı ile bir arada bulunan ilişkilerin büyüten, geliştiren özelliği vardır. Benin tiryakiliğine düşmüş ötekini anlamadan arınmış, sabır ve kabullenici değer verici bir tutumla hemhal olmuş bir ilişki ve iletişim ortamı oluşturmak istediğimiz bir birlikteliktir. Bazen böylesi bir birliktelikte ötekinin istediğini yapmak, ona fedakarlık göstermek onun isteklerine duyarlı olmak, affetmek istenilenleri de elde etmeyi getirebilir. Karşımızdakine ilişkin olumlu duygu ve yaşantılar kendimizin de olumlu olmasını sağlar. Tabii ki birbirlerini çok seven, değer veren pek çok kişinin gün olur yolları da ayrılabilir. Ancak bunu usule ve birbirlerinin sınırlarına haklarına saygı göstererek yapmanın da değerli olduğuna inanıyorum. Yolların kesişmesi kadar, yolların ayrılması da mümkündür. İçinde yaşadığımız dönemde birlikte yaşamayı da ayrılmayı da beceremediğimiz örnekleri sanal alem, görsel ve yazılı medya da çok fazla izlemeye başladık. Hatta kadının erkek tarafından sayısız bıçaklamasını durdurmadan telefona çekip, medyaya servis etme, sorumluluk mu biraz yozlaşma mı? kanıksama mı? Belki hepsi! Ama çaresizce çocuğunun yanında öldürölen kadınlar artık yoklar. Evladının acısı nasıl bitecek, içine umutlar ne zaman yeşerecek bilmiyoruz.

- Bireyselleşmenin sağlıklı olması, öfke duygusunu düzenleme ve dengeli bir dışavurma usulüne kavuşturmayı sağlayabilir. Birlikteliklerde bireylerin her tür duygusu ile baş edebilen özelliğe kavuşması, beceri repertuarını zenginleştirmesi gerekir. Çünkü bazı durumlarda hastalıklı sevgiler, saplantılı duygulanımlar ya benim, ya da toprağın gibi hastalıklı bir şiddetin ortaya çıkmasına neden olur. Bireyselliklerin düşünsel, duygusal ve davranışsal parçalarının denge ve uyum içinde olması sağlıklıdır. Ancak bu denge çok kolay sağlanamaz. Bazı durumlar, bazı anlar, yaşantılar dengenin bozulmasına neden olur. Pek çok akıllı kişinin, en çok sevdiğini hissettiğine sevdiğini söyleyemediğine hepimiz tanığızdır. Bu çerçeve de hayat boyu sürecek olan öğrenmelerimizi, grup içi farkındalık ve paylaşımlarla artırmanın değerine inanıyorum. Toplumdaki demokrasi idealinin, sözde değil, doyumlu ve anlamlı ilişki aidiyetlerine dönüşmesinin daha kolay olacağına inanıyorum. Yaşantıya aktarabildiğimiz düşüncelerimiz ve ideallerimizin geleceğimizin umudu olabilir
- İlişkilerimizin hak ve fırsat eşitliğinden uzak olması temel problem alanlarımızdandır. Gerçekten sosyal refah sistemlerinin varlık nedeni, bu alandaki güçsüzlükler ile ilgilenmektir. Bireyi güçlendirme çalışmalarında aileye rağmen izlenen usul hataları günümüz toplumlarının güçsüzlük alanlarından olmaya başlamıştır. Aile moderniteye karşıtı bir kurum değil, moderniteye rağmen aidiyet ve bağımlılıklarının bütünlüğünü sürdürmesi beklenen bir kurumdur. Yalnızlaşan aidiyet ve bağımlılık hissetmeyen bireylerin toplumsal yaşama katkı verme motivasyonlarının da az alabileceğinden endişe edilmelidir. Çünkü bireyin kendini gerçekleştirme ve yeteneklerini geliştirmesinin mümkün olduğu aile birlikteliklerinin de bağımlılıklar ve aidiyetin bireysel özgürlüklerle herhangi bir problemi olduğunu düşünmüyorum.
- Bu çerçevede kültürel farklılıklara duyarlı profesyonellik bilgi ve becerisi ile sürekli olarak büyüyen ve gelişen kurumsallaşmış aile destek hizmetlerinin, ailenin kuruluşundan itibaren destek vermesinin önemi büyüktür. Toplumsal yapımızdaki örgütlenme eksikliği mahalli düzeyde ayrı çalışmalarının yaygınlaşmasını engelleyen bir durumdur. Toplumsal refahın yalnızca devlet eliyle ve desteğiyle değil, toplumun bütününe, sivil toplum örgütlerinin katılımı ve desteği ile sağlanabileceğini inanmaktayım.

- Aile birlikteliği ve bütünlüğünün olmadığı durumlarda boşanma, şiddet ve aile üyelerine sağlanacak hizmetlerin, bireysel fonksiyonelliğin sağlanmasına yönelmesi kaçınılmazdır. Ancak birliktelik ve bütünlüğe verilen önemin geleneksellik olarak etiketlenmesinin uygun olduğuna inanmıyorum. Pek çok çalışmamızda vurguladığımız gibi sevgi ve saygı ile sürdürülen birlikteliklerde diğerine, kadına, erkeğe, çocuğa, yönelik şiddet yok denecek kadar azdır.
- Nitekim kutsiyet atfederek özel ve mahrem alana sıkıştırılmış ilişkilerin ötekinin mağduriyeti ve hak ihlaline kurban gitmesini hoş göremeyiz. Her tür şiddete sıfır toleransın olduğu bir toplumsal yaşam ve birlikteliğin hayallerimizde kalmaması için, kendimize, ötekine, bizden farklı olana, kendimiz kadar değer verip anlamayı öğrenebiliriz. Bu gerçeğin gerçekliğimiz olması insanlığımızın gereğidir.
- Aile hayatı eğitim programları, evlilik öncesi hazırlık, okullardaki bireysel ve aile çalışmalarına ilişkin birçok destek hizmetlerinin yaygınlaştırılıp etkinleştirilmesi gerekir. Aile çalışmaları zor, zahmetli ve sorumluluk isteyen birçok rolün (savunuculuk, eğitimcilik, arabuluculuk, organizatörlük vb.) bir veya birkaçını gerektirir.
- Sağlıklı ve fonksiyonel birlikteliklerin çoğunlukta olduğu toplumlarda toplumsal refahın artacağı ve bireyin kendisini gerçekteştirme problemlerinin olmayacağına inanıyorum. Tabi ki kız erkek ayrımı yapmadan farklılıklarını özenle besleyen, kabul eden, eğitim, istihdam, kariyer yapma hakkıyla büyütölen çocukların yürüteceği beraberlikler de aynı anlayışla sürdürölebilir. Küreselden toplumlara, kÖltürün bütöun katmanlarına sirayet eden şiddet sonunda insanlığın sonu olabilir.
- Daha içimize sinen, rollerimiz, hayatlarımıza.....

KAYNAKÇA

Akın, A. (2014). Bir Sağlıkçı Gözünden Kadına Yönelik Şiddet, Ed: Funda Kaya ve ark., *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Giddens, A. (2005). *Sosyal Teorinin Temel Problemleri*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Mavili, A. (2014). *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*. Ankara: Elma Yayınevi.

Taştan, Ç. Küçüker Yıldız, A. (2018). *Kadına Karşı Şiddetle Mücadele: Hukuk, Deneyimler ve Aktörler*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Taştan, Ç. Küçüker Yıldız, A. (2019). *Türkiye’de Kadın Cinayetleri: 2016 Yılı Verileri ve Analizi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Thompson, N. (2019). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.

MÜLTECİLERİN AİLE BİRLEŞİMİ VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ezgi Yaman¹
Aysel Basmacı²

GİRİŞ

İnsanlar, tarih boyunca çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir. Doğal afetler, savaşlar ve bunlara bağlı açlık, kıtlık ve yoksulluk göç sebeplerinin başında gelmektedir (Koç, Görücü, & Akbıyık, 2015). Göç bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir (Uluslararası Göç Hukuku, 2019). Nisan 2011 'de yaşanan Suriye krizi, bireylerin ülke içerisinde yaşanan iç sorun sebebiyle zorunlu göç etmesine neden olmuştur (Türkmen, 2018). Göç süreç olarak üç başlıkta incelenmektedir; göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasıdır. Göçün tüm süreçlerinde bireyler ve aileler farklı sorunlar ile karşılaşabilmektedir.

Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1948). Aile bireyleri göç etme süreçlerinde olumsuz birçok sorun ile karşılaşırken birbirlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Aile üyeleri ulaştıkları yeni bir ülkede birbirlerinden ayrılmak zorunda kaldıkları zaman aile birleşimi prosedürüne ihtiyaç duymaktadır. Aile birleşimi tanımına baktığımızda literatürde; "zorla ya da gönüllü göç nedeniyle birbirinden ayrı düşmüş aile üyelerinin menşe ülke dışında başka bir ülkede, yeniden bir araya gelme sürecine denir" şeklinde tanımlanmıştır (Uluslararası Göç Hukuku, 2019).

Bu çalışmada zorunlu göç sebebi ile ülkesinden ayrılmış ve göç ettiği ülkede ailesinden ayrı düşmüş veya ayrılmak zorunda kalmış, ulaştığı ülkede aile birleşimi ihtiyacı bulunan bireylerin karşılaştıkları prosedürlere ve zorluklara değinilecektir.

¹ Arş.Gör., Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ezgiyaman05@gmail.com, ORCID ID: 0000 000183129763.

² Sosyal Hizmet Uzmanı/ Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, ayselbasmac@gmail.com

Aile Birleşimine Dair Uluslararası Mevzuat

Aile birleşimine atıfta bulunan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 7. ve 22. Maddesinin ikinci bendinde şu şekilde bulunmaktadır;

1. Her çocuk "anne babasını bilme onlar tarafından bakılma hakkına sahiptir (ÇHS Madde 7).
2. Taraf Devletler mülteci çocuğun korunması ve ona yardım için ve "ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla" işbirliğinde bulunacaktır (ÇHS Madde 22.2).

Eğer varsa ve aile üyeleri ile vatanlarında geride kalan aile üyelerinin yaşamını risk altına sokmayacaksa çocuğun ailesinin aranması en önce yapılması gereken işlerdendir. Aileyi arama işlemi bir takım uluslararası kuruluşların işbirliği ile yapılır. Çocuğa bu konudaki sonuç hakkında bilgi verilmektedir (BMMYK, 2017).

Aile Birleşimine Dair Ulusal Mevzuat

Ülkemizde Suriye krizi sonrası bu sorun belirgin hale gelmiş ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde aile birleşimi şu şekilde ele alınmıştır:

- Yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye'de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).
- Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhal başlatılır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).

Yönetmelikte de görüldüğü gibi refakatsiz çocuklar için acil aile birleşimi prosedürü dikkat çekmektedir. Ayrıca diğer maddede farklı ülkelerde bulunan aile bireylerinden çocuğun ergin olmama koşulu bulunmaktadır. Bu madde oldukça önemlidir. Çünkü ergin bir çocuk aile birleşimi için başvuru koşullarını taşımamaktadır ve bu hâlihazırda sahada görülen en büyük sorunlardan biridir.

Türkiye'de 2011 yılı Suriye krizi ile savaş sonrası çocukların zarar görmesi ve korunma ihtiyaçlarının artmasından 2015 yılında Aile ve Sosyal Politikalar

tarafından Refakatsiz Çocuklar Yönergesi çıkarılmıştır. Bu kapsamda çocuğun menşe ülke veya hedef ülkede aile birleşimi talebi varsa ailenin izinin sürülmesi için çocuğun talebi İl Göç İdaresi Müdürlüğüne bildirmesi halinde işlemlerin başlatılacağı yazmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2015).

6203 Geçici Koruma Yönetmeliği'nde geçen 49. Maddede;

- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye'de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir. (2) Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhal başlatılır.

Aile Birleşimi Yapılmazsa Bireylerin Yaşayabileceği Sorunlar ve Ailelerin İhtiyaçları

Aile birleşimi kapsamında üç farklı durumda olan kişiler başvuru hakkına sahiptir. Bunlar ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, refakatsiz çocuklar ve evli olan eşlerdir. Bu kapsamda bu kavramlar şu şekilde açıklanmaktadır;

Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar; her iki ebeveyninden veya önceki yasal veya geleneksel vasisinden (diğer akrabalarından olması şartı aranmaksızın) ayrılmış kişilerdir. Bu yüzden bu kişiler arasında diğer yetişkin aile üyeleri tarafından refakat edilen çocuklar da olabilir (UNİCEF, 2014).

Refakatsiz çocuklar; her iki ebeveyninden ve diğer akrabalarından ayrılmış ve yasayla veya gelenek yoluyla ona bakmakla sorumlu bir kişi tarafından bakılmayan çocuklardır. Aynı zamanda refakatsiz küçükler olarak da adlandırılırlar (UNİCEF, 2014).

Aile birliği ya da aile bütünlüğü ilkesi; tüm çocukların bir aile hakkına ve tüm ailelerin de çocuklarına bakma hakkına sahip olduğunu belirtir. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara, onların ebeveynleriyle ya da temel yasal veya geleneksel vasileriyle mümkün olduğunca hızlı şekilde birleştirilmelerini amaçlayan hizmetler sunulmalıdır (UNİCEF, 2014).

Zulüm ve savaş gibi nedenlerden kaynaklanan zorla yerinden edilme nedenli birbirinden ayrı düşmeden sonra bir mültecinin aile birliği hakkını temin etmenin tek yolu çoğunlukla aile birleşimidir. Aile üyelerinin birbirlerinden ayrı düşmelerinin insanların iyiliği ve hayatlarını yeniden kurma kabiliyetleri açısından yıkıcı sonuçları olabilir. Dolayısıyla aile birleşimi zulümden ya da ciddi zarardan kaçmış ve zorla yerinden edilme ve kaçış sırasında ailesini kaybetmiş kişilerin hayatlarını yeniden normale döndürmenin temel bir parçasıdır. Bu konuda, aile üyelerinin ayrı düşmesi mültecilerin eğitimden iş hayatına kadar birçok konudaki uyum sürecine katılım kabiliyetini etkilemekte, bir yandan da onların fiziksel ve duygusal sağlıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. (UNHCR and Family Reunification, 2015).

Aile birleşimi süreci aile üyelerini aşırı derecede tüketmekte ve kişileri çoğu zaman yasal olmayan yolları denemeyi düşürmektedir (Yıldız A. , Göçmen Kaçakçılığı ve Göçmenlerin Karar Süreçleri, 2017). Aile üyesinden kopmuş ve ailesiyle birleşemeyen ailelerde çoğunlukla stres, depresyon ve intihar vakalarına karşılaşılmaktadır. Bazı üyeler ailelerine ulaşmak için kaçakçılara veya insan tacirlerine rast gelmektedir. Bu süreçte denizi/karayı aşmak ve ailesine ulaşmak için tacirlere yüksek meblağda para ödemektedir (Yıldız A., 2017). Göçün bu olumsuz etkisi aile üyelerinde derin bir şekilde hissedilmektedir. Kişilerin psikolojik, ekonomik, sosyal olarak tükenmesine sebep olmaktadır.

Bazı aileler aile birleşimi süreci çok uzadığı için kendilerince çözüm üretip yasal olmayan yolları denemektedirler. Bu süreç çok kısa olmadığından bireyler süreç uzadıkça psikososyal ve ekonomik yönden çok fazla olumsuz etkiye maruz kalmaktadır. Örneğin; İzmir yerelinde yasal olmayan yollarla yapılan geçişlerin sebebi bu kişilere sorulduğunda; bu tehlikeli yolu denemelerinin temel sebeplerinden birinin "aile birleşimi" olduğu görülmüştür. Özellikle yasal olmayan yolları deneyen kadınlar aile birleşimi amacıyla göç etmektedirler (Yıldız A. , 2017).

Başvuru süreçlerinde başvuru makamları tarafından kişilerden geldikleri ülkelerden resmi evraklar talep edilmektedir. Bu evraklar pasaport, aile defteri, nüfus kayıt örneği olmaktadır. Aile üyelerinin bu evraklara ulaşması ve temin etmesi neredeyse imkânsız olup kaçtıkları rejimlere bu belgeleri temin etmek adına doğrudan veya dolaylı olarak başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu durum çeşitli kişiler tarafından bir avantaja dönüşüp belgelerin temininde büyük meblağlar istemektedirler. Ayrıca bu belgelerin temininde sahtecilikte görülmektedir (Davut, 2019).

Savaştan dolayı buldukları ülkede resmi evlilik yapamayan aile üyeleri ulaştıkları ülkede evli olduklarını beyan ettiklerinde evliliklerinin ispatlamak durumlarında kalmaktadırlar. Ancak İl Göç İdareleri'nde kayıt işlemlerinde beyan esas alındığı için sonrasında kişilerin bekâr veya evli olduklarını ispatlamak zorlaşmaktadır.

Aile birleşimi süreci çok uzun sürdüğünden ergin olmayan çocuğun bu süreç içerisinde erginlik yaşına gelmesi, aile birleşimi prosedürünün dışına çıkmasından dolayı başvurusu kabul edilmemektedir. Daha sonraki süreçte aileler daha çok yıpranmakta ve bu durumu kabul edemediklerinden adli süreçlere başvuru yapılmaktadır. Bu süreç en az 12-24 ay sürmektedir.

Almanya Suriyeli mültecilere ikincil koruma statüsü verdiği için Almanya'da bulunan Ailelerin aile birleşimi hakları olmamaktadır (İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). Ancak çocuklar Almanya'da ise ve aileler başka bir ülkede bulunuyorsa ancak bu tür durumlarda aile birleşimi süreci başlatılabilmektedir. Çocuğun ailesinden ayrı düşmüş veya refakatsiz olma durumu göz önünde bulundurulmaktadır.

Bazı üyeler ailelerine ulaşmak için kaçakçılara veya insan tacirlerine rast gelmektedir. Bu süreçte denizi/karayı aşmak ve ailesine ulaşmak için tacirlere yüksek meblağda para ödemektedir. Göçün bu olumsuz etkisi aile üyelerinde derin bir şekilde hissedilmektedir. Kişilerin psikolojik, ekonomik, sosyal olarak tükenmesine sebep olmaktadır. Kişilerden Suriye-Türkiye arasında kaçakçıların aldığı ücret kişi başı 1000 dolar olup çocuklar için kişi başı 500 dolar civarındadır. (Davut, 2019). Örneğin; İzmir'e çeşitli bölgelerden gelip buradan Avrupa'ya geçmeyi planlayan düzensiz göçmenler, buralarda kaçakçılık ile uğraşan kişiler aracılığıyla ulaşmayı hedeflemektedir. İzmir'de kaçakçılar deniz üzerinden gidilecek Avrupa ülkesine (Yunanistan, Almanya, İsviçre vb.) göre değişiklik göstermekle beraber hedef ülkelere ulaşmak için kişilerden 5.000'den başlayıp 8.000 Amerikan dolarına kadar para talep etmektedirler (Yıldız A. , 2017). Bu kişiler kendilerinden talep edilen parayı almama durumlarında bireylerin ailelerinden para talep etmektedir. Bu durum insan ticaretine kadar ulaşabilmektedir.

İzmir'de yapılan bir araştırmada göçmenlerin kaçak yolları deneme sebebi araştırılırken üç başlıktan birinin; Sığınmaya da aile birleşmesi başvurusunda bulunmuş ve İzmir'de bekleyen transit göçmenler olduğu görülmüştür

(Yıldız A. , 2017). Buradan da anlıyoruz ki kişiler uzun bir bekleyiş sonrası ümitlerini kaybetmekte ve çözümleri hayat pahasına da olsa tehlikeli yollara başvurmakta aramaktadırlar. Örneğin; Almanya'da eşi ve çocuklarına ulaşmak için deniz yoluyla deniz botlarını kullanmakta olan bir mülteci bu yasal olmayan yolculuk sırasında boğulma tehlikesi geçirebilmekte hatta çoğu zaman hayatlarını kaybedebilmektedir.

Aile birleşimi için nerelere başvuru yapılabilir?

Türkiye-Suriye arasında aile birleşimi başvuruları günümüzde Türk Kızılay Toplum Merkezleri ailelerin başvurularını alarak değerlendirilmektedir. Türk Kızılayı Gerek Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Beyannamesi gibi uluslararası yasal çerçeveler gerekse Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının sağladığı haklar ile kişilerin aile birleşimi, kayıp araştırma, aile mesajı iletimi gibi haklardan yararlanması için aracı olmaktadır (Türk Kızılayı, 2019). Toplum Merkezlerinde alınan aile başvuru talepleri üzere Ankara Genel Merkeze göndermektedir. Başvuru sonrası en az 6 ay beklemek gerekmektedir. Başvuru süreci buradan yapıp takip edilse de Göç İdaresi Genel müdürlüğü aile birleşimi süreçlerinde son karar mercii olmaktadır. Suriyeli yabancıların üçüncü ülkelere çıkışlarına; aile birleşimi, akrabalık ilişkisi veya tedavi amaçlı vize/ikamet izni düzenlendiğinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından izin verilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Kişi bir Avrupa ülkesinde ise aile üyelerinin yaşadığı ülkenin konsoloslüğundan başvuru yapması gerekmektedir. Örneğin, Danimarka'da yaşayan bir Suriyeli eş Türkiye'deki eşi ve çocukları ile aile birleşimi yapmak istediğinde Danimarka'da bulunan Türk Konsoloslukuna başvurması gerekmektedir.

Mülteciler için bir diğer önemli ülke Almanya olup aile birleşimi başvurusu yapmak isteyen bireyler Türkiye'de ise şartları Alman konsoloslukları tarafından belirlenmektedir (Almanya Aile Birleşimi Vizesi. , 2015). Özellikle Almanya diğer ülkelerden farklı olarak Aile Birleşimi Vizesi ile başvuruları almaktadır.

Kişiler eğer Almanya'da bir araya gelmek istiyorsa Türkiye'de yaşayan için bu vizeyi almak için; Almanca dilinde doldurulmuş Başvuru Formu, Pasaport, 2 Adet Vesikalık Fotoğraf, eşler için Uluslararası Evlenme Kayıt Örneği, Nüfus Cüzdanı Fotokopisi, Tam Tekmil Vukuatlı Nüfus Kayıt Örneği, İkametgâh

belgesi. Almanya'da yaşayan kişi için ise; ikametgâh belgesi, kimlik bilgileri, maaş bordrosu, sağlık sigortası, eşlerin önceki evliliklerini gösteren belge, eşlerin çocukları hakkındaki belgeleri, Almanca bilgisini kanıtlayan belge ile Alman Konsolosluklarına başvuru yapılmaktadır. Başvuru sonrası en az 3 ay beklenmektedir (Almanya Konsolosluğu, 2015). Almanya Konsolosluğu'nun şartlarına baktığımızda savaş sonrası göç eden mültecilerin tüm bu koşulları sağlamasının mümkün olmadığı apaçık ortadadır. Aile birleşimi bir haktır ancak ülkelerin politik süreçleri bu hakkı ihlal edebilmektedir. Ancak bu alanda çalışan uluslararası insani yardım platformları bu koşulları iyileştirme ve kişilerin savunuculuğunu yapmaktadır. Örneğin; Uluslararası Göç Örgütü, UNICEF, Uluslararası Kızılhaç, Kızılay, UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) gibi kuruluşlar süreci daha yakın takip edebilmektedir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve bu süreçte aile bireyleriyle ayrılmak zorunda kalmış, ulaştığı ülkede aile birleşimi ihtiyacı bulunan bireylerin karşılaştıkları ihtiyaç ve zorlukları tespit etmektir.

YÖNTEM

Bu araştırma, şanlıurfa ve İzmir illerinde aile birleşimine ihtiyaç duyan Suriyeli ve diğer uyruklardan mülteci bireylerinin yaşadıkları ihtiyaç ve zorlukları çeşitli değişkenlere göre inceleyen betimsel bir çalışmadır. Bu araştırmanın evrenini şanlıurfa ve İzmir illerindeki mülteci bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, aile birleşimi ihtiyacı bulunan 16 mülteci birey oluşturmaktadır.

Aile Birleşimine ihtiyaç duyan mülteci bireylerin aile ve kişisel özellikleri ile aile birleşimi taleplerine ilişkin bilgiler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler, frekans dağılımı ve yüzdelerle ifade edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, aile birleşimi hizmetine ihtiyaç duyan katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyeli'dir (n=10, %62,5). Bunu Afganistan (n=3, %18,8), Almanya (N=1, %6,3) ve Çinli (m=1, %6,3) katılımcılar izlemektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Uyuğu

Uyruk	Frekans (N)	Yüzde (%)
Suriye	10	62,5
Afganistan	3	18,8
Almanya	1	6,3
Irak	1	6,3
Toplam	16	100

Tablo 2. Katılımcıların Yaşı

Yaş	Frekans (N)	Yüzde (%)
0-15	5	31,3
15-18	5	31,3
18-30	3	18,8
31-44	2	12,5
45+	1	6,3
Toplam	16	100

Katılımcıların yarısından fazlası (n=10, %62,5) çocuktur. Katılımcıların %31,3'ü (n=5) 0-15 yaş aralığında, %31,3'ü (n=5) 15-18 yaş aralığındadır. Geri kalan %18,8'i (n=3) 18-30 yaş aralığında, %12,5'i, 31-44 yaş aralığında ve %6,3'ü 45 yaş üstündedir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	Frekans (N)	Yüzde (%)
Kadın	5	31,3
Erkek	11	68,8
Toplam	16	100

Katılımcıların yarısından fazlası erkektir (n=11, %68,8).

Tablo 4. Katılımcıların Ailelerinden Ayrılış Sebebi

Aileden ayrılış sebebi	Frekans (N)	Yüzde (%)
Savaş	3	18,8
Terör	3	18,8
Hastalık/ölüm/aileyi kaybetme	9	56,3
Belge eksikliği	1	6,3
Toplam	16	100

Katılımcıların ailelerinden ayrılma nedenleri incelendiğinde %56,3'lük (n=9) bir çoğunluğunun ailesini sınırda kaybetme, bir aile ferдинin ölümü ya da hastalık nedeniyle başka bir ülkeye seyahat etmiş olmasıdır. Bunu takiben katılımcıların %18,8'i (n=3) savaş ve %18,8'i (n=3) terör nedeniyle ailelerinden ayrı düşmüştür.

Tablo 5. Katılımcıların Ailelerinden Ne Süredir Ayrı Düştüğü

Aile ne süredir ayrı düştü	Frekans (N)	Yüzde (%)
0-6 ay	7	43,8
7 ay-1 yıl	1	6,3
1-3 yıl	1	6,3
3 yıldan fazla	7	43,8
Toplam	16	100

Katılımcıların ailelerinden ne süredir ayrı oldukları incelendiğinde, %43,8'inin (n=7) 0-6 aydır, , %43,8'inin (n=7) 3 yıldan fazla süredir, %6,3'ünün (n=1) 7 ay-1 yıldır ve %6,3'ünün (n=1) 1-3 yıldır ailelerinden ayrı düştükleri görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Ailelerinden Nerede Ayrı Düştüğü

Aile nerede ayrı düştü	Frekans (N)	Yüzde (%)
Almanya	2	12,5
Suriye sınırında	7	43,8
Türkiye	5	31,3
Danimarka	2	12,5
Toplam	16	100

Ailelerin %43,8'i (n=7) Suriye sınırında, %31,3'ü (n=5) Türkiye'de, %12,5'i (n=2) Almanya ve %12,5'i (n=2) Danimarka'da ayrı düşmüştür.

Tablo 7. Vakanın Risk Etmenleri

Vakanın risk etmenleri	Frekans (N)	Yüzde (%)
Refakatsiz çocuk	10	62,5
Cinsel istismar mağduru çocuk	1	6,2
Kimliksiz ve belgesiz	2	12,5
Kalacak yeri yok	3	18,8
Güvenli bir bölgede değil	6	37,5
Hiçbir geliri yok	7	43,8
Toplam	16	100

Katılımcıların risk etmenleri ele alındığında, %62,5'lik bir çoğunluğunun (n=10) refakatsiz çocuk olduğu ve %6,2'sinin (n=1) cinsel istismar mağduru ve gebe çocuk olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %43,8'inin (n=7) hiçbir geliri yoktur. Katılımcıların aile birleşimi yapmak istedikleri aile fertlerinin %37,5'i (n=6) güvenli bir bölgede değildir. %18,8'inin (n=3) hiçbir geliri bulunmamaktadır. %12,5'i (n=2) ise kimliksiz ve belgesizdir.

Tablo 8. Kimler Arasında Aile Birleşimi İşlemi Yapılacağı

Kimler arasında aile birleşimi yapılacak	Frekans (N) Tablo 8. Kimler arasında aile birleşimi işlemi yapılacağı	Yüzde (%)
Çocuk ve ebeveyn	9	56,3
Çocuk ve yetişkin aile ferdi	4	25
Yetişkin kardeşler arasında	1	6,3
Eşler arasında	2	12,5
Toplam	16	100

Kimler arasında aile birleşimi yapılması gerektiği incelendiğinde, katılımcıların %56,3'ünün (n=9) çocuk ve ebeveyn arasında, %25'inin (n=4) çocuk ve ebeveynler dışında yetişkin bir aile ferdiyle, %12,5'inin (n=2) eşler arasında ve %6,3'ünün (n=1) yetişkin kardeşler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Aile Birleşimi Başvuru Tarihi

Başvuru tarihi	Frekans (N)	Yüzde (%)
2019	11	68,8
2018	2	12,5
Henüz başvurmamış	3	18,8
Toplam	16	100

Aile birleşimi için başvuru tarihleri incelendiğinde, katılımcıların %68,8'inin (n=11) 2019 yılında, %12,5'inin (n=2) 2018 yılında başvuru yaptıkları, %18,8'inin (n=3) ise henüz başvuru yapmadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 10. Başvuru Yaptığı Kurum

Başvuru yaptığı/ planladığı kurum	Frekans (N)	Yüzde (%)
Türk Kızılayı	8	50
İKGV	1	6,3
Türk Konsoloslğu	2	12,5
Göç İdaresi İl Müdürlüğü	3	18,8
AÇSHB	2	12,5
Toplam	16	100

Katılımcıların %50'si (n=8) Türk Kızılayı'na, %18,8'i (n=3) Göç İdaresi İl Müdürlüklerine, %12,5'i (n=2) farklı ülkelerdeki Türk Konsolosluklarına, %12,5'i (n=2), Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlara ve %6,3'ü (n=1) İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı'na başvurmuş ya da başvuru yapmak üzere danışmıştır.

SONUÇ

Araştırma bulgularına görüldüğü gibi zorunlu göç bireylerin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu süreçten en fazla zarar gören ve örselenenler ise çocuklardır.

Aile birleşimi süreci aile üyelerini aşırı derecede tüketmekte ve kişiler çoğu zaman yasal olmayan yolları denemeyi düşünmektedir. Aile üyesinden kopmuş ve birleşemeyen ailelerde çoğunlukla stres, depresyon ve intihar vakalarına karşılaşmak mümkündür. Bazı üyeler ailelerine ulaşmak için kaçakçılar veya insan tacirlerine rast gelmektedir. Bu süreçte denizi/karayı

aşmak ve ailesine ulaşmak için tacirlere yüksek meblağda para ödemektedir. Göçün bu olumsuz etkisi aile üyelerinde derin bir şekilde hissedilmektedir. Kişilerin psikolojik, ekonomik, sosyal olarak tükenmesine sebep olmaktadır.

Zorunlu göç sebebi ile ülkesinden ayrılmış ve göç ettiği ülkede ailesinden ayrı düşmüş veya ayrılmak zorunda kalmış, ulaştığı ülkede aile birleşimi ihtiyacı bulunan bireyler, yaşadıkları zorlukların yanı sıra zorlu prosedürlerle de karşılaşmaktadırlar.

Bu anlamda çocukların ve bireylerin, hak ettikleri gibi insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri ve aile fertleriyle bir araya gelebilmeleri için uluslararası iş birliği yapılarak prosedürler kolaylaştırılmalıdır.

Özellikle refakatsiz çocukların, ihmal ve istismara karşı ciddi risk altında oldukları göz önüne alındığında, çocukların işlemlerinin öncelikli ve yetişkinlerden farklı bir uygulamayla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu konuda akademik çalışmaların arttırılması da konunun önemine dikkat çekilmesi için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Almanya Aile Birleşimi Vizesi. . (2015, Nisan). *Almanya Konsolosluğu Resmi Web Sitesi*. 05 23, 2019 tarihinde Almanya Konsolosluğu. adresinden alındı
- Aile, Ç. v. (2019, Ekim 06) *ailevecalisma.gov.tr*. ailevecalisma.gov.tr: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/istatistikler/2018-5c62a51c75b1f.pdf> adresinden alındı
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2015, Ekim 20). *Yönergeler*. Eylül 30, 2019 tarihinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/yonergeler/> adresinden alındı
- Almanya Konsolosluğu. (2015). *Almanya Aile Birleşimi Vizesi*. Mayıs 27, 2019 tarihinde Almanya Konsolosluğu Resmi Web Sitesi: [www.tuerkei.diplo.de: http://www.almanyakonsoloslugu.com/almanya-vizesi/aile-birlesimi-vizesi.html](http://www.almanyakonsoloslugu.com/almanya-vizesi/aile-birlesimi-vizesi.html) adresinden alındı
- ASPB, T. W. (2017). *Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi*. https://www.ailevecalisma.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf adresinden alındı
- Bennis, W. G., & Townsend, R. (1995). *Reinventing Leadership*. New York: Collins Business Essential.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1948, Aralık 10). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. Ekim 19, 2019 tarihinde Humanrights: http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf adresinden alındı
- BMMYK. (2017, Şubat 19). *UNHCR BM Mülteci Örgütü, Türkiye*. Ekim 1, 2019 tarihinde Mülteci Çocukların Bakımı ve Korunmasına dair Temel Standartları: <https://www.unhcr.org/tr/11161-multeci-cocuklarin-bakimi-ve-korunmasına-dair-temel-standartlar.html> adresinden alındı
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 60-80.
- Brilliant, E. L. (1986). Social Work Leadership:A missing ingredient. *Social Work*, 31(5), 325-331.
- Cohen, W. A. (1990). *The art of the leader*. New Jersey: Prentice Hall.
- Cribbin, J. (1981). *Leadership:strategies for organizational effectiveness*. New York: Amacom.
- Davut, K. (2019, Mayıs 28). Ailelerin Kaçakçılara Verdiği Meblağlar. (A. Basmacı, Röportaj Yapan, & A. Basmacı, Düzenleyen) Şanlıurfa, İzmir, Kilis.
- Diez, E. R. (2018). e-Inclusion and e-Social work: new technologies at the service of social intervention. *European Journal of Social Work*, 916-929.
- Doelcker, R., & Bedics, B. C. (1987). Differential use of role-play in social work education. *Arete*, 53-60.
- Ercoşkun, B. (2015). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Sosyokültürel ve Sosyoekonomik Etkileri*. Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler - Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- Fisher, E. A. (2009). Motivation and Leadership in Social Work Management: A Review of Theories and Related. *Administration in Social Work*, 33(4), 347-367.

- García-Castilla, F. J., Oliva,, Á. D.-J., Vírveda-Sanz, E., & Gallego, J. P. (2018). Educational potential of e-social work: social work training in Spain. *European Journal of Social Work*.
- Gelişim Üniversitesi. (2019, 12 30). <https://sbyo.gelisim.edu.tr/bolum/social-work-52/haber/mesleki-rapor-yazma-becerisi-sosyal-inceleme-raporu> adresinden alındı
- Gentle-Genitty, C., Chen, H., Karikari, I., & Barnett , C. (2014). Social Work Theory and Application to Practice: The Students' Perspectives. *Journal of Higher Education Theory and Practice* vol, 36 - 47.
- Gilgun, J. (2005). The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. *Research on Social Work Practice*, 52-61.
- Gilgun, J. (2015). Beyond Description to Interpretation and Theory in Qualitative Social Work Research. *Qualitative Social Work*.
- Glisson, C. (1989). The effect of leadership on workers in human service organizations. *Administration in Social Work*, 13(3-4), 99-116.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013, Nisan 4). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Mayıs 27, 2019 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013, Nisan 04). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Mayıs 27, 2019 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019, Ocak). *Üçüncü Ülkeye Çıkış İşlemleri*. Ekim 19, 2019 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/ucuncu-ulkeye-cikis-islemleri> adresinden alındı
- Görgün Baran, A., Koçak Kurt, Ş., & Serdar Tekeli, E. (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*.
- Gülнар, S. (2014). Türkiye'de Dünden Bugüne Bilişim Enstitüleri. *Akademik Bilişim*.
- Hassan, A., & Wimpfheimer, S. (2015, Nisan 19). Mart 12, 2018 tarihinde <https://socialworkmanager.org/wp-content/uploads/2016/01/Competency-Brochure-4-19-15-With-Forms.pdf> adresinden alındı
- Haynes, K. S. (2014, Temmuz 04). *Social Workers as Leaders*. Mart 31, 2018 tarihinde http://www.socialworktoday.com/archive/exc_040714.shtml adresinden alındı
- Henden, B. H., & Henden, R. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e-Belediyecilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 48-66.
- Holosko, M. J. (2009). Social Work Leadership: Identifying Core Attributes. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19(4), 448-459.
- İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (tarih yok). *İkincil Koruma*. 2019 tarihinde alındı
- Karaca, s., & Doğan, U. (2014). *Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu*. Mersin: Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *Social psychology of organizations* (2.Bası b.). New York: John Wiley.
- Koç, M., Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 63-64.
- Korkut, M. (2018). *Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Samsun: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Lazzari, M. (2007). *Final report on senior scholar activities related to the CSWE leadership initiative*. Council on Social Work Education.
- Lee, K., Dabelko-Schoeny, H., Roush, B., Craighead, S., & Bronson, D. (2019). Technology-Enhanced Active Learning Classrooms: New Directions for Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 294-305.
- Lewis, J. A., R.Packard, T., & Lewis, M. D. (2007). *Management of Human Service Programs*. Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Lopez, A. (2014). Social Work, Technology, and Ethical Practices: A Review and Evaluation of the National Association of Social Workers' Technology Standards. *Social Work in Health Care*, 815-833.
- Mattison, M. (2012). Social Work Practice in the Digital Age: Therapeutic E-Mail as a Direct Practice Methodology. *National Association of Social Workers*. doi:10.1093/sw/sws021
- Mishna, F., Bogo, M., Root, J., Sawyer, J. L., & KhouryKassabri, M. (2012). "It just crept in": The Digital Age and Implications for Social Work Practice. *Clinic Social Work Journal*, 277-286.
- NASW, A. C. (2017). *Technology in Social Work Practice*.
- Northouse, P. G. (2013). *Leadership: Theory and Practice*. Thousand Oaks: SAGE.
- Öngen, Ç. (2014). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.
- Payne, M. (2016). *Modern Social Work Theory*. New York: Oxford University Press .
- Peláez , A. L., & Marcuello-Servós, C. (2018). e-Social work and digital society: reconceptualizing approaches, practices and technologies. *European Journal of Social Work*, 21(6), 201-203.
- Peláez, A. L., García , R. P., & Massó, V. A.-T. (2018). e-Social work: building a new field of specialization in social work? *European Journal of Social Work*, 804-823.
- Peters, S. C. (2017). Defining social work leadership: a theoretical and conceptual review and analysis. *Journal of Social Work Practice*, 32(1), 31-44.
- Prensky, M. (2001). Dijital Natives, Dijital Immigrants. *On the Horizon* , 1-6.
- Rank, M. G., & Hutchison, W. S. (2000). An Analysis of Leadership Within the Social Work Profession. *Journal of Social Work Education*, 36(3), 587-502.
- Reamer, F. G. (2013). Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges. *Social Work*, 58(2).
- Reamer, F. G. (2018). Ethical Standards for Social Workers' Use of Technology: Emerging Consensus. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 15(2).
- Recmanová , A., & Vávrová, S. (2018). Information and communication technologies in interventions of Czech social workers when dealing with vulnerable children and their families. *European Journal of Social Work*, 876-888.
- Siğınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Un Women. (2018). *Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*. Ankara.
- Smokowski, P. R., & Katie Hartung, B. (2003). Computer Simulation and Virtual Reality: Enhancing the Practice of School Social Work. *Journal of Technology in Human Services*, 21(1-2), 5-30.
- Stanley-Clarke, N., English, A., & Yeung, P. (2018). Cutting the Distance in Distance Education: Reflections on the Use of E-Technologies in a New Zealand Social Work Program. *Journal of Teaching in Social Work*, 137-150.

- Stogdill, R. M. (1950). Leadership, membership and organization. *Psychological Bulletin*, 47(1), 1-14.
- Şahmaran Can, G. (2017). Postmodern Süreçte Eklektisizm Olgusu ve David Salle. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 239 - 248.
- T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Türkiye Göç Raporu. (G. İ. Müdürlüğü, Dü.) Ankara. Göç Politika ve Proje Daire Başkanlığı. adresinden alındı
- TDK. (tarih yok). *TDK*. Şubat 07, 2019 tarihinde TDK: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Tompkins, P. L., & Southward, L. H. (1999). Geographic Information Systems (GIS). *Computers in Human Services*, 209-226. doi:10.1300/J407v15n02_16
- Tuncay, T. (2005). İnsani Hizmet Örgütlerinin Yönetiminde Bilişim Sistemleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(1), 125-146.
- Tuncay, T. (2010). E- Sosyal Hizmetler: İnsani Hizmetlerde Bilişim Teknolojisi Uygulamaları. *3. İleri Yaş Sempozyumu: "Kırılğan Yaşlı"*. İzmir .
- Türk Kızılayı. (2019). *Suriye İnsani Yardım Operasyonu Raporu*. Türk Kızılayı. TÜRK KIZILAY GÖÇ HİZMETLERİ DİREKTÖRLÜĞÜ.
- Türkmen, E. (2018). Türkiye'de Mülteci Çocuk Emegi: Şanlıurfa'da Yaşayan Mülteci Suriyeli Çocuklar. Isparta, Türkiye: Yök Tez Merkezi.
- Uluslararası Göç Hukuku. (2019). *Göç Terimleri Sözlüğü*. (J. R.-C. Richard Perruchoud, Düzenleyen, & Uluslararası Göç Örgütü) Mayıs 25, 2019 tarihinde <http://www.goc.gov.tr/files/files/g%C3%B6%C3%A7%20terimleri%20s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC.pdf> adresinden alındı
- UNHCR and Family Reunification. (2015, Ekim). *FAMILY REUNIFICATION IN EUROPE*. Ekim 19, 2019 tarihinde [unhcr.org: https://www.unhcr.org/56fa38fb6.pdf](https://www.unhcr.org/56fa38fb6.pdf) adresinden alındı
- UNHRC (United Nations High Commissioner For Refugees). (2015). *UNHRC*. Şubat 2019 tarihinde <https://www.unhcr.org/56cad5a99.pdf> adresinden alındı
- UNICEF. (2014, Nisan). *UNICEF, Bilgi Merkezi*. Ekim 1, 2019 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/REFAKATS%C4%B0Z%20ve%20A%C4%B0LES%C4%B0NDEN%20AYRI%20D%C3%9C%C5%9EM%C3%9C%C5%9E%20C3%87OCUKLAR.pdf> adresinden alındı
- United Nations High Commissioner for Refugees. (tarih yok). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği*.
- Wimpfheimer, S. (2004). Leadership and Management Competencies Defined by Practicing Social Work Managers. *Administration in Social Work*, 28(1), 45-56.
- Yıldız, A. (2017). *Göçmen Kaçakçılığı Algısı ve Göçmenlerin Karar Süreçleri*. Ankara: BM Göç Kuruluşu (IOM).
- Yıldız, T. (2017). *Bilimsel teori, yasa ve hipotez nedir?* 12 29, 2019 tarihinde [gazeteduvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/01/23/bilimsel-teori-yasa-ve-hipotez-nedir/](https://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/01/23/bilimsel-teori-yasa-ve-hipotez-nedir/) adresinden alındı
- Yolcuğlu, İ. G. (2017). Ailelerle Sosyal Hizmet. İ. G. Yolcuğlu içinde, *Bireylerle, Ailelerle Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet* (s. 217). İstanbul, Bahçelievler, Türkiye: Nar Yayıncılık.
- Zengin, O., & Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 47 - 67.

YÜKSEK GÜVENLİKLİ PSİKIYATRI HASTANELERİ: RUHSAL SAĞLIK SORUNU OLAN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN GEREKSİNİMLERİ, SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Ayşin Ç. Büyükbodur¹
Derya Kayma Güneş²

GİRİŞ

Ruhsal sağlık sorunları nedeniyle ceza adalet sistemi ile temas etmiş bireylerin ruh sağlığı hizmetlerine duydukları gereksinim oldukça geniştir. Toplumda bu gereksinimin karşılanması amacıyla adli psikiyatri servisleri oluşturulmuş sonrasında ise başlı başına bu hizmetin karşılanması için Yüksek Güvenlikli Psikiyatri hastaneleri kurulmuştur. Türkiye de ilk yüksek güvenlikli adli psikiyatri hastanesi Adana' da Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı iş birliği ile 2018 yılında 100 yatak kapasitesi ile hizmete girmiştir ve ülke geneline yaygınlaştırılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yüksek güvenlikli adli psikiyatri hastaneleri cezaevinden ya da mahkemedен transfer edilen, başkalarına veya kendisine zarar verme ve hastaneden kaçma riski taşıyan, ruhsal sağlık problemi veya nöro-gelişimsel bozukluğu olan tutuklu ya da hükümlülerin durumlarının değerlendirilmesi görevini üstlenen ve tedavilerini sağlayan sağlık kurumlarıdır. Kısacası ceza ehliyeti/ ceza sorumluluğu bulunmayan bireylerin tedavilerinin yapılandırıldığı güvenli ortamda terapötik süreçlere odaklanan yüksek maliyetli, düşük hacimli kurumlardır. Söz konusu kurumlar bireyin ve başkalarının güvenliğini sağlarken etkin tedavi ve bakımı sağlamak için çeşitli fiziksel, ilişkisel ve yasal güvenlik önlemlerine ilişkin düzenlemeler ile hastalar için gereksiz yere kısıtlayıcı olmamak arasında risk yönetimi açısından denge sağlamalıdır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

² Sosyal Hizmet Uzmanı/ Dr., İzmir Adliyesi

Bu çalışmada Türkiye’de yeni kurulan yüksek güvenli adli psikiyatri hastanelerinin işlevleri ve söz konusu sağlık kuruluşlarında sosyal hizmet uygulamalarının yapılandırılmasına değinilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ceza ehliyeti, ceza adalet sistemi içindeki ruhsal sağlık sorunu olan müracaatçılara yönelik sosyal hizmet uygulamalarına değinilmiştir.

Ceza Ehliyeti

Yüksek güvenli adli psikiyatri hastanelerinde tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine yönlendirilen bireylerin ceza ehliyetinin olup olmadığının belirlenmesi önemli görülmektedir. Ceza sorumluluğunu etkileyen durumlar; akıl hastalığı, yaş küçüklüğü, sağırılık ve dilsizlik, istemeyerek oluşan sarhoşluk veya uyuşturucu madde etkisi olarak sıralanabilmektedir. Ceza ehliyeti ya da ceza sorumluluğu Türk Ceza Kanunu’nun 32. Maddesinin 1. fıkrasına göre; *“Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur.”* denmektedir. Kanunun ilgili maddelerinde “hukuki anlam ve sonuçlar” ile vurgulanan edimin suç oluşturduğu ve bunun karşılığında cezalandırılabilmesi ve yapılmaması gerektiğini algılamak ile ilgilidir. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre ise; *“birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi beş yıl, müebbet hapis cezası yerine yirmi yıl hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek ceza, altıda birden fazla olmamak üzere indirilebilir. Mahkûm olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir.”* denmektedir. Doktrinde bireyin gerçekleştirdiği eylemin neden olabileceği hukuki sonuçları anlayabilme ve buna uygun olacak şekilde davranabilme yeteneği “ayırt etme gücü” olarak tanımlanmaktadır (Erkan ve Yücer,2011, 486). Ayırt etme gücünün olmamasına etki eden en önemli unsur ceza yasalarında akıl hastalığı biçiminde tanımlanmaktadır. Hukuk, söz konusu bu ruhsal yetilerin bir gelişme süreci gösterdiğini ve bozulabileceğini kabul etmekte, gelişip gelişmediğinin ya da bozulup bozulmadığının saptanmasını istemektedir. Her ruhsal sağlık problemi bireylerin ayırt etme gücünden yoksunluğu ortaya çıkartmamaktadır (Erkan, Yücer,2011, s.491). Bir başka deyişle her ruhsal sağlık sorunu suç davranışına yönelime neden olmamaktadır. Yasa maddesinde yazılı olmayan ancak ceza sorumluluğu değerlendirmesinde yetilerin gelişmemişliğinin ya da azlığının suç

zamanına ilişkin olup olmadığının değerlendirilmesi önemlidir. Söz konusu yasa maddesine göre; hangi hastalıkların bu kapsama girdiği hususunun tespiti psikiyatri disiplinine bırakılmıştır (Çöpür, 2017, s.122).

Uygulanacak güvenlik tedbiri TCK 57. Maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddede yüksek güvenli adli psikiyatri hastanelerinin kuruluş amacı ortaya konulmaktadır. İlgili maddeye göre; *“(1) Fiili işlediği sırada akıl hastası olan kişi hakkında, koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilen akıl hastaları, yüksek güvenli sağlık kurumlarında koruma ve tedavi altına alınırlar. (2) Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmiş olan akıl hastası, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum açısından tehlikeliliğinin ortadan kalktığı veya önemli ölçüde azaldığının belirtilmesi üzerine mahkeme veya hakim kararıyla serbest bırakılabilir. (3) Sağlık kurulu raporunda, akıl hastalığının ve işlenen fiilin niteliğine göre, güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği, gerekiyor ise, bunun süre ve aralıkları belirtilir. (4) Tıbbi kontrol ve takip, raporda gösterilen süre ve aralıklarla, Cumhuriyet savcılığınca bu kişilerin teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır. (5) Tıbbi kontrol ve takipte, kişinin akıl hastalığı itibarıyla toplum açısından tehlikeliliğinin arttığı anlaşıldığında, hazırlanan rapora dayanılarak, yeniden koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Bu durumda, bir ve devamı fıkralarda belirlenen işlemler tekrarlanır. (6) İşlediği fiille ilgili olarak hastalığı yüzünden davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişi hakkında birinci ve ikinci fıkra hükümlerine göre yerleştirildiği yüksek güvenli sağlık kuruluşunda düzenlenen kurul raporu üzerine, mahkûm olduğu hapis cezası, süresi aynı kalmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, mahkeme kararıyla akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir. (7) Suç işleyen alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı kişilerin, güvenlik tedbiri olarak, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasına karar verilir. Bu kişilerin tedavisi, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtulmalarına kadar devam eder. Bu kişiler, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca bu yönde düzenlenecek rapor üzerine mahkeme veya hakim kararıyla serbest bırakılabilir.”* denmektedir. Suçun işlenme sürecinde bireylerin ruhsal sağlık problemlerinin etkisi altında olup olmadıkları burada önemli görülmektedir. Akıl hastası bir kişinin fiili suç olarak nitelendirilmediği için faile ceza verilmemekte fakat emniyet tedbiri uygulanmaktadır (Öztürk, 1994: 332). Koruma ve tedavi amaçlı güvenlik tedbirleri yüksek güvenli

adli psikiyatri hastanelerinde uygulanmaktadır. Verilen cezayı hafifletici bir unsur olan ruhsal sağlık sorunu ya da "akıl hastalığı" cezalandırmaya ilişkin sürecin tedaviye, rehabilitasyona dönüşümünü sağlamakta ve terapötik hukukun önemli yapı taşlarından birini teşkil etmektedir.

Ceza Adalet Sistemi İçinde Ruhsal Sağlık Sorunları Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ruhsal sağlık problemi olan hastaların büyük bir bölümü başkalarının güvenliği için risk oluşturmaz ve genel popülasyona göre suç davranışına yönelim riskleri azdır. Bununla birlikte bazı hasta grupları çeşitli şiddet suçları işleyebilirler (Thomson,1999). Geçtan (1988) ve Aktan (1988) göre; ruhsal sağlık problemi olan bireyler içinde buldukları sosyal çevreye uyum sağlayamamaları durumunda suça yönelebilmektedirler. Ruhsal sağlık problemlerinin temelinde ise genetik ve bireysel faktörler kadar etkili çevresel faktörler bulunmaktadır. Bireylerin yaşantılarında karşı karşıya kaldıkları riskli olaylar (çevresel koşullar) ruhsal hastalıklara neden olabilmektedir (Çoban,2018, 364). Sosyal hizmet ruh sağlığı ile ceza adalet sistemine ilişkin hizmetler yelpazesinde yer almaktadır. Sosyal hizmetin adli psikiyatri hastanelerinde klinik çalışmalara ve kurumun günlük işleyişine önemli katkıları bulunmaktadır (Brown,2008). Kurumlarda yatarak tedavi gören bireylerin toplumla yeniden bütünleştirilmelerine duyulan gereksinim birey ve toplum arasındaki bağlantıyı anlayabilen sosyal hizmet uzmanı gibi profesyonellere duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Ruhsal sağlık problemleri olan bireylerin toplumla bütünleşmelerinin sağlanması bireyleri suça yönelimlerine karşı koruyucu ve önleyici bir etki yaratabilmektedir. Adli ve psikiyatrik sosyal hizmet alanında uygulamalar güçlendirme temelli bütüncül olarak çevresel bağlamda tüm bireyler için sosyal adaletin sağlanması ve insan haklarının korunmasını teşvik edecek şekilde gerçekleştirilir (Maschi ve Killian, 2011; Sheehan, 2012). Bu alandaki sosyal hizmet uygulamaları duygusal-davranışsal sorunlar ve travma ile yoksulluk ve baskı arasındaki karmaşık bağlantı noktalarının değerlendirilmesini ve bu noktalara müdahaleleri içermektedir.

Adli psikiyatri alanında sosyal hizmet uygulamaları sosyal ve yasal bağlam ile ruh sağlığı ve suç davranışı arasındaki bağlantıları anlamak, değerlendirmelerde ve müdahalelerde bulunmaya odaklanır. Adli psikiyatrik sosyal hizmet; ruhsal ve davranışsal sorunları bulunan bireylerin haklarını güvence altına alan özel bir sosyal hizmet uygulama alanıdır ve bu alanda adli sosyal hizmet ile psikiyatrik sosyal hizmet birbirine

bağlanmakta, pratikte ruhsal sağlık sorunları ve/veya davranışsal sorunları bulunan ve ceza adalet sistemi ile karşı karşıya kalan bireylerin hakları güvence altına alınabilmektedir. Ceza hukuku ve ruh sağlığı alanında eğitim almış sosyal hizmet uzmanları ceza mahkemelerine klinik danışmanlık ve değerlendirme hizmetleri sağlamakta, ruhsal sağlık problemi olan tutuklu ve hükümlülere hizmet vermektedirler(Shееhan,2012). Ruh sağlığı sorunlarının sadece bireysel patoloji olarak açıklanamayacağı, ruhsal hastalıkların birey ve ailenin baskı ve çatışmalı yaşam bağamlarını yansıttığı gerçeğinden hareket ederek, her müracaatçı için bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi sistemik, intrapsişik, kişilerarası, aile ve çevresel faktörlerin etkileşimlerine odaklanması, bireyi belirli bir “teşhis, suç” kategorisi içinde değerlendirilmemesi gerektiğine ilişkin yaklaşımlarla sosyal hizmet diğer disiplinlerden ayrılmaktadır (Green ve diğer.,2005).

Ceza adalet sistemi içindeki sosyal hizmet müdahaleleri mahkeme, tedavi ve taburculuk olmak üzere 3 aşamada gerçekleştirilir. Mahkeme aşamasında; ceza adalet sistemi ile temas etmiş bireylerin gelişimsel aşamalarının, sosyal işlevselliklerinin, aile ve bireyi çevreleyen diğer sistemler ile etkileşimlerinin değerlendirilmesini içeren raporlar hazırlamak, tedavi hedeflerinin ve planlarının hazırlanmasında, müracaatçıların ihtiyaçlarının ve sorun alanlarının belirlenmesine yönelik sosyal hizmete özgü çalışmaların yapılması mahkeme aşamasında sosyal hizmetin önemli etkinlikleri arasında yer almaktadır. Ruhsal sağlık problemi veya nöro-gelişimsel bozukluğu olan bireyler ile ilgili Brighton’da 2009 yılından beri faaliyette bulunan ruh sağlığı mahkemesi suç ile ruhsal sağlık problemleri, madde kullanımı ve nöro-gelişimsel bozuklukları birlikte değerlendirmektedir (Winstone ve Pakes, 2010 a). Değerlendirilmesi yapılan bireyler için hapis cezasının alternatifi olabilecek güvenilir seçenekler oluşturulmakta söz konusu bireylerin tedavi ve destek hizmetlerinden yararlanmaları sağlanabilmektedir (Winstone ve Pakes, 2010 b). Bu bağlamda ülkemizde suça yönelen ruhsal sağlık problemleri ya da nöro gelişimsel bozukluğu olan bireyler için özel ihtisas mahkemelerinin kurulması ve bu mahkemelerde adli ve klinik sosyal hizmet alanlarında bilgi ve becerisi olan sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları tutuklu ve hükümlünün ruhsal durumunun mahkemeye bildirilmesi, tedavi ihtiyacı olan tutuklu ve hükümlülerin bu ihtiyacının karşılanmasına yönelik hizmetlerden faydalanmalarının sağlanmasında multidisipliner çalışma içerisinde ruh sağlığı ekibinin önemli bir parçasıdır. Sosyal hizmet tutuklu ve hükümlü hakkında yasal parametreleri etkilediği için bilgi toplama,

değerlendirme, risk içeren davranışların öngörülmesine, rehabilitasyon ve iyileşme için motivasyona ve kapasiteye odaklanmakta (Sawyer, 2009), savunuculuk gücünü terapötik müdahale ile birleştirebilmektedir (Brownell ve Roberts, 2002, s. 11).

Mahkemelerin ruhsal sağlık sorunları olan suç işlemiş bireylerle ilgili terapötik içtihadlarının oluşturulması ayrı bir gerekliliği temsil etmektedir. Terapötik içtihat, yasal kuralların, prosedürlerin ve eylemlerin terapötik (pozitif) ve antiterapötik (negatif) sonuçlarını inceleyen terapötik hukuk literatüründen türetilmiştir. Madden ve Wayne'e (2003) göre, terapötik hukukun temelinde, adalet, yasal süreç ve diğer ilgili normatif değerlerle tutarlı olan hukukun, terapötik bir ajan olarak işleyebilmesi ve çalışabilir olması söz konusudur (s. 339). Bu nedenle, yasaların müracaatçı üzerinde etkisi olumlu veya olumsuz olarak tanımlanabilir. Sosyal hizmet yasal sürecin sonuçlarının bireyler, aileler ve topluluklar üzerindeki etkisini değerlendirmelidir. Bu değerlendirmeye dayanarak, sosyal işleyişi geliştiren ve sosyal adalet çıktılarını iyileştiren iki yönlü bir yaklaşımı içeren bir müdahale stratejisi tasarlanabilir. Terapötik içtihadlar ile ceza adalet sistemi arasındaki etkileşim mahkemelerde bireylere hangi yaptırımların uygulanması gerektiği konusundaki kararlarda görünür olmaktadır. Bu bağlamda hakimler karar vermede kendilerine yardımcı olmak ve bireyleri yönlendirmek için diğer ruh sağlığı çalışanlarının yanı sıra sosyal hizmet uzmanları ile çalışmaktadırlar. Terapötik içtihad ilkelerinin benimsenmesi sosyal hizmet uzmanlarını ve müracaatçıları güçlendiren veya yasaların geliştirilmesini etkileyecek şekilde mevcut yasa ve politikaların en faydalı şekilde uygulanabilme koşulları yaratacak şekilde konumlandırılabilir. Terapötik hukuk sağlık çalışanları psikologlar, psikiyatristler, polis memurları, avukatlar ile çalışan sosyal hizmet uzmanları için yararlı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu bakış açısı özellikle birden fazla profesyonelin bilgi, beceri ve tekniklerinin birleştiği disiplinler arası işbirliğini içeren problemlerin yaratıcı bir biçimde çözümlenmesini sağlayan önemli bir unsurdur (Madden, 2003; Madden ve Wayne, 2003).

Risk değerlendirmesinde ve risk yönetiminde kanıta dayalı uygulamalar önemli görülmektedir. Söz konusu hastanelerde hastalar açısından risk değerlendirilmesi yapılırken risklerin tamamen ortadan kaldırılamayacağı, sabit olmayan dinamik bir faktör olduğu, her hasta için sürekli değişebileceği ve bireye özgü olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Thomson,1999). Risk faktörleri arasında antisosyal düşünme, saldırganlık, suç işlemiş akranlarla

ilişki, madde kullanımı, kaotik aile dinamikleri, okul başarısızlığı, işsizlik sayılabilir. Bir hastanın saldırganlık ya da kendine zarar verme eylemlerinin geçmişi, şiddetin kültürel arka planı, sosyal uyumsuzluk ve tedaviye uyum sorunlarının analiz edilmesi risk değerlendirmesi için önemlidir (Thomson,1999).

Tedavi aşamasında planları izlemek, tutuklu ve hükümlülerin değişen ihtiyaçlarını karşılamak için tedaviyi yeniden değerlendirmek ve tedavi programının bu doğrultuda oluşturulmasında çok disiplinli ekibin bir üyesi olarak katkı sunmak, savunuculuk rolünün yerine getirilmesinin sağlanması sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir parçasıdır. Çeşitli teorik modellere dayanarak kanıta dayalı bireysel, grup ve aile çalışmaları yapmak, saygıya dayalı terapötik ilişkiler kurmak ve sürdürmek, müracaatçılara sosyal işlevselliklerini, özgüvenlerini ve bağımsızlıklarını geliştirmek için danışmanlık sağlamak ve sosyal beceri ve psiko-eğitim çalışmalarının yapılması bu alanda önemli sosyal hizmet etkinlikleridir.

Adli ve psikiyatrik sosyal hizmet taburculuğun planlama sürecinde de önemli bir role sahiptir. Bu aşamada hastaların hastanede gözlem altında tutulmaları ile tahliye arasında etkili köprülerin kurulmasını sağlamak için çok disiplinli ekip üyeleri, bakıcılar ve diğer kuruluşlarla birlikte çalışılmaktadır. Taburculuğun planlanması, hastaların ve ailelerinin hazırlanması, ailelere bu aşamada bilgi ve destek sunmak, taburculuk sonrası tedavi-rehabilitasyon ve diğer ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için kaynaklarla hastaları buluşturmak sosyal hizmet alanındaki uygulamalar olarak yer almaktadır. Taburculuk aşamasında ruhsal sağlık problemleri nedeniyle suç davranışına yönelen bireylerin toplum temelli rehabilitasyonun devam edebilmesi için sosyal içermenin sağlanabilmesi önemli görülmektedir. Sosyal içermeye yönelik toplum temelli çalışmaların yapılması, damgalamanın önüne geçilmesi önemli sosyal hizmet etkinlikleridir. Sosyal içermenin inşa edilmesi bireyin, ailenin ve toplumun kaynaklara ulaşılabilirliği artırılarak gerçekleştirilir.

Sosyal hizmet, birey ve aileyi toplum bağlamında değerlendirebilme ile karakterizedir. Sosyal hizmet uzmanları bireylerin ve ailelerin aynı anda veya sırayla birden fazla sistemde yer alabileceğini bilmelidir. Örneğin, duygusal ve davranışsal sorunları olan bir birey eşzamanlı olarak özel eğitim hizmetlerine, toplum ruh sağlığı hizmetlerine ve denetimli serbestlik hizmetlerine dahil olabilir. Başka bir yetişkin başlangıçta sosyal yardım sistemine girmiş ve daha sonra ceza adalet sistemi ile etkileşime geçmiş olabilir. Sosyal hizmet uzmanının rolü bu sosyal kurumlar arasında engelleri

tanımlamayı, kaynak ve bağlantıları kurmayı veya ihtiyaç duyulan kaynakları savunmayı içermektedir. İnsan hakları, ceza adalet sistemi, tedavi etkinliği gibi faaliyet gösterdikleri çeşitli sistemlerin etkileşimine odaklanılmaktadır. Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları bireylere, ailelere ve topluluklara yardımcı olabilmek için insan hakları insan haklarının hangi alanlarında ihlallerin meydana gelebileceği konusunda sosyal adalet, ceza yasaları, mesleki değerler ve uygulama bilgisine, işbirliği, savunuculuk ve araştırma becerisine sahip olmalıdırlar. Adli ve psikiyatrik sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, ruhsal hastalıklar ve nöro-gelişimsel bozukluklara ilişkin sorunların çevre ile etkileşimleri konusunda bilgi sahibidirler. Söz konusu bilgi rehabilitasyon, iyileşme, sosyal bakım ihtiyaçları ve ruhsal sağlık, travma bilgisi, sistem yaklaşımı, aile danışmanlığı kuramları, bağlanma ile kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamaları ve diğer teorik yaklaşımlara ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Sosyal hizmet müdahaleleri güvenlik seviyesine uygun ve tespit edilen riskle orantılı en az kısıtlayıcı olacak şekilde gerçekleştirilir. Sosyal hizmet disiplini çerçevesinde bilginin toplanarak analiz edilmesi, müdahaleler hakkında bilinçli kararların verilmesi için bireye bütüncül bir anlayış ile yaklaşmaktadır. Adli ve psikiyatrik sosyal hizmet risk değerlendirmesi, fiziksel ve ruhsal sağlık ile sosyal bakım gereksinimlerini karşılayan bütünsel değerlendirme ve açık bakım planlamasını teşvik etmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ruhsal sağlık problemleri olan ve suça yönelen bireylerle ilgili mahkeme aşamasından başlayarak ceza ehliyetinin veya ceza sorumluluğunun belirlenmesinde birey ve sosyal çevre etkileşimini odak olan sosyal hizmet uygulamalarına gereksinim bulunmaktadır. Adli sosyal hizmet alanındaki uygulamalar genellikle çocuk ve aile mahkemelerinde, ceza infaz kurumlarında yoğunlaşırken yetişkinlerin yargılandığı ceza mahkemelerinde ruh sağlığı sorunları ya da nöro-gelişimsel sorunları olan bireylerle ilgili sosyal hizmet etkinliğinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ruhsal sağlık problemlerinin sosyal çevre ve suç davranışı ile etkileşiminin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde sorunlar yaşanabilir. Yetişkinlerle ilgili olarak ceza mahkemelerinde psikiyatrik değerlendirmelerin yanı sıra suç, bireyin sosyal çevre ile etkileşimi ve ruhsal sağlık sorununun birlikte ele alınmasına olanak tanıyan sosyal hizmet disiplinine özgü değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevzuat çalışmalarının ve kurumsallaşmanın yeni yapılandırılmaya başlandığı

bu sağlık kurumlarında uygulamalar gerçekleştirilirken sosyal hizmetin odağında tutuklu ve hukmlnn psikososyal durumunun mahkemeye bildirilmesi ve tedaviye ihtiyaçı olanların sağlık hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanmalarının sağlanması, söz konusu kurumsal yapı içinde insan haklarını korumak ve ruh sağlığına ilişkin hizmetlerinin geliştirilmesi ve terapötik uygulamalar esnasında hasta hakları ve bakım verenlere ilişkin hakların gerçekleştirilmesinde ve ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar sosyal hizmetin odağında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Aktan, H.Y.(1988, Mart Nisan). Suç ve Suçluluk Nedenlerine Kriminolojik Bir Yaklaşım. *Adalet Dergisi*, Yıl:79(2), 90-102.

Brownell, P., & Roberts, A.R. (2002). A century of social work in criminal justice and correctional settings. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(2), 1-17.

Brown, R. (2008). Social work in forensic psychiatry: results of a survey of regional services. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 3:1,53-62.

Çoban, A. İ. (2018). Ruh Sağlığı ve Sosyal Politika İlişkisi. İçinde: *Psikiyatrik Sosyal Hizmet*, Edi: İçağasıoğlu Çoban Arzu, Attepe Özden Seda (1. Baskı). Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık, 361-370.

Çöpür, M. (2017). *Adli Psikiyatri ve Hukuk*, Edi: Şahin Muzaffer (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erkan, V.U. ve Yücer, İ..(2011). Ayırt Etme Gücü. *AÜHFD*, 60 (3), 485-522.

Geçtan, E.(1995). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar* (11. Baskı). İstanbul:Remzi Kitabevi.

Green, G., Thorpe, J.,& Traupmann, M. (2005). The sprawling thicket: Knowledge and specialisation in forensic social work. *Australian Social Work*, 58(2),142-153.

Keçelioğlu, E. (2015). Ceza Muhakemesi Hukukunda Gözlem Altına Alma. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 223-245.

Madden, R.G., & Wayne, R. H. (2003). Social work and the law: A therapeutic jurisprudence perspective. *Social Work*, 48, 338-347.

Madden, R.G. (2003). *Essential law for social workers*. New York, NY: Columbia University Press.

Maschi, T.,& Killian, M.L.(2011). The evolution of forensic social work in the United States: Implications for 21st century practice. *Journal of Forensic Social Work*, 1(1), 8-36.

Öztürk, B. (1994). *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sawyer, A.M. (2009). Mental health workers negotiating risk on the frontline. *Australian Social Work*, 62(4), 441-459.

Sheehan, R. (2012). Forensic social work: A distinctive framework for intervention. *Social Work in Mental Health*, 10(5), 409-425.

Thomson, L.(1999). Clinical management in forensic psychiatry. *The Journal of Forensic Psychiatry*,10:2, 367-390.

Winstone, J. and Pakes, F. (2010 a). *Process evaluation of the Mental Health Court pilot*. Ministry of Justice Research Series 18/10. <https://www.justice.gov.uk>.

Winstone, J. and Pakes, F. (2010 b). Offenders with mental health problems in the criminal justice system: the multi-agency challenge. In: A. Pycroft and D. Gough (eds). *Multi-agency working in criminal justice: control and care in contemporary correctional practice*. Bristol: Policy Press. 169-178.

**TIBBİ SOSYAL HİZMET BİRİMLERİNDE
MÜRACAATÇILARA YÖNELİK YAŞANAN
SORUNLAR, ÇÖZÜMSÜZLÜKLER VE
ÖNERİLER: ANTALYA ÖRNEĞİ**

Ayten Kaya Kılıç¹

GİRİŞ

İnsan sağlığının fiziksel, duygusal ve sosyal boyutlarının olduğunun kabul edilmesi hastalığın tedavisinin çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik sonucunda sosyal hizmet mesleği tıbbi tedavi ekibi içinde yerini almıştır. Yüzyılı aşkın bir süredir profesyonel bir meslek olarak varlığını sürdüren sosyal hizmetin tıbbi alandaki uygulamaları Amerika’da Dr. Richard C. Cabot’un Boston Massachusetts Genel Hastanesinde Sosyal Hizmet Birimini kurmasıyla başlamıştır (Zastrow, 2014). Türkiye’de 1967 yılından bu yana hastanelerde sosyal servisler aracılığıyla sürdürülen sosyal hizmet uygulamaları (Duyan ve Özgür Bayır, 2016) 2011 yılında T.C. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından “Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi” yayınlanmasıyla yasal bir zemin kazanmıştır. Yönerge doğrultusunda Bakanlığa bağlı hastanelerde kadrosunda sosyal çalışmacı olan tüm hastanelerde tıbbi sosyal hizmet birimi kurulması zorunluluğu getirilmiştir.

Tıbbi sosyal hizmetin amacı, hastalıklara eşlik eden sosyal ve duygusal sorunların ortadan kaldırılması, hastalığın şiddetinin azaltılması ve kişilerin tıbbi bakım olanaklarından faydalanmasının sağlanmasıdır (Zengin 2011; Duyan ve Özgür Bayır, 2016). Dolayısıyla Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanları hastanın ve ailesinin psiko-sosyal ve ekonomik durumlarını değerlendirerek ihtiyaç ve sorunlarına yönelik mevcut kaynakların planlı bir şekilde harekete geçirmesi yönünde hizmet

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Manavgat Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

sunmaktadırlar. Ayrıca tıbbi tedavi olanaklarına erişemeyen yoksul, engelli, kimsesiz ve evsiz bireylerin tıbbi tedavi ve bakım gereksinimlerin karşılanması yönünde hizmetleri organize etmektedirler (Gökçearslan Çifçi ve Gönen 2011).

Sağlık sisteminde sunulan hizmetlerin önemli bir alanını teşkil eden tıbbi sosyal hizmet birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanları çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi sağlık sisteminin hekim ve hemşire odaklı hizmetler olduğunun görülmesi ve sosyal hizmet mesleğinin sağlık profesyonelleri ve hastane idareleri tarafından yeterince önemsenmemesi olarak belirtilmektedir (İnan, 2017: 11). Ayrıca tıbbi sosyal hizmet uygulamalarının hastane yöneticilerinin sosyal hizmet mesleğine bakış açlarına ve yaklaşımına göre değiştiği belirtilmektedir (Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban, 2010).

Sağlık hizmetlerinde dezavantajlı durumdaki kişi ve ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmetlerinden eşit ve adil bir şekilde yararlanılması noktasında yer alan Tıbbi Sosyal Hizmet Birim faaliyetlerinin incelenmesi, birim hizmetlerinde ortaya çıkan sorun ve çözümsüzlüklerin belirlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmanın amacı, Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanını değerlendirmeye yönelik görüşlerini, müracaatçılara yönelik yaşadıkları sorunları, çözümsüzlükleri ve çözüm önerilerini inceleyerek ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel araştırma yöntemi ile tasarlandı. Çalışmanın örneklemini Antalya ilinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile Devlet Hastanelerinin Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarından çalışmaya katılmayı kabul eden 10 kişi oluşturdu.

Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Çalışma, Haziran-Temmuz 2019 tarihleri arasında çalışmaya katılmayı kabul eden sosyal hizmet uzmanlarıyla ortalama 50 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmeler yapıldı (N=10). İki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk bölümünde katılımcılara ait sosyo-demografik bilgiler ve

birimde çalışma süresine dair sorular yer aldı. Formun ikinci bölümünde dört açık uçlu soru yer aldı. Bu bölümde genel sağlık hizmetleri içinde tıbbi sosyal hizmetlerinin değerlendirilmesi, birimde müracaatçılara yönelik yaşanan sorunlar ve çözümsüzlükler ile bu sorun ve çözümsüzlüklere ilişkin katılımcıların çözüm önerileri yer aldı. Veriler katılımcıların çalıştıkları birimlerde uygun bulunan saatte yüz yüze görüşülerek dijital kayıt cihazı ile toplandı.

Veri analizi

Verilerin çözümünde içerik analizi kullanıldı. Görüşmelerde kayıt cihazı ile elde edilen verilerin ses kayıt dökümü yapıldı. Katılımcıların sorulara verdiği yanıtlar kodlara ayrıldı ve bu doğrultuda temalar ve alt temalar oluşturuldu

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın örneklemini, Antalya ilinde Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli 10 sosyal hizmet uzmanı oluşturdu. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yedisi erkek, üçü kadındır. Yaş ortalamaları $X=39$ 'dur, katılımcıların medeni durumları incelendiğinde sekiz kişi evli, iki kişi bekârdır. Tıbbi sosyal hizmet alanındaki çalışma sürelerine bakıldığında, 2 katılımcının 28 yıl ve üzerinde, 3 katılımcının 10-15 yıl arasında, 3 katılımcının 3-4 yıl arasında ve 2 katılımcının da 2 yıldır çalıştıkları belirlenmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1.'de görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Doğum Yılı	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Tıbbi Sosyal Hizmet alanında çalışma süresi
K1	Kadın	1988	Lisans	Evli	2 yıl
K2	Kadın	1988	Lisans	Evli	2 yıl
K3	Kadın	1965	Lisans	Evli	30 yıl
K4	Erkek	1977	Lisans	Bekar	4 yıl
K5	Erkek	1976	Lisans	Evli	15 yıl
K6	Erkek	1983	Lisans	Evli	12 yıl
K7	Erkek	1992	Yüksek Lisans	Bekar	3 yıl
K8	Erkek	1991	Lisans	Evli	3 yıl
K9	Erkek	1970	Yüksek Lisans	Evli	10 yıl
K10	Erkek	1967	Lisans	Evli	28 yıl

BULGULAR VE TARTIŞMA

Alanda görevli sosyal hizmet uzmanları tarafından Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde sunulan sosyal hizmet uygulamalarını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve alt temalar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema
1. Genel sağlık hizmetleri içerisinde tıbbi sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüş	✓ Tüm sorunların çözüldüğü kilit nokta
2. Tıbbi sosyal hizmet birimlerinde yaşanan sorunlar	✓ Mahremiyetin olmaması ✓ Hastane idaresinin yetersiz desteği
3. Tıbbi sosyal hizmet birimlerinde müracaatçılara yönelik yaşanan çözümsüzlükler	✓ Evsizler ✓ AIDS’li yaşayan hastalar ✓ Sağlık tedbiri kararı olan çocuklar
4. Tıbbi sosyal hizmet birimlerinde müracaatçılara yönelik yaşanan sorunlar ve çözümsüzlüklerin ortadan kaldırılması yönündeki öneriler	✓ Evsizlere yönelik geçici barınma yerinin tahsisi ✓ Sağlık tedbiri uygulamasında kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi

Genel sağlık hizmetleri içerisinde tıbbi sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüş

Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanını değerlendirmeye yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen bulgulardan ilki, katılımcıların genel sağlık hizmetleri içerisinde tıbbi sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüşleridir. Katılımcılar tıbbi sosyal hizmet birimlerinin hastane idaresi ve çalışanlar tarafından hastane içinde çözümlenmeyen birçok sorunun çözümleneceği bir birim olarak görüldüğünü ve bu doğrultuda birimde sunulan hizmetlerinde genel sağlık hizmetleri içinde sorun çözme mekanizması olarak kilit noktada yer aldığı belirtilmiştir.

Tüm Sorunların Çözüldüğü Kilit Nokta

“Tıbbi sosyal hizmet” hastanenin can damarlarından bir tanesi. Hastanede çözümsüz kalınan konularda çözüme ulaştıran önemli bir kilit nokta konumunda.” K2

“Multidisipliner yaklaşımın önemli bir ayağı, olmazsa olmazı, tıbbi tedavinin amacına ulaşması için gerekli olan bir hizmet. Kişilerin psiko-sosyal durumlarını değiştirmeden tıbbi sorunlarını çözemezsiniz. Tıbbi sorunlar kısır döngü içinde olur, kişinin ekonomik, hayata bakış açısını, psikolojik sorunları düzeltmeden tıbbi sorunlarını çözemezsiniz.” K3

“Tıbbi tedavi sürecini sekteye uğratan sorunların çözümlerin oluşturulduğu yer. Sağlık hizmetlerinin uygun sürdürülmesi ve bunu sekteye uğratan sorunların çözümlendiği önemli bir hizmet. İnsan ihtiyaçların karşılanması açısından tıbbi sosyal hizmet faaliyetleri önemli bir profesyonel hizmet.” K4

“Sorun çözme mekanizması, başhekimliğin çözemediği sorunlu hastaların, sorunlu işlerin gönderildiği bir yer. K5

Hastanelerde hizmetten faydalananalar açısından çeşitli sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz bir durumdur. Sosyal güvencesiz hastaların hastane ücretini ödeyememesi, hasta yakınlarına ulaşamaması, kimsesiz ya da sahipsiz hastaların tedavi girişimlerinde ve taburculuk aşamasında sorunlar yaşanması, hastanın kendisi ile ilgili bilgiye ulaşamama ya da yapılan işlemler ile ilgili sağlık personeli ile iletişim sorunları yaşaması, hastane uyum sorunları, tedaviyi reddetme ya da taburcu olmayı kabullenmeme vb. sorunlar yaşanabilir ve bu sorunlara sayısız eklemeler yapılabilir (Aydemir, 2003). Dolayısıyla klinikte ya da poliklinikte yaşanan tüm bu sorunlar hem sağlık ekibine hem de hastane idaresine yansımakta ve çözüm bulma noktasında ise tıbbi sosyal hizmet birimleri akla gelmektedir. Tıbbi alanda yürütülen sosyal hizmet uygulamaları diğer alanlara göre çeşitlilik arz etmektedir (Saruç, 2013). Tıbbi sosyal hizmet uzmanları bir taraftan hastanın hastalığının sosyal ve duygusal yönlerine eğilirken diğer taraftan hastalara ve ailelerine sağlık durumlarıyla ilgili sosyal, finansal ve psikolojik sorunları çözme ve çözüme yardımcı olmak için vaka yönetimi becerilerini kullanırlar (www.socialworkers.org Erişim tarihi:10 Eylül 2019).

Tıbbi sosyal hizmet birimlerinde müracaatçılara yönelik yaşanan sorunlar

Çalışmada, Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarla ilgili yaşadıkları en önemli sorunun uzman-müracaatçı ilişkisinde mahremiyetin (gizlilik) sağlanamaması olarak belirtilmiştir. Bu sorunu ortaya çıkaran en önemli neden ise birimlerde birden fazla sosyal hizmet uzmanının aynı oda içinde görev yapmasıdır. Bir oda içinde aynı anda birden fazla müracaatçı ile görüşülmesi müracaatçılar tarafından görüşmede ifade edilenlerin diğer kişiler tarafından duyulmasına neden olmakta bu durumda müracaatçı mahremiyetini ortadan kaldırmaktadır.

“Müracaatçılar açısından en önemli sorun mahremiyetin olmaması, aynı anda birden fazla müracaatçıyla aynı odada görüşülmesi müracaatçı sosyal hizmet uzmanı arasındaki mahremiyete ve güven ilişkisine zarar veriyor.” K1

“Sosyal hizmet biriminin birçok meslek elemanı tarafından paylaşılması ve aynı anda birçok müracaatçıyla görüşülmesi nedeniyle mahremiyet sağlanmaması en önemli sorun.” K4

Sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçı arasındaki mahremiyet görüşmede ifade edilen kişisel meselelerin sosyal hizmet uzmanı tarafından üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağını taahhüt edilmesidir. Mesleki ilişkide ve görüşmede müracaatçının kendini rahat ve açık şekilde ifade etmesi için gizlilik önemlidir (Thompson, 2016). Sosyal hizmet uzmanı müracaatçı arasındaki görüşme sürecinde mahremiyetin bu denli önemli olmasına karşın hastane bünyelerinde kurulan Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde birden fazla sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmekte ve ayrı bir görüşme odası imkanı sunulmamaktadır.

Katılımcılar tarafından belirtilen bir diğer sorun hastane idaresi tarafından yeterince destek verilmemesi olarak belirtilmiştir. Belirtilen bu sorun sosyal hizmet uzmanlarının yaptıkları çalışmalarda yaşadıkları mahremiyet sorunları ile paralellik taşımaktadır.

“En önemli sorunumuz mesleki açıdan hastane idaresinden teknik destek alamıyoruz. Birimin ekonomik getirisi olmadığından destek alamıyoruz. Boş kaldığımızda neden çalışmıyorsun, çalışmak istediğimizde ise destek alamıyoruz oda verilmiyor.” K5

“En önemli sorunumuz değer ve destek görmemek. Kimsesiz hastalar, terk bebekler için yapılan sosyal hizmet faaliyetlerinin hastane açısından ekonomik bir yük olarak görülme. Hastane idaresinin sosyal hizmet birim hizmetlerini önemsemediklerini düşünüyorum.” K1

Konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, sağlık sistemi içinde sosyal hizmet mesleğinin tanınırlığı ile ilgili sorunların yaşandığı, tanınırlığının az olması nedeniyle mesleğin hem sağlık profesyonelleri hem de hastane idareleri tarafından önemsenmediği ve desteklenmediği belirtilmektedir (Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban, 2010; İnal, 2017).

Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde müracaatçılara yönelik yaşanan çözümsüzlükler

Çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının tıbbi sosyal hizmet alanında bazı müracaatçılara yönelik yaptıkları sosyal hizmet müdahalelerinde evsiz hastalar, AIDS’li yaşayan hastalar ve sağlık tedbir kararı olan çocuklarla ilgili çözümsüz kaldıkları belirlenmiştir.

Evsiz hastalar

Katılımcıların tümü Antalya ilinde çok fazla sayıda evsiz olması nedeniyle bu kişilerin yatışlarını gerektiren herhangi bir yaralanma ya da hastalanma durumlarında hastanede yatışlarında bazı ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşadıkları, taburculuk döneminde ise özellikle bacak kırığı, yanık vb. tıbbi tedavinin devamını gerekli olduğu ve sokakların onların genel sağlıkları için ciddi risk teşkil ettiği dönemde onlar için kalacak yerin ayarlanmadığı ve kendi kaderlerine terk edildiği belirtilmiştir.

“Birimde yaptığım çalışmalarda çok fazla çözümsüz kalıyorum. Özellikle Antalya ilinde çok fazla evsiz olması nedeniyle sosyal hizmet birimine çok fazla sayıda evsiz hastalarla ilgili başvuru yapılıyor. Evsizlerle yaptığım çalışmalarda sıklıkla çözümsüz kalıyorum. bacağı kırılan bir evsizin taburculuğunda onu yerleştirecek bir kurum bulamıyorsunuz ve onu kendi yaşam alanı olan sokaklara terk ediyorsunuz.” K2

“En büyük çözümsüzlüğü evsiz hastalarda yaşıyorum. Evsiz hastaların uygun koşullarda bakılması ve tıbbi tedavinin devam ettirilmesi gerekiyor. Ancak onları yerleştirecek bir barınma yeri olmaması sıkıntı yaratıyor.” K4

Günümüzde Türkiye’de başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde evsiz sayılarında artış olduğu bildirilmektedir (İlhan ve Ergün, 2010). Antalya ilinin ılıman iklimi nedeniyle evsiz kişilerin yaşamak için tercih ettiği başlıca kentler arasında yerini almıştır. Antalya ilinde çok fazla sayıda evsizin yaşaması onlarla ilgili ciddi sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Antalya ilinde hizmet veren hastanelerin Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerine çok sayıda evsiz birey başvuru yapmakta ya da klinikler ve poliklinikler tarafından havale edilmektedir. Ancak başta Antalya ilinde ve Türkiye genelinde evsiz bireyler için geliştirilen barınma olanaklarının olmaması nedeniyle bu kişiler tedavinin devam etmesine rağmen sokağa geri gönderilmektedir. Kaya Kılıç ve Aslantürk (2019) tarafından yapılan bir çalışmada evsizlerin yaşadığı en önemli sorunlardan birinin özellikle kış aylarında kapalı mekânlarda barınma olanaklarının olmadığı belirlenmiş ve belediyeler bünyesinde evsizler için barınma olanakların ve hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği önerilmiştir.

AIDS’li yaşayan hastalar

Katılımcıların bir bölümü tarafından hastaneye çeşitli amaçla yatışı yapılan ve taburculuğunda gidecek evi ve bakacak kimsesi olmayan AIDS’li yaşayan hastaların kurum bakımına yerleştirilme başvurularının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından kabul edilmemesi nedeniyle çözümsüz kaldıklarını belirttilmiştir.

“Kimsesiz bakıma muhtaç bimekan olan AIDS’li hastalar konusu çözümsüz kalmaktadır. Bu tip hastalar kurum bakımına yerleştirilememektedir.”K7

Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu (AIDS/HIV) kişinin bağışıklık sistemini çökerten bulaşıcı bir hastalıktır. Türkiye’de bildiri zorunlu hastalık olan HIV/AIDS’li yaşayan hasta sayısının artış gösterdiği bildirilmektedir (<https://hsgm.saglik.gov.tr> Erişim tarihi: 05 Ağustos 2019). Hastaneye yatışı yapılan AIDS’li yaşayan hastanın taburculuğunda gidecek bir evinin ve bakacak kimsesinin olmadığı belirlenmesi durumunda klinik hekimi tarafından hasta sosyal hizmet uzmanına havale edilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bakım ihtiyacı içinde olan müracaatçıyı durumuna uygun yatılı bir bakım merkezine yerleştirilmesi kararı verilebilmektedir. Ancak 2010 tarihli 27691 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik’te bulaşıcı hastalığı olan bireylerin bakım ve rehabilitasyon

merkezlerine kabul edilemeyeceği belirtilmektedir (Madde 21/1). Bu durum, AIDS'li yaşayan kişilerin kendi kaderlerine terk edilmesine neden olmaktadır.

Sağlık Tedbir Kararı Olan Çocuklar “Hastane sadece çocuk geliyor mu gelmiyor mu bunla ilgileniyor.”

Tıbbi sosyal hizmet biriminde görevli sosyal hizmet uzmanlarından bazıları sağlık tedbir kararı verilen çocuklarla ilgili işlemlerin yapılması yönünde görevlendirilmişlerdir. Bu nedenle bu alanda hizmet veren katılımcılar çözümsüz kaldıkları konuların başında sağlık tedbir kararı olan çocuklar olduğu belirtilmiştir. Sağlık tedbir kararı olan çocuklarla ilgili yaptıkları çalışmalarda diğer kurumlarla iletişim sorunları yaşadıklarını, çocukların yeterince önemsenmediği belirtilmiştir.

“Sağlık tedbir kararı olan çocuklarda yaptığım görüşmelerde devamlılığı sağlayamıyorum. Bir görüşmeye geliyorlar bir diğer görüşmeye gelmiyorlar. Aynı zamanda eğitim tedbir kararı olan çocukla ilgili okulu arıyorum ancak karşı tarafta ilgilenilmiyor. Örneğin okulda öğretmenle görüşüyorum tamam ilgileneceğim diyor. Sonra aileye soruyorum bizi arayan olmadı diyorlar. Multidisipliner çalışmak istiyorum ancak bu konuda yeterli destek göremiyorum.” K1

Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde müracaatçılara yönelik yaşanan çözümsüzlüklerin ortadan kaldırılması yönünde sosyal hizmet uzmanlarının önerileri

Katılımcılar tarafından çözümsüz kalınan müracaatçılarla ilgili olarak belirtilen çözüm önerilerinden ilki hastane sonrası tıbbi tedavi ve desteğe ihtiyacı olan evsiz hastalara yönelik geçici barınma merkezlerinin kurulmasına yöneliktir. Ayrıca bu kişilerin hastanede yatış dönemlerindeki ihtiyaçlarının karşılanması yönünde hastane bütçesinden belli düzeyde bir pay ayrılması olarak belirtilmiştir. Evsiz, kimsesiz ya da sahipsiz kişiler için bir kayıt sistemi oluşturulması gerektiği katılımcıların çözüm önerileri arasında yer alan bir diğer önemli katkıdır.

“Evsizlerin kendi kaderlerine terk edilmeleri çağımıza yakışmıyor. İnsan onuruna yaraşır bir şekilde gerekli desteğin verilmesi çok önemli olduğunu düşünüyorum. Antalya Valiliği, Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Antalya Büyükşehir Belediyesi ve

STK lar işbirliği çerçevesinde Evsiz hastalarla ilgili hizmetlerini geliştirilmesi gerekli ve barınma yeri ayarlanmalı.” K2

“Evsizler ve kimsesizlerin ihtiyaçları kurum içinde çözülmeli, hastane idaresini tarafından düzenleme yapılmalı belli bir pay ayrılmalı.” K3

“Evsizlerin kendi kaderlerine terk edilmeleri insan değeri ve onuru açısından kabul edilemez. Hastanelerin evsiz kişiler için sağlayabilecekleri sınırlı. Onların barınma, beslenme ve bakımları konusunda çözüm yaratan sosyal politikaların üretilmesi gerekiyor. Yerel yönetimler ASPİM ile işbirliği çerçevesinde fiziksel ortam yaratılmalı, rehabilitasyon imkanları sağlanabilir ve onların normal yaşama döndürülmeli.” K4

“Kimsesiz, evsiz hastalarla çalışma sürecinde; devlet kurumları arasında protokol anlaşması yapılması (Sağlık bakanlığı ve ilçe nüfus müdürlükleri arasında protokol imzalanarak hasta nüfus ve adres bilgilerine doğrudan ulaşılabilme imkânına ek KPS'nin ((Kimlik Paylaşım Sistemi)) daha geniş çapta bilgiye ulaştırması), bürokratik engellerin kaldırılarak yazışmaların hızlandırılması ve ivedilikle değerlendirilip cevaplandırılması, gerekirse kurum yetkilileriyle iletişime geçilebilmesi için etkin kurumsal hizmetlerin geliştirilmesi ve bununla beraber kurum sayılarının ve kapasitelerinin arttırılması, yakınları olan, bulaşıcı hastalığı olan ve kanser olan hastaların da kuruma kabul şartlarının düzenlenmesi, kabul süresinin kısılması, kimsesiz, evsiz olmasının yanında bulaşıcı hastalığı olan hastalar için izole edilmiş odaların oluşturulması, kurumdan gelecek inceleme ekibinin hastayı acilen incelemeye gelmesi veya kurum bünyesinde (sağlık kurulu oluşturularak) hastanın değerlendirilebilmesinin sağlanması da önem taşımaktadır.” K7

“Her insanın başına sorun gelebilir, her vatandaşın sorununa çözüm üretmek devletin sorumluluğu olmalı. Çözüm olarak Türkiye’de dezavantajlı gruplar için kayıt sistemi oluşturulmalı, vatandaş öldüğünde yakınlarına ulaşılabilirsin, bu kişilerin sayısına devler ulaşabilirsin, gittikleri kurumda bu kayıt sistemi sayesinde faydalanmaları sağlansın.” K5

Özellikle sağlık tedbir kararı olan çocuklarla çalışan katılımcılar bu çocuklarla ilgili olarak multidisipliner bir ekip kurulması gerektiği belirtilmiştir.

“Sağlık tedbir kararı alınan çocuklarla kendi kaderlerine terk ediliyorlar. Sağlık tedbir kararı alınan çocuklarla ilgili Multidisipliner ekip; PDR öğretmenleri, okul müdürleri,(eğitim tedbirinden haberi olmayan okul müdürleri var ve çocukların okuldan atıyorlar), belediyeler (sosyal aktivetelerden, asmek, yüzme havuzları çocukların faydalanması sağlanması), çocuk psikiyatri uzmanları (her hafta çocuğun hekimi değişiyor çocukla ilgili hekimin devamlılığın sağlanması gerekiyor), psikologlar (sadece test uyguluyorlar, çocukla düzenli görüşmeler sağlanmalı) çalışmalar yürütülmeli.” K1

SONUÇ

Sağlık hizmetleri içinde yer alan tıbbi sosyal hizmetlerin amacı, kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanmaları doğrultusunda ortaya çıkan psiko-sosyal ve ekonomik engelleri çözümlenmek ve taburculuk sonrasında genel iyilik hallerinin devam etmelerini sağlamaktır. Çalışmada elde edilen sonuçlarda; Tıbbi Sosyal Hizmet Birimlerinde yaşanan sorunlar arasında, hastane idaresi tarafından yeterli destek verilmemesinin hizmetlerin sunumunda soruna yol açtığı özellikle birimlerdeki yetersiz olanakların uzman-müracaatçı ilişkisinde mahremiyet sorununa neden olduğu belirlenmiştir. Evsiz hastalar, AIDS’li yaşayan hastalar ve sağlık tedbir kararı olan çocuklarla ilgili yapılan mesleki müdahalelerde sosyal hizmet uzmanlarının çözümsüzlükler yaşadığı belirlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanları tarafından yaşanan sorunlara yönelik belirtilen önerilerde; evsiz hastalar için hastane bütçesinden pay ayrılması, taburculuk sonrası geçici barınma yeri olanaklarının sağlanması ve ulusal kayıt sisteminin getirilmesi yer almıştır. Ayrıca sağlık tedbir kararı olan çocuklarla ilgili kurumlar arası işbirliğinin, multidisipliner ekiplerin, kurulması önerilmiştir.

Sosyal hizmet mesleği “İnsanın sadece insan olması nedeniyle bir takım korunma ve yaşama hakkı olduğu” ilkesiyle hareket eden bir meslektir. Dolayısıyla sosyal hizmet alanında evsiz, AIDS’li yaşayan ve sağlık tedbir kararı olan çocuk müracaatçılarında yönelik sorunların ortadan kaldırılması noktasında sosyal politikaların oluşturulmasına yön verecek makro çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Aydemir, İ. (2003) *Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde tıbbi sosyal hizmet uygulamaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Duyan V., Özgür Bayır Ö. (2016). *Sosyal hizmete Giriş*. Öğrenciler ve Uygulayıcılar İçin Bir Rehber. 1. Baskı. Sosyal Çalışma Yayınları: Ankara.

Gökçearsan Çiftçi E, Gönen E. (2011). Sosyal hizmet uygulamalarında etik karar verme süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 150-160.

İlhan, N, Ergün, A. (2010). Evsizler ve toplum sağlığı. *Aile ve Toplum*, 11(5), 20, 79-90.

Kaya Kılıç A., Aslantürk H. (2019). Evsizlerin sosyo-demografik özellikleri ve sokak yaşam deneyimleri: Antalya örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (2), 417-437.

National Association of Social Workers. Erişim adresi: www.socialworkers.org Erişim tarihi:10 Eylül 2019.

Özbesler C, İçağasioğlu Çoban A, 2010. Hastane ortamında sosyal hizmet uygulamaları: Ankara örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 31-46.

Resmi Gazete, 03 Eylül 2010, 27691 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik"

Saruç, S. (2013). Tıbbi sosyal hizmette hizmet içi eğitimin gerekliliği. *Sağlık ve Toplum*, 23 (1), 3-11.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2011). "Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi" Erişim adresi: www.saglik.gov.tr.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2019). Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı 2019-2024. Erişim adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/862-hiv-aids/1135-h%C4%B1v-aids-istatistik.html> Erişim tarihi: 05 Ağustos 2019

Thompson, N. (2016). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. 3. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları.

Zastrow, C. (2014). *Sosyal hizmete Giriş*. Ed: Baran Çiftçi D, 2. Basım, Ankara: Nika.

Zengin, O. (2011). Sosyal hizmetin sağlık hizmetlerinin sunumundaki rolü. *Konuralp Tıp Dergisi*, 3 (3), 29-34.

**KÜRESELLEŞEN SOSYAL SORUNLAR
KARŞISINDA SOSYAL HİZMETİN SOSYOLOJİK
İŞLEVİNİ İNSAN HAKLARI SÖYLEMİYLE
YENİDEN DÜŞÜNMEK**

Aziz ŞEKER¹

GİRİŞ

Sosyal hizmetlerin, sosyal sorun yaşayan insanlara yönelik esenliği artırıcı hizmetler olarak örgütlenmesi ve bilimsel kimlik kazanması sosyal devletin gelişimine denk gelmektedir. Toplumca talep edilebilirliğinin artmasında, sanayileşme sürecinde başlayarak ortaya çıkan toplumsal gereksinimlerin önemli bir payı bulunmaktadır. Sosyal hizmetler/sosyal refah alanında, işlevsel bir meslek olarak kabul ettiğimiz sosyal hizmetin, meslekleşmesi ve disiplinleşmesi de bu süreçlerle ilintili olarak gelişirken; modernitenin seküler insan anlayışını ve insan hakları söylemini kimliğinde içselleştirmesi ona özgü bir felsefe kazandırmıştır. Bilim ve meslek kimliği çatısı altında zamanla sosyal hizmet, sanayileşme süreci ve sonucunda ortaya çıkan ve süren, toplumu/bireyi etkileyen sorunların çözümü için yaklaşımlarını ve tekniklerini giderek yetkinleştirmiştir. Felsefi bağlamda sosyal hizmet, bireyi ve toplumu odak alır. İnsan davranışının, yani toplumsal dünyayı oluşturan insan davranışının, bireysel bir özneyle onu çevreleyen toplumsal ve doğal dünyanın kurduğu bir nesne arasındaki ilişkinin anlatımı olarak ortaya çıktığını kabul etmesi, sosyal hizmetin de bu dünyaya ait bir girişim şeklinde kabul edilmesini sağlamıştır (Goldmann, 1998, s.137). Unutmayalım ki, yalnızca Batı'da değil dünyanın hemen hemen her coğrafyasında hüküm süren çeşitli dinlerde, kültürlerde ve egemen devlet biçimlerinde sosyal hizmet düşüncesine yaklaşımda köklü farklılıklar söz konusudur.

Sanayileşme ve modernleşme dinamikleri, toplumları içine alan büyük sorunları yaygınlaştırarak küreselleştirmiştir. Merkez Batı olmak üzere

¹ Dr. Amasya Üniversitesi/shuaziz@gmail.com

bakıldığında elbette Batı kaynaklı sorunların yoğunluğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletlerde büyük sosyal çalkalanmalara neden olmuş, ekonomiyle bütünleşmiş bir şekilde siyasal yapı, demokrasi ve kültürel unsurlar içinde yer kaplayarak toplumsal sistemleri etkisi altına almıştır. Başka bir ifadeyle tarihsel olarak sanayi kapitalizmiyle başlayan süreç, evrenselleştirici ivmesiyle küresel bir anlam kazanırken, sosyal hizmete duyulan gereksinimin ve ilginin boyutları, adalet ve eşitlik tartışmaları ekseninde sosyal politika arayışlarıyla ancak mümkün olmuştur.

Kuşkusuz ki, tarih boyunca eşitsizlikler kendini yaşamın farklı alanlarında çeşitli biçimlerde göstermişler ve toplumsal huzursuzlukların doğal bir nedeni olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sosyal, siyasal, ekonomik ve yasal alanlarda ortaya çıkan eşitsizlikler, adalet algısının oluşumunda son derece belirleyici olmaktadır. Bir ölçüde eşitsizlik/eşitlik ve adalet, birbirini karşılıklı yordayan kavramlar olarak toplumların içinde bulunduğu durumu ortaya koymak bakımından çoğu zaman birlikte kullanılmaktadır. Adalet, eşitlik üzerinden kavramsallaştırıldığında, sosyal politika da sosyal adaletin bir fonksiyonu olarak tanımlandığında, eşitlik ve adalet sosyal politikanın merkezine yerleştirilmiş olmaktadır. Ayrıca toplumlarda daha çok kendini sınıfsal açıdan belirginleştiren eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin yarattığı sosyal adalet yoksunluğu algısı, Batılı toplumlarda bazı düşüncelerin ve uygulamaların geliştirilmesinde ve yaygınlaşmasında son derece etkili olmuştur (Sunal, 2011, s. 302). Sosyal refahın bir düşünce olarak gelişimi yine onun enstrümanlarından yalnızca biri konumunda olan sosyal hizmetin varlık kazanmasını bu bağlam üzerinde değerlendirmek gerekir.

Nitekim 21. yüzyıl, yeni sorun alanları ve yeni toplumsal taleplerle tarihsel akışına devam etmektedir. Buna bağlı olarak sosyal hizmet olgusuna yaklaşım bir yandan değişirken, yeni süreçlere göre sosyal hizmetin kendini yapılandırdığına da tanık olmaktadır. Tartıştığımız konunun sosyolojik algısına ise şöyle bakabiliriz: Modernleşme sürecinde üretici güçlerin katlanarak büyümesiyle birlikte tehlikeler ve potansiyel tehditler, daha önce eşi görülmemiş bir ölçekte ortaya çıkmıştır. Bu koşullar vücut buldukça, belli bir tarihsel düşünme ve eylem modeli diğer taraftan göreceleştirilmekte ya da ikame edilmektedir. Örneğin Marx ve Weber'in kullandığı en geniş anlamlarıyla "sanayi toplumu" ya da "sınıflı toplum" kavramları, toplumsal olarak üretilen servetin nasıl olup da toplumsal açıdan eşitsiz ve aynı zamanda "meşru" bir şekilde bölüşülebildiği sorusu etrafında dönüyordu. Bu durum, benzer ama yine de çok farklı bir sorunun çözümünü temel

alan yeni risk toplumu paradigmasıyla örtüşmektedir (Beck, 2014, s. 21-22). Sosyal hizmet meslek ve disiplininin modernleşme sonrası küreselleşme süreciyle boyutlanan risk toplumu olarak da adlandırılan eşitsiz küresel koşullardaki durumunu analiz etmek ve sosyolojik işlevine değinmek yeni tartışmalar yapılması için bir zemin oluşturmaktadır. Sosyal hizmetin sosyolojik bağlamı, günümüzde hedef kitlesini oluşturan her bir özneye yaklaşımını işlevsel kılmaktadır. Örneğin yoksul birey, günümüzde artık yoksullukla ilişkili olarak cinsiyeti, etnisitesi, kültürü ve diğer birçok özellikleriyle anılmaktadır. Daha makro bakıldığında görüyoruz ki, dünyanın hemen her yerinde sosyal-ekonomik eşitsizlikler hızlı bir şekilde büyüyor; zenginler, özellikle de çok zengin olanlar varlıklarına varlık katarken; yoksullar, özellikle de çok yoksul olanlar daha yoksullaşılıyor. Elbette, bu görece bir durum; ama artan sayıdaki örnekte bir hayli kesin. İnsanlar sadece zengin oldukları için zenginleşiyorlar. Yoksul olanlar sadece yoksul oldukları için yoksullaşılıyorlar. Günümüzde eşitsizlik kendi mantığı ve momentumuyla derinleşmeye devam ediyor. Dışarıdan herhangi bir yardıma, itme kuvvetine, desteğe veya uyarıcıya ihtiyacı yok. İnsanlar sosyal eşitsizliği icat etmekle kalmayıp, birçok başarısız denemenin ardından, tarihte ilk defa kendi kendine devridaim yapabilecek hale getirmeye hiç olmadığı kadar yaklaştılar. Sosyal eşitsizliğin bu ikinci yönü bizi yeni bir bakış açısıyla düşünmeye zorluyor (Bauman, 2015, s. 16).

Daha başka bir örnekte ise aileye yönelik sosyal hizmetler içerisinde tek ebeveynli aileler, LGBTİ aileler, erken yaşta evlenen annelerin sorunları çeşitlenerek artmıştır. Sorunlar sosyal hizmet uygulamalarında yeni yaklaşımları gerektireceği gibi sosyal politika belirlenirken dikkat edilmesi gereken değişkenlere de yansımaktır. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin alıcı kitlesi her geçen gün giderek çeşitleniyor ve artıyor. Sonuçta günümüzde insanlar kendilerini risklerle dolu fakat kesinlik ve güvenceden uzak bir topluma maruz kalmış halde buluyor (Bauman, 2018, s. 49). Yaşananlar insanın, sosyal hizmetlerden beklentisine yön vermekle kalmıyor, çeşitlenen sorun alanlarına ilişkin sosyal hizmetin kendi pratiğine etki eden yaklaşımların yeniden yapılandırılmasını beraberinde getiriyor. Bu noktada her şeyden önce sosyal hizmet, haklarından mahrum bırakılan kişi/grupların haklarının korunması ve iyilik durumlarının yükseltilmesine yönelik mesleki müdahalelerde bulunur. Mesleki müdahalelerin odağı ise insan hakları ve sosyal adalettir. Hak ve özgürlükler ne kadar yasalarla güvence altına alınmış olsa bile toplumda özel gereksinimli bireylerin bu haklardan yararlandırılması ancak sosyal hizmet program ve müdahaleleri

ile olanaklıdır. Bu, muhtaç bireylere, yoksullara ve marjinal gruplara hizmet götüren bununla da sınırlı kalmayıp insan kaynaklarını geliştiren yaşam kalitesini arttıran gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesinde rolü bulunan ve bu yolla sosyal yapının gelişmesi ve değişmesinin sağlanmasında etkili sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı ortaya koymaktadır (Kaynak, 2017, s. 259).

Genel hatlarıyla toparlayacak olursak, küreselleşen insan açısından yüksek riskli bir dünyada yeni bir sosyal hizmet algısı, içinde entelektüel bir çıkış barındırırken hiç kuşkusuz küresel dünyanın ürettiği sosyal sorunlarla mücadelede her an insan değeri ve onuru üzerinde üretilen insan hakları söyleminde pratiğini bulmaktadır. İnsan hakları söylemi, sosyal adalet için uluslararası topluma önemli bir rol yüklemektedir. Küresel sosyal adaletin tesisindeki temel uzlaşma kaynaklarından olan insan hakları bu nedenle sosyal hizmet felsefesinin dayandığı değersel temeli oluşturmaktadır. Reel bir pratikte insan haklarına sahip çıkmak sosyal hizmetin sosyolojik işlevselliğini etkin kılar. Sosyal devletin uygulaması kabul edilen sosyal hizmete ihtiyaç duyan geleneksel gruplara, küreselleşmeye bağlı ortaya çıkan riskler ve sorunlarla birlikte yeni gruplar eklenmiştir. Her halükârda bu durumda insana etik yaklaşım ve insan haklarına duyulan ihtiyaç önemini koruyacaktır. Görüyoruz ki, sosyal hizmete yön veren etik düşüncesi ve insan hakları ilkeleri açık bir şekilde birbiriyle yakından ilişkilidir. Sonuçta her zaman bu ilişkiden hareketle bir insan hakları perspektifi önerilebilir. Daha sağlam bir etik çerçeve ile çağdaş sosyal hizmet uygulamalarından vazgeçilmediğinde ise küresel eşitsizliklerle mücadelede toplumsal gelişme adına bir aşama kaydedilebileceği unutulmamalıdır (Ife, 2008, s. 134).

Sosyal Adalet, Sosyal Hizmet Felsefesi ve Sosyal Devlet

Adalet insanlık tarihi boyunca üzerinde sık durulan kavramlardan biridir. Adalet dönem dönem güçlü olanın gücünü kullanmak için başvurduğu meşru bir kavram niteliği göstermekteyken, bazı dönemlerde toplumsal yaşamın organizasyonu için vazgeçilmez bir kavram olarak tanımlanmıştır. Tüm tanımlarda ortak olan husus, adaletin her yönüyle yaptırım gücüne sahip, toplumu değiştiren, dönüştürücü veya disipline edici yönlerinin vurgulanmış olmasıdır (Çakır, 2017, s. 569). Felsefe başta olmak üzere iktisat, sosyoloji gibi birçok disiplin, adalet kavramının kökenlerini, gelişimini, insanla ve topluma ilgili çalışmalara yaptığı katkıyı ve her şeyden önce insanlar arası ilişkilere, toplumun kurulumundaki gücüne ve işlevine dikkat çekerek birçok araştırma yapmışlardır. Araştırmalar göstermiştir ki, adaleti

temeline yerleştiren bir devletin öyle ya da böyle sosyal niteliği ön plana çıkar ki, adalet kendi doğasına hizmet ettiğinden, evrensel hukuk çerçevesinde toplumsal eşitsizliklerle mücadeleyi de gündemden düşürmez.

Adalet, insan hak ve özgürlükleri, sosyal hizmetlerden yararlanma gibi ögeler söz konusu olduğunda sosyal adaletle birlikte anılır. Sosyal adalet en yalın anlatımla, nimet ve külfetlerin toplumda adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Bir başka deyişle, toplumda herkesin hakça bir paylaşım olduğu konusunda genel bir kanaatinin bulunmasıdır. Adalet kavramı, toplumsal hayatın birçok alanında insanların karşısına çıkmaktadır. Adaletin varlığını pekiştiren en önemli kavramlardan biri eşitliktir. Öncelikle bir toplumun üyeleri siyasal açıdan eşit olmalıdır. Toplum üyelerinin servetleri, ırkları, renkleri, inançları ve kültürlerinin birbirlerinden farklı olması, siyasal katılım ve karar alma süreçlerinde bireyler arasındaki eşitliği bozmamalıdır. Öte yandan siyasal eşitlik kavramından bahsedebilmek için, alınan kararlardan etkilenen ve bu sürece taraf olan herkesin görüşlerini dile getirebilme veya sesini duyurabilme özgürlüğü olması gerekmektedir. Yasalar önünde herkesin eşit olması, adaletli bir toplumsal düzenin inşa edilmesi bakımından oldukça önemlidir (Sunal, 2011, s. 286).

Uygarlık tarihi boyunca, insanlar sorunlarına çareler ararken, başvurdukları adalet düşüncesi zamanla boyut değiştirip bir kurum olarak sosyal adalete evrilmiştir. Örneğin profesyonel bir meslek olan sosyal hizmetin şekillenmesi sürecinde geleneksel dönemde ihtiyaç ve hayırseverlik temelinde uygulamalar yer almaktaydı. Hayırseverlik temelli yaklaşımda, devletin bir iyi niyet göstergesi yönüyle muhtaç kişilere yardım etmesinde din bir motivasyon aracı olarak kullanılıyordu ve sadaka bireyler arasında eşitsiz bir durum oluşturmakla birlikte keyfi olması yardımların hakkaniyetli dağılımına engel oluyordu. Sosyal hak bilinci ve isteminin gelişmesi, hayırseverlik altında yürütölen hizmetlerin yetersiz kalması, hak temelli yaklaşımı zorunlu kılmıştır. Sosyal hizmet, insan ihtiyacını karşılayan bir meslek olmasının yanında bu ihtiyaçların temininde sosyal adalet ve insan haklarını odak alması ve bu gereksinimleri bir sosyal hak görmesi hak temelli yaklaşımın sosyal hizmetin değeri açısından daha uygun bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Hak temelli yaklaşım aynı zamanda toplumsal sorumluluk kültürünün gelişmesine katkıda bulunur. Ayrıca paylaşım ve sorumluluk kültürü, toplumsal adalet ve eşitliğin bir gereği olarak zor durumda bulunan insanların gereksinimlerini karşılayabilmek için sosyal devletin yaptığı harcamaları meşru kılar (Kaynak, 2017, s.

255). Elbette günümüzde sıkça tartışılan şu konuya da değinmek gerekir. Yani eleştirdiğimiz gibi sosyal devletin fonksiyonları sosyal yardımlara indirgenmemelidir. Zira sosyal yardımlar, bir taraftan bağımlılık etkisi doğurarak kalıcı bir *yoksulluk kültürü* oluştururken diğer taraftan da ülkenin büyüme performansını düşürme potansiyeli taşıyabilmektedir (Aydın, Çakmak, 2018, s. 3).

Adalet ve sosyal devlet düzleminde yaklaştığımızda, her ikisini sosyal hizmet uygulamasını bütünleştirici yönleriyle ele almak gerekir. Çünkü sosyal hizmet, en temelde insanların sorunlarını çözmeyi ve gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan bir disiplin ve meslektir. Bunu yaparken insanların “sırf insan olmalarından” yola çıkar. Sosyal hizmette bireylerin onuru ve değerine saygı duyulması, kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, toplum içinde işlevsellik kazanabilmeleri ve sosyal adaletin sağlanması esas tutulur (Aykara, 2016, s. 155).

Sosyal çalışma ya da yaygın kullanımıyla sosyal hizmet, bireyleri, aileleri, toplulukları etkileyen sosyal sorunlarla ilgilenen bir meslektir. Mesleğin amacındaki sosyal işlevsellik boyutu, sosyal sorunlara odaklanmasını beraberinde getirir. Sosyal sorunlarla mücadelede kat edilecek başarı ise makro anlamda kurumsallaşmış bir sosyal adalet olgusuyla mümkündür. Bunun tersi bir durum hiç kuşkusuz sosyal sorunların sürdürülebilirliği için zemin oluşturmaktan öteye geçmez. Ortaya çıkan sonuçta ise sosyal eşitsizliğin acı gerçekleri toplumdaki herkes veya hemen hemen herkes için kötü olur (Bauman, 2015, s. 20). Örneğin çevre sorunlarıyla koşut toplumsal/fiziksel kirlenme farklı ekonomik sosyal koşullardaki toplumsal kesimleri göreceli boyutlarda etkilemektedir. Dolayısıyla çevre sorunları, etrafımızdaki dünyayla ilgili sorunlar değil, -kökenleri ve sonuçları bakımından- düpedüz toplumsal sorunlardır; insanın sorunlarıdır, onun tarihi, yaşam koşulları, dünya ve gerçeklikle ilişkilerinin, ekonomik, kültürel ve siyasi durumlarıyla ilgili sorunlardır (Beck, 2014, s. 123). Çevrenin bu anlamdaki analizi, çevrenin kötüleşmesiyle insanın yaşam koşullarının kötüleşmesi gibi ekolojik yaklaşımı gerekli kılar. Sosyal adaletin kurumsallaşmadığı koşullarda çevrenin ve ötesinde güçsüz nüfus kesimlerinin birlikteliğini doğru değerlendirmek gerekir. Bu temelde kadının sosyal statüsünün düşüklüğü ile ekolojik sorunlar arasındaki örtüşmeyi rasyonel ele aldığımızda sorunların çözümündeki bakış açısı zenginliğinin de kapısını aralamış oluruz.

Diyebiliriz ki, 21. yüzyılda küreselleşme, neoliberalizm ve refah devleti tartışmaları sosyal adaleti küresel boyutta önemli bir konu haline getirmiştir (Başer, Kalaycı, Kırlioğlu, 2017, s. 1008). Bunun için adaleti merkezine almış bir devlet ortaklaşa olarak uygun bulma ilkesini, bireysel talihsizliklere ve bunların sonuçlarına karşı kolektif güvenceyi teşvik ettiğinde “sosyal”dir. Bu yurttaşlık statüsü, toplumsal sorumluluk, topluma katkı ve toplumdan pay almasıyla birlikte anlam kazanır. Ayrıca toplumu ortak bir iyi esasında paylaşılan, birlikte sahiplenilen ve korunan bir şey olarak yeniden dönüştürebilen, verimli bir dayanışma kaynağı olabilir. Küreselleşen dünyada, tüketim toplumunda sosyal devletin görevlerinden bir tanesi insan özgürlüğünü aşmaktan kurtarmak ve etikten doğan sorumluluk hislerinin solmasının önüne geçmektir. Toplumdaki dezavantajlı kesimlerin güçlendirilmesiye buna katkı sağlar (Bauman, 2010, s. 120-123).

İnsan Hakları, Küreselleşme ve Sosyal Hizmet

İnsan hakları kavramı şimdiye kadar yoğun bir biçimde çok çeşitli alanlarda ele alınmış ve günümüzde insan haklarıyla ilgili olarak güçlü bir felsefi ve hukuksal temel oluşmuştur. Bu temelden beslenen insani hizmetlere ilişkin hak temelli yaklaşım; kişileri “hak sahibi”, devleti ve devlet dışı birtakım aktörleri bu hakları sağlamada “görev sahibi” olarak tanımlamaktadır. Hak temelli yaklaşım; herkesin kanun önünde eşitlenmesi, hakların kanun güvencesi altına alınması, hak ve eşitlik kavramlarına yapılan evrensel vurgu, sorunun temelinde inme ve sorunlara palyatif çözümler yerine kalıcı çözümlerin getirilmesi çabası, bireyleri aktif hale getirip haklarını aramalarını sağlamaya teşvik ederek sistemi değişime zorlama ve incinebilir gruplara yönelik pozitif ayrımcı tutum sergileme yönleriyle hayırseverlik ve ihtiyaç odaklı yaklaşımlardan kesin olarak ayrılmaktadır. Hak temeliyle bakıldığında ister bir fikir isterse buna dair hazırlanan belgeler açısından olsun insan haklarının temelinde insanın yaşamı, değeri, onuru, özgürlüğü ve eşitliği gibi olmazsa olmaz bileşenler bulunmaktadır. Bu bileşenler insanın bazı seçkin yönlerini tırnak içine almaktadır. İnsan hakları insanın örneğin özgün yanıyla (akıllı ve ahlaklı oluşuyla) yakından ilgilidir (Bingöl, 2018, s. 74). Bunlar sosyal hizmet felsefesinin içleminde yer alan öğelerdir. Sosyal hizmet felsefesine temel olacak şekilde, insan hakları, kültürel farklılıkları aşan ve bütün kültürlerde var olduğu ümit edilen insan onurunu korumaya yöneliktir. Günümüzde insan hakları alanındaki en önemli gelişme, bu hakları korumanın ve geliştirmenin, devletlerin bir iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir mesele haline gelmiş olmasıdır. Bu

ise insan haklarının artık tüm ülkelerin ve tüm bireylerin sorumluluğunda olduğu anlamına gelmektedir (Aykara, 2016, s. 158). Sonuçta hak temelli yaklaşımın uygulayıcısı olan ve hak sahipleri ile görev sahipleri arasında bir bakıma köprü işlevini gören sosyal hizmet de kendisini insan haklarıyla karakterize eden bir meslektir (Zengin, Altındağ, 2016, s. 190).

Günümüzde küreselleşme süreci dünyayı etkisi altına alırken neden olduğu en önemli toplumsal, ekonomik, politik, kültürel sorun yoksulluktur. Bir yanda devlet küçülürken; ekonomik yaşamdan elini çekerken, “sosyal devlet” anlayışından ve uygulamalarından hızla uzaklaşmaktadır. Sosyal devlete özgü kurumsal yapılar ya ortadan kalkmakta ya da var olanlar hantallaşmaktadır. Aileler ise hızla küçülürken, azımsanamaz sayıdakiler parçalanıp, çözülmektedir (Küntay, 2016, s. 232). Öte yandan sosyal hizmetler bir hak olarak tüm vatandaşların bir ihtiyacı olmaktan uzaklaşmakta, kimsesiz muhtaçlara, yoksullara ve özel ihtiyaç gruplarına yönelik bir hizmet alanı olarak, dar kapsamda ele alınmaktadır. Yine, sosyal hizmeti içine alan bakanlıkların sosyal hizmet uygulamalarını yerele, aileye ve topluluklara bırakma arzusu daha bir güçlenmektedir. Sosyal devletten giderek uzaklaşma sürecinde sosyal hizmetleri aileye, yerele ve geleneksel kurumlara devretme çabasının daha bir hız kazandığı görülmektedir. Türkiye’de de yeni liberal ekonomi ve yönetim anlayışı çerçevesinde sosyal hizmet sunumunda kurumsal bakım en aza indirilmektedir. Kurumsal bakım yerine aileye, yani kadınlara, yönelik sosyal yardım ve aile yardımı programlarının sayısı ve bütçeleri artırılmaktadır (Gül, Şen, 2016, s. 138). Türkiye’de hâl böyle iken, açıkçası Batı modelinin, etkisini bütün kıtalar üzerine yaymasına ve zaferine rağmen, kendisini kendi metropollerinde yoksulluk sorunlarıyla baş edemeyen, işsizlikle, suç eğilimiyle, uyuşturucu sorunuyla ve daha başka bir yığın felaketle mücadele etmekte aciz kalan, krizde bir model olarak algıladığı da inkâr edilemez. Şu da var ki, bütün toplum biçimlerinin iflahını kesen en cazip toplum modelinin kendi kendinden derin biçimde kuşkuya düşmesi, çağımızın en şaşırtıcı çelişkilerinden biri olmuştur (Maalouf, 2017, s. 76).

İnsanlık ailesi geçmişindeki onarılmaz hatalarına rağmen sorunlarının çözümü yolunda bir birikimi temsil ediyor. Kuşkuya düştüğü zamanlar belki çokça olmuştur, ancak sonuçta diyalektik bir zorunluluk olarak değişimin gerektirdiği şekilde iyiye ve doğru olana eğilim göstermekten geri durmamıştır.

Etik ve Sosyal Hizmet

Günümüzde istatistiklerin gizlemeye çalıştığı en önemli gerçek “toplumsal varlıktaki” artışın derinleşen sosyaleşimsizliğe paralel giderek, sosyal piramidin üstü ile altının varoluşsal güvenliği ve genel refahı arasındaki kapatılamaz farkı daha da genişlettiğidir. Bu piramidin en üst kısmı yıldan yıla daralırken, geriye kalanı aşağı indikçe önlenemez şekilde genişlemektedir (Bauman, 2015, s. 37). Bu ve buna benzer yaşanan süreçler sosyal hizmet etiğiyle ilgili konuların göz ardı edilmemesini beraberinde getirmektedir. Sosyal ve ekonomik destek ihtiyacı bulunanlara yönelik sunulan hizmetlerin, insan onuruna yaraşır sunumu ve insan onurunu gözetir uygulamalar içinde yer alan sosyal hizmetin ise kendi içinde felsefesine ve etik ilkelerine uygun bir duruşa sahip olması gerekir. Bu açıdan sosyal hizmet etiği bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı, dürüstlük, sosyal adalet gibi genel kabul görmüş ilkeleri uygulamaya yansıtarak, yaşanabilecek kötü durumların önüne geçebilmektedir (Yılmaz, 2015, s. 134). Dahası bu, çeşitli aşamalarda meslek, danışan, toplum açısından bakıldığında etik dışı oluşabilecek durumları kontrol etmeyi beraberinde getirir.

Sosyal hizmet mesleği, bilgi üreticilerinin ve uygulayıcılarının katkısıyla bir takım zorunlu etik ilkelerden hareket eder. Bu ilkeler birey ve toplum sorunları söz konusu olduğunda uygulama için nesnel bir hareket tarzı sunar. Sosyal hizmetin ilkeleri her şeyden önce insan haklarını, insan onurunu ve sosyal adaleti içerir. Bunlardan ilki “tüm insanların doğuştan taşıdığı değer, onur ve bu kapsamdaki haklar temelindedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının her insanın fiziksel, psikolojik, duygusal ve manevi bütünlüğünü ve esenliğini desteklemesi gerekir”. Bunlardan ikincisi, “sosyal hizmet uzmanlarının toplumun geneliyle ve birlikte çalıştığı insanlarla ilgili olarak sosyal adaleti geliştirme sorumluluğu olduğunu” öne sürer. “Negatif ayrımcılıkla mücadele”, “çeşitliliğin benimsenmesi”, “kaynakların eşit bir biçimde dağıtılması”, “adaletsiz politikalar ve uygulamalarla mücadele” ve “dayanışma içinde çalışma” bu kapsamdadır (Zastrow, Ashman, 2016, s. 49).

Özetle sosyal hizmet, insanın –müracaatçının/danışanın- kudretini ve arzusunu en iyi biçimde gerçekleştirebileceği (haklar bağlamında) koşulların oluşturulması ve kendisini yeniden üretmesinin sağlanmasının toplamıdır. Bu nitelikleri ile sosyal hizmet, yalnızca insanın kudretini gerçekleştirebileceği en iyi yol olarak değerlendirileceği bir sisteme bağlı olarak da inşa edilebilmelidir (Çiftçi, 2016, s. 47). Bu ise, özgürlük, bireyin kendi kaderini tayin hakkı, adaleti odağına yerleştiren bir toplumsal inşada ancak sürekli yenilenerek varlık bulabilecek bir gerçekliktir.

Sona Doğru Sosyal Adalet

Günümüzde artan sosyal sorunlar ve özellikle yasadışı insan akışkanlığı gözetildiğinde, siyasi kültür kendini ne kadar sağlamış olursa olsun, demokrasi, yalnızca liberal özgürlük ve siyasi katılım haklarının değil, aynı zamanda dünyevi boyutta sosyal ve kültürel ortaklık haklarının sağlanmasıyla kendini kanıtladığında, çok-kültürlü toplumlar bir arada tutulabilir. Bununla birlikte hakların kullanım değeri, sosyal güvenlik ve farklı kültürel yaşam tarzlarını karşılıklı tanıma biçiminde vatandaşlara dönük uygulamalar demokrasinin gelişimine olanak sağlar. Böylece ulusların talep ettiği bir demokratik devlet vatandaşları topluluğu, ancak istenilen yaşam biçimlerinin gerekli koşullarını hazırlayan bir mekanizma olarak varlık gösterdiği sürece, bütünleştirici bir güç geliştirebilecek, başka bir deyişle, yabancılararası dayanışmayı sağlayabilecektir (Habermas, 2017, s. 27). Kuşkusuz bu unsurlarla ele alınabilecek bir demokratik çoğulculuk, özerklik, sosyal gelişme, demokratik bir düzen, toplumsal farkların ortadan kaldırılması sürecini birebir içermediği gibi daha çok bireyselliğin geliştirilmesine imkân sağlayacağı da unutulmamalıdır (Giddens, 2014, s. 183). Burada önemli nokta toplumsal dayanışmayı hak temelli sağlayarak, toplumsal ve bireysel gelişimi bir arada götürebilmektir. Bu anlamda insanların var olması ve birlikte yaşaması ise sosyal yaşamda birleşerek, tüm kültürel ve sosyal iyiliklerin türetildiği, hepimiz için ortak yararı meydana getirir. Böylece mutluluk arayışı insanların birlikteliğini bireysel rekabet, çekişme ve iç çatışma alanına dönüştürme eğilimindeki zenginlik endekslerine konsantre olmak yerine, ortak yaşamın deneyimlerine, geleneklerine ve diğer kültürel ve doğal gerçekliklerine odaklanmalıdır (Bauman, 2015, s. 53). Bunu destekleyen temel haklara ilişkin her şey -babalarının dünyasında her yerde bir yurttaş olarak hiçbir kovuşturma ve aşağılanmaya uğramadan yaşama hakkı; nerede olursa olsun, onurlu yaşama hakkı; hayatını, aşklarını, inançlarını başkasının özgürlüğüne saygı göstererek özgürce seçme hakkı; engellenmeden bilgiye, sağlığa, dürüst ve onurlu bir yaşama ulaşma hakkı-, liste bu kadarla sınırlı değildir, bütün bunlar bir inancı, atalardan kalma bir uygulamayı ya da bir geleneği koruma bahanesiyle hemcinslerimizden esirgenemez. Söz konusu alanda evrenselliğe doğru, hatta gerekiyorsa tektipliliğe doğru uzanmalıdır, çünkü çoğul olsa bile önce tek bir insanlık vardır (Maalouf, 2017, s. 90). Sonuçta sosyal devletin 20. yüzyılda inşasının gösterdiği üzere, sanayinin ürettiği risk durumları konusunda tek seçenek inkâr değil. Bunlar, daha ziyade siyasi eylem olanakları ve demokratik korunma haklarının inşası için kullanılabilirler (Beck, 2014, s. 346).

Türkiye açısından değerlendirecek olursak, Türkiye'nin içinde bulunduğu; yapılaşma eğilimi gösteren yoksulluk, sosyal eşitsizlik, işsizlik gibi toplumsal sorunlar gözetilerek, mevcut sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların boyutlarından hareket edildiğinde, kesinlikle Türkiye'de sosyal devlet uygulamaları ile sosyal devletin sürekli bir tanınma ihtiyacı olduğu bir yana, değişen şartlara ve yeni sorun alanlarına göre, özelliklerinin insan onurunu ve emeğini koruyarak güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal devletin güçlendirilmesi ve işlevsel hale gelebilmesi için herkes için sosyal güvenlik, herkes için insan onuruna yakışır iş, sosyal bir hak olarak asgari gelir yardımı ve daha fazla sosyal diyalog kavramlarının mutlaka sosyal politikaların odağına yerleştirilmesi gerekmektedir (Yıldız, 2011, s. 76-77).

İnsan onuruna yönelik yapılacaklar için sosyal hizmetin sosyolojik işlevi insan hakları söylemiyle bir bağlama oturtulurken, yol gösterici olması açısından şunu dikkate alabiliriz: 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW), Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Refah Konseyi (ICSW), günümüz yaşam koşullarının küresel, ulusal ve yerel düzeyde eşit olmayan sonuçlar doğurduğunu ve bu koşulların insanlar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu kabul ederek sosyal-ekonomik eşitlik, insan değeri ve onuru, insanın iyilik hali, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik unsurlarıyla Global Ajanda'yı oluşturmuşlardır. Bu kapsamda uluslararası kuruluşlar ilk adım olarak her yıl mart ayında kutlanan Dünya Sosyal Hizmet Günü'nde farklı temalar belirleyerek küresel düzeyde eşitsizliklere dikkat çekmeyi amaçlamışlardır. Global Ajanda'nın ortaya çıkışından itibaren Dünya Sosyal Hizmet Günü'nde ele alınan temalar şu şekilde olagelmıştır:

2012-2014: Sosyal ve ekonomik eşitliği teşvik etmek,

2015-2016: İnsanın değeri ve onurunu yükseltmek,

2017-2018: Toplumsal ve çevresel sürdürülebilirliği geliştirmek,

2018-2019: Sürdürülebilir insan ilişkileri yoluyla refahı teşvik etmek.

Görüldüğü gibi tüm temalar hem sorunların çözümüne dönük insan ilişkilerinde sürdürülebilirliği teşvik etmeyi hem de bireysel ve sosyal adalet temelinde bir toplumsal refahı sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda temalar Global Ajanda'nın amaçlarıyla birebir örtüşmektedir. (IASSW, ICSW, IFSW, 2012, akt, Çoban, Özden, Pak, 2018, s. 300-301). Süren tartışmalarla

birlikte Global Ajanda'nın küresel anlamda sosyal sorunlara vurgu yapması ve bu sorunların çözümünde sosyal hizmetin üstlenmesi gereken rolleri göstermesi yönüyle oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesinde Global Ajanda'nın ortaya koyduğu konuların takip edilmesi, küresel ortaklık içerisinde çalışılması ve sosyal hizmet alanındaki tüm çalışmalarda kılavuz olarak kullanılması önemsenmelidir (Çoban, Özden, Pak, 2018, s. 304).

SONUÇ YERİNE

Adaletin, sosyal adaletin ve insan haklarının gelişimi, bilim ve meslek olarak sosyal hizmetin, sosyal sorunların çözümü noktasında da sosyal devletin bir göstergesi olarak kabul edilen sosyal refahın var olma koşullarının dayanakları arasında yer almaktadır. Bu olguların pratiğe aktarımı konusunda her an yeniden müzakere sürecine taşınan geçmişin bilimsel birikimine dayalı, fikir üreticilerinin ortaya çıkardığı insancıl felsefi değerler, sosyal hizmetin düşünsel kimliğini her halükârda güçlendirmektedir. Bunun ise sosyal hizmetin doğasında yer alan; *insan onuruna ve değerine duyulan koşulsuz saygı* söylemiyle insanlık ailesi tarafından desteklenmesi, hiç kuşkusuz sosyal hizmetin sosyolojik işlevinin yetkinliğine küresel ve yerel temelde sosyal sorunlarla mücadelede önemli boyutlarda katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, K.M., ve Çakmak, E. E. (2018). Sosyal devlet ve Türkiye. *Bilgi Dergisi*, 20 (2): 1-12.
- Aykara, A. (2016). Sosyal hizmet etiğinde evrenselcilik ve kültürel görecilik. Hacettepe Ü. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27 (2): 153-166.
- Başer, D., Kırloğlu Kalaycı, K. H., ve Kırloğlu, M. (2017). Sosyal hizmet ve Bauman: sosyal adalet. Hitit Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2): 1007-1020.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı?* F. Çoban, İ. Katırcı (Çev.). Ankara: De Ki.
- Bauman, Z. (2015). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?* H. Keser (Çev.). (2.bs.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar*. E. Barca (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bingöl, O. (2018). 70.yıldönümünde insan haklarını yeniden düşünmek. *Mavi Atlas Dergisi*, (6): 63-76.
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu/başka bir modernliğe doğru*. K. Özdoğan, B. Doğan (Çev.). (2.bs.). İstanbul: İthaki.
- Çakır, M. (2017). Geçmişten günümüze "sosyal adalet". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3 (2): 560-572.
- Çiftçi, B. (2016). Bir ittifak ağları stratejisi olarak sosyal hizmet etiği. Hacettepe Ü. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27 (2): 47-62.
- Çoban, İ. A., Özden, A. S., ve Pak, D. M. (2018). Sosyal hizmet ve sosyal gelişim için global ajanda: felsefesi, gelişimi, kapsamı. Hacettepe Ü. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29 (2): 292-306.
- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin dönüşümü*. İ. Şahin (Çev.). (3.bs.). İstanbul: Ayrıntı.
- Goldmann, L. (1998). *Diyalektik araştırmalar*. A. Timuçin ve M. Sert (Çev.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Gül Sallan, S., ve Şen Alican, A. (2016). Türkiye’de kadın hakları ve sosyal hizmet uygulamalarında yeni liberal dönüşüm. *Sosyal hizmet ve öteki/disiplinlerarası yaklaşım içinde* (s.112-144). P. Akkuş, Ö. B, Aktükün (Yay.haz.). (2.bs.). İstanbul: Bağlam.
- Habermas, J. (2017). *“Öteki” olmak “öteki”yle yaşamak/siyaset kuramı yazıları*. İ. Aka (Çev.). (9.bs.). İstanbul: YKY.
- İfe, J. (2008). *Human rights and social work*. Cambridge University Press, New York.
- Kaynak, Ç. R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. Gümüşhane Ü. Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (4): 252-260.
- Küntay, E. (2016). Aile desteğinden devlet desteğine geçiş; yatılı bakım kurumlarındaki yaşlılar. Sosyal hizmet ve öteki/disiplinlerarası yaklaşım içinde (s.232-245). P. Akkuş, Ö. B, Aktükün (Yay.haz.). (2.bs.). İstanbul: Bağlam.
- Maalouf, A. (2017). *Ölümcül kimlikler*. A. Bora (Çev.). (45.bs.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. Ankara Ü. *SBF Dergisi*, 66/3: 283-305.
- Yıldız, N. (2011). Sosyal devlet’ten sosyal dünyaya. *OPUS Dergisi*, (1): 62-81.
- Yılmaz, E. S. (2015). Sosyal hizmet etiğine ilişkin bir değerlendirme. Süleyman Demirel Ü. *Vizyoner Dergisi*. Sosyal Hizmet Özel Sayısı: 112-136.
- Zastrow, C., ve Ashman, K, K. (2016). *İnsan davranışı ve sosyal çevre 1*. A. Aydın, Ç. Karaca, vd. (Çev.). (2.bs.). Ankara: Nika.
- Zengin, O., ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. Hacettepe Ü. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27 (1): 179-190.

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA YENİ ÇAĞ: E-SOSYAL HİZMET

Beyza Yılmaz¹

GİRİŞ

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte bilgi toplumu ortaya çıkmış ve bu gelişmeler hayatın her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. İnternet, dijital araçlar, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) iş ilişkilerimizden boş zaman alışkanlıklarımıza kadar her şeyi etkilemiştir (Peláez & Marcuello-Servós, e-Social work and digital society: reconceptualizing approaches, practices and technologies, 2018). Katlanarak büyüyen teknoloji, bireylerin sosyal etkileşimlerini, öğrenme stratejilerini ve eğlence seçimlerini kökünden değiştirmiştir (Mishna, Bogo, Root, Sawyer, & KhouryKassabri, 2012). Bu değişimden yalnızca bireyler değil, örgütler ve hizmetler de etkilenmiştir. Örgüt içi yazışmalarda, verilerin arşivlenmesinde, hizmet sunum modellerinde kullanılan geleneksel yöntemler yerini teknolojik donanım ve yazılımlara bırakmıştır.

Elektronik iletişimin ve bilgi paylaşımının bu çarpıcı büyümesine karşılık olarak insani hizmetlerin sunumunda görev alan meslek elemanları, 20.yy'ın sonlarından itibaren mesleki müdahalelerine 'çevrimiçi' çalışmalar eklemişlerdir (Mishna, Bogo, Root, Sawyer, & KhouryKassabri, 2012). İlk çevrimiçi ruh sağlığı hizmeti 1982'de internette kendi kendine yardım grupları olarak ortaya çıkmıştır (Reamer, Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges, 2013). 1980'lerin başında kişisel bilgisayarlar, savunmasız çocukların korunmasına yönelik çalışan sosyal servislere kullanılmaya başlanmıştır. 80'lerin sonlarından itibaren

¹ Araş. Gör., Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

modern yönetim bilgi sistemleri uygulamaya entegre edilmeye başlamıştır (Recmanová & Vávrová, 2018). Bilinen ilk ücret tabanlı, internet üzerinden gerçekleştirilen ruh sağlığı hizmeti 1995 yılında kurulmuştur. 1990'ların sonunda klinisyen gruplar güvenli web siteleri kullanarak halka çevrimiçi danışmanlık hizmeti sunan şirketler ve e-klinikler kurmaya başlamıştır (Reamer, 2013).

Sosyal hizmette elektronik araçlara yönelik ilk tartışmalar uygulayıcıların bilgi teknolojisi kullanımına ve sosyal hizmet uzmanlarının meslektaşlarıyla katıldığı sohbet odalarına, mesleki paylaşım sitelerine, haber gruplarına ve e-postalara odaklanmıştır (Reamer, *Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges*, 2013). ABD öncülüğünde bilgisayar tabanlı bilişim sistemlerine müracaatçı kayıtları tutulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, hizmetin yönetiminde çevresel kaynakların ve müracaatçı sistemlerinin ayrıntılı niteliklerinin veri işleme ve karar verme süreçlerine dahil edilmesinde ve örgütsel yapının işleyişinde bilişim teknolojilerinden yararlanılmaya başlanmıştır (Lesley ve Smith, 1997). Sosyal hizmette teknolojinin en iddialı gelişimi ve kullanımı klinik alanda ortaya çıkmıştır (Chester & Glass, 2006; Dowling & Rickwood, 2013; Lamendola, 2010; Mattison, 2012; Menon & Miller-Cribbs, 2002; Reamer, 2012, 2015a, 2015b; Zur, 2012'den akt. Reamer, 2018).

Dijitalleşme süreciyle kendi tanımlarını, bağlamını oluşturan yeni çağda sosyal hizmet de dönüşmeye başlamıştır. Müdahalenin doğası ve uygulamasını değiştiren yeni dijital temelli uygulama stratejileri gelişmiştir. Bir dizi yeni dijital prosedür, alandaki araştırmalarda, müdahalelerde ve sosyal ilişkilerde daha geniş bir boyut açmış ve müdahaleyi bir bütün olarak etkileyen e-sosyal hizmet alanı şekillenmiştir (Peláez & Marcuello-Servós, *e-Social work and digital society: reconceptualizing approaches, practices and technologies*, 2018). e-Sosyal hizmet, bu tekno-sosyal dünyada bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kullanan yeni bir sosyal hizmet olarak tanımlanmaktadır (Peláez, García, & Massó, 2018). Bu alan bireylerin, grupların ve toplumların ihtiyaçlarının çevrimiçi araştırma yöntemleri ile ele alınması ve bu bağlamda müdahale yapılmasından; sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi ile sosyal hizmet programlarının izlenmesine kadar olan alanı oluşturmaktadır. Rafferty ve Waldman (2006), sanal sosyal hizmet uygulamasının (i) geleneksel kağıt odaklı işlerin teknoloji ile yer değiştirmesi, (ii) süreçleri iyileştirmek için teknolojinin entegrasyonu, (iii) müdahale süreçleri ve programları için daha yaratıcı ve esnek potansiyeli

olan teknolojik gelişmeler ve uygulamalar şeklinde 3 dalgada geliştiğini ve son dalgaın e-sosyal hizmeti şekillendirdiğini söylemektedir (García-Castilla, Oliva, Vírveda-Sanz, & Gallego, 2018).

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW) tarafından oluşturulmuş etik ilkeler, "sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki çalışmalarında bilgiyi tanımlamak, oluşturmak ve bilgiden faydalanmakla yükümlü olduklarını" açıkça şart koşmaktadır (Marlowecan, 1997'den akt. Öngen, 2014). Bu yükümlülük bağlamında mikrodan makroya farklı düzeylerde çalışan sosyal hizmet uzmanları, farklı pozisyonlardaki rol ve sorumluluklarıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanıcılarına dönüşmektedirler. Diğer mesleki alanlarına kıyasla sosyal hizmete yeni teknolojilerin entegre edilmesi daha yavaş olsa da, meslek elemanlarının günlük çalışmalarında bilişim teknolojileri kullanımının arttığını söylenebilmektedir (Peláez, García, & Massó, 2018).

Son otuz yılda yaşanan bilişim teknolojilerindeki gelişme, sosyal hizmetin hemen hemen her alanında kendisine yer bulmuştur. Farklı sosyal hizmet alanlarında bilişim teknolojilerinin kullanımı üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Bu alanda öne çıkan isimlerden biri olan Schoech, sosyal hizmette bilişim teknolojisinin kullanımını dört düzeyde ele almıştır (Schoech, 1999 ve Schoech, 1987'den akt. Tuncay, 2010):

1. Sosyal politika geliştirme, bilgiyi yaygınlaştırma, kurumlar arası eşgüdüm sağlamayı içeren *sosyal politika ve toplum düzeyi*,
2. Bilgiyi toplama ve raporlaştırma, karar verme sürecini destekleme, finansal yönetimi kolaylaştırma, personel ve gönüllülerin etkili yönetimini içeren *kurum yönetimi düzeyi*
3. Profesyonellerin çalışmalarını yönetmesi ve raporlaştırması, profesyonellerin hizmet alanlarla etkileşimlerinin desteklenmesini içeren *doğrudan hizmet sunumu düzeyi*
4. Eğitim ve bilgilendirme, internet destek gruplarını içeren *hizmet alanlar düzeyi*

Alanda öne çıkan isimlerden bir diğeri olan Rafferty ise bilişim teknolojilerinin sosyal hizmet alanındaki kullanımını iki başlık altında toplamıştır (Rafferty 1997'den akt. Öngen, 2014):

(1) Sosyal hizmet kuruluşlarında yöneticiler, uzmanlar ve kullanıcıların çalışmalarını desteklemek amacıyla kullanım;

(2) Sosyal hizmet eğitimi ve sosyal hizmet kuruluşlarında hizmet içi eğitimi desteklemek amacıyla 'öğrenim teknolojilerini' kullanım

Bu çalışmada Rafferty'nin sınıflandırması esas alınarak, sınıflandırmanın ilk başlığı Schoech'nin sınıflandırılmasıyla detaylandırılacak, ikinci başlığı ayrıca ele alınacaktır.

BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA YÖNETİCİLER, UZMANLAR VE KULLANICILARIN ÇALIŞMALARINI DESTEKLEMELİK AMACIYLA KULLANIMI

Bilişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması, sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer çalışanların mesleki sorumluluklarını yerine getirmelerinde işlevsellik kazanmıştır. Bu teknolojiler çalışanların kurum içi işlerini, hizmet sundukları kişilerle etkileşimlerini, hizmet sunma yöntemlerini farklılaştırmıştır. Bu bağlamda dört farklı düzeyde ele alınacaktır.

1. Sosyal Politika Oluşturma ve Toplum Düzeyi

Toplum düzeyinde çalışan kurum ve kuruluşlar, topluma dair koşulları, sorunları belirleme ve mevcut kaynakları, sorunlar bağlamında kullanma aşamalarında bilişim sistemleri önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politika ve toplum düzeyinde farklı amaçlarla kullanılmak üzere çeşitli dijital çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların gerçekleştirilmesine olanak sağlayan bilişim sistemlerinin temelini oluşturan öge verilerdir. Veriler çalışılan bölgeye ilişkin sosyodemografik bilgilerden kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgilere kadar, hizmetler bağlamında geniş bir yelpazede elde edilmelidir. Topluma ilişkin veri tabanları sosyal sorunlara, toplumun durum ve gereksinimlerine dair bilgileri içeren, analiz eden ve paylaşımına açan bilişim sistemlerinden biridir. Topluluk veri tabanları sayesinde araştırmacılar, politika yapıcılar ve program planlayıcılar, sosyal sorunların kökünü ve gelişimini doğru bir biçimde saptayabilmekte ve onlara yanıt verebilecek programlar oluşturabilmektedirler (Öngen, 2014). Ayrıca diğer kurum ve kuruluşlardan edinilen bilgilerin elde edilip kurumlar arası eşgüdümün sağlanmasıyla, topluma dair bütüncül analizler, uygun

hizmetler ve politikalar geliştirebilmeye ve hizmetlerin tekrarlanmamasına olanak sağlanmaktadır. Bu veri tabanlarından birisi Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)'dir. CBS, sosyal hizmet alanında ilk kez Jane Addams ve meslektaşları tarafından Hull House bölgesinde yaşayan nüfusun sosyo-demografik özelliklerini öğrenmek ve haritalaştırarak, görsel olarak sunmak amacıyla kullanılmıştır (Tompkins & Southward, 1999). Günümüzde coğrafyanın yanı sıra sağlık, suç, e-belediyecilik gibi alanlarda da kullanılan CBS, çalışılan alana ilişkin verileri sunmakta, sosyal sorunları ortaya çıkarmakta ve politikaların oluşturulması için gerekli zemini oluşturmaktadır.

Bilişim teknolojileri sayesinde elde edilip, amaçlar doğrultusunda işlenen verilerin, kurum ve kuruluşların hizmet sundukları kişilerle paylaşılması da önem taşımaktadır. Örgütler tarafından sunulan güncel hizmetlerin, vatandaşlar ile bilişim teknolojileri aracılığıyla paylaşılması, hizmetlere ulaşmada kolaylık sağlamaktadır. Örnek verecek olursak, TODAİE – YYAEM tarafından 2000 yılı sonunda YerelNet adlı bir internet paylaşım ağı kurulmuştur. YerelNet, merkezden sunulan bilgilerin yanı sıra, 3215 belediyenin kendisine ilişkin bilgileri içermektedir. Kullanıcılar bu ağa doğrudan girebilmekte, bağlı buldukları belediyeye mesaj atabilmekte, belediyeler ise duyurularını bu ağ üzerinde yapabilmektedir (Henden & Henden, 2005).

2. Kurum Yönetimi Düzeyi

Kurum yönetimi düzeyinde kullanılan bilişim teknolojileri, bilgi toplama ve raporlama, karar verme sürecini destekleme, finans ve muhasebe yönetimi ile personel ve gönüllü yönetiminde kullanılabilirliktedir.

Bilgiyi Toplama ve Raporlaştırma: Sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında bilgi yönetimi verilerin toplanmasını, işlenmesini, sınıflandırılmasını, raporlaştırılmasını, paylaşılmasını ve arşivlenmesini içermektedir (Behan ve Holmes, 1990'dan akt. Tuncay, 2010). Geleneksel yöntemler verilerin kağıtlara yazılıp, arşivlenmesini içerirken; bu yöntem verilerin yönetilmesini, paylaşılmasını zorlaştırmıştır ve kurumların ihtiyaçlarına uygun bilişim teknolojileri gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Farklı yöntemler ile toplanan ve oluşturulan büyük miktardaki verinin, kurumlar için yararlı bilgi birikimine etkin dönüşümü gerekmektedir. Bilişim sistemleri, karar vermeyi ve kontrolü desteklemek için, veriyi bilgiye ve bilgi birikimine

dönüştüren bir dizi metot ve uygulamalardan meydana gelmektedir (Gülner, 2014). Günümüzde sosyal hizmet kuruluşları kendi bilgi yönetim sistemlerine sahiptir ve kimi kurumlar, farklı kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içerisinde vakalar üzerinde yeni bilişim teknolojileri ile çalışmakta ve kuruluşlar arasında gerçekleşen bilgi paylaşımına önem vermektedirler. Bu bağlamda farklı kurumların ortak vaka üzerinden çalışmasına olanak veren bütünleşik bilişim sistemleri geliştirilmektedir (Öngen, 2014). Bu sistemler hem kuruluşların kaynaklarını daha etkili ve hızlı sunmasına, bürokratik süreçlerin azaltılmasına ve aynı müdahalelerin tekrarlanmasının önüne geçilmesine hem de müracaatçıların travmatik deneyimlerinin farklı kuruluşlarda tekrarlatılmasının önüne geçmekte yardımcı olmaktadır.

2009 yılında, ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nce sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşların muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etme ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlama amacıyla Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) geliştirilmiştir. Sosyal yardım başvurularında kullanılmak üzere 16 ayrı kurumdan 52 ayrı sorgulama yapılarak destekleyici belgelerin toplanmasını sağlayan bir bilişim alt yapısı oluşturulmuştur. SOYBİS'e ilave hizmetler sunmak amacıyla, sosyal yardım başvurularının alınmasını, hane dosyalarının oluşturulmasını, kişisel verilerin ve sosyo-ekonomik bilgilerin merkezi tabanlarından sorgulanmasını, inceleme raporlarının tutulmasını, muhtaçlık kararının verilmesi ve yardım ödemeleri ile ilgili işlemleri içeren Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi geliştirilmiştir. 22 farklı kurumdan gelen verileri bütünleştirerek ve 112 web tabanlı hizmeti, kolaylıkla erişilebilen tek bir portal üzerinden sunmaktadır (ASPB, 2017).

Karar verme süreci: Sosyal hizmet müdahalelerinde uzmanın zamanında ve doğru karar vermesi büyük önem taşımaktadır. Birey ve sorunlarına dair yeterli bilginin uzman tarafından edinilmiş olması müdahale planının başarı ile sürmesine ve sonlanmasına yardımcı olacaktır. Müracaatçılar hakkındaki bilgiler ise kurumlarda yer alan, bilginin edinimi, derlenmesi, düzenlenmesi, işlenmesi, dağıtımına ilişkin faaliyetleri içeren bilişim teknolojileri ile sağlanabilmektedir.

Finans yönetimi: Sosyal hizmet kurum ve kuruluşları çeşitli kaynaklardan gelir elde etmektedir. Bu kaynakların yönetimi bilişim teknolojileri ile gerçekleşmektedir.

Etkili personel ve gönüllü yönetimi: Bilişim teknolojileri kurum ve kuruluşlarda çalışan sözleşmeli ya da kadrolu personelin çalışma planlarından hizmet içi eğitim programlarının yürütülmesine kadar farklı uygulamalarda kullanılarak, çalışanlara zamandan ve emekten tasarruf sağlamaktadır.

2013 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı personelinin bütün işlemlerini elektronik ortamda yürütmesini sağlamak amacıyla Personel Yönetim Sistemi (PYS) oluşturulmuştur. PYS ile personel ile ilgili kimlik bilgileri ve benzeri bilgilerin yönetilmesine olanak sağlanmaktadır (URL1). 2013 yılında, bakanlık bünyesindeki evrak işlemlerinin tek bir merkezde toplanması, evrak akışında oluşan yığılmaların ve yavaşlamaların azaltılması amacıyla Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) kullanılmaya başlanmıştır (URL 2). 2016 yılında ise taşrada da kullanılması üzerine çalışmalara başlanmıştır.

3. Doğrudan Hizmet Sunumu Düzeyi

Uzmanların Mesleki Çalışmalarını Destekleyen Sistemler: Sosyal hizmet müdahale süreci, sorunları ve güçlü yanları birbirinden çok farklı, biricik olan müracaatçılar ve farklı yönetim biçimlerine, kaynaklara sahip kurumlar özelinde farklılık göstermektedir. Bu çeşitlilikteki müracaatçılarla ve bu kurumlar içinde çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanı, müracaatçı ve çevresi hakkındaki bilgileri, çalışma takvimini, kurum içi önemli çalışmalarını bilişim teknolojileri ile kayıt altına almaktadır. Günümüzde iş yükündeki artış, hizmetlerin ve kaynakların çeşitliliğine bağlı olarak vakayı takip etmenin zorluğu gibi sebeplerle bu teknolojilerin kullanımı artık bir gereklilik haline gelmiştir. Uzmanın birey ile çalışmasını kolaylaştıracak genogram, eco-map gibi yazılımlar geliştirilmiştir. Bu gelişmeler uzmanın hem sorunu tanımlamasına hem de uygulamada kullanabileceği seçeneklerini artırmasına yardımcı olmaktadır.

Uzman-Müracaatçı Etkileşimini Destekleyen Teknolojiler: Günümüzde insani hizmetlerde çalışan bazı meslek elemanları çalışmalarını internet üzerinden yürütmektedir. Blog, e-posta, video-konferans aracılığıyla uzmanlar müracaatçılarla doğrudan iletişime geçerek, sorunun doğasını anlamaya ve müdahale planını uygulamaya yönelik ya da mevcut yüz yüze uygulamalarını destekleyecek ev ödevlerini içeren teknoloji temelli çalışmalar yürütmektedirler. İnterneti, cep telefonu uygulamalarını, sosyal

paylaşım sitelerini içeren bilgi ve iletişim teknolojileri müracaatçıların uzmanla daha hızlı ve verimli iletişim kurmasına, gerçek zamanlı olarak büyük miktarda bilgiye ulaşmasına, hizmetlere uzaktan erişim sağlamasına ve insanlarla ilişkiler kurmasına olanak tanımaktadır (Peláez, García, 2018). Müracaatçıların bilgiye ve hizmetlere erişimini kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar özellikle hizmet veren kurumlardan uzak yaşayan, engelli, yabancı bir dil konuşan, yüz yüze iletişimde kendini ifade etmekte zorlanan bireyler için önemli bir role sahiptir. Ayrıca sanal ortamlar, kişiyi yüz yüze ilişkilerde ortaya çıkabilecek damgalamalardan uzaklaştırırken, benzer insanlarla iletişim kurma olanaklarını da genişletmektedir (Diez, 2018).

4. Hizmet Alanlar Düzeyi

Bu düzeyde yararlanılan bilişim teknolojileri müracaatçıların bilgi edinme ve bilgi paylaşma olanağı elde ettikleri web tabanlı platformlar, kendine yardım ve sanal destek gruplarından oluşmaktadır (Schoech, 1999). Birçok kurum, kuruluş ve kişisel profil vermekte oldukları hizmetler doğrultusunda, internet siteleri aracılığıyla hizmete ihtiyaç duyanlara bilgi sağlamaktadır. Bu imkan müracaatçılara oldukça kolaylık sağlasa da, internet üzerinden paylaşılan bilgilerin ve bu bilgilerin kullanımının doğruluğu önem taşımaktadır. Örneğin 2013 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından ortak olarak yürütülen çalışma kapsamında sosyal yardım süreçlerine ilişkin veriler e-devlet ile entegre edilmiştir. Yardım başvurusunda bulunmak isteyen bireyler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına uğramadan internet üzerinden 2022 yardımları, gelir testi bilgileri, hane yardımları, şartlı eğitim yardımları gibi birçok sosyal yardım bilgilerine erişim sağlayabilmektedirler (URL 3). Yine AÇSHB tarafından Alo 183 Sosyal Destek Hattı ve Alo 144 Sosyal Yardım Hattı aracılığıyla müracaatçılar ilgili birimlerin hizmetlerine ilişkin bilgi edinebilmektedirler (URL 4).

İnternetin yaygınlaşmasıyla sanal destek gruplarının kullanımı da artmaktadır. Ortak sorunlara sahip bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu gruplar, görüntülü ya da yazılı iletişim kanallarıyla, soruna dair algıları, baş etme mekanizmaları gibi deneyimlerini paylaşmalarında, anlaşıldıklarını hissetmelerinde ve başkalarına yardımcı olarak kendilerini daha işlevsel hissetmelerinde yardımcı olmaktadır. Bireylerin anksiyete, depresyon, OKB gibi rahatsızlıklarında kullanılmak üzere de çeşitli yazılımlar geliştirilmiştir.

Bireylerin sorunlarını keşfetmeye yönelik testleri ve günlük yaşamlarında sorunu çözmeye, yeni düşünce ve davranışların yapılandırılmasına yardımcı olacak aktiviteleri içeren farklı uygulamalar mevcuttur (Öngen, 2014).

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Aile Eğitim Programı (AEP), sağlıklı, mutlu ve müreffeh ailelerin oluşması amacıyla aile eğitim ve iletişim, hukuk, iktisat, medya ve sağlıktan oluşan 5 alanda 28 modülden oluşmaktadır ve katılımcıların online erişebilmelerine olanak sağlayan uzaktan eğitim seçeneği bulunmaktadır (URL 5).

Sosyal hizmet uygulama amaçları doğrultusunda doğrudan ya da dolaylı olarak faydalanılan yazılımlar, farklı düzeylerde örneklendirilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki bu araçlar yalnızca örnek verilen, belirli bir düzeyin kullanımına sabit değildir, farklı düzeylerde aynı araçlar kullanılmaktadır. Çünkü düzeyler farklı kategoriler olarak sınıflandırılırsa da birbirleri ile ilişkili bir bütünün parçalarını oluşturmaktadırlar.

SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI

Teknolojinin gelişmesi ve her alanda teknolojiye erişimin artması sosyal hizmeteğitimindeetkilemiştir.Öğrenmesüreçlerindeteknolojininkullanımı modern eğitimin ortaya çıkan paradigmalarından biridir. Online ağların ve araçların kullanımı öğrencilerin her yerde ve her an öğrenmelerini teşvik etmekte, öğrenme süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Stanley-Clarke, English, & Yeung, 2018). Günümüzde öğrenciler çevrimiçi dersler alabilmekte, internet tabanlı kurs sitelerine kaydedilmiş dersleri izleyebilmekte, çevrimiçi uygulama simülasyonlarına katılabilmekte, dünyanın çeşitli yerlerindeki bir kursa kayıtlı olan diğer öğrencilerle etkileşime girebilmekte ve farklı temalardaki podcastleri dinleyebilmektedir (NASW, 2017).

Sosyal hizmet eğitiminde öğrencilerin teorik dersleri boyunca öğrendikleri kuramsal bilgileri uygulama becerisi kazanmalarında uygulama derslerinin önemi tartışılmaz bir noktadadır. Uygulama derslerini desteklemek, öğrencilerin uygulama alanlarına çıkmadan önce görüşme tekniklerini öğrenmelerini, farklı sosyal sorunları ve müracaatçıları görmeleri noktasında simülasyon uygulamaları uzun yıllardır kullanılan öğretim yöntemlerinden biridir. Simülasyon uygulamaları öğrencilerin tıpkı gerçek sosyal hizmet uygulama alanlarındaymış gibi deneyim kazanmalarını sağlayan çevrimiçi ve çevrimdışı yöntemlere sahiptir. Çevrimdışı olarak gerçekleştirilen standart

müracaatçı simülasyonları, öğrenciler, eğitimciler ya da tiyatro oyuncuları tarafından müracaatçı rolünün canlandırılması ve öğrencilerin sosyal hizmet uzmanı rolüne girmesiyle gerçekleşmektedir. Bu uygulama yaklaşık 1980'lerden beri sosyal hizmet eğitiminde kullanılmaktadır (Doelcker & Bedics, 1987). Ancak bu uygulama aynı anda birden çok öğrencinin müracaatçı ile görüşme yapamaması, sınıftaki tüm öğrencilerin görüşme yapabilmesi için oldukça uzun vakitler harcanması, eğitim kaynaklarında müracaatçı rolünü gerçekleştiren aktörlere ayrılan ücretin sınırlı olması gibi kısıtlılıklara sahiptir.

Teknolojik donanım ve yazılımların gelişmesi eğitim programlarında kullanılmaya başlanmasıyla, simülasyon uygulamaları sanal bir boyut kazanmıştır. Öğrenciler, eğitimciler ya da aktörler tarafından canlandırılan müracaatçılar yazılımlar sayesinde dijital ortama taşınmış, aynı anda birçok öğrencinin uygulama yapabileceği, sosyal sorunların çeşitliliğini yansıtan sanal müracaatçı simülasyonları kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin müracaatçılarla karşılaşmadan önce sanal müracaatçı simülasyonu ile deneyim kazanmanın kaygılarını azalttıklarını ortaya koymuştur (Smokowski & Katie Hartung, 2003).

Teknoloji kullanımının, uzmanların mesleki çalışmalarını kolaylaştırmasında; müracaatçıları ile farklı iletişim yolları aracılığıyla iletişimde kalmasına ve yakın etkileşim kurmasına oldukça faydası vardır (Reamer, 2015). Ancak sosyal hizmet uzmanlarının teknolojiyi uygulamalarında etkin ve doğru kullanabilmesi, potansiyel etik sorunları görebilmesi için uygun eğitimi alması gerekmektedir. Bu yüzden sosyal hizmet öğrencilerinin uygulama alanlarında teknolojiyi kullanmada uzmanlaşması için eğitimcilerin teknoloji ile geliştirilmiş sınıfları ve müfredatı oluşturmaları ve kullanmaları önem taşımaktadır (Lee, Dabelko-Schoeny, Roush, Craighead, & Bronson, 2019).

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMINDA ETİK BOYUTLAR

Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanma oranına baktığımızda; hanelerin %37,9'unda taşınabilir bilgisayar, yıldan yıla artan oranla – 2010 yılından beri %90'ın üzerinde rakamlarla- %98,7'sinde cep telefonu/akıllı telefon bulunmaktadır. Hanelerde internet erişimi 2004 yılında %7,0 iken, bu oran 2014 yılında %60,2, 2019'da ise %88,3'e çıkmıştır (URL6). 2014'te 19

milyon e-devlet kullanıcı sayısı (URL7), 2018 ağustos itibariyle 39,069,739 olmuştur. E-devlet aracılığıyla 460 kuruma ait 3,369 hizmete yönelik işlemler yapılabilir hale gelmiştir (URL8).

Bu rakamlara bakıldığında vatandaşların, örgüt hizmetleri ile geleneksel yüz yüze etkileşime dayanan alışkanlıklarından yavaş yavaş uzaklaştıkları görülmektedir. Ayrıca uzmanların müracaatçılar ile, müracaatçıların hizmetler veren kurum ve kişiler ile bilişim teknolojileri aracılığıyla daha çok etkileşime girer hale gelmiştir. Bu durum bürokrasinin azalmasına yardımcı olmakta, zaman ve enerjiden tasarruf sağlamakta, ihtiyaç ve hizmetlerin kısa sürede buluşturulmasına olanak sağlamaktadır ancak bilişim teknolojilerindeki bu hızlı değişim ve gelişim etik konusunu da beraberinde getirmektedir.

Sık karşılaşılan etik sorunlardan birisi her kişinin bilişim teknolojilerine eşit oranda erişememesine bağlı olarak dijital (sayısal) uçurum sorunudur. Dijital uçurum, bilgi ve iletişim teknolojilerini günlük yaşamının bir parçası olarak kullanan ve BİT'lere erişimi olmayan, olsa da nasıl kullanacağını bilmeyen kişiler, toplumlar, ülkeler arasındaki boşluk olarak tanımlanmaktadır (Diez, 2018). Dijital uçurum, yalnızca erişimi değil, aynı zamanda gelir, eğitim gibi sosyoekonomik faktörlerin yanı sıra, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken ve yaş gibi demografik faktörler arasındaki farklılıklara da gönderme yapmaktadır (Abbey ve Hyde, 2009'dan akt. Görgün Baran, Koçak Kurt, & Serdar Tekeli, 2017). Yaş faktörü karşımıza çıkan önemli uçurumlardan biridir. Prensky, (2001) yeni teknolojiyle iç içe büyüyen ve teknoloji dilini konuşan kişileri dijital yerliler olarak tanımlamakta iken; bilgisayarların yaygın olarak benimsenmesinden önce doğan ve teknolojiyi yaşam dönemlerinin daha geç safhalarında kullanan/kullanmak zorunda kalan kişileri ise dijital göçmenler olarak tanımlamıştır. Dijital göçmen tanımlaması içerisinde ele alınabilecek yaşlı nüfus, yaşın ilerlemesiyle birlikte, hem azalan nörolojik yetiler gibi bilişsel hem de gözlerin görmemesi, küçük telefonların klavyelerinin kullanılamaması gibi fizyolojik sorunlar sebebiyle teknolojik araçları anlamakta ve kullanmakta zorluk çekmektedir. Dijital yerliler tanımlaması içerisinde ele alınabilecek gençler ise bilgi hızına daha kolay ayak uyduran kesimi oluşturmaktadır ve bu iki yaş grubu arasında bir uçurum oluşmaktadır. (Görgün Baran, Koçak Kurt, & Serdar Tekeli, 2017)'in yaptığı bir araştırmada yaşlıların dijital teknolojiye giderek daha aşına oldukları ancak yine de genç neslin kullanım yetenek ve sıklığı ile karşılaştırıldığında kullanım oranı ve becerilerinin yaşa göre azaldığı görülmektedir.

Etik sorunlarından bir diğeri müracaatçıların bilgilerinin gizliliğidir. Bilgilerin kurum içerisinde veya kurumlar arası ilgili birimlerle paylaşılması önemlidir ancak bu paylaşım müracaatçı için risk teşkil etmemelidir. Bilişim teknolojileri kurumsal ya da kişisel verileri içermesi sebebiyle 'hacker'lar tarafından ele geçirilebilir ya da teknik sebeplerden dolayı kaybedilebilir veya silinebilir. Bu bilgilerin güvenliği ve gizliliğinin sağlanması için uygun teknik yapının oluşturulması, bilişim teknolojilerini kullanan meslek elemanlarının ve müracaatçıların sistemlerin yapısını anlamaya yönelik ve olası risklere karşı bilgilendirilmesi, etik ilkeleri tanınması ve uyması önem taşımaktadır.

Etik ilkeler, sosyal hizmet uzmanlarının teknolojiyi kullanırken mesleki uygulamaları için asgari bir standardı oluşturmayı ve ortaya çıkan olası faydaları, zorlukları ve riskleri ele almak için bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır. Bu ilkeler teknoloji kullanımının, sosyal hizmetin diğer alanlarından daha riskli veya problemlili olduğunu gösterme amacı gütmemektedir (NASW, 2017), diğer alanlarda olduğu gibi teknolojiyi kullanırken de uzmanların ve kurumların, hem müracaatçının iyilik halinin artırılmasında hem uzmanın kurumsal ve mesleki rollerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinde göz önünde bulundurması gereken noktaları içermektedir. Bu bağlamda oluşturulan ilkeleri şu şekilde ele alabiliriz:

- 1996'da National Association of Social Workers (NASW) tarafından kabul edilen etik ilkeler, sosyal hizmet tarihinde ilk kez, sosyal hizmet uzmanının müracaatçılara hizmet sunumunda kullanacağı elektronik medyayı ele almıştır (Reamer, 2013).
- NASW ve Association of Social Work Boards (ASWB) 2005 yılında sosyal hizmet alanında teknolojinin kullanımına ilişkin sorunları tanımlamak için 8 spesifik standardı içeren (Lopez, 2014) Teknoloji ve Sosyal Hizmet Uygulamaları için Standartlar (Standarts for Technology and Social Work Practice)'ı geliştirmiştir. Bu standartlar uygulamada kullanılan mevcut teknolojinin sürdürülmesini ve yeni çıkan teknolojilerin farkında olunmasını içeren kültürel yeterliklere, teknik yeterliklere, gizlilik ve mahremiyete, müracaatçı kimliğinin kabulüne, belgelemeye ve risk yönetimine odaklanmaktadır (Mattison, 2012); (Reamer, 2013). ASWB, 2015 yılında sosyal hizmet uzmanlarının bu standartları uygulamada kullanırken pratik bir rehberlik sağlaması amacıyla tekrar gözden geçirmiş ve Teknoloji ve Sosyal Hizmet Uygulamaları için Model Düzenleyici Standartlar (Model Regulatory Standarts for Technology and Social Work Practice)'a dönüştürmüştür.

- NASW, ASWB, Clinical Social Work Association (CSWA), 2017 yılında sosyal hizmet eğitiminde ve uygulamasında teknolojinin rolünü hatırlatan Sosyal Hizmet Uygulamalarında Teknoloji Standartları (Technology Standarts in Social Work Practice)'nı geliştirmiştir (Lee, Dabelko-Schoeny, Roush, Craighead, & Bronson, 2019).

SONUÇ YERİNE

Bilişim teknolojilerindeki çeşitliliğin ve farklı alanlarda kullanım olanaklarının artması sosyal hizmet uygulamalarında ve eğitim programlarında da kendine yer bulmuştur. Sosyal hizmet uygulama amaç ve hedefleri doğrultusunda, mikrodan makroya her basamakta kullanılabilecek farklı donanım ve yazılımlar geliştirilmiştir. Bu gelişmeler sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların sorunlarını daha iyi anlamasına, planlı müdahale sürecinin etkili bir şekilde sürdürülmesine ve sonlandırılmasına yardımcı olması noktasında önem taşımaktadır.

Sosyal hizmet uygulamalarında donanım ve yazılımların kullanılması, sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi konusunu gündeme getirmektedir. Bu gelişmeler sürecinde farklı eğitim yöntemleri de ortaya çıkmış olmakla birlikte, sosyal hizmet uygulamalarında kullanılmaya başlanan meslek elemanlarının gördükleri eğitim müfredatında bu teknolojilere ilişkin derslerin, sanal müracaatçı simülasyonlarının ve etik standartların yer alması gerekmektedir.

Yapay zeka uygulamalarının tartışıldığı bu yıllarda, ülkemizde henüz basit teknolojik gelişmelere bile her sosyal hizmet kurumunun erişemediği göz önünde bulundurulduğunda, ileri teknolojinin getireceği etik sorunlar, hizmet sunumunda değişikliklerin yaşanması, istihdam sorunu, dijital uçurumun derinleşmesi gibi olası risklerin tartışılmasının erken olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu olası risklere karşı, sosyal hizmetin uygulama amaçlarından biri olan koruyucu-önleyici faaliyetler için yeterince uygun bir noktada bulunmaktayız. Başlangıç adımı olarak, sosyal hizmet ve diğer kurum ve kuruluşlarda personelin, teknolojik gelişmelerin farkında olması, mesleki amaçları doğrultusunda bilişim teknolojilerinin optimum kullanım becerisini geliştirmesi, örgütlerin, hizmetlerinde yararlanacağı teknolojik donanımlara erişmesi ve politikaların bu bağlamda düzenlenmesi üzerinde çalışması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ASPB. (2017). *Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi*. https://www.ailevecalisma.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdfadresinden alındı
- Diez, E. R. (2018). e-Inclusion and e-Social work: new technologies at the service of social intervention. *European Journal of Social Work*, 916-929.
- Doelcker, R., & Bedics, B. C. (1987). Differential use of role-play in social work education. *Arete*, 53-60.
- García-Castilla, F. J., Oliva, Á. D.-J., Vírveda-Sanz, E., & Gallego, J. P. (2018). Educational potential of e-social work: social work training in Spain. *European Journal of Social Work*.
- Görgün Baran, A., Koçak Kurt, Ş., & Serdar Tekeli, E. (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*.
- Gülнар, S. (2014). Türkiye'de Dünden Bugüne Bilişim Enstitüleri. *Akademik Bilişim*.
- Henden, B. H., & Henden, R. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e-Belediyeçilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 48-66.
- Lee, K., Dabelko-Schoeny, H., Roush, B., Craighead, S., & Bronson, D. (2019). Technology-Enhanced Active Learning Classrooms: New Directions for Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 294-305.
- Lesley, R. ve Smith, G. (1997). Developing and Implementing IS: A Case Study Analysis in Social Services. *Journal of Information Technology*. 305-321.
- Lopez, A. (2014). Social Work, Technology, and Ethical Practices: A Review and Evaluation of the National Association of Social Workers' Technology Standards. *Social Work in Health Care*, 815-833.
- Mattison, M. (2012). Social Work Practice in the Digital Age: Therapeutic E-Mail as a Direct Practice Methodology. *National Association of Social Workers*. doi:10.1093/sw/sws021
- Mishna, F., Bogo, M., Root, J., Sawyer, J. L., & KhouryKassabri, M. (2012). "It just crept in": The Digital Age and Implications for Social Work Practice. *Clinic Social Work Journal*, 277-286.
- NASW, (2017). Technology in Social Work Practice.
- Öngen, Ç. (2014). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.

Peláez , A. L., & Marcuello-Servós, C. (2018). e-Social work and digital society: reconceptualizing approaches, practices and technologies. *European Journal of Social Work*, 21(6), 201-203.

Peláez, A. L., García , R. P., & Massó, V. A.-T. (2018). e-Social work: building a new field of specialization in social work? *European Journal of Social Work*, 804-823.

Prensky, M. (2001). Dijital Natives, Dijital Immigrants. *On the Horizon* , 1-6.

Reamer, F. G. (2013). Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges. *Social Work*, 58(2).

Reamer, F. (2015). Clinical social work in a digital environment: Ethical and risk-management challenges. *Clinical Social Work Journal*, 43, 120–132. doi:10.1007/s10615-014-0495-0

Reamer, F. G. (2018). Ethical Standards for Social Workers' Use of Technology: Emerging Consensus. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 15(2).

Recmanová , A., & Vávrová, S. (2018). Information and communication technologies in interventions of Czech social workers when dealing with vulnerable children and their families. *European Journal of Social Work*, 876-888.

Smokowski, P. R., & Katie Hartung, B. (2003). Computer Simulation and Virtual Reality: Enhancing the Practice of School Social Work. *Journal of Technology in Human Services*, 21(1-2), 5-30.

Stanley-Clarke, N., English, A., & Yeung, P. (2018). Cutting the Distance in Distance Education: Reflections on the Use of E-Technologies in a New Zealand Social Work Program. *Journal of Teaching in Social Work*, 137-150.

Tompkins, P. L., & Southward, L. H. (1999). Geographic Information Systems (GIS). *Computers in Human Services*, 209-226. doi:10.1300/J407v15n02_16

Tuncay, T. (2010). E- Sosyal Hizmetler: İnsani Hizmetlerde Bilişim Teknolojisi Uygulamaları. *3. İleri Yaş Sempozyumu: "Kırılgan Yaşlı"*. İzmir .

URL 1 : <https://ailevecalisma.gov.tr/bidb/haberler/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-personel-yonetim-sistemi-pys-kullanimina-gecti/> Erişim tarihi 06.10.2019

URL 2: <https://ailevecalisma.gov.tr/bidb/haberler/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-elektronik-belge-yonetim-sistemine-gecis-yapti/> Erişim tarihi 06.10.2019

URL 3: <https://ailevecalisma.gov.tr/bidb/haberler/e-devlet-kapisina-sosyal-yardim-bilgi-entegrasyonu/> Erişim tarihi 06.10.2019

URL 4: <https://alo183.ailevecalisma.gov.tr/alo-183> , <https://alo144.ailevecalisma.gov.tr/> .
Erişim Tarihi 05.10.2019

URL 5: <https://www.aep.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.10.2019

URL 6: <https://internet.btk.gov.tr/istatistikler> Erişim Tarihi: 14.10.2019

URL 7: <https://webrazzi.com/2014/10/14/resmi-istatistiklerine-gore-e-devlet-kullanici-sayisi-19-milyona-ulasti-infografik/> Erişim Tarihi:14.10.2019

URL 8: <https://www.cnnturk.com/ajanda/e-devlet-kullanici-sayisi-39-milyonu-asti> Erişim Tarihi: 14.10.2019

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE OLAN SİĞİNMACI ÇOCUKLARIN SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIKLARI BARINMA GÜÇLÜKLERİ

Deniz Orman¹

GİRİŞ

İnsan yeryüzünde var olmaya başladığı andan itibaren içinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin kendinine sağlamış olduğu kaynakların kendi gereksinimlerini karşılayamaması ve karşılaştığı sorunlarla baş edememesi durumunda hep yer değiştirmiştir. Kendine daha iyi olanaklar sağlayan, daha rahat ve özgür hissettiği ve kaynakların daha bol olduğu alanlar arasında sürekli yer değiştirmiştir. Kimi zaman isteyerek, kimi zaman ise zorunluluk nedeni ile bu yer değişiklikleri yapmıştır. Dolayısıyla inan, hep mobilize bir yaşam süreci içerisinde olmuştur. Coğrafik olarak yapılan bu yer değişiklikleri göç kavramı ile tanımlanmaktadır.

Yaşanılan coğrafyadaki beslenme, barınma olanaklarının yetersizliği, sahip olunan kaynakların ve gücün dengesiz dağılımı, sosyal açıdan eşitsizliklerin yaşandığı toplumsal statüler, stratejik kaynakları kontrol etme gibi nedenler yüzünden insanların birbirleri ile hep savaşmasına ne bunun sonucunda da göç etmesine neden olduğu görülmektedir.

Korkut (2018)'un belirttiği gibi mülteciler veya sığınmacılar, gelmiş oldukları ülkeye sağlık, gıda, barınma, eğitim, istidam, kültürel uyum, dil başta olmak üzere bir takım ihtiyaçları, problemleri ve uyumsuzlukları beraberlerinde getirmektedirler. Amacına uygun biçimde karşılanamayan ihtiyaçlar, beklentiye cevap veremeyen çözümler, çözümsüz kalan sorunlar yeni sorunlara sebep olmaktadır. Yaşanılan bu olumsuzluklardan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmekte ve bir takım risk etmenleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

¹ Öğretim Görevlisi, Yalova Üniversitesi Çınarcık Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle ÷lkemize düzensiz göç hareketleri yaşanmıştır. Bu göç hareketinden en çok etkilenen grup ise kadın, yaşlı ve çocuk gibi korunma ihtiyacı olan dezavantajlı bireyler olmuştur. ÷lkemize geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocukların karşılaştıkları güçlüklerin başında barınma konusu yer almaktadır.

7 Mart 2019 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü İdaresi raporlarına göre ÷lkemizde geçici koruma kapsamındaki sığınmacıların sayısı 3.642.738’dir. Bunların 141.627’si geçici barınma merkezlerinde yaşarken, 3.501.101’i ise barınma merkezleri dışında kalmaktadır. 1.663.635’i ise çocuktur.

Dolayısıyla görüldüğü gibi Türkiye’de geçici korunma statüsünde olan sığınmacıların yarısına yakını çocuklardan oluşmaktadır. (UNHRC (United Nations High Commissioner For Refugees), 2015)’nin 2015 ve 2016 raporlarına göre Suriyeli çocuklarda görülen risklerin başında psikolojik riskler, eğitime son verme ve çocuk işçiliği, toplumdan dışlanma, ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü ve çocuk evlilikleri de dâhil olmak zere çok sayıda ciddi risklerle karşılaşmaktadırlar.

Sosyal hizmet, insan hakları, sosyal ve ekonomik adaleti temel alan hak temelli bir meslektir. Bu bağlamda çalışmada sosyal hizmet müdahaleleri gözönünde bulundurularak sığınmacı çocukların sorunlarının ve karşılaşılan güçlüklerin başında gelen barınma güçlüğü sosyal hizmet mesleği bakış açısı ile ele alınarak bu çocukların gereksinimlerinin giderilmesi, sorunlarının çözümlenmesi ve karşılaşılan güçlüklerin belirlenmesi ile ilgili öneriler ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Sığınmacı Kavramı

Türk Dil Kurumu (TDK)’na göre sığınmacı; başka bir ÷lkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci olarak tanımlanmaktadır.

Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ÷lke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ÷lkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ÷lke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır (Bozbeyoğlu, 2015). Başka bir deyişle sığınmacı; mültecilik başvurusu daha kabul edilmemiş kimselere denmektedir.

Geçici Koruma

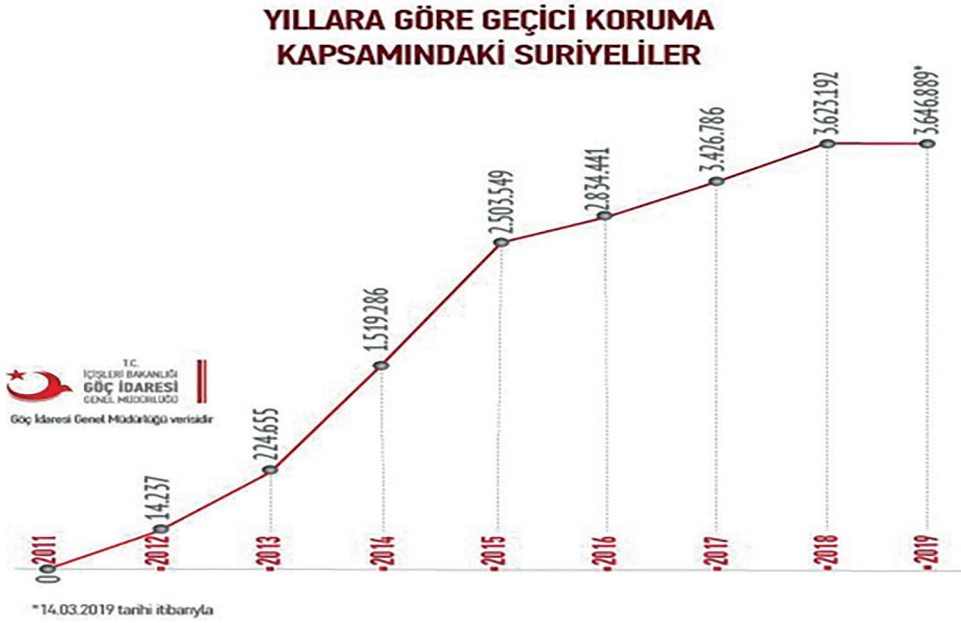
Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gele veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir (6458 sayılı kanun).

Geçici Koruma Mevzuatı

Geçici koruma; bireysel uluslararası koruma başvuru mekanizmasının etkin bir şekilde uygulanmasının mümkün olamayacağı ölçüde kitlesel göç hareketinin olduğu durumlarda, Bakanlar Kurulu kararı ile yürütülen acil ve geçici bir koruma tedbiridir. Uluslararası hukuk standartlarında; din, mezhep ve etnik köken ayırımı gözetmeksizin açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması şeklinde üç temel kriteri bulunmaktadır. 11 Nisan 2014 tarihi itibarıyla tüm hükümleriyle birlikte yürürlüğe giren 6458 sayılı Kanunun 91 inci maddesi, geçici korumayı düzenlemektedir. Buna göre, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak ayrı bir yönetmelikle düzenlenmesi hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda şeffaf ve katılımcı bir süreç izlenerek hazırlanan Yönetmelik taslağı 53 kamu kurum ve kuruluşunun görüşüne de sunuldu. Söz konusu yönetmelik ile hukukumuzda 6458 sayılı Kanunla ilk defa giren geçici koruma alanında uluslararası standartlara da uygun kapsamlı bir ikincil mevzuat hazırlanması amaçlanmıştır. Suriyelileri de kapsamına alan "Geçici Koruma Yönetmeliği", 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile Geçici Korumanın kapsamı, bu kapsamda değerlendirilecek kişilerin hak ve yükümlülükleri, kayıt süreci, ülkede kalışlarına ilişkin belirleyici kriterler, kişilerin haklarına getirilebilecek kısıtlamalar gibi konular düzenlenmektedir. Söz konusu yönetmelik son yıllarda ülkemize yoğun göçleri olan Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Yönetmelik kapsamında değerlendirilen kişilere, başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile

tercümanlık ve benzeri hizmetler, ikamet ettikleri illerde imkânlar dâhilinde sağlanmaktadır. Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumlulukları çerçevesinde Suriyelilere geçici koruma statüsü vermekte, onların temel hizmetlere erişimlerini sağlamak ve geri gönderilmekten korumaktadır. Suriye’de yaşanan insani krizin büyümesi sonucunda sınır bölgemizde meydana gelen toplu nüfus hareketleri sonucunda ülkemize girişlerine izin verilmiştir. Giriş yapan Suriyeliler kayıt altına alınmış ve alınmaya da devam etmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 14 Mart 2019 tarihi itibarıyla Türkiye’deki biyometrik verileriyle kayıt altına aldıkları geçici koruma altında olanların sayısını 3.646.889 olduğunu açıklamıştır (T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

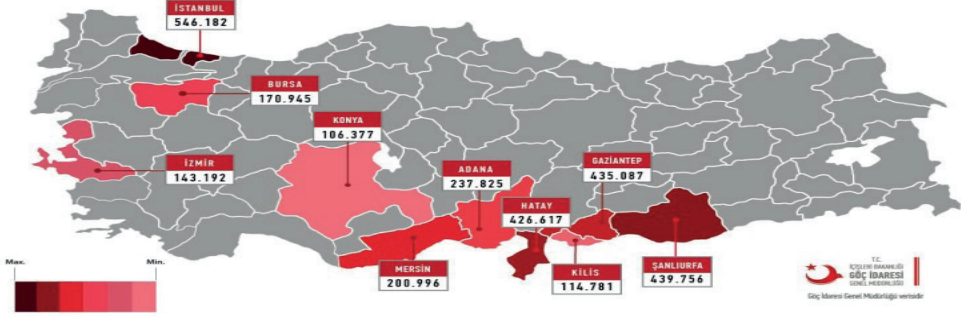
Grafik 1: Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler

(T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında; geçici koruma altında olan bireylerin sayısı her yıl düzenli olarak artmaktadır. 14.03.2019 tarihinde geçici koruma altına alınanların sayısı 3.646.889’dur.

14.03.2019 tarihi itibarı ile geçici koruma kapsamı altında olan kadınların sayısı 1.668.576 iken erkeklerin sayısının 1.977.313 olduğu tespit edilmiştir. 18 yaş altında bulunan sığınmacı sayısı toplam sığınmacının yarısına yakın bir dilimini oluşturmaktadır.

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Grafik 2: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı

(T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Ülkemizde geçici koruma kapsamında bulunan sığınmacılar ilk sırada İstanbul'da yer almaktadır. Sırası ile Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Kilis ve Konya illeri takip etmektedir.

GÖÇ SÜRECİNDE ÇOCUK OLMAK

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 8 yaş altındaki bireyleri çocuk olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde bu kanuna göre de çocuk erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşının altındaki her birey çocuktur. Bu iki tanıma bakıldığında çocuk kavramı; 18 yaşını tamamlamış herkes çocuk sayılmaktadır. Yetişkinlerin aksine çocuk; savunmasız ve masum bireylerdir. Türk hukukunda çocuk kavramı 18 yaş altındaki bireyleri kapsamaktadır. Çocuklar fiziksel, psikolojik ve mental düzeyde gelişimlerini tamamlamış kişilerdir. Bakımını tek başına karşılayamayan, bakıma ihtiyacı olan ve sürekli gelişen bireylere çocuk denilmektedir. Çocuklar kendi haklarının farkında olmayan bireylerdir.

Türkiye jeopolitik konumu nedeni ile fazla göç alan bir ülkedir. Son yıllarda ülkemize yapılan göçlere bakıldığında göç eden nüfusun yarısına yakın bir kesimi çocuklardan oluşmaktadır. Göç yetişkinlerin üzerinde önemli derecede etkilemiş olsa da asıl büyük etkisi çocuklara olmaktadır. Çocuklar hassas ve kırılgan yapıları nedeni ile yeni bir yere alışma süreçlerinde zorlanmaktadırlar. Kişisel gelişimleri ve fizyolojik gelişim süreçlerinde yaşanan olumsuzluklar göçten etkilendiklerinin göstergesidir. Bu nedenle göçün çocuklar üzerindeki etkisi oldukça büyüktür.

Ülkemizde yoğun olarak göç eden Suriyeliler mülteci tanımına da göçmen tanımına da uymamaktadır. Yasalarda bu konu ile ilgili herhangi bir tanımın olmaması, mevzuattaki boşluk sebebiyle Suriyelilerin statüsüyle ilgili “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) çıkarılmıştır ve Suriyelilerin statüsü “geçici koruma” olarak belirtilmiştir. 6458 Sayılı YUKK’un “Geçici koruma” başlıklı 91. Maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir: “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitleysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Resmi Gazete, 2013). Geçici Koruma Kanunu incelendiğinde bu kanundan faydalananların geçici koruma statüsünün günün birinde biteceği anlaşılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de yaşayan geçici koruma statüsü altında olan sığınmacı çocukların karşılaştıkları barınma güçlüklerinin belirlenmesidir.

Araştırmanın Önemi

Çocuklar göçten en çok etkilenen bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek, kadın, yaşlı, genç pekçok insanı zorla yerinden eden göç-sığınmacılık olgusu çocukları da derinden etkilemektedir.

Sosyal hizmet müdahaleleri göz önünde bulundurularak sığınmacı çocukların karşılaştıkları barınma güçlüklerinin sosyal hizmet mesleği bakış açısı ile ele alınarak bu çocukların gereksinimlerinin giderilmesi, sorunlarının çözümlenmesi ve karşılaşılan güçlüklerin ortadan kaldırılması ile ilgili öneriler ortaya konulması bağlamında çalışmanın önemi artmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Mardin ve İzmir illerinde yaşayan 7-17 yaş aralığındaki geçici koruma statüsünde olan sığınmacı çocuklardan oluşmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yaklaşık 600 geçici koruma statüsünde olan çocukla görüşme sağlanmıştır. Ancak çalışmaya kabul eden 400 çocukla ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma evreni kapsamındaki geçici koruma statüsünde bulunan çocuklara hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu düzenlenmiş; tarafımdan kartopu örneklem yöntemi ile katılım sağlayan çocuklara tercüman desteği ile evlerinde ya da okullarında yüz yüze görüşülerek görüşme formlarının doldurulması sağlanmıştır.Mardin ve İzmir illerinde ikamet eden Kürtçe ve Arapça bilen gönüllü sosyal hizmet uzmanlarından yardım alınmıştır.Veritoplama sürecin iki ili de hakim olmam nedeni ile verilerle yüz yüze görüşme sağlanmıştır; çocukların evlerinde, okullarında görüşmeler yapılmıştır.Çocukların dil sorunu yaşamaları ve bazı soruları anlama güçlük çekmesi durumunda Kürt kökenli çocuklarla kendim, Arap kökenli çocuklarla da tercüman destek sağlamıştır.

Kızılay, Asam, Hayata Destek Dernekleri ile irtibat halinde olunup, kendilerinden de araştırma için gerekli bilgiler alınarak araştırmanın veri toplama süreci sürdürülmüştür.

BULGULAR VE YORUMLAR

Ülkemizde yaşayan sığınmacılar ger geçen gün daha iyi yaşam koşullarına kavuşmuş olsalar da ülkemizin genelinde sığınmacılarda ciddi bir barınma/konut sorunu olduğu bilinmektedir. Barınma/konut sorunu ile ilgili planlı bir yerleştirme politikası baştan beri yapılmamıştır. Barınma güçlükleri yaşayan sığınmacılar ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Ve bu durum ülke içerisinde uyum problemi yaşanmasına neden olmuştur aynı zamanda da sürecin kontrol altından çıkmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2018).

İçişleri Bakanlığının İç Göçler İdaresinin Mart 2019 verilerine göre, ülkemizde bulunan Geçici Koruma Statüsünde bulunanların %4,1'i devletin sağladığı geçici barınma merkezlerinde yaşamakta ve geriye kalan %95,9' u ise geçici barınma merkezlerin dışında ülkemizin farklı bölge ve illerinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla kampların dışında kalanların barınma gereksinimlerini tek başlarına karşılaması gerekir.

Geçici koruma statüsünde olan aileler incelendiğinde; geçici barınma merkezlerinde kalmayan, kendi imkânları doğrultusunda yaşamlarını idame ettirmeye çalışan sığınmacılar; ekonomik durumları iyi olanlar büyük şehirlerde güzel evlerde yaşarken, savaştan kaçarken her şeylerini Suriye'de bırakanlar ya da savaş esnasında mallarını kaybedenler ise gelirleri ile orantılı yerlerde, yaşam koşulları asgari düzeyin altında yerlerde

yaşamlarını idame ettirmektedirler. Ailelerin evlerinde oturabilecekleri koltukların olmaması ilk dikkat çeken unsurdur. Evler genellikle 2 odadan oluşmaktadır, mutfaklarında dolapları yoktur ve yerler taşlıdır. Isınma tipi sobadır ve soba yakılan oda dışında diğer odalar soğuktur.

Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler konusunda yapılan araştırmalarda kamp dışında kalan Suriyelilerin kalabalık ev ortamlarında hijyen koşullarına uygun olmayan şartlarda yaşadıkları gözlenmiştir. Sığınmacılar genellikle çok küçük evlerde yaşamakta, banyo ve tuvalet ihtiyacını ortak alanlarda gidermektedir ve birçoğunun banyosunun evin içinde olmadığı gözlemlenmiştir.

Konaklama ihtiyacının karşılanmasında yaşanan güçlükler Suriyelilere sağlanmayan yeterli derecede sağlanamayan kamu desteği ile daha ciddi hale gelmiştir. Suriye vatandaşları 2644 numaralı tapu kanunu sebebiyle Türkiye’de gayrimenkul edinmemektedir. Bu durum insanların çok büyük çoğunlukla kiralık evlerde yaşadıkları anlamına gelmektedir (Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Un Women, 2018).

Buldukları yerlerde akrabaları ya da diğer yollar aracılığıyla mülkiyet satın alabilen Suriyelilerin konaklama koşulları ve buna bağlı yaşam koşulları iyi durumdayken; maddi açıdan daha kötü durumda olan sığınmacı aileler çoğunluk bodrum, depo ya da üzeri naylon veya plastikle örtülmüş gecekondularda yaşayabilmektedir. Bu tür yerler insani koşulları sağlayamamaktadır ve asgari yaşam koşullarının altında yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar (Barin, 2015).

Mazlum-der (2015)’e göre, birçok ev o bölgede yaşayan insan sayısı ile kıyaslandığında çok küçük ve rutubetli. Yüksek sayıda insan tarafından kullanılan mutfak ve banyolar sağlıksız olabilir. Türkiye’de Suriyeliler için kapsamlı bir konaklama politikasının olmayışı ve el yakan kira masrafları sonucunda Suriyeliler geçinebilmek için sık sık aile ve akrabalarıyla birlikte yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

Göç ile birlikte kentlerde ev fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Yaşanan bu kira artışları sığınmacıların bir evin içinde birden fazla ailenin bir arada yaşamasına neden olmuş. Bekar bireylerinde aynı şekilde aynı evin içinde birden fazla insanlarla bir arada yaşamasına yol açmıştır. Mevsimlik işçilerinde çalıştıkları bölgelerde çadırlar kurarak orada insani yaşamdan uzak bir koşulda yaşamlarını idame ettirmek zorunda kalmışlardır (Karaca & Doğan, 2014).

Apartmanda oturanların büyük çoğunluğunun daha az kira ödemek için bodrum katları tercih etmektedir. Kiraladıkları bu evlerin büyük çoğunda ısınma ve rutubet problemi vardır. Ev eşyalarının ise bir kısmını komşulardan bir kısmını yardım derneklerinden toparlamaya çalışmaktadırlar. (Karataştan, 2017). Sığınmacıların yoğun yaşadıkları ilçelerde esnafın bir kısmı dükkânlarında kalmalarına müsaade etmektedir.

Yaşanılan bölgelerde kiraların yüksek olması sığınmacıları düşük kira ödemek için şehrin kenar mahallelerini tercih etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Gecekondu şeklinde çarpık, bakımsız, tuvalet ve banyonun genelde dışarıda olan meskenlerde, bir veya iki göz odalarda kalabalık halde bulunmaktadır. Ev sahipleri ortaya çıkan bu ihtiyaçtan kira geliri olarak faydalanmak üzere çarpık olan gecekondualarının yanına odalar inşa ederek mevcut düzensizliği daha da arttırmaktadırlar. Sığınmacıların yaşamakta oldukları çevre şartları ve hayat zorlukları nedeniyle özellikle işsiz genç erkeklerin uyuşturucu işine bulaşmaları, genç kızların fuhuş bataklarına saplanmaları ayrı bir problem olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Sığınmacıların yaşama koşulları elverişsiz olmaları erkek çocuklarını para kazanmak için uyuşturucuya, kız çocuklarını ise fuhuş batağına sürüklemektedir (Ercoskun, 2015).

Geçici koruma statüsünde olan sığınmacılar gelirleri ile orantılı bölgelerde yaşaması nedeni ile karşılaştıkları diğer problemlerden biri ise ısınma sorunudur. Neredeyse tamamının evleri kömür sobası ile ısınmaktadır ve evin içerisinde bir oda sadece sıcak olmaktadır. Kömür sobasının varlığı sadece bir odanın ısıtmasının yanı sıra zehirlenmeyi de beraberinde getirmektedir. Her gün çeşitli medya kanalları tarafından soba zehirlenmesi haberleri ile karşı karşıya kalmaktayız. Aynı zamanda aileler evlerine kömür almakta zorlandıklarını ve bunun için devletten yardım istediklerini ifade etmiştir.

Artan kira fiyatları ile mücadele etmenin yanı sıra, yerel halkın evlerini kiralamak istememesi ya da normal fiyatının üzerinde kiraya vermek istemeleri durumuyla karşı karşıya gelmektedirler. Çoğunluğu kötü şartlardaki evlerde, bodrum katlarında, evlerin güneş görmediği, nemli, rutubetli yerlerde yaşam mücadelesi verdikleri gözlemlenmiştir ve ısınmaya bağlı birçok hastalıklarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Kaldıkları evlerin birçoğunda ise yeterli düzeyde eşyaları bulunmamaktadır. Kiraların yüksek olması sığınmacıların bu yaşam koşullarında yaşamalarına en büyük etkendir.

Ülkemizde yaşayan sığınmacılar her geçen gün daha iyi yaşam koşullarına kavuşmuş olsalar da ülkemizin genelinde sığınmacılarda ciddi bir barınma/konut sorunu olduğu bilinmektedir.

Yapılan araştırmada sığınmacı çocukların yaşadıkları barınma güçlükleri en temel biçimde şu şekilde sayılabilir. Ülkemizde barınma/konut sorunu ile ilgili planlı bir yerleştirme politikası baştan beri yapılmamıştır. Sığınmacı ailelerin neredeyse tamamına yakının evlerinin kirada olması, gayrimenkul sahibi olamıyor olmaları başlıca temel sorunlardandır. Yaşanılan evler asgari yaşam düzeyinin altındaki evlerden oluşmaktadır. Evlerin fiziksel yapısının çok küçük olması, evlerde temel olması gereken eşyaların olmaması evlerin yerlerin taştan olması ve evlerin soba ile ısınması yaşanılan başlıca sorunlardandır. Sığınmacı çocuklar; ısınma aracının soba olması sonucunda ısınmaya bağlı çocukların hasta olmaları ile karşı karşıya kalmaktadır.

Rutubet problemi olan evlerde yaşamaları, yaşanılan evlerinin güneş görmeyen evler olması ve evlerin hijyen koşullarının altında olması da barınma gücüğü sonucunda sağlık problemlerine yol açmaktadır. Tuvalet ve banyo ortak kullanım şeklinde olması ve bu tuvalet ve banyoların dışarıda/ avlu içerisinde olması da yaşanılan diğer bir barınma gücüğü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşanılan diğer sorunların başında ülkemize gelen sığınmacı aileler ile birlikte konut fiyatlarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Kira fiyatlarının çok yüksek gelmesi akrabaları ile birlikte yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Birlikte yaşayan ailelerde ihmal ve istismar yaşanma riski artmaktadır.

Sosyo-ekonomik durumları sonucunda gece konu mahallelerinde yaşamak zorunda kalmaları; yaşadıkları çevre nedeni ile erkek çocukların uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara, kız çocukların fuhuşa maruz kalmasına neden olabilmektedir.

SONUÇ

Katılımcıların neredeyse 4/5'nin evinin kirada olduğu saptanmıştır. Bir kısmının da kiralarının hayırseverler tarafından ödendiğini ya da ev sahibinin kira almayarak, başkasının ödediklerini ifade etmişlerdir. Çocukların ailelerinin ekonomik durumlarının kötü olması nedeniyle kiralık evlerde yaşamalarına neden olduğu düşünülmektedir. Ekonomik durumu yeterli olmayan sığınmacı aileler akrabaları ile aynı eviniçinde yaşamak zorunda kalabilmektedir. Bu nedenle; araştırmaya katılan sığınmacı çocukların ailesi birlikte akrabaları ile aynı evi paylaşmak zorunda kaldığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan sığınmacı çocukların genellikle tek katlı, yerleri beton, rutubet ve nemli evlerde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Yaşanılan evlerin bir kısmının tuvalet ve banyosunun evin dışarısında olduğu gözlemlenmiş ve mutfak dolaplarını olmadığı, beyaz eşyalardan da sadece buzdolabının olduğu gözlemlenmiştir. Geçici koruma statüsü kapsamında olan sığınmacı çocukların kaldıkları evlerin asgari yaşam standartlarının altında olduğu görülmektedir.

Araştırma İzmir ve Mardin illerinde gerçekleştirilmiştir. İki ilin şehir merkezinde ve birçok ilçelerinde doğalgaz bulunmaktadır. Ancak araştırmaya katılan ailelerin ekonomik yetersizlikten dolayı doğalgaz olan ilçelerde ya da mahallelerde ikamet etmemektedir. Doğalgaz ile ısınan evlerin kiralarının yüksek olması ve doğalgaz faturalarının yüksek olması nedeni ile sobalı evlerde yaşamakta oldukları öğrenilmiştir.

Sığınmacı çocukların ve ailelerin maddi olanak yoksunluğu nedeniyle yoksulluk çekmekte ve buna bağlı olarak barınma konusunda çeşitli güçlük yaşamalarına neden olmaktadır. Barınma ile ilgili yaşadıkları en büyük güçlük ısınma sorunu ve ısınmaya bağlı nedenlerdir. Sobalı evlerin daha uygun olması ailelerin sobalı evlerde yaşamalarına neden olmaktadır. Sobanın tek bir odayı ısıtması ya da evi yeterli düzeyde ısıtamaması ve diğer odaların ısınmaması karşılaşılan büyük bir sorun haline gelmektedir. Evin ısınmamasına dair üşütme, hasta olma, ısıtmada gerekli olan odun kömür alamama sorunları ile karşılaşmaktadır.

Ülkemizde yaşayan sığınmacı aileler kalabalık aile yapısına sahiptirler. Sığınmacı ailelerin çok çocuklarının olması ve aynı evde birden fazla aile yaşamaları nedeni ile yaşadıkları evler küçük gelmektedir. Katılımcıların canı istedikleri her yiyeceği yiyemedikleri ve giyim konusunda da ailelerin her şeyi alamadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin sosyoekonomik düzeyleri düşük mahallelerde yaşamakta ve meskenler güneş görmemektedir. Tüm bu güçlüklerle karşılaşan katılımcılar bu sorunların yarattığı sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmaktadır.

ÖNERİLER

Araştırma kapsamında görüşülen geçici koruma altında olan sığınmacı çocukların neredeyse tamamının yaşadıkları evlerinin kira olduğu belirlenmiştir. Yabancı olmaları yerel halkın evlerini kiralamak istememelerine ya da yüksek fiyatlarda kiralamak istedikleri öğrenilmiştir.

Ekonomik yetersizliklerden dolayı yaşadıkları barınma güçlükleri çocukların okula devam etmemelerine ve/veya birişte çalışmalarına neden olmaktadır. Yapılan aynı nakdi yardımların temel ihtiyaçlarına karşılayabilecek düzeyde olması gerekir.

Yoğun göç hareketlerinin başladığı ilk günden bu yana Türkiye genelinde kira ücretlerinde ciddi bir artış olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırma sonucunda geçici koruma altında olan sığınmacı çocukların ev kiralalarının yüksek olmasının barınma güçlüğü çekmelerine neden olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda kiraların yükselmesinde ülkemize sığınan ailelerin neden olduğu düşüncesi yerel halk tarafından benimsenmiş olup; sığınmacı çocuklara ve ailelerine ön yargıya neden olmuştur. Bu bağlamda konun ilgili tarafları bakımından kira bedellerine yapılacak düzenleme geçici koruma altında olan ailelerin barınma güçlüğü çekmesini azaltabilecek ve yerel halkın tepkisini azaltabileceği düşünülmektedir.

Geçici koruma altında olan ailelere yönelik olarak yerel yönetimler, STK'lar tarafından bu ailelere düzenli gelir getirici iş olanaklarının sağlanarak desteklenmeleri halinde barınma güçlükleri ile baş edebileceklerdir. Özellikle kadınlara yönelik olarak pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde istihdam olanakları sağlamaya yönelik düzenlemeler ve uygulamalar ilgili kuruluşlar tarafından yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi , 60-80.

Erçoşkun, B. (2015). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Sosyokültürel ve Sosyoekonomik Etkileri. Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler - Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .

Karaca, S., & Doğan, U. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu. Mersin: Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.

Korkut, M. (2018). Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Samsun: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Un Women. (2018). Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi . Ankara.

T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Türkiye Göç Raporu. (G. İ. Müdürlüğü, Dü.) Ankara. Göç Politika ve Proje Daire Başkanlığı. adresinden alınmıştır

TDK. (tarih yok). TDK. Şubat 07, 2019 tarihinde TDK: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

UNHRC (United Nations High Commissioner For Refugees). (2015). UNHRC. Şubat 2019 tarihinde <https://www.unhcr.org/56cad5a99.pdf>. adresinden alındı

KADIN İSTİHDAMI VE SOSYAL HİZMET: BOLU ÖRNEĞİ

Ersel Ertürk¹

Aytekin Güven²

GİRİŞ

Ekonomik kalkınmanın sağlanması ve refah düzeyinin artırılabilmesi için üretim faktörlerinin etkin bir şekilde kullanılması önem arz etmektedir. Üretim faktörlerinin belki de en önemlisi olan emek faktörü az gelişmiş ülkelerde etkin kullanılmamaktadır. Özellikle kadın emeğinin üretim sürecinde yer alması noktasında ciddi sıkıntılar söz konusudur.

Kadınların istihdamda etkin bir şekilde yer almaya başlaması neredeyse 18. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Bu gelişmeyle beraber iş yaşamında ve toplumsal hayatta hızlı bir değişim süreci yaşanmıştır. Sanayi Devrimi sayesinde ortaya çıkan işgücü talebine karşılık verebilmek için çalışma hayatına katılmak zorunda kalan kadınların bu süreçte önemli kazanımlar elde ettiği de bir gerçektir. Elde edilen en önemli kazanımlar arasında işgücü olarak talep edilmeye başlanmaları olsa da günümüzde de geçerli olmak üzere, erkek çalışanlara göre daha kısıtlı kariyer olanakları, sosyal haklar ve ücret farklılıklarıyla karşı karşıyadırlar. Kadınlar için söz konusu olan bu dezavantajlı durumun, sosyal ve kültürel sebepler başta olmak üzere birçok sebebi mevcuttur. Üstelik bu durum ülke ekonomileri için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Genel itibarıyla bakıldığında, gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerde kadın istihdam oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, erkek ve kadın istihdamı oranları arasında ciddi farklar gözle çarpılmaktadır. Türkiye'deki kadınların işgücüne katılım oranları OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında çok düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmetin en önemli hedefi, kadınların iş hayatına girişinin kolaylaştırılmasının yanı sıra iş hayatına girdikten sonra özel olarak korunması ve bu konu hakkında

¹ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

² Doç. Dr. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

toplumsal bilincin oluşturulmasıdır. Çalışma ve ev hayatında ekonomik ve sosyal haklar çerçevesinde eşitliği sağlamak da sosyal hizmetin öncelikleri arasında yer almaktadır.

Buradan yola çıkarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri üzerinde kadın istihdam oranlarının doğrudan etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Literatürde yer alan birçok çalışma da bu söylemi destekler niteliktedir.

Dolayısıyla kadın istihdamının önündeki engellerin belirlenip ortan kaldırılmaya çalışılması, ekonomik ve toplumsal fayda açısından önemli bir uğraştır. Bu çalışma yerel bazda kadın istihdamının önündeki engelleri araştırarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda kullanılan veriler, çeşitli devlet kurumlarının derlediği istatistiklerden ve Bolu ilinde anket yöntemi kullanılarak 400 kadın katılımcı sayesinde elde edilmiştir. Toplanan veriler ile faktör analizleri SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Dünyada Kadın İstihdamının Genel Görünümü

Kadınların, ekonomik ve sosyal hayatta bunun yanı sıra toplumsal gelişme sürecinde üstlendikleri rol hızla gelişen dünyada önemli bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir. İlkel şartların hakim olduğu dönemlerden günümüze kadar her aşamada ve dünyanın her yerinde kadınlar ekonomik yaşamın içerisinde bulunmuşlardır. Önceleri tarım sektörü ile çalışma alanı sınırlı olan kadınlar, sanayi devrimiyle birlikte geniş bir iş yelpazesinde ücretli olarak çalışma imkanına kavuşmuştur (Erbay ve Tuncay 2006: 27). II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan küreselleşme süreci de sanayi devrimi gibi kadınların emek piyasasında edindikleri yeri sağlamlaştıran ve sayılarını arttıran önemli gelişmelerdendir (Özer ve Biçerli 2004).

Aşağıda, işgücü piyasasının dünya genelinde ne durumda olduğunu anlamamıza yardımcı olacak temel göstergeler kadın ve erkek ayrımıyla tablo halinde sunulmaktadır.

Tablo 1: Dünya genelinde işgücü piyasası göstergeleri (*milyon kişi)

	2000			2010			2018		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İşgücü*	1680,1	1096,5	2776,7	1934,3	1242,7	3177	2120,9	1357	3477,8
İşgücüne katılma oranı (%)	78,5	50,9	64,7	76	48,8	62,4	74,9	47,9	61,4
İşsizlik oranı (%)	5,2	5,8	5,5	5,2	5,9	5,5	4,7	5,4	5

İşsizlik*	1592,1	1032,4	2624,5	1833,3	1169,5	3002,7	2022	1283,3	3305,3
Çalışma çağındaki nüfus*	2086,4	2095,4	4181,4	2481,2	2489,1	4970,3	2862,2	2906,4	5768,6
İstihdam (%)	74,4	47,9	61,1	72,1	45,9	59	71,4	45,3	58,4

Kaynak: ILO, World Employment Social Outlook 2019

Tablo 1’de yer alan işgücü piyasaları ile ilgili temel göstergelere bakıldığında kadın işgücü sayısının artmasına rağmen kadın işgücüne katılım oranlarında son 18 yıl için %3’lük bir azalmanın olduğu görülmektedir. Aynı durum erkekler için de geçerli olmakla beraber dünya genelinde erkek ve kadınların işgücüne katılım oranları arasında kadınların aleyhine yaklaşık olarak %28’lik bir fark söz konusudur.

Ülkeden ülkeye aradaki fark değişse de dünya genelinde erkek istihdamı ile kadın istihdamı oranları arasında ciddi farklar bulunduğunu eldeki verilere bakarak söylemek mümkündür. 2000 yılında dünya genelinde erkekler için %74,4 olan istihdam oranı aynı yıl için kadınlarda %47,9 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılına gelindiğinde oranlar sırasıyla %72,1 ve %45,9’dur. 2018 yılı için açıklanan veriler durumun pek değişmediğini, aradaki farkın hala devam ettiğini göstermektedir. Ancak Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere çalışma çağındaki nüfusta yani potansiyel işgücünde erkek ve kadınlar için geçerli olan bir artış söz konusudur. Atıl vaziyette bekleyen potansiyel işgücünün de üretime dahil olması ülkelerin gelişmişlik düzeylerine etki edecek önemli bir unsurdur.

Yukarıda da değinildiği gibi ülkeler arasında kadınların işgücüne katılım oranlarında ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve kadınların işgücüne katılma oranları arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı düşünülerek hazırlanan ülke grupları özelinde kadın ve erkek işgücüne katılım oranları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2: Dünyada kadın ve erkek işgücüne katılım oranları

İşgücüne Katılım Oranı (%)	Kadın			Erkek		
	2000	2010	2018	2000	2010	2018
Bölgeler						
Kuzey Afrika	20,5	21,8	21,6	74,1	73,9	71,2
Sahra-Altı Afrika	63,4	62,7	63	75,9	74,1	73
Kuzey Amerika	59	58	56,5	74	70,1	68,4
Latin Amerika ve Karayipler	47,3	50,9	51,7	79,6	78,3	77
Arap Ülkeleri	17,3	17	18,3	76,3	75,8	77,2

Doğu Asya	67,7	61,9	60,1	82,1	77,1	75,4
Güneydoğu Asya ve Pasifik	57,1	56,5	55,8	81,3	80,2	78,8
Güney Asya	29,1	26,5	25,9	83	80,4	78,9
Kuzey, Güney ve Batı Avrupa	47,3	50,6	51,8	66,4	65,1	63,9
Doğu Avrupa	52,7	52	51,7	66,7	66,7	67,3
Orta ve Batı Asya	41,5	42,2	44,9	72,5	71,3	73,4
Dünya	50,9	48,8	47,9	78,5	76	74,9

Kaynak: ILO, World Employment Social Outlook 2019

Yukarıdaki tabloda kadın ve erkeklerin bölgeler bazında işgücüne katılım oranları 2000, 2010 ve 2018 yılları için karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. 2018 yılı verilerine göre %63'lük işgücüne katılım oranıyla Sahra-Altı Afrika ülkeleri kadın istihdamı konusunda en yüksek orana sahiptir. Ancak bu ülke grubu için tarım sektörünün önemi büyüktür. Öyle ki sözkonusu kadınların büyük bir bölümü (%55,1) tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bunların %27'si de ücretsiz aile işçisi statüsünde yer almaktadır.

Kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu bölge ise %18,3'lük bir oranla Irak, Suudi Arabistan, Katar ve Yemen gibi ülkelerin bulunduğu Arap Ülkeleri bölgesidir. Kuzey Afrika ülkeleri ise %21,6'lık katılım oranıyla en düşük orana sahip ikinci bölgeyi oluşturmaktadır.

Tablo 2'deki en dikkat çeken hareketlilik ise Çin, Japonya ve Kore gibi ülkelerin bulunduğu Doğu Asya grubunda göze çarpmaktadır. 2000 yılında %67,7 olan kadın işgücüne katılım oranı 2018 yılında %60,1'e gerilemiştir. Diğer ülke gruplarında bu denli bir hareketlilik görülmemektedir. Yıllar içerisinde işgücüne katılım oranlarında dalgalı bir seyir izlenmiş olsa da 2000 ve 2018 yıllarına ait veriler birbirlerine yakındır.

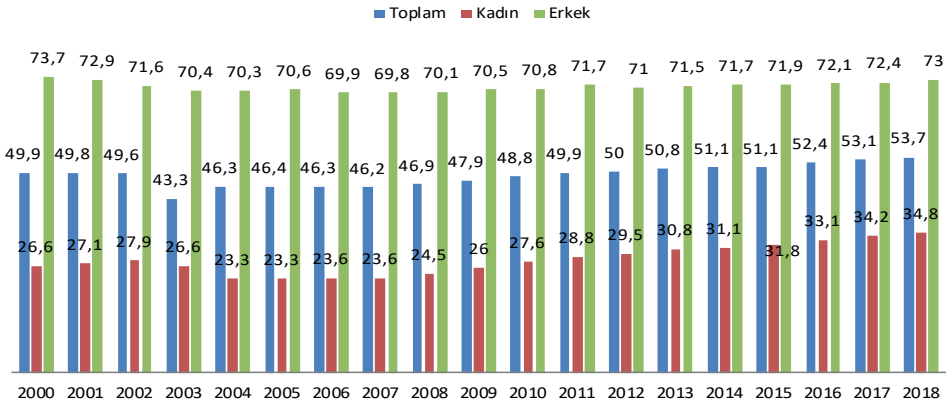
2018 yılına ait verilerden yola çıkarak erkek ve kadın işgücüne katılım oranlarında farkın en yüksek olduğu ülke gruplarını şu şekilde sıralamak mümkündür. %54 oranında farkla Arap Ülkeleri grubu ilk sıradayken %53'lük oran farkıyla Güney Asya Ülkeleri ve %49,6 oranında farkla Kuzey Afrika Ülkeleri farkın en fazla olduğu ülke gruplarını oluşturmaktadır. Yine aynı yılın verilerine bakarak Sahra-Altı Afrika Ülkelerinde kadın ve erkek işgücüne katılım oran farklarının %10 olduğunu görmek mümkündür. Görülen bu fark oranı en az fark olması nedeniyle önemlidir. %11,9'luk farkla ikinci ülke grubu Kuzey Amerika'dır. Kuzey, Güney ve Batı Avrupa Grubu ise farkın en az olduğu üçüncü ülke grubudur.

Türkiye’de Kadın İstihdamının Genel Görünümü

İşgücüne katılımın düşük olmasının nedeni olarak eğitim eksikliği ön plana çıkmaktadır. Nitelikli eğitim düzeyinin artışı kuşkusuz bu oranlara olumlu etki edecektir. Kırsal ve kentlerde görülen işgücüne katılım oranlarındaki farklılık bu düşünceyi destekler niteliktedir. Kırsal kesimlerde kadınların işgücüne katılım oranı kentlerde elde edilen sonuçlara göre bir hayli fazladır. Kırsal kesimlerde ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar eğitim eksikliğinin olumsuz yönlerini bu anlamda pek yaşamazlar bile şehirlerde yaşayan kadınlar nitelikli eğitim eksikliği sonucu işgücü piyasalarının dışında kalabilmektedir.

Aşağıda yer alan Grafik 1’de Türkiye’deki işgücüne katılım oranları belirli yıllar itibariyle genel, erkek ve kadın ayrımlarıyla gösterilmiştir. Erkek ve kadın işgücüne katılım oranları arasındaki farkı net bir şekilde görebilmek mümkündür.

Grafik 1: 2000-2018 yılları arasında Türkiye’de işgücüne katılım oranları (%)

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistikleri 2000-2018

Erkekler ile kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranında görülen neredeyse yarı yarıya farkın sebebini açıklamaya çalışan iki farklı yaklaşım vardır. İlk görüş durumu sosyolojik açıdan ele alırken diğer görüş ağırlıklı olarak ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışmaktadır. Konuyu sosyolojik açıdan değerlendiren yaklaşım sorunun temeli olarak toplumsal yapıyı ve bileşenlerini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet kavramıyla özetlenebilecek bu yaklaşım kadına yakıştırılan iş alanlarının –ki bunlar çocuk bakımı, ev temizliği, yemek yapımı vb. gibi işgücüne katılım olarak kabul edilmeyen

olanlardır- aslında kadın ile bir ilgisinin olmadığını, yalnızca toplumsal cinsiyet kimliği olarak kadınla ilişkilendirilebileceğini söylemektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyet kimliği olan “kadın” değişme gösterdikçe kadınların işgücüne katılımının artacağını söylemek mümkündür (Celasun 2014: 4).

Sorunu ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışan görüşe göre ise, kadınların işgücüne erkeklerle aynı oranda katılmıyor oluşunun nedeni politik ve piyasa hataları temellidir. Kadın ve erkek arasında verimlilik haricinde herhangi bir ayırım kriterinin kullanılması ekonomik gerçeklikle bağdaşmayacak ve bu nedenle de piyasa hatalarına neden olacaktır (Celasun 2014: 4).

Bolu İlinde Kadın İstihdamı

TÜİK tarafından yayımlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Bolu ilinin nüfusu 2018 yılı itibariyle 311.810'dur. Nüfusun yaklaşık %35'i köy ve beldelerde ikamet ederken, %65'i de şehir merkezinde yaşamaktadır. 2017-2018 yılları arasında gerçekleşen nüfus artış hızı ise %28,1 olarak hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra şehirde göç olgusundan da bahsetmek mümkündür. Bolu ilinin 2018 yılı verilerine göre aldığı göç 18.307'dir. Verdiği göç ise 14.827 olarak hesaplanmıştır. Net göç rakamı 3.480 olarak gerçekleşirken, net göç hızı da %11,22'dir.

Tablo 3: Bolu'da ilçelere ve cinsiyete göre nüfus dağılımı

İlçeler	2017			2018			Nüfus Artış Hızı (%)
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Merkez	199702	98979	100723	205525	101710	103815	28,7
Dörtdivan	6185	2994	3241	7139	3466	3673	143,4
Gerede	33511	16557	16954	34277	17023	17254	22,6
Göynük	15184	7559	7585	15423	7771	7652	15,6
Kırısıcık	3111	1523	1588	3220	1606	1614	34,4
Mengen	13940	7062	6878	14355	7228	7127	29,3
Mudurnu	19066	9547	9519	19327	9734	9593	13,6
Seben	5226	2512	2714	5250	2504	2746	4,6
Yeniçağa	7259	3660	3599	7294	3669	3625	4,8
Toplam	303184	150383	152801	311810	154711	157099	28,1

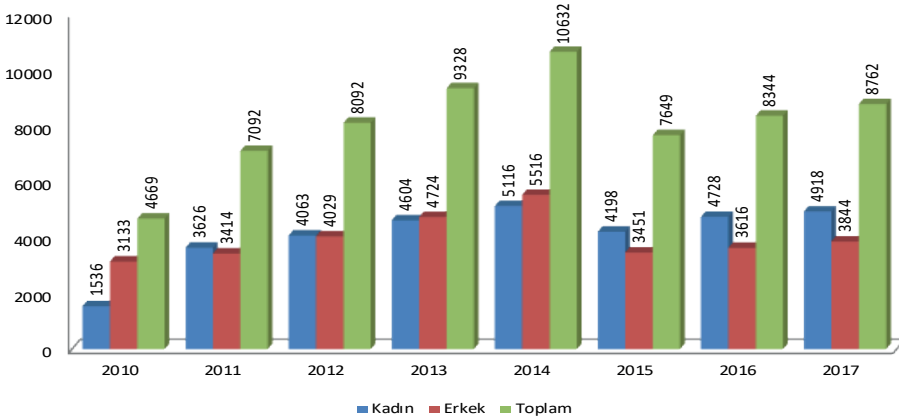
Kaynak: TÜİK 2017-2018

İŞKUR'dan derlenen verilere göre Bolu ilindeki kayıtlı işsiz sayısı ise 2017 yılı itibariyle 8762'dir. Kayıtlı işsiz, hali hazırda herhangi bir gelir getirici işte çalışmayıp İŞKUR'a iş arama maksadı ile başvuran kişileri ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi işsiz olup da iş arama kanallarına başvurmayan kişiler bu sayıya dahil değildir.

2010 yılında Bolu ilinde İŞKUR'a kayıtlı 4669 işsizin 3113'ü erkek, 1536'sı kadın iken 2017 yılında aynı veriler sırasıyla 3844 ve 4918'dir. Grafik 2'de 2010 yılından 2014 yılına kadar olan süreçte toplam kayıtlı işsiz sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Ancak 2015 yılında bir önceki yıla göre kayıtlı işsiz sayısında yaklaşık 3 bin kişi azalma söz konusudur. Bunun sebebi 2015 yılı itibariyle kayıtlı işsiz sorgulamalarında SGK kayıtlarının baz alınması yöntemine geçilmiş olmasıdır.

Grafik 2'de dikkat çeken bir başka konu ise kayıtlı işsiz kadınların sayısındaki artıştır. Yıllar itibariyle kadın ve erkek dağılımları incelendiğinde kadınların iş bulmak adına İŞKUR'a kayıt olmaya başladıklarını söylemek mümkündür. 2010 yılında Bolu'da 1536 kayıtlı kadın işsiz bulunmakta iken bu sayı 2017 yılında büyük ölçüde artarak 4918'e yükselmiştir. Buradaki önemli nokta kadın işsiz sayısının artmış olmasından ziyade kadınların iş aramak için harekete geçmiş olmasıdır.

Grafik 2: Bolu'da yıllar itibariyle cinsiyete göre kayıtlı işsiz sayısı

Kaynak: İŞKUR 2018

Bolu ilindeki işgücü piyasasının görünümünü daha iyi anlamak için çalışanların, çalıştıkları mesleklere göre dağılımını incelemek gerekebilir. Bu amaçla Tablo 4'de Bolu ilindeki çalışanların meslek gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 4: Bolu ilinde meslek grupları ve cinsiyete göre çalışan sayıları

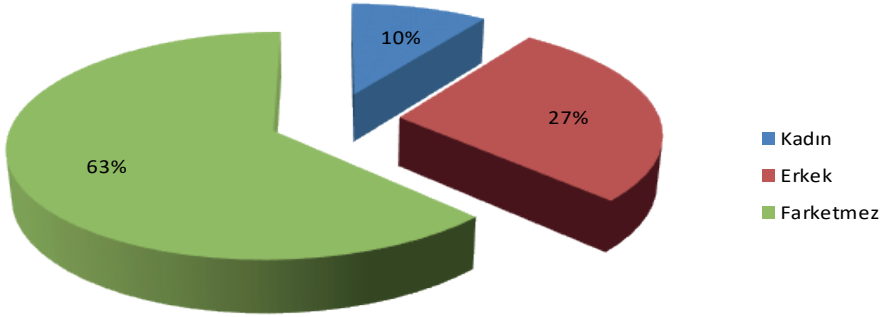
Meslek Grupları	Kadın Çalışan Sayısı	Erkek Çalışan Sayısı	Toplam Çalışan Sayısı
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	3613	5835	9448
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	1405	6044	7448
Hizmet ve satış elemanları	855	1491	2346
Nitelik gerektirmeyen meslekler	833	1421	2254
Büro hizmetlerinde çalışanlar	515	866	1381
Profesyonel meslek grupları	602	722	1324
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	175	897	1072
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	98	663	761
Yöneticiler	81	246	327
Genel Toplam	8176	18185	26361

Kaynak: İŞKUR 2018

Bolu ilinde toplam çalışanların içerisinde en büyük paya, sanatkarlar ile makine operatörleri mesleğinde çalışanlar sahiptir. Bu mesleklerde çalışanların oranı diğer meslek grupları ile karşılaştırıldığında önemli bir fark göze çarpar. Toplam çalışanların %35,8'i, erkek çalışanların %32,1'i ve kadın çalışanların %44,2'si sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar meslek grubunda bulunmaktadır. Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar meslek grubu, çalışanların %28,3'ünü bünyesinde barındırarak ikinci sırada yer alırken, %8,9'luk oranla hizmet ve satış elemanı meslek grubu en çok çalışana sahip olan üçüncü meslek koludur.

Mevcut işlerdeki işverenlerin cinsiyet tercihi de kadın istihdamı konusunda önemli bir etkidir. İşverenler kadın çalışanları; medeni durumu, eğitim seviyesi yetersizliği, doğurganlık özellikleri gibi sebeplerle tercih etmemektedir. Bunun yansıması Bolu ilinde de kendisini göstermektedir.

Grafik 3: Bolu ilinde açık işlerdeki cinsiyet tercihi

Kaynak: İŞKUR 2018

Grafik 3'de Bolu ilindeki 20 ve üzeri çalışanı bulunan işyerlerinin cinsiyet tercihleri gösterilmektedir. Bolu'daki açık işlerin %27'sinde erkek çalışan tercih edilirken bu oran Türkiye genelinde %39'dur. Kadın işgücü istihdam etme eğilimi Bolu'da %10 olarak hesaplanırken aynı oran Türkiye genelinde %9 olarak gerçekleşmiştir. Bolu ilindeki işverenlerin %63'ü açık işleri için cinsiyet tercihinde bulunmamıştır. Türkiye genelinde cinsiyet ayrımı yapmayan işyerlerinin oranı ise yaklaşık %50'dir.

Veri Seti ve Yöntem

Bu araştırma kapsamında nicel veri toplama tekniklerinden olan anket tekniği kullanılmıştır. Gönüllülük esasına dayanarak katılımcılar tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Alan çalışması gerçekleştirilmeden önce soruların işleyip işlemediğini anlayabilmek amacıyla, örneklem kapsamında yer alan katılımcılara pilot uygulama yapılmıştır. Bu uygulama sonucunda anlaşılmayan ve hatalı olduğu fark edilen sorular yeniden düzenlenmiş ve bazıları iptal edilerek anket formundan çıkarılmıştır.

Çalışma kapsamında hazırlanan anket formu sayesinde, 400 kadın katılımcıya doğrudan görüşme yoluyla 47 soru yöneltilmiştir. İlk 10 soruda katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmeye çalışıldığı anket formundaki diğer sorularla kadınların çalışmasıyla ilgili toplumda ve ailelerde var olan bakış açısı incelenmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra işgücüne katılmayan kadınların neden katılmadıklarına dair düşüncelerini paylaşmaları istenmiştir. Katılımcıların iş hayatı ile ilgili tecrübe ve düşünceleri de analiz edilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırması sonucunda elde edilen veriler, bilgisayar ortamında SPSS Nicel Veri Analiz Programı yardımıyla analiz edilmiştir. Temel veriler için faktör analizi uygulanmıştır.

Sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan faktör analizi çok değişkenli istatistiksel analizlerden bir tanesidir. Faktör analizi genel olarak bir sürekli bağımlı değişkenin bulunmadığı ancak bir olguyu açıklayan faktörlerin analiz edildiği yöntemdir. Bu çalışmada kadın istihdamının önündeki engeller araştırılırken bağımlı değişken kullanılmamıştır. Kadın istihdamının önündeki engeller birer faktör olarak ele alındığı için faktör analizi uygulanmaktadır. Faktör analizindeki temel amaç, çok fazla sayıdaki sürekli değişkenden boyut indirgeyerek az sayıda faktörler elde edilmesidir. Değişkenlerden kendi aralarında anlamlı korelasyonlara sahip olanlar gruplanarak faktörler oluşturulmaktadır. Böylelikle çok sayıda değişken bağımsız faktörlere indirgenmektedir. Dolayısıyla faktör analizinin en temel varsayımı değişkenler arasındaki korelasyon matrisinin birim matristen farklı olması gerektiğidir. Eğer ilgilenilen değişkenler arasında hiçbir şekilde anlamlı korelasyonlar yoksa boyut indirgenemeyecek ve faktörler elde edilemeyecektir (Mert, 2016: 113).

Verilerin faktör analizine uygunluğunu gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) istatistiği, değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının kısmi korelasyon katsayılarına oranlanmasıyla elde edilmektedir. 0 ile 1 arasında değer alan bu istatistik 1'e ne kadar yakınsa elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu o derecede artmaktadır. 0,5'in altında olan KMO değeri için veri setinin faktör analizine uygun olmadığını söylemek mümkündür (Mert, 2016: 113).

Temel Bulgular ve Çözüm Önerileri

Faktör analizi sonucunda Bolu ilinde kadın istihdamının önündeki engelleri açıklayan dokuz faktör tespit edilmiştir. Bu faktörler önem sırasına göre; iş olanakları ve işverenlerin talepleri, öz yeterlilik, öz saygı, iletişim ve yeti eksikliği, mağduriyet, iş arama motivasyonu, toplumsal düşünce yapısı, dışsal güçlükler ve işgücü piyasası koşullarıdır.

Çalışmaya katılan kadınların anket sorularına verdiği yanıtlardan, ekonominin içinde bulunduğu durumun kadın istihdamının önündeki en büyük engel olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda gerek özel sektörün gerekse kamu sektörünün yeni işler yaratamaması önemli bir sorundur.

Bu noktadan hareketle, özel sektörün yeni yatırımlar yapması ve istihdam olanaklarının artırılması için devlet tarafından adımlar atılabilir. Yine devletin bizzat kendisi bölgede yapacağı kamu yatırımları ile kadın istihdamının arttırılmasında etkin rol oynayabilir. Kamunun yapacağı yatırımlar arasında özellikle çocuk ve yaşlı bakım evlerinin olması, hem bakıma muhtaç kişilerle ilgilenen kadınların işgücüne katılımını arttıracığı gibi hem de bu kurumlarda kadınlara istihdam olanağı yaratılabilir.

Eğitim eksikliği ve tecrübe eksikliğinden oluşan öz yeterlilik faktörü kadın istihdamının önündeki bir diğer engeldir. Bu perspektiften bakıldığında devlet kadınlara nitelik kazandırıcı eğitimler konusunda etkin rol oynayabilir. Meslek edindirme kurslarının günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde daha nitelikli hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması eğitim ve tecrübe eksikliğini gidermede faydalı olabilir.

Bolu ilinde elde edilen sonuçlar, Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında kadın istihdamının önünde benzer engellerin söz konusu olduğu görülmektedir. Önder'in (2013) belirttiğine göre Türkiye'de kadın istihdamının önündeki engelleri sosyal ve ekonomik olarak ayırmak mümkündür. Ekonomik faktörler, düşük ücret ve sosyal güvenlikten yoksunluk olarak sıralanırken; sosyal faktörler, düşük eğitim seviyesi, toplumsal cinsiyet anlayışı ve ataerkil zihniyet olarak özetlenmektedir. Türkiye geneli için ifade edilen bu faktörler Bolu ilinde yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Elde edilen bulgular TÜİK verileriyle de benzerlik taşımaktadır. Hanehalkı işgücü anketlerinin sonuçlarına göre 2018 yılı için Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını engelleyen en temel unsur ev ve aile sorumlulukları olarak belirtilmektedir (TÜİK 2018). Bolu için yapılan çalışmada da böyle bir unsurun istihdam önünde bir engel oluşturduğu tespit edilmiştir. Genel olarak, Bolu ilinde kadın istihdamının önünde var olan engellerin Türkiye genelinde görülen engellerle büyük oranda benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Kadınların istihdam edilme meselesi, çeşitli bakış açıları çerçevesinde insanlık tarihi kadar eski ve önemli bir konudur. İktisadi kalkınma sorunu olarak kadın istihdamı son dönemlerde üzerinde çokça çalışılan bir konu haline gelmiştir. Çünkü tüm dünyada yaklaşık olarak emek faktörünün yarısını kadın istihdamı oluşturmaktadır. Türkiye'de ise kadınların iş gücüne

katılma oranı erkeklerin yaklaşık yarısı kadardır. Bu nedenle sorunun daha yakından ele alınması ve incelenmesi gerekir.

Kadınlar, bazı nitelik ve işlevleri nedeniyle aile ve toplum içerisinde farklı bir önem ve değere sahiptir. Kadınların istihdamı olumlu ve olumsuz taraflarıyla yalnızca kendilerini değil; sahip olduğu çocuklarının hayatını, ailelerini ve bütün toplumu etkileyebilecek derecede önemlidir. Bu sebeptir ki kadın çalışanlar, çoğu toplumda toplumsal bir olgu olarak önem kazanmakta ve kadın istihdamı konusu birçok toplumsal düzenlemede yer almaktadır. Kadın çalışanları; ücret, çalışma koşulları ve annelik görevleri açısından korumaya dönük yasalar bu düzenlemelerin tipik birer örneğidir. (Acar 1992: 65).

Kadın ve kalkınma arasındaki ilişki karşılıklı etkileşim içerisindeydir. Ekonomik kalkınma hız kazandıkça kadının ekonomik gücü ve bağımsızlığı buna bağlı olarak sosyal ve toplumsal statüsü sağlamlaşacaktır (Şimşek 2008: 8).

Türkiye’de kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına ve kadın haklarının korunmasına yönelik hukuki düzenlemeler hayata geçirilmeye devam etmektedir. Kadın istihdamı ile ilgili sorunları da çözmeyi hedefleyen bu düzenlemelerin, gerçek hayat söz konusu olduğunda, işlevsellikten uzak olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla en temel çözümün yasaların oluşturulması değil, oluşturulan yasaların uygulanması ve toplum tarafından içselleştirilmesinin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. Cevat (1992). *Kadınların İşletmelerde İstihdamı ve Kadınları Çalışmasına Karşı Tutumlarla İlgili Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celasun, D. Tan (2014). "Kadınların İşgücüne Katılımı Ve Büyüme: OECD Ülkeleri Ve Türkiye". *TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi*.
- Erbay, Ercüment ve Tuncay, Tarık (2006). "Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı". *Toplum Ve sosyal Hizmet Dergisi* 17(2): 25-39.
- ILO, (2019). "World Employment Social Outlook: Trend 2019". *International Labour Office*. Page: 62.
- İŞKUR (2018): Bolu İşgücü Piyasası Araştırma Raporu.
- Mert, Mehmet (2016). *SPSS, STATA Yatay Kesit Veri Analizi Bilgisayar Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Önder, Nurcan (2013). "Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü". *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi* 1 (1): 35-61.
- Özer, Mustafa ve Biçerli M. Kemal (2004): "Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi". *Sosyal Bilimler Dergisi* 7: 56-78
- Şimşek, Mevlüde (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu ve Diğer Dünya Ülkelerinden Örneklerle Kadın Sorunlarının Ekonomik Boyutu ve Kadın Yoksulluğu*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- TÜİK (2018). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. (<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27587>, 12 Kasım 2018’de erişildi).
- TÜİK (2018). Merkezi Dağıtım Sistem Verileri. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 17 Aralık 2018’de erişildi).

ANNELİK ŞİDDETİNİN MEŞRULAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BEYLİKDÜZÜ ÖRNEĞİ

Esra Soğancı^{1,2}

GİRİŞ

Biyolojik yönü ile annelik çocuk doğurmuş kadınlığı işaret etmek için kullanılan bir kavramdır. Ancak sosyokültürel bağlam içinde ele alındığında kavramın çok daha fazlasını içerdiği görülmektedir. Annelik; öncelikle anne olmakla ilgili görülen rol ve pratikler ile toplumsal yapıda anlam kazanmakta ve bu nedenle temeli ve kapsamı üzerinde uzlaşmaya varılması güçleşmektedir. Ayrıca anne olma durumu ile annelik yapma sürecini içine alan geniş kapsamıyla hem bir statüyü hem de bu statü ile bağlantılı rol ve sorumluluğu işaret etmektedir. Anneliğin biyolojik bağlamı ile sosyokültürel bağlamı; eylemsel boyutu ile anlamsal boyutu çoğunlukla uyumlu olsa da zaman zaman birbiri ile çelişkili anlamlarla yüklü olabilmektedir. Varlığı belirli kapasitelere bağlı görülen ve aynı zamanda belirli kapasitelerin geliştirilmesinde etkili olması beklenen annelik üzerinde fikir birliğine varılması bu bağlamda güçleşmektedir. Bahsedilen çeşitlilik ve çokyönlülük; anne olmak ile annelik yapmanın hangi duygu, düşünce ve davranma tarzlarını içerdiği noktasında farklı açıklama ve gerekçelendirmeler sunan iki farklı perspektifin varlığını gündeme getirmektedir. Bu perspektifler – temelde- anneliğin biyolojik ya da sosyokültürel bağlamına yapılan vurgu noktasında birbirinden farklılaşmaktadır. Anneliğin ele alındığı ilk perspektif biyolojik açıklamalarla şekillenmektedir. Annelik bu perspektifte tüm kadınlar için doğal olandır. İçgüdüsel olarak yaşanan ve bu nedenle normal ya da tam olan bütün kadınların benzer şekilde deneyimlediği evrensel bir olgudur. Bu ele alış şekli annelik ile tek ve mutlak bir ideal anneliği işaret etmekte bu ideal anneliğin dışında kalan farklı deneyim ve üslupları ise

¹ Arş. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü

² Doktora Öğrencisi Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Programı

doğaya aykırı kabul etmektedir. Anneliğin deneyim odaklı açıklamaları ise biyolojik açıklamaların tersine bağlamı içinde şekillenerek anlam kazanan farklı, çeşitli, esnek ve dinamik annelikler olduğunu savunmaktadır.

Anneliğin ele alındığı bu ikinci perspektif aslında sosyal hizmet bakış açısı ile uyum içindedir. Çünkü her ne kadar çocuğun varlığı ile başladığı kabul edilse de sonrasında annenin tüm yaşantısını şekillendirerek gelişen anneliğin anlaşılması bütüncül, sistematik ve kabul edici bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda annelik şiddetinin meşrulaştırılmasına odaklanan bu çalışma sosyal hizmet odağında anneliğin kapsamlı şekilde ele alınması ile başlamaktadır. Sonrasında bahsedilen kuramsal tartışmanın ekseninde çalışmanın ana gövdesini oluşturan saha çalışmasına ilişkin amaç, yöntem, bulgu ve sonuçlara yer verilmektedir.

Annelik Kurumu

Toplumsal hayatta yeni üyelerin dünyaya getirilmesine ve dünyaya getirilen yeni üyelerin toplumun geri kalanı ile uyumlu şekilde yetiştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetlerin zaman içinde kurumlaşması ile annelik kurumu oluşmuştur. Her ne kadar biyolojik cinsiyetin doğal bir sonucu olarak görülse de anneliğin aslında yeni üyelerin dünyaya getirilmesi ve talep edilen şekilde yetiştirilmesine yönelik faaliyet gösteren bir kurum olduğu kabul edilmektedir (Smart, 1996: 37). Toplumsal kurumlar; toplumun ihtiyaçlarını karşılayan yapısal bileşenler olarak bireylerin faaliyet ve ilgi alanlarını düzenlemektedir (Marshall, 2009: 438). Diğer tüm toplumsal kurumlar gibi annelik kurumu da toplum ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik organize edilmiştir. Aile ve toplumların devamlılığı için yeni üyelerin dünyaya getirilme ve bu üyelerin toplumsallaştırılma faaliyetlerini düzenlemektedir (Smart, 2006: 438). Ancak bu faaliyetlerin kurumlaşması; doğurma, besleme, büyütme ve yetiştirme işleri ile karakterize olan birincil ebeveyn pratiklerini kadın kimliğinin önemli ve ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir (Chodorow, 1978: 36).

Anneliğin biyolojik cinsiyet temelinde ele alındığı bu yaklaşım; kadınların anne olma, çocuğa bakım verme ve onun doğru şekilde yetiştirilmesini sağlama hususlarında özel bir biyolojik temele olduğunu savunmaktadır. Bu biyolojik temel tüm normal kadınlar için anneliğin doğal, içgüdüsel ve evrensel görünmesini sağlamaktadır. Ayrıca anne olmayı tercih etmeyen kadınların anormal atfedilmesine neden olmakta ve bu yolla anneliğin

reddini engellemektedir (Smart, 1996: 37). Anne olmayan kadınlar “başarısız” kabul edilmekte ve anneliğin dışında kalan zevk, yetenek ve başarılar değersizleştirilmektedir (Nicolson, 1993: 202). Dahası, anne olmayan tüm kadınların bu istisnai durumlarını belirleyen biyolojik bir gerekçeye sahip olmaları beklenmektedir. Aksi halde deneyimleri birer sapma olarak değerlendirilerek varoluş gerekçelerine uygun davranmamakla suçlanmaktadır (Beauvoir, 2010: 161). Böylece normatif görünümü çeşitli açıklamalarla desteklenen annelik kurumu; kadınların dünyayı ve kendilerini anlama yollarını düzenleyerek sorgulanamaz bir yapıya bürünmektedir (Nicolson, 1993: 204).

Annelik Deneyimi

Anneliğin bir deneyim olarak ele alınması; annelik ile ilişkili görülen duygu, düşünce ve davranışların evrensel bir niteliğe sahip olmadığı üzerine kuruludur. Annelik tüm kadınların benzer şekilde yaşadığı birleştirici bir deneyim değildir. Miller’ın (2010: 269) belirttiği gibi farklı karakter özelliklerine, maddi ve yapısal boyutlarda farklı olanaklara sahip kadınların birbirinden farklı şekillerde deneyimlediği içkin bir süreçtir. Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde neredeyse tüm sorumluluğun anneler tarafından üstlenilmesi annelik pratiklerinin doğal ya da içgüdüsel olduğunu göstermek için yetersizdir. En basit davranış ve hatta dürtülerin kökeninde etkili olduğu kabul edilen kültürel öğeler (Malinowski, 2016: 85) annelikle ilgili pratikleri de şekillendirir. Chodorow’un (1978: 11) belirttiği gibi çocuk bakım ve yetiştirme pratikleri ile kültürel yapı karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve kadınların annelik yapma üslupları buna göre şekillenmektedir.

Kadınların bir alet çantasıyla doğmuş gibi mükemmel şekilde anneliği icra edebileceklerine ilişkin yaygın inanç, tüm kadınların potansiyel anne olarak görülmesine neden olsa da (Donath, 2018: 51) çocuğun dünyaya getirilmesi, bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan tüm pratiklere kadının kendiliğinden sahip olmasını beklemek imkansızdır (Soysal, 2016: 164). Bir kadının iyi ve yeterli şekilde annelik yapabilmesi için birçok ilişkisel kapasiteyi karakterinde barındırması elzemdir (Chodorow, 1978: 33). Tüm kadınları iyi ve yeterli anneler haline getiren biyolojik bir kapasite olmasa da anneliğin kendisi çeşitli kapasite ve yetenekleri desteklemektedir. Çocuk bakım pratiklerinden doğan “anneliğe özgü düşünme biçimi” bunun en önemli örneğidir. Toplumsal kabul ve beklentilerden etkilenen karmaşık düşünce ve eylemleri içeren bu düşünme biçimi çocuğun hem birincil hem de ikincil

ihtiyaçlarının karşılanması üzerine kurgulanmaktadır (Ruddick, 1980: 346-348). Ancak bu düşünme şekli biyolojik anne olmaktan kaynaklanmaz aksine bu işlerin icra edilmesine ve ağır bedelinin ödenmesine bağlı olarak süreç içinde gelişmektedir (O'Reilly ve Ruddick, 2006: 27).

Annelik hem kadına en yüksek düzeyde doyum sağlayan hem de gerektirdiği farkındalık derecesiyle üstlenilmesi en zor olan roldür (Mavili Aktaş, 2014: 141-142). Toplumsal beklenti ve kabuller; anneliğin sadece sevgi ve mutluluk odağında ele alınmasına, anneliğin getirdiği yalnızlık, tükenmişlik, suçluluk, yabancılaşma ve fröstrasyon duygularının yok sayılmasına neden olmaktadır (Badinter, 2015: 22). Oysa Rich'in (1995: 21-22) belirttiği gibi, deneyimlenen en mükemmel acıyı annelik yaşatmaktadır. Annenin yaşadığı iççerleme ile sinir – duyarlılık ile haz duyguları arasındaki yıkıcı takip annesel ambivalansı oluşturur. Bir annenin çocuğunu hem sevdiğini hem de ondan nefret ettiğini düşünmek ne kadar zor olsa da çelişkili ruhsal durumunu işaret eden annesel ambivalans neredeyse tüm anneler tarafından paylaşılmaktadır (Parker, 1997: 17). Sevgi ve nefret arasında yaşanan git-gel annelik deneyiminin zorluğundan kaynaklanmakta ve çocuğun nesneleştirilmesini engelleyerek anne ve çocuk arasındaki ilişkiye aslında kazanç sağlamaktadır (Featherstone, 1999: 48).

Bir kadın anne olduğunda bugüne kadar sahip olduğu kimliği ile anne olarak edindiği yeni sorumluluk ve görevleri birleştirmektedir. Böylece geçmiş yaşantıları ve yeni sorumluluklarını birleştirerek kendi annelik deneyimini kurgulamaktadır (Badinter, 1992: 13). Doğası gereği ilişki dinamiklerinin anlaşılmasını zorunlu kılan sosyal hizmet perspektifinde annelik bu nedenle biyolojik gerekçelere ya da geleneksel cinsiyet rollerine indirgenmeden bütüncül şekilde ele alınmalıdır. Sosyal hizmet bakış açısında anne iççüdüsel olarak ideal bakım vericiliği üstlenmesi beklenen ebeveynden çok daha fazlasıdır. Kendi kültürel değer ve koşullarını çocuğu ile olan ilişkisine aktaran ve bu bağlamda kendi annelik deneyimini inşa eden biyopsikososyal bir varlıktır. Bu deneyimde sevgi ve mutluluk gibi suçluluk ve sorumluluk, çocuğun terbiye edilmesi için tahakküm ve cezalandırma da yer alır. Sosyal hizmetin koruyucu- önleyicilik fonksiyonu tüm bu farklı ve yer yer çelişkili duyguların aynı anda dikkate alınmasını gerektirmektedir. Duyan'ın (2010: 16-17) belirttiği gibi sorunun gelişme sürecinde tespit edilerek henüz etkisini göstermeden engellenmesine yönelik faaliyetleri kapsayan koruyucu önleyicilik sosyal hizmetin en önemli fonksiyonlarından birisidir. Annelik alanında bu fonksiyonun

yerine getirilmesi için atılabilecek adımlardan önemli bir tanesi ise, anne ve çocuk arasındaki ilişkide annelik şiddetinin yeri, işlev ve anlamının tespit edilmesidir. Bu hedef doğrultusunda bu çalışmada anne ve çocuk arasındaki ilişkide annelik şiddetinin bir eğitim ve terbiye metodu olarak meşru görülmesi araştırılmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı; bahsedilen kuramsal tartışmanın ekseninde annelerin çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde annelik şiddetini meşru bir yöntem olarak değerlendirip değerlendirmediklerinin keşfedilmesidir. Bununla bağlantılı olarak annelerin annelik şiddetini bakım ve eğitim-disiplin-toplumsallaştırma ajanı olarak değerlendirme düzeyleri incelenmiştir. Bu genel amaca ulaşmak için annelerin çocuk bakım ve yetiştirilmesinde annelik şiddetini meşru bir yöntem olarak değerlendirme düzeylerinin yaş, eğitim düzeyi, istihdama katılım şekli ve çocuk sayılarına bağlı değişimleri araştırılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan ana ve alt hipotez cümleleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Anneler, annelik şiddetini meşru bir terbiye yöntemi olarak değerlendirmemektedir

H_1 : Anneler annelik şiddetini meşru bir terbiye yöntemi olarak değerlendirmektedir.

$H_{1,1}$: Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri yaşları ile doğru orantılıdır.

$H_{1,2}$: Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri eğitim düzeyleri ile ters orantılıdır.

$H_{1,3}$: Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri istihdama katılım düzeyleri ile ters orantılıdır.

$H_{1,4}$: Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri çocuk sayıları ile doğru orantılıdır.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Nicel desenli bu çalışmada İstanbul İli, Beylikdüzü İlçesi'nde ikamet eden en az bir canlı doğum yapmış kadınlar çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. Çalışmanın evren seçiminde Beylikdüzü'nün farklı coğrafi bölgelerden göç alması, genç nüfus profili, eğitim seviyesi ile işgücüne katılım düzeylerinin yüksek olması etkili olmuştur (Beylikdüzü Belediyesi, 2018; Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018a; TÜİK, 2018b).

Evrenin sayı ve demografik özelliklerine ilişkin verilere TÜİK, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Beylikdüzü Belediyesi aracılığı ile ulaşılamadığından Beylikdüzü İlçe Nüfusu cinsiyet ve yaş dağılımlarına göre irdelenerek biyolojik anlamda doğurganlığın başladığı 15 yaşından büyük kadınların sayısı bulunmuş, daha sonra doğurganlığın üzerinde önemli etkiye sahip olan medeni duruma göre bu sayı irdelenmiştir. Buna göre Beylikdüzü'nde ikamet eden ve en az bir kez evlenmiş 15 yaşından büyük 97919 (TÜİK, 2018c) kadın bulunmaktadır. Son olarak 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2014: 67) verilerine göre Türkiye'de evli kadınların %90,6'sı en az bir kez canlı doğum yapmıştır. Bu veri çalışma evrenindeki unsur sayısının tespit edilmesi için kullanıldığında Beylikdüzü'nde en az bir kez canlı doğum yapmış anne sayısı 88714 kabul edilmiştir.

Evrene ilişkin büyüklük araştırmacı tarafından hesaplandığından ve annelerin demografik özelliklerine ilişkin verilere ulaşılamadığından çalışmada olasılıksız örnekleme yöntemlerinden yargısal örnekleme tekniği kullanılmıştır. Yine de çalışmanın amacına uygun olarak annelerin yaş, eğitim düzeyi ve mesleklerine göre farklılaşması sağlanmaya çalışılmıştır. İstihdama katılmayan annelere ulaşabilmek için hastane, belediye parkları ve halk pazarında soru formları uygulanmış ayrıca esnaflar ve parça başı üretim atölyeleri ziyaret edilerek ve yakın çevrede bulunan bir vakıf üniversitesi bünyesinde çalışan akademik, idari ve destek personeli ile görüşülerek istihdama katılan anneler örnekleme dahil edilmeye çalışılmıştır.

Evrenini oluşturan 88714 unsurun %95 güven düzeyi ve %5 sapma payı ile yansıtacak şekilde örnekleme sayısı 383 olarak tespit edilmiştir (Can, 2014: 30). Soru formlarının uygulanması 383 örnekleme sayısına ulaşılan dek devam ettirilmiştir.

Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın örneklemini oluşturan 383 katılımcıya; yaş, eğitim düzeyi, istihdam durumu ve çocuk sayısını öğrenmeye yönelik demografik sorular ile annelik şiddetini meşrulaştırma düzeylerinin belirlenmesine yönelik annelik şiddeti toplam ölçeği uygulanmıştır. 22 maddelik bu ölçek çeşitli durumlarda annelerin çocuklarına fiziksel şiddet uygulamasının uygun görülüp görülmediğini "Kesinlikle Katılmıyorum" ile "Kesinlikle Katılıyorum" arasında 5 farklı katılım düzeyi ile ölçmektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısını gösteren Cronbach's Alpha Değeri 0,953 bulunmuştur. Bu güvenilirlik katsayısı ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Can, 2014: 369).

Veri Analiz Tekniği

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler IBM SPSS 21 Paket Programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Verilerin öncelikle frekans ve yüzde değerleri elde edilmiş sonrasında Shapiro-Wilk testi sonucunda normal dağılım sergilemediği ($p<0,05$), Anova ile Tukey'in Toplanabilirlik Testi sonucunda toplanabilir özellik sergilediği ($p<0,05$) bulunmuştur. Bu testlerin neticesinde verilerin analizinde betimsel istatistiğin yanı sıra parametrik olmayan testlerden Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi, Kruskal Wallis Testi ve Spearman Sıra Farkları Korelasyon Analizinden faydalanılmasına karar verilmiştir.

BULGULAR

Sosyodemografik Bulgular

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Dağılımları

Yaş Grubu	Sayı	%
17-24	20	5,2
25-34	65	17
35-44	162	42,3
45-54	89	23,2
55-64	37	9,7
65-68	10	2,6
Toplam	383	100

Çalışmaya katılan annelerin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde, annelerin yaşlarının 17 ila 68 arasında değiştiği ve 35-44 yaş aralığındaki annelerin %42,3 ile örneklem içinde en yüksek orana sahip olduğu görölmektedir (Tablo 1).

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Mezuniyet Durumu	Sayı	%
Mezun değil	10	2,6
İlkokul	97	25,3

Ortaokul	58	15,1
Lise ve dengi	122	31,9
Üniversite	75	19,6
Lisansüstü	21	5,5
Toplam	383	100

Çalışmaya katılan anneler arasında lise ve dengi okullardan mezun olanların %31,9 ile örneklem içinde en büyük orana sahip olduğu görülmektedir. Herhangi bir okuldan mezun olmayan anneler ise %2,6 ile örneklem içindeki en küçük oranı temsil etmektedir (Tablo 2).

Tablo 3: Katılımcıların İstihdam Durumları

İstihdam Durumu	Sayı	%
Çalışmıyor	145	37,9
Yarı zamanlı	82	21,4
Tam zamanlı	147	38,4
Emekli	9	2,3
Toplam	383	100

Çalışmaya katılan annelerin istihdam durumları incelendiğinde (Tablo 3) tam zamanlı çalışan anneler (%38,4) ile ücret getiren herhangi bir işte çalışmayan annelerin (%37,9) birbirine oldukça yakın olduğu bulunmuştur.

Tablo 4: Katılımcıların Çocuk Sayıları

Çocuk Sayı	Sayı	%
1	132	34,5
2	164	42,8
3	60	15,7
4+	27	7
Toplam	383	100

Çalışmaya katılan annelerin çocuk sayılarına göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 4) iki çocuklu annelerin %42,8 ile en yüksek oranda örnekleme yer aldıkları görülmektedir. Dört ve üzerinde çocuğu olan anneler ise örnekleme içinde %7 ile en düşük orandadır.

Hipotez Bulguları

Tablo 5: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesi

	Ortalama	Standart Sapma	p	Karar
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	39,470	20,719	0,000	$H_0=Ret$
Bakım Şiddeti	5,833	3,297	0,000	
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	33,637	18,546	0,000	

Annelerin çocuk bakım ve yetiştirilmesinde annelik şiddetini meşru bir yöntem olarak değerlendirip değerlendirmedikleri Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Hipotez Testi incelenmiştir (Tablo 5). Bu testin sonucunda annelerin annelik şiddetini meşru bir yöntem olarak değerlendirdikleri bulunmuş ($p<0,05$) ve araştırmanın ana hipotezi doğrulanmıştır. Buna göre çocukların sosyokültürel yapıda olumsuz kabul edilen davranışlardan uzaklaştırılması ve olumlu kabul edilen davranışlara yöneltilmesi için anneler tarafından uygulanan fiziksel şiddet yine anneler tarafından onaylanmaktadır.

Tablo 6: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Anne Yaşı ile İlişkisi

	χ^2	df	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	35,378	10	0,000
Bakım Şiddeti	42,846	10	0,000
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	32,439	10	0,000

Çalışmaya katılan annelerin yaşları ile annelik şiddetini meşru görme düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 6'da Kruskal Wallis Testi aracılığıyla incelenmiş ve anlamlı bir ilişkili bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre annelerin annelik şiddetini meşru görmeleri ile anne yaşı ilişkilidir.

Tablo 7: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Anne Yaşına Bağlı Değişimi

	Korelasyon Katsayısı	N	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	-0,147	383	0,004
Bakım Şiddeti	-0,120	383	0,019
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	-0,138	383	0,007

Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki Spearman Sıra Farkları Korelasyon Analizi ile incelendiğinde (Tablo 7) anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır ($p < 0,05$ ve $r = -0,147$). Buna göre annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile yaşları ters orantılıdır. Diğer bir deyişle, çalışmaya katılan genç anneler annelik şiddetini daha yüksek düzeyde meşrulaştırmaktadır.

Tablo 8: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Eğitim Düzeyi İle İlişkisi

	χ^2	df	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	87,222	5	0,000
Bakım Şiddeti	28,206	5	0,000
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	91,647	5	0,000

Çalışmaya katılan annelerin eğitim düzeyleri ile annelik şiddetini meşru görme düzeyleri arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiş (Tablo 8) ve anlamlı bir ilişkili bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre annelerin annelik şiddetini meşru görme düzeyleri eğitim düzeyleri ile ilişkilidir.

Tablo 9: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Eğitim Düzeyine Bağlı Değişimi

	Korelasyon Katsayısı	N	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	-0,449	383	0,000
Bakım Şiddeti	-0,223	383	0,000
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	-0,461	383	0,000

Çalışmaya katılan annelerin annelik şiddetini meşru bir yöntem olarak değerlendirmeleri ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişki Spearman Sıra Farkları

Korelasyon Analizi aracılığıyla incelenmiş (Tablo 9) anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$ ve $r = -0,449$). Buna göre çalışmaya katılan annelerin eğitim düzeyleri yükseldikçe annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri düşmektedir.

Tablo 10: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin İstihdama Katılım Düzeyi İle İlişkisi

	χ^2	df	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	4,457	3	0,216
Bakım Şiddeti	7,529	3	0,057
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	3,947	3	0,267

Çalışmaya katılan annelerin istihdama katılımları ile annelik şiddetini meşru görme düzeyleri Bağımsız Örnekler Kruskal Wallis Testi ile incelenmiş ancak anlamlı bir ilişkili bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 11: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Çocuk Sayısı İle İlişkisi

	χ^2	df	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	46,143	6	0,000
Bakım Şiddeti	22,485	6	0,001
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	51,505	6	0,000

Çalışmaya katılan annelerin çocuk sayıları ile annelik şiddetini meşru görme düzeyleri arasındaki ilişki Bağımsız Örnekler Kruskal Wallis Testi ile incelenmiş (Tablo 11) ve anlamlı bir ilişkili saptanmıştır ($p < 0,05$). Buna göre annelik şiddetinin meşru görülme düzeyi ile çocuk sayısı ilişkilidir.

Tablo 12: Annelik Şiddetinin Meşru Görülmesinin Çocuk Sayısına Bağlı Değişimi

	Korelasyon Kat-sayısı	N	p
Annelik Şiddeti Toplam Ölçeği	0,278	383	0,000
Bakım Şiddeti	0,123	383	0,016
Eğitim-Disiplin-Toplumsallaştırma Şiddeti	0,295	383	0,000

Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile çocuk sayıları arasındaki ilişkinin yönü Spearman Sıra Farkları Korelasyon Analizi ile incelendiğinde (Tablo 12) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır

($p < 0,05$ ve $r = 0,278$). Buna göre annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile çocuk sayıları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani, daha çok sayıda çocuğu olan anneler daha yüksek düzeyde annelik şiddetini çocuğun terbiye edilmesinde meşru bir yöntem olarak görmektedir.

SONUÇ

Sosyal hizmetin koruyucu önleyicilik fonksiyonu doğrultusunda sosyal hizmet perspektifinde anneliğin ve annelik rolünün kapsamlı şekilde ele alınması gerekmektedir. Annelik, annelik kurumunun iddia ettiği gibi salt kadın olmakla kazanılan içgüdüler sayesinde en mükemmel şekilde icra edilebilen özel bir yetenek ya da faaliyet alanı değildir. Aksine toplumdaki diğer bütün roller gibi bireysel, toplumsal ve biyolojik farklılıkları yansıtan dinamik ve karmaşık bir süreçtir. Bu doğrultuda tüm annelerin çocukları için ideal bakımı sağlayan "ideal anneler" olmadığını, anne ve çocuk arasındaki ilişkide sevginin yanı sıra güç ve tahakkümün ve sorumluluk ve hayal kırıklıklarının yer aldığını kabul etmek sosyal hizmetin koruyucu önleyici fonksiyonunu yerine getirebilmek için önemli bir adımdır.

Sosyokültürel yapıda çocuğun terbiye edilme ödevinin genellikle anneler tarafından üstlenildiği ve bu terbiyenin bir anne performans çıktısı gibi ele alındığı gerçektir. Çocuğun bakımı, eğitimi, disipline edilmesi ve toplumsallaştırılmasında asli sorumlu olarak görülen annenin, bu görevlerin yerine getirilmesi yolunda, annelik şiddetini meşrulaştırması bu çalışmada irdelenmiştir. Sonuç olarak, çocuğun sosyokültürel yapıda onaylanan bir birey olması için anneler arasında şiddetin "bir araç" kabul edildiği ve meşrulaştırıldığı bulunmuştur. Ayrıca bu çalışmada annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile anne yaşı, eğitim düzeyi ve çocuk sayılarının ilişkili olduğu bulunmuştur. Annelerin annelik şiddetini meşrulaştırma düzeyleri ile yaş ve eğitimleri arasında negatif çocuk sayıları ile pozitif yönlü bir ilişki vardır. Buna göre daha genç, eğitimsiz ve çok çocuklu anneler annelik şiddetini daha yüksek düzeyde çocuk terbiyesinde meşru bir yöntem olarak değerlendirmektedir. Bu bulgu sosyal hizmetin koruyucu önleyicilik fonksiyonu kapsamında bu anneler ile yapılan çalışmaların önemini artırmaktadır. Bu grupta yer alan anneler ile anne şiddeti gibi önemli bir alanda yapılacak çalışmalar sorunun meydana getireceği yıkıcı etkiden çocuğun korunmasına hizmet edeceği için oldukça kıymetli görünmektedir.

KAYNAKÇA

Badinter, E. (1992). *Annelik sevgisi: 17. Yüzyıldan günümüze bir duygunun tarihi*. (K. Çelik, Çev.). İstanbul: AFA Yayınları.

Badinter, E. (2015). *Kadınlık mı annelik mi* (2. baskı). (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Beauvoir, S. D. (2010). *Kadın. "İkinci Cins": Evlilik çağı* (8. Basım). (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.

Beylikdüzü Belediyesi (2018). Beylikdüzü'nün mekânsal gelişimi. 20 Nisan 2018, <http://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/468>

Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley Los Angeles London: University of California Press.

Donath, O. (2018). *Abartılmış annelik bastırılmış kadınlık* (B. Yalçın Baştımur, Çev.). İstanbul: Destek Yayınları.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal hizmet uzmanları derneği

Featherstone, B. (1999). Taking mothering seriously: The implications for child protection. *Child and family social work*, 4, 43-53.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). "2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması". Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Malinowski, B. (2016). *Bilimsel bir kültür teorisi* (D. Uludağ, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Mavili Aktaş, A. (2014). *Aile içi şiddet* (2. Baskı). Ankara: Elma Yayınevi.

Miller, T. (2010). *Annelik duygusu: Mitler ve deneyimler* (G. Tunçer, Ç.). İstanbul: İletişim.

Nicolson, P. (1993). Motherhood and women's lives. D. Richardson ve V. Robinson (Ed.). *Introducing women's studies* içinde (s. 201-224). London: Macmillan.

O' Reilly, A. ve Ruddick, S. (2006). A conversation about maternal thinking. 10 Mayıs 2018, <https://sararuddick.files.wordpress.com/2011/09/maternal-thinking-chapter.pdf>

Parker, R. (1997). The production and purposes of maternal ambivalence. W. Hollway ve B. Featherstone (Ed.). *Mothering and ambivalence* içinde (s. 17-37). London: Routledge.

Rich, A. (1995). *Of women born: Motherhood as experience and institution*. New York: W. Norton & Company.

Ruddick, S. (1980). Maternal thinking. *Feminist studies*, 6(2), 342-367.

Smart, C. (1996). Deconstructing motherhood. E. B. Silva (Ed.). *Good enough mothering? Feminist perspectives on lone mothering* içinde (s. 37-57). London and New York: Routledge.

Smart, C. (2006). Motherhood/Mothers. B.S. Turner (Ed.). *Sociology* içinde (s. 405-406). Cambridge: Cambridge University Press.

Soysal, D. (2016). *Beauvoir dersleri: Evli kadın ve anne üzerine bir deneme*. İstanbul: Belge Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018a). Beylikdüzü işgücüne katılım düzeyi. 23 Temmuz 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018b). Beylikdüzü eğitim düzeyi. 23 Temmuz 2018, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?ust_id=105&vt_id=9

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018c). Beylikdüzü hiç evlenmemiş kadın sayısı. 23 Temmuz 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ÖNERİSİ

Ezgi Yaman¹

GİRİŞ

Çocukluk dönemi, ilgi, korunma ve bakım gerektiren gelişim sürecinin devam ettiği, bir yaşam dönemi olup bireyin yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Bireyin yaşamına yön verecek olan en temel değerlerin, tutum ve davranışların kazanıldığı bir dönemdir. Çocukların bu dönemde, gelişimlerine engel olabilecek kötü koşullardan zarar görmemeleri; bu dönemi oynayarak, eğlenerek ve eğitimlerine ara vermeyerek geçirmeleri, gelecekte sağlıklı birer yetişkin birey olabilmeleri açısından en önemli hususlardır.

Çocukların gelişim düzeylerini olumsuz etkileyen ve geleceğe hazırlanmalarının önünde yer alan en ciddi sorunlardan birisi çocuk işçiliğidir. Çocuk işçiliği, fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları olan ve bu boyutlarda çocuğun istismarına yol açan önemli bir sosyal sorundur. Bu sorun, dünyada çocuk hakları çerçevesinde önemli bir hak ihlali olarak görülmekte ve bu soruna yönelik küresel çözüm önerileri ve mücadele stratejileri geliştirilmektedir.

Kuşkusuz ki, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin yapısal özellikleri, çocuk emeği kullanımını ve bundan kaynaklanan sorunları gelişmiş ülkelere göre daha ciddi boyutlara ulaştırmaktadır. Öte yandan yine aynı yapısal özellikler sorunun çözümünü güçleştirmektedir. Bu çalışmanın amacı, çocuk işçiliği ile mücadelede uluslararası strateji ve politikaları incelemek ve Türkiye’de çocuk işçiliği sorununa çözüm önerileri getirmektir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE ÇALIŞAN ÇOCUK KAVRAMI

Çocuk işçiliği kavramına bakış açısı farklı sosyal yapıya ve gelişmişlik düzeyine sahip toplumlarda, ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içinde bölgelere göre

¹ Araş. Gör., Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

farklılıklar göstermektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 1. maddesi, 18 yaşından küçük herkesi çocuk olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun yaptığı tanıma göre çocuk işgücü; çocukların çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakıcı ve onların fiziksel, zihinsel ve mental gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesidir.

ILO, 15-24 yaş grubunu genç kabul ederken, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak ya da yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları "çocuk işçi" veya "çalışan çocuklar" olarak adlandırmaktadır (ILO, 1973).

ILO'nun yaptığı bu ayırım 4857 sayılı İş Kanunumuzda da kabul edilmiştir. Yani 15 yaşından küçük olanlar çocuk işçi, 15-18 yaş arasında çalışanlar ise genç işçi olarak kabul edilmektedirler (Urhanoglu, 2012:205).

Sosyo-ekonomik durumlarına göre para kazanmak veya geleceklerine yön verecek şekilde meslek sahibi olabilmek amacıyla meslek sahipleri ve ustaların yanında, sanayi sektörü veya tarım sektöründe üretime katkısı olan on sekiz ve daha küçük yaşlardaki bireyler "çalışan çocuk" olarak tanımlanmaktadır (Tor, 2010).

Bir başka ifadeyle "Çocuk işçi, sosyo-ekonomik konumları gereği esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi işkolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddi kazanç elde etmek ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan ve 18 ve daha küçük yaştaki kimselerdir." (TİSK, 2010).

Çocuk işçi ya da çalışan çocuk kavramının tanımı yapılırken devletler ve kültürler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Başka bir deyişle çocuk işçiliği 18 yaşından küçük çocukların psikolojik ve bedensel gelişimine olumsuz etki yapan ve eğitimlerinden geri kalmalarına neden olan, çocukların istismarına imkân sağlayan bir çalıştırma biçimi şeklinde de anlatılabilir (ÇSGB, 2007:9).

Ennew, Myers ve Plateau'a (2005: 27) göre çocuk işçiliği kavramının içinde şu bileşenler mevcuttur:

- ücretli istihdam,
- çocuk emeğini sömüren çalışma,
- ulusal ve uluslararası standartları ve kanunları ihlal eden çalışma,

- çocuklara zarar veren çalışma,
- ücretli işler,
- çocukların ekonomik katılımı,
- çocukların tam zamanlı çalışması,
- okula devamı engelleyen çalışmalar.

Çocuk işçiliğinin başlıca nedenleri: yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim imkânlarının yetersizliği, işsizlik, işverenlerin çocuk işgücüne talebi, mevzuatın yetersizliği ve etkin uygulanmamasıdır. Bu sebeplerin her biri bir diğerinin hem sebebi hem de sonucu olabilmekte, böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin ana nedenlerini ve birbirleriyle ilişkilerini dikkate alarak bunları bir bütün içerisinde değerlendirmek gerekmektedir (ÇSGB, 2018).

Bunların yanı sıra, çocuk işçilerin büyük çoğunluğunun kayıt dışı çalıştırılmaları, hak aramayı bilmemeleri, işten çıkarılmalarının kolay olması, ucuz işgücü olarak kabul edilmeleri de işverenler tarafından çocuk emeği talebinin sebeplerindendir. Türkiye'nin kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan başlıca nedenlerden biri, kırdan kente hızlı göç olgusudur. Aileler tarımsal işlerin güçlüklerinden kurtularak kentlere, çoğu kez olmayan ekonomik fırsatlar için göç etmektedirler. Geldikleri kentlerde yoksulluğa gömülen aileler, gelir için çocuklarını çalıştırmakta ya da tamamen kendi hallerine bırakmaktadırlar. Türkiye'de zorunlu eğitim süresinin kısa olması ve yeterli olmaması, eğitim imkânlarının hakkaniyetli bir şekilde dağılmaması ve zorunlu eğitimden sonraki sürecin, eğitimin uzun ve giderlerinin çok olması aile için çocuğu çalıştırmaya yönlendiren nedenlerdendir (Kumaş, 1993:47).

Çocuk işçiliğinin bir diğer önemli nedeni, geleneksel bakış açısı ve toplumsal değerlerdir. Toplumda çocukların, çalışma hayatına atılarak ıslah ve terbiye olabileceği, bir çocuğun var oluşu nedeninin ailesinin geçimine katkı sağlamak ve/veya ailesini geçindirmek olduğu anlayışı, çocuk istihdamının artmasına yol açmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının çalışmadan, hayatın zorluğunu öğrenmeden hayatın içinde yer alamayacaklarını öngörmektedir (Karaman ve Özçalık, 2007).

Kırsal kültürde çocuklar, yetişkin rolünü çok erken yaşlarda üstlenmektedir. Kız çocukları, anne tarlada çalıştığı için ev işlerini ve kardeşlerinin bakımını üstlenirken, erkek çocuklar hayvanların otlatılması, tarlada yetişkinlere

yardım gibi işleri yapmaktadır. Çocuk, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, toplum da bu yapıyı normal karşılamakta ve kültürel bir değer olarak benimsemektedir (Şişman, 2004:5).

Enformel sektörde çalışan çocuklar kayıtsız, sigortasız ve sendikasız çalışmaktadır. Çalışma ortamları genellikle işçi sağlığı ve iş güvenliği için uluslararası kabul edilen normlara uygun değildir. Enformel sektör de az sermaye ve yoğun emek ile üretimin yapılması ve nitelikli işgücüne fazla gereksinim olmadan kurumsallaşmamış üretim ve çalışma ilişkilerini ifade etmektedir. Enformel sektör özelliklerinden ötürü sektöre giriş kolaydır. Formel sektörün dışında kalan işgücü, özellikle çocuk işgücü enformel sektöre kolayca girebilmektedir (Karabulut, 1996:22).

Çocukların fiziksel özelliklerinden kaynaklanan bazı becerileri çocuk işgücü talebini doğuran farklı bir sebeptir. El yapımı süs eşyaları, el yapımı geleneksel dokuma ve örgü ürünleri üretiminde çocukların daha başarılı olmaları nedeniyle bu sektörler tarafından çocuk işçi tercih edilmektedir. Özellikle bu sektörler çoğunlukla ev ve atölye tipi üretim yapmaktadır. Ayrıca işgücü maliyetlerindeki yükseklik, çocukların ucuz ve uysal işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin çocuk istihdamının sakıncaları konusunda yeterli bilince sahip olmaması, işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerinin temel sebepleri arasında sayılabilir (Kulaksız,2014:118).

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ ÖNLEYİCİ YASAL DÜZENLEMELER

Çocuk işçiliğini engellemek adına yapılan uluslararası düzenlemeler şu şekildedir:

Tablo 1: Uluslararası düzenlemeler

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

BM Çocuk Hakları Bildirgesi (Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Birliği Düzenlemeleri

ILO Anayasası

İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi

En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı ILO Acil Eylem Sözleşmesi

Çocuk işçiliğini engellemek adına yapılan ulusal yasal düzenlemeler şu şekildedir:

Tablo 2: Ulusal mevzuat

TC Anayasası
4857 Sayılı İş Kanunu
6098 Sayılı Borçlar Kanunu
1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu
222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu
5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ

Ülkemiz, çocuk işçiliğinin ülkenin geleceği olan çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişmesinin önünde bir engel teşkil ettiğine inanarak çocuk işçiliğini önlenmesi gereken bir sosyal problem olarak kabul etmiş ve ülkedeki ekonomik ve sosyal şartlar ile çalışan çocuklar ile ailelerinin içinde bulunduğu ekonomik kısıtlılıkları dikkate alarak, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin çocukları olumsuz etkilemesini de önlemek üzere önceliği en kötü şartlardaki çocuk işçiliğine vererek bu faaliyetleri belirli bir süreç içerisinde yürütmeyi amaçlamıştır.

Bu kapsamda, ülkemizde hazırlanan temel politika belgeleri ile pek çok stratejide çocuk işçiliği ile mücadele hususuna yer verilmiştir. Öncelikli olarak, uygulanacak olan On Birinci Kalkınma Planında sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi temel hedefler arasında yer almıştır.

Ayrıca, ÇSGB koordinasyonundaki 2014-2023 yıllarını kapsayan Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında çocuk işçiliğinin, öncelikle en kötü biçimleri (sokakta, sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında mevsimlik gezici geçici tarım işleri) olmak üzere sonlandırılması hedeflenmiştir. Strateji kapsamında, 2023 yılında özellikle sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda gerçekleşen çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri tamamen ortadan kaldırılacak, diğer alanlarda çocuk işçiliği ise % 2'nin altına düşürülecektir (ÇSGB, 2014).

Bir diğere önemli belge 2013-2017 yılları kapsamında uygulamak üzere hazırlanmış olan Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'dır. Söz konusu Strateji kapsamında, çocuk işçiliğinin önlenmesi ve çalışan çocukların haklarının korunması temel hedef olarak belirlenmiştir (ASPB, 2013). Ancak bu planın uygulama sonuçları paylaşılmamış ve 2017 yılından sonra yenilenmemiştir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, bahse konu ulusal politika ve hedeflere de uygun olarak çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi ve detayları programda verilen geniş kapsamlı tedbirlerle başta en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin yedi yıllık bir zaman periyodu (ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sosyal taraflar ve uluslararası kuruluşların görüşleri doğrultusunda 2017-2023 dönemi) içinde önlenmesini temel hedef olarak almaktadır (ÇSGB, 2017).

Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde göç dalgasının başladığı 2011 yılından bu yana büyük bir çoğunluğu kadınlar ve çocuklardan oluşan pek çok mülteci ülkemize göç etmiştir. "Geçici Koruma Statüsü" tanınan bu mültecilerin çocukları da bahse konu çocuk işçiliği riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Yabancı çocuk işçiliği sorunu ile göçmenlerin çalışma hayatına girmelerini, kendilerini geçindirmelerini ve çocuklarının eğitime yönlendirilmesini sağlayacak mekanizmalar yoluyla mücadele edilmektedir. 2017-2023 dönemini kapsayan "Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı" nda yer alan tüm politika ve tedbirlerden hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocukların yararlanması hedeflenmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin mevzuatın gözden geçirilerek gerekliliği halinde yeni mevzuat düzenlemelerinin yapılması ile mevcut mevzuatın uygulanması ve uygulamanın denetlenmesi hususları çocuk işçiliği ile mücadelenin sağlam bir yasal zemine oturtulması açısından büyük önem arz etmektedir.

Çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında görev yapan mevcut kurumların kapasitelerinin artırılmasının yanı sıra, başta en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak yeni kurumsal yapıların oluşturulmasına da gereksinim bulunmaktadır. Ulusal Program çerçevesinde, kamu ve özel kurum ve kuruluşların çocuk işçiliğiyle sistematik ve sürdürülebilir bir şekilde mücadele edebilmelerini sağlayacak yapıya kavuşturulmaları esastır. Bu çerçevede öncelikli stratejiler, yeni

mekanizmalar oluşturulması ile mevcut mekanizma ve kurumların verimlilik ve etkinliklerini artırılması, başarılı kurumsal yapı modellerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve ulusal veri tabanının zenginleştirilmesidir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla, toplumsal duyarlılığın artırılması büyük önem arz etmektedir. Toplumun özellikle çocuk işçiliğinin nedenleri, çocuklar üzerindeki etkileri, alınacak önlemler ve yürütülmekte olan faaliyetler konularında duyarlılıkları artırılarak yürütülecek faaliyetlere desteklerinin sağlanması ve faaliyetlerin konuyla ilgili deneyimli kişi ve kuruluşların gözetim ve yönlendirmesi altında yürütülmesi gerekmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesinde sosyal tarafların ve toplumun katılımının sağlanması, yürütülen ve yürütülecek faaliyetlerin amaçlanan sonuçlara ulaşabilmesi için mutlak gerekli faktörlerdendir.

Eğitim, çocuk işçiliğini önlemede en etkili çözüm kaynaklarının başında yer almaktadır. Çocukların çalışma yaşamından alınması ancak çekici alternatiflerinin oluşturulması ile mümkün görülmektedir. Bu alternatif ise çocukların yoksulluğu giderici bir strateji ile bütünleştirilmiş bir program dâhilinde örgün veya yaygın eğitim kurumlarına yönlendirilmesidir. Çıraklık ve mesleki eğitim resmi eğitim sisteminin dışında kalmış çocuklar için oldukça çekici bir alternatif oluşturmaktadır.

Özellikle yoksul ailelerin, uzun süreli eğitimin maliyetini üstlenemeyecekleri ve ülke sanayisinin ara eleman ihtiyacı dikkate alınarak, mesleki ve teknik eğitimi özendirici tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, çalışan çocukların ve çalışma yaşamından çekilen çocukların gerek okul hayatına, gerekse kendi yaşlıları ile iletişim kurmalarına ve yeni yaşantılarına uyum sağlayabilmeleri için rehabilite edilmeleri söz konusu çocukların gelecek yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri adına önemli olan bir husustur. Çalışma yaşamında çocuklar çeşitli sağlık ve güvenlik risklerine maruz kalmaktadırlar.

Halen çalışma yaşamında bulunan ve Ulusal Program dâhilinde belirli bir süreç içerisinde çalışma yaşamından çekilmesi öngörülen çocukların bu süre zarfında öncelikle sağlık ve güvenliklerinin sağlanmasının ön tedbir olarak alınması gerekmektedir.

Yine çalışma yaşamından alınmakla birlikte, çalıştığı süre zarfında sağlık bakımından olumsuz etkilenmiş olan çocukların da gerekli tedavilerinin ve sağlık kontrollerinin yapılması, yaşamlarının ileriki dönemlerinde sağlıklı

bir yaşam sürebilmeleri ve eğitime devamlarına engel teşkil edici olumsuz sağlık risklerine maruz kalmamaları için gereklidir.

Yoksulluk, çocuk işçiliğinin en önemli nedeni olmaya devam etmektedir. Bu nedenle de çocuk işçiliğini önlemek amacıyla öncelikle ele alınması gereken ekonomik ve sosyal bir sorundur. Özellikle ailelerin, ekonomik açıdan güçlendirilmesi çocuk işçiliğini önlemede son derece önemli bir unsurdur. Bu nedenle daha çok aile bireyinin istihdam edilmesine olanak sağlayacak projelerin uygulamaya konulması ve çocuklarının çalışması riski bulunan ailelere gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklerde ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması gerekmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümünü kapsayamaması önemli bir yapısal sorundur. Sosyal güvenlik ağının tüm toplumu kapsamaması, ailelerin çocukların istihdamına yönelmelerine yol açmakta ve çocuk işçiliğini artırmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal güvenlik yelpazesinin genişletilmesi, sosyal güvenliğin yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araç olarak kullanılması ve sağlık hizmetlerinin toplumun tüm kesimlerine etkin ve kaliteli bir biçimde ulaştırılması esastır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi Resmi İnternet Sitesi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, www.mevzuat.gov.tr

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü (2017). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf

ÇSGB (2006). *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi*. Ankara.

ÇSGB (2014). Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023. <http://www.uis.gov.tr/media/1437/uis2014-2023.pdf>

Ennew, J., Myers, W. E., & Plateau, D. P. (2005). Defining Child Labor as if Human Rights Really Matter, pp., 27–54 in Child Labor and Human Rights Weston, Burns H.(ed.) Child Labor and Human Rights: Making Children Matter. Boulder, CO: Lynne Rienner. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01443330910947480/full/html>

Günöz, M. (2007). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, *Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Hagemann, Frank ve Diğerleri (2006). *Global Child Labour Trends 2000 to 2004*. ILO, Geneva.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, <http://www.goc.gov.tr>

Kahramanoğlu, E. (1996). *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, , s.11.

Şimşek, Z., Koruk, İ. (2009). Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri; Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği. *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı:105, s. 7.

TİSK, (2010). Genel Kurul Çalışma Raporu. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, https://www.tisk.org.tr/yayin/24_genel-kurul-raporu-2010.pdf

Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutları. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(2), 25-42.

TUNÇCAN, N. (2000). Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 43-44.

Türkiye İstatistik Kurumu Resmi İnternet Sayfası. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, <http://www.tuik.gov.tr>

Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Ofisi Resmi İnternet Sitesi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm

UNICEF (2014). Child Labour and UNICEF in Action: Children at Centre. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, https://www.unicef.org/protection/files/Child_Labour_and_UNICEF_in_Action.pdf

UNICEF Türkiye (2019). Child Labour Index. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019, http://www.unicef.org/protection/index_childlabour.html

Urhanoğlu, C. İ. (2012). 4857 Sayılı İş Kanununa Göre Çocuk ve Gençlerin İş Sözleşmesi Ehliyetlerinin Sınırlandırılmasına Yönelik Düzenlemeler. *TBB Dergisi*, 98(2012), 203-230.

GÖÇ ROTALARINDA ÇOCUK TİCARETİYLE ULUSLARARASI MÜCADELE

Ezgi Yaman¹

GİRİŞ

Refakatsiz çocuklar, göç rotası boyunca insan ticareti mağduru olma riski en yüksek olan nüfus grubudur. Çocuklar, bir kurum bakımına yerleştirilse dahi insan tacirlerinin tesiste veya çevresinde faaliyet göstermelerine olanak tanıyan tesislerde insan ticareti riski altındadır. Bu nedenle göç alanında çalışırken, yalnızca ihtiyaçlara odaklanmak yerine, tüm çocukları göz önüne alarak evrensel hakları ve ihtiyaçları temelinde bir risk değerlendirmesi yapılması gerekmektedir. Tüm çocukların savunmasız ve korunmaya ihtiyacı olduğunu göz önünde bulundurarak ticari cinsel sömürü konusundaki riskleri değerlendirilmelidir (Estes ve Diğ., 2005). Bu çalışmanın amacı, refakatsiz çocukların göç rotası boyunca karşılaşılabileceği insan ticareti risklerinin değerlendirilmesi ve kapsayıcı bir mücadele için çocuk odaklı yaklaşım çerçevesinde politika önerileri sunmaktır.

Çocuk ticareti literatüründe en güncel haliyle kabul edilen tanımlar şu şekildedir (ECPAT International ve ECPAT Luxembourg, 2016):

- **Cinsel sömürü** (*sexual exploitation*): Kişinin rızası dışında cinsel ilişki kurma, para için fuhuş ve pornografiye yönelme.
- **Çocuk yaşta evlilik/erken yaşta zorla evlilik** (*child marriage / early and forced marriage*): Hem kız hem de erkek çocuklar için 17 yaştan erken evlilikler.
- **Cinsel istismar**: Çocuğun bir yetişkin ya da kendisinden büyük bir çocuk tarafından anlamadığı ve / veya kabul etmediği, gelişimsel olarak hazır olmadığı ve karşı tarafın cinsel tatmini için kullanılması durumudur.

¹ Arş.Gör., Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

- **Çocuk ticareti** (*commercial abuse of the child*): Çocukların kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması.

İnsan ticareti tanımından hareketle çocuk ticareti

İnsan ticareti, son derece ciddi bir insan hakları ihlalidir. İnsan ticareti, hiçbir ülkenin bağımsızlık kazanmadığı küresel bir fenomendir. İnsan ticareti, modern kölelik olarak da tanımlanmaktadır. Modern kölelik mağdurları, dünyanın her bölgesinde sömürülmekte, reel dünyada endüstride, hizmet sektöründe, tarımda ve internet sayfalarında emek sömürüsü veya cinsel sömürü için hizmete zorlanmaktadır (US Department of State, 2019).

Uluslararası Çalışma Örgütü yaklaşık 40,3 milyon insanın modern köleliğe (insan ticareti) maruz kaldığını tahmin ediyor. 20,9 milyon insan zorunlu çalışma kurbanıdır. Ev işleri, inşaat veya tarım gibi özel sektörde 16 milyon insan zorla sömürülmektedir. 15.4 milyon erken yaşta ve zorla evliliklere, 4.8 milyon insan cinsel sömürüye, 5.5 milyon çocuk, cinsel sömürü veya zorla çalıştırma sömürüsüne maruz kalmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları, ticari seks endüstrisindeki mağdurların % 99'unu ve diğer sektörlerin % 58'ini oluşturan zorunlu çalışmalardan orantısız bir şekilde etkilenmektedir (ILO, 2017).

İNSAN TİCARETİYLE İLGİLİ ULUSLARARASI YASAL DÜZENLEMELER

İnsan ticareti suçu, çoğu zaman sınır aşan bir suç niteliğindedir. Bu yüzden insan ticareti ile mücadelenin başarılı olması için ülkelerin ortak kararlar almaları ve birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla, insan ticareti tüm dünyadaki ülkeleri ilgilendiren küresel bir suçtur ve devletler bu suç ile mücadele etmekle yükümlüdür.

Bu çerçevede 20. Yüzyıldan itibaren, kölelik, zorla çalıştırma, zorla fuhuş ve insan ticaretinin engellenmesini konu alan uluslararası sözleşmeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bunlar arasında,

- Beyaz Kadın Ticaretinin Zecren Men'ine Dair Milletlerarası Sözleşme (1910),
- Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men ve Zecrine Dair Beynelmillel Cenevre Mukavelesi (1921),

- Reşit Kadın Ticaretinin Men'ine Dair Beynelmillel Cenevre Mukavelesi (1933),
- İnsan Ticaretinin ve Başkasının Fuhşunu Sömürmenin İlgası Hakkında Sözleşme'yi (1949) saymak mümkündür.

21. yüzyıla gelindiğinde İnsan ticareti suçuna ilişkin daha kapsamlı ve bütüncül bir perspektif kazanılmıştır. Suçun doğası ve mücadele yöntemlerinin ne olması gerektiğine dair bilgi artmıştır. Bu çerçevede insan ticaretiyle etkin bir mücadele için yeni uluslararası sözleşmeler hazırlanmıştır. Bunlar arasında ,

- Sınır Aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi (BM, 2000),
- Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Ek olarak hazırlanmış olan –“İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (2000) kısa adıyla “Palermo Protokolü”
- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'ni (2000) saymak mümkündür.

Palermo Protokolü

Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek olarak hazırlanmış olan – “İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (2000) kısa adıyla “Palermo Protokolü” olarak bilinmektedir. Bu protokol, insan ticareti ile mücadele alanında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, Palermo Protokolü'nün insan ticaretini kapsamlı olarak tanımlayan ve yasal olarak da bağlayıcılığı olan ilk uluslararası metin olmasıdır. Palermo Protokolü insan ticaretine karşı uluslararası eylemin temellerini atmıştır. Bu sözleşmeyi onaylayan ülkelerin, insan ticaretini kendi yasalarında da bir suç olarak tanımlamaları ve bununla mücadele etmeleri gerekmektedir. Protokolün amacı kadın ve çocuklara özel önem vererek suçu önlemek, suçun mağdurlarına yönelik koruma ve destek hizmetlerinin sunumunda insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamaktır.

Taraf devletler STK'larla iş birliği kurarak mağdurların fiziksel, sosyal ve psikolojik iyileşmelerini sağlamak, barınma, yasal danışmanlık, tıbbi ve maddi yardım, çalışma, eğitim olanaklarını sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Palermo Protokolü'nde İnsan Ticareti Tanımı

(a) "İnsan ticareti", kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir;

(b) İnsan ticaretinin (a) bendinde belirtilen yöntemlerden herhangi biriyle yapılmış olması halinde, mağdurun bu istismara razı olup olmaması durumu değiştirmeyecektir;

(c) Bu maddenin (a) bendinde öngörülen yöntemlerden herhangi birini içermese bile, çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması "insan ticareti" olarak kabul edilecektir;

(d) On sekiz yaşının altındaki herkes "çocuk" kabul edilecektir." (Madde 3)

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi

1990'ların ortalarından buyana insan ticareti ile mücadele Avrupa ülkelerinin üzerinde durduğu bir alandır. Bu sürecin son dönemdeki çıktılarında biri de Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'dir. Sözleşme 2005 yılında ülkelerin onayına sunulmuştur. Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni önceki uluslararası metinlerden ayıran bir özellik, insan ticareti sürecine mağdur odaklı yaklaşmasıdır.

Mağdur haklarına vurgu yapan metin, Sözleşmeye taraf olan devletlerin mağdurların fiziksel, psikolojik ve sosyal iyileşmeleri için yasal ve diğer destekleri sunması gerektiğinin altını çizer, mağdur haklarına en geniş yer veren sözleşmedir.

İNSAN TİCARETİYLE İLGİLİ ULUSAL YASAL DÜZENLEMELER

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 80. maddesinde insan ticareti tanımı yapılarak, bu suç için 8 yıldan 12 yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası getirilmiştir. Söz konusu madde ayrıca, insan ticareti suçundan dolayı tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine hükmolunmasını öngörmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 80. maddesinde 19 Aralık 2006 tarihinde yapılan değişiklikle insan ticareti tanımına "fuhuş yaptırmak" da eklenmiştir. Böylelikle, Ceza Kanunumuzdaki "insan ticareti" suçu, BM Palermo Sözleşmesi ve insan ticaretiyle mücadele konusundaki ekli Protokolüne tam uyumlu hale getirilmiştir.

Ayrıca, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, insan ticareti mağdurları ve insan ticareti alanında yeni bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu çerçevede, insan ticareti mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan yabancılara, yaşadıklarının etkisinden kurtulabilmeleri amacıyla valiliklerce otuz gün süreli ikamet izni verilmesi; bu iznin üç yılı geçmemek kaydıyla en fazla altışar aylık sürelerle uzatılabilmesi (Madde 48); mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurlarının sınır dışı edilmemeleri (Madde 55) öngörülmüştür.

İnsan ticareti suçunun önlenmesi, insan ticaretiyle mücadele, insan hakları kapsamında Türk vatandaşı ve yabancı ayrımı gözetilmeksizin insan ticareti mağdurlarının korunması, yabancı mağdura ikamet izni verilmesi ve mağdurlara sunulacak destek hizmetlerine ilişkin usul ve esasları belirleyen İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkındaki Yönetmelik 17 Mart 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İnsan Ticareti Suçu TCK m.80

"(1) Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçırın, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk

eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adlî para cezası verilir.”

(2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suç oluşturana fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir.

(3) Onsekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hallerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.

(4) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

Bu unsur yönünden 80 inci maddede yer alan tanım dikkate alınmalıdır. Somut olayda;

- Araç fiiller
- Asıl fiiller/ Suç eylemi
- Failin maksadı/ Amaç fiiller göz önünde tutulmalıdır.

Sınır aşan insan ticaret sürecinde çok sık kullanılan tanımlar arasında süreçte yer alan ülkelerin suçun oluşmasına göre isimlendirilmesi vardır. Aşağıdaki tanımları insan ticareti konuşulurken çok sık duyabilirsiniz. Hedef ülke : İnsan ticaretine maruz kalan bir kişinin nihai varış ülkesi Kaynak ülke : İnsan ticaretine maruz kalan bir kişinin geldiği ülke Transit ülke : İnsan ticaretine maruz kalan bir kişinin nihai varış yerine ulaşmak için geçtiği ülke İnsan Ticareti Aşamaları İnsan ticareti bir suç eyleminden ziyade bir suç süreci olarak anlaşılmalıdır. Bir vaka, (genelde) üç unsurun da mevcut olduğu durumda insan ticareti olarak nitelendirilir. Ancak bu belirlenmesi kolay bir konu değildir. Mağdurla ilk temasta unsurların derhal fark edilmesi zordur. Eğer vakada çocuk varsa çocuk kandırılmış, zorlanmış olsa bile bu vaka çocuk ticareti vakasıdır.

Aşağıdaki tabloda, Palermo Protokolü ve TCK 80.md göre insan ticareti suçununun tanımı özetlenmiştir.

Tablo 1. İnsan Ticareti Suçu

SUÇ EYLEMİ NE?	ARAÇ VE YÖNTEMLER NASIL?	AMAÇ/SÖMÜRÜ AMACI NEDEN? NİÇİN?	= İnsan ticareti
Bir yerden bir yere götürmek/ transfer etmek	Kandırma, dolandırma	Cinsel sömürü	
Ülkeye sokmak/ ülke dışına çıkarmak	Tehdit	Zorla çalıştırma/ emek sömürüsü	
Tedarik etmek	Baskı	Hizmet ettirme	
Barındırmak	Güç kullanma/ şiddet/ cebir	Fuhuşa zorlama	
	Nüfuzu kötüye kullanma	Zorla alıkoyma	
	Kişilerin çaresizlik ve umutsuzluklarından yararlanma	Zorla doku ve organların alınması ve nakli	
	Zorla alıkoyma	Ev içi işlerde çalıştırma/kölelik	
	Kaçırma	Zorla dilendirme	
		Satış yapmaya zorlama (mendil, çakmak vb.)	
		Suç sömürüsü-suç işlemeye zorlamak	
		Yasal olmayan evlat edindirme	

Çocukların Ticari ve Çocukların Ticari ve Cinsel Sömürüsünün Farklı Biçimleri

Çocuk ticareti, çocuğun ticari ve cinsel bir obje olarak kabul edilmesi ve çocuk haklarının ihlal edilmesidir. Fiili ödeme veya tazminat yolları içermesi,

çocukların ticari cinsel sömürsünü, çocuğun cinsel istismarından ayıran en temel özelliktir. Bir giyim eşyası vermek, para, yemek, oyun – oyuncaklar, uyuyacak yer, şeker-çikolata vermek, okul veya gezi ücretini ödemek, telefon, lap top vb. hediye etmek gibi (Karlen, 2011).

Çocuk ticareti çok farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan başlıcaları, cinsel amaçlı çocuk turizmi, çocuk pornografisi – çocukların pornografik materyallerde kullanılması ve siber suçlar, cinsel amaçlı çocuk ticareti, çocuk fuhuşu - çocuğun fuhuş amacıyla sömürülmesi, erken yaşta zorla evlilikler ve yasal olmayan evlat edinme biçimleridir (Karlen, 2011).

Cinsel amaçlı çocuk turizmi: Bir yerden bir yere seyahat eden kişilerin seyahat amaçlarını reşit olmayanlarla cinsel eylemlerde bulunmak amacı etrafındageliştirmesiyoluylaçocukların ticari cinsel amaçlı sömürülmeleridir. Bu kişiler, çoğunlukla zengin bir ülkeden daha az gelişmiş bir ülkeye ve ceza yaptırımları daha az olan ülkelere seyahat ederler (ECPAT, 2006). Çoğunlukla turizm açısından popüler bölgeleri tercih ederler.

Çocuk pornografisi – çocuğun pornografik materyallerde kullanılması: Gerçek veya canlandırılmış açık cinsel faaliyetlerinin herhangi bir biçimde temsilinin yapılması ya da çocuğun cinsel organlarının herhangi bir yolla temsilinin yapılmasıdır." Çocuk pornografisi, fotoğraflar, çizimler, kurgusal çocuk görüntüleri gibi herhangi bir temsilden oluşabilir. Materyaller, kısmen giyinik gençlerin pozları olabileceği gibi çok küçük çocukların ağırlaştırılmış tecavüz tasvir fotoğrafları da olabilir. 1990 yıllarında internetin gelişmesi ile başlayan bu istismar türü, giderek artmış ve 2000 li yıllarda en üst seviyeye ulaşmıştır. Küresel çapta toplamda 2000'e yakın çocuğun, çocuk pornografisi materyali olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Karlen, 2011).

Cinsel amaçlı çocuk ticareti: İnsan ticareti, başka bir kişinin kontrolünü elinde tutan bir kişinin rızası olmadan tehdit veya kullanma, güç ya da baskının diğer formları ile, işe alınması, ulaşımda ve transferde kullanılması, barındırılması veya misafir edilmesi, kaçırılması, dolandırılması, aldatılması, gücünün kötüye kullanılması veya savunmasız pozisyonundan faydalanılması, ödeme yapma ya da alma amacıyla sömürü amaçlı kullanılması anlamına gelmektedir. Sömürü, aynı zamanda kişinin fuhuş amaçlı sömürülmesi veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırma veya hizmet sektörleri, kölelik veya köleliğe benzer uygulamaları, kulluk veya organların çalınmasını içerebilir. Çocuk ticareti ise, tüm bunların 18 yaşından küçük bireylere uygulanması hali olarak tanımlanmaktadır

(ECPAT, 2006).

Çocuk fuhuşu - çocuğun fuhuş amacıyla sömürülmesi: Bir çocuğun ücret karşılığı ya da herhangi bir biçimde cinsel faaliyetlerde kullanılmasıdır (ECPAT, 2006).

Erken yaşta zorla evlilikler: Çocuk evlilikleri, 18 yaşından küçük çocukların bir yetişkin ile ya da başka bir çocuk ile evlenmesi durumu olarak tanımlanabilir. Evlilik, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde formüle edildiği gibi, tarafların ücretsiz olarak ve tam iradeleri ile gerçekleşmelidir. Fakat çocuk evliliklerinde çocuğun tam iradesi söz konusu olamayacağı gibi, vakaların pek çoğunda bir baskı unsuru görülmektedir. Çocuk evlilikleri, bir cinsel sömürü ya da ticari cinsel sömürü olarak adlandırılabilir. Evlilik karşılığında aynı ya da nakdi bir takas söz konusu ise bu durum, ticari cinsel sömürü olarak değerlendirilir (ECPAT, 2018).

Yasal olmayan evlat edinme biçimleri: Kimi zaman çocuk ticareti, evlat edinme amaçları ile gerçekleşebilir. İnsan tacirleri kimi zaman hamile kadınları kullanarak bir ülkeden başka bir ülkeye evlat edinme ve ulaşım işlemlerini kolaylaştırabilir, kimi zaman ise doğrudan bir çocuğun ticaretini gerçekleştirebilirler (ECPAT, 2018).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocuk odaklı yaklaşım, yalnızca mağdur çocukları değil tüm çocukların tam iyilik halini göz önünde bulundurur ve yasaların, politikaların ve oluşturulacak programların yine tüm çocuklar üzerindeki etkilerine yoğunlaşır. Bu nedenle kapsayıcı bir müdahale planı için hükümetler; çocuk odaklı yaklaşım prensipleri ile hareket etmeli, yasa, politika ve programları bu doğrultuda geliştirmelidir. Hükümetler, insan ticareti ile mücadelede birincil sorumluluğa sahiptir. Ancak, ulusal hükümetler tek başına başarılı olamazlar. Uluslararası iş birliği bu açıdan insan ticaretiyle mücadelede kritik bir rol oynamaktadır. Uluslararası iş birliği ve ulusal uygulamalar da kimi zaman insan ticaretiyle mücadelede yeterli olmamaktadır. Uluslararası ve ulusal politika ve uygulamalar çoğu zaman yerel düzeye hiç ulaşmamaktadır. Ya da planlanan strateji ve programlar, bölgesel olarak ve bağlamsal olarak spesifiktir ve bölgenin risk ve sorunlarına uymayabilmektedir. Bu nedenle yerel olarak bilgilendirilmiş ve geliştirilmiş stratejiler gereklidir.

Çocuk ticaretiyle etkin bir mücadele için, uzun vadeli ve vakaya özel, kapsamlı bakım ve rehabilitasyon hizmeti; sivil toplum ortaklarının insan ticareti konusunda bilinçli bir şekilde stratejik farkındalık yaratma çabaları; ve iyi planlanmış ve kanıta dayalı önleyici politikaların geliştirilmesi gerekir.

Multidisipliner yaklaşım

İnsan ticaretiyle mücadelede çok paydaşlı ve multidisipliner ortaklıklar çok önemlidir. Ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler arasında dikey olarak, ve kanun uygulayıcıları, hizmet sağlayıcılar ve topluluk içindeki diğer kilit aktörler arasında yatay olarak bir işbirliği bulunmalıdır. Her seviyede sınırların ve kaynakların tespit edilmesi gereklidir. Yaratıcılık ve işbirliği önemlidir.

Görev güçleri, yerel yasa uygulayıcı kurumlar, hizmet sağlayıcılar ve ulusal ve uluslararası düzenleyici otoriteler arasındaki ortaklıkları kolaylaştırdığından, mücadelenin en etkili yoludur. Bu nedenle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı/AGİT'in önerdiği, Ulusal Yönlendirme Mekanizmaları ve Ulusal Görev Güçleri, her ülkede kurulmalı ve aktif çalışması sağlanmalıdır. Bu yapıların, Standart Operasyonel Prosedürleri (SOP) takip ettiklerinden emin olunmalıdır. Mağdur tespiti hakkında farkındalık arttırmaya yönelik eğitimler düzenlemek, etkin bir şekilde mücadele etmek için kapsamlı yapılar ve kuruluşlar mevcut olsa da, mağdurlarla en fazla temas eden meslek elemanlarının, mağdurları nasıl tanımlayacaklarını bilmemeleri veya onlara yardım etmek için yetkilendirilmemiş olmaları durumunda, en iyi yasalar ve politikalar dahi etkisiz olacaktır (OSCE, 2019).

Etkili bir yanıt için izlenecek uygulama süreci ve protokoller geliştirilmelidir. Bireyleri mağdur olarak tanımladıktan sonra, etkili destek sağlamak için, kapsamlı kısa ve uzun süreli bakımın sunulması için protokoller geliştirilmelidir. İdeal olarak, bu protokoller, ilk tespit noktasından sonra, kanun uygulayıcı, sağlık hizmetleri sağlayıcıları, eğitimciler ve diğer paydaşları da sürece dahil eden, mağdurların acil ihtiyaçları, barınma, güvenlik, bakım, psikolojik destek, hukuki danışmanlık gibi mağdurların süreçte ihtiyacı olabilecek tüm hizmet ve prosedürleri içeren, eksiksiz bir başvuruağınaerişebileceklerianlamına gelecektir. Protokollerin vesüreçlerin geliştirilmesine yardımcı olmak için ulusal düzeyde şunlar yapılabilir: İnsan ticaretini önleyici acil yardım hattı kurmak, ve ulusal yönlendirme mekanizmasını kurmak ve finanse etmek, ilgili tüm görevlilerin, uzmanların ve topluluk gruplarının bu kaynakların farkında olmasını sağlamak, kolluk

kuvvetlerinin insan ticareti konusunda farkındalığının geliştirilmesi, hukuki uzmanlaşma, operasyonel koordinasyon için merkezi bir nokta oluşturulması, mağdurların kendi topluluklarına yeniden entegrasyonuna ilişkin uzun vadeli ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması Sürdürülebilir bir müdahale planı geliştirmek, Yerel paydaşlarla yakın işbirliği içinde olmak önemlidir. Mağdur odaklı yaklaşım ve travma bilgilendirilmiş yaklaşımın kullanılması, mağdur koruma ve psiko-sosyal destek alanındaki ümit verici uygulamalara ilişkin bilgilere erişimin sağlanması. İnsan ticaretiyle ilgili araştırmalar yapılması, düzenli veri tutulması gereklidir (US Department of State, 2019).

İnsan ticareti sonrası: sağ kalanlar için geliştirilen ve dayanıklılığı sağlayan başarılı modeller

İnsan ticareti durumunun sona ermesinden sonraki haftalar ve aylarda, kurtulanlar için ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklı destek seviyeleri bulunmaktadır. Bu süre zarfında hayatta kalanlara sağlanan kaynaklar ve hizmetler, hükümetlerin hangi eylemleri gerçekleştirdiğine bağlıdır. Mağdurlara sunulabilecek desteklerden biri, eve dönmeleri için ulaşım masrafları sağlamak ve güvenli bir biçimde dönüşünü sağlamaktır. Başlangıçtaki acil destek hizmetlerine ek olarak uzun vadeli ekonomik ve eğitim fırsatlarına erişimi arttırmaya çalışmalıdır (US Department of State, 2019).

Kaynakların sınırlı olması ve mağdurların hizmetlere erişiminin yetersiz olması önemli bir sorundur. Erişilebilir ve etkin tıbbi ve ruh sağlığı hizmetleri, adli yardım, güvenlik ihtiyacı ve barınma gibi kapsamlı hizmetler, mağdurların iyileşmesini ve başarılı bir şekilde yeni bir hayata başlamasını destekleyebilir. Bu ilk dönemden sonra, ekonomik ve eğitimsel fırsatlar da gereklidir. Bu fırsatlar, yeniden mağduriyeti önleyebilir. Kişinin güçlenmesini sağlar. Mağdurdan-kurtulana/hayatta kalana geçişine yardımcı olabilir. Ek olarak, hizmetler, aile ve toplum desteğini içerdiğinde, kurtulan kişinin, damgalanma ve daha fazla sömürü riskiyle karşı karşıya kalmasını önleyecektir (US Department of State, 2019).

Çocuk ticareti mağdurları için, Kişiyeye özel, orta ve uzun vadeli, toplum temelli, yeniden insan ticareti riskini azaltacak müdahale planları gereklidir. Varış yeri ve mağdurların kendi ülkesi arasındaki hizmet sağlayıcılar arasında yakın koordinasyon ve iş birliği, başarı şansını arttırmaktadır. Ekonomik olarak kendine yeterlilik, duygusal ve sosyal kapasite ve esnekliğinin

gelişimini destekleyen başarılı modelleri örnek almak gereklidir.Yerel topluluklardan destek almak, mağdurların, seçtikleri yeni yaşamı kurma şansını daha da arttırabilir (US Departmnet of State, 2019). Hükümetler, hayatta kalanlar için kalıcı koruma sağlama çabalarını güçlendirmek amacıyla bu modelleri değerlendirmelidir.

KAYNAKÇA

ECPAT International (2019). *ENDING CHILD SEXUAL EXPLOITATION: ECPAT International's Annual Report July 2018 - June 2019*. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.ecpat.org/>

ECPAT International (2018a). *Assessing the Impact of ECPAT's Reporting on Sexual Exploitation of Children to Human Rights Mechanisms in 2017*. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/07/180522-Impact-ECPAT-SEC-reporting-with-HR-mechanisms-Final.pdf>

ECPAT International (2018b). *Technical Report: Towards a Global Indicator on Unidentified Victims in Child Sexual Exploitation Material*. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/02/Technical-Report-TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL.pdf>

ECPAT International (2018c). *ECPAT INTERNATIONAL STRATEGIC FRAMEWORK JULY 2018 – JUNE 2021*. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/07/ECPAT-STRATEGIC-FRAMEWORK-2018-2021-ENGLISH.pdf>

ECPAT Internaitonal ve ECPAT Luxembourg (2016). *Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Bangkok, Tayland. ISBN: 978-92-61-21491-3.

ILO (2017), *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*. Geneva. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf.

Karlen, H. (2011). *ECPAT International Assembly 2011, Global Action, Commitment and Solidarity*. Paris, France. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/Assembly-Report_2011_ENG.pdf

Todres, J. (2010). Moving upstream: the merits of a public health law approach to human trafficking. *NCL Rev.*, 89, 447. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com/&httpsredir=1&article=4477&context=nclr>

US Department of State (2019). *Trafficking in Persons Report 2018*. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/282798.pdf>

UN (2017). *Political Declaration Reaffirming the United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons United Nations Security Council Resolutions on Trafficking in Persons in Conflict (2016-2017)*. Newyork, US. Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019, <https://www.un.org/pga/71/wp-content/uploads/sites/40/2015/08/Revised-Draft-Political-Declaration-on-the-Implementation-of-the-Global-Plan-of-Action-to-Combat-Trafficking-in-Persons.pdf>

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
ÇOCUK HAKLARI KONUSUNDAKİ
TUTUMLARININ İNCELENMESİ VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:
AMASYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Feriha Yılmaz¹
Miraç Burak Gönültaş²

GİRİŞ

Toplumsal kalkınmanın en temel yapı taşlarından birisi çocuklardır. Kendisinden önceki nesillerden gelen her türlü mirası koruyup kendisinden sonraki nesillere bu mirasın aktarımını sağlayacak olan çocuklar, toplumsal kalkınma için de büyük bir öneme sahiptir.

Toplumların sağlam temeller üzerinde gelişimi, toplumun özünü oluşturan çocukların kendilerini güvende hissedecekleri sağlıklı bir ortamda yetişmeleri ve korunmaları ile mümkün olacaktır. Söz konusu ortamın sağlanması amacıyla oluşturulacak çocuk hakları; çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişebilmesini sağlayacak, hukuk kuralları ile güvence altına alınan haklar olacaktır. İnsan haklarından ayrı düşünülemeyecek bir alan olmakla birlikte çocuk hakları; çocukların özel gereksinimleri ve karşılaşmaları olası olan risk faktörlerinden korunmaları amacı ile geliştirilmiştir.

Çocuk hakları, insan hakları arasında önemli bir yer işgal eden, temel nitelik taşıyan haklardır. Söz konusu hakların gözetilmesi ile büyüklere özgü haklar yaşam bulacaktır. İnsan haklarının bundan sonraki kuşaklara daha gelişmiş olarak, çocukların ise değer sahibi bireyler olarak aktarılabilmesi için çocuk haklarının varlığı ve geliştirilmesi esas olmalıdır.

AMAÇ

Çocuk hakları; geçmiş yıllardan beri çocuklara verilen hakları ifade eden bir kavram olarak varlığını korumaktadır. Söz konusu bu haklar ile ilgili edinilen

¹ SHU, Amasya Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Müdürlüğü

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

bilgiler ışığında yola çıkıldığında bu haklara karşı geliştirilen tutumların ve düşüncelerin çeşitli faktörlerden etkilendiği yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını incelemek olarak belirlenmiştir. Bu temel amacın yanı sıra yapılan araştırma ile üniversite öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemek ve çocuk haklarına karşı farkındalık ve bilinç oluşturmak hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu araştırma ile çocuk hakları ile ilgili olası çözüm önerileri sunularak literatüre katkı sağlamak istenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma, nicel araştırma şeklinde gerçekleştirilmiş ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada, veri toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" ile "Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle araştırmacı tarafından hazırlanan katılımcıların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, annelerinin ve babalarının eğitim durumu, ailelerinin gelir düzeyi, okumakta oldukları fakülte, insan hakları - çocuk hakları ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılıp katılmama ve insan hakları - çocuk hakları konulu bir ders alıp almamalarına ilişkin soruların bulunduğu kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla ise daha önce 2006 yılında Yasemin Karaman Kepenekçi tarafından geliştirilen "Çocuk Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği" (ÇHTÖ) kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma evreni Amasya Üniversitesi'nde Eğitim, Sağlık, Teknoloji ve Mimarlık Fakültelerinin tüm bölümlerinde eğitim gören birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileridir. Toplam öğrenci sayısı 4412 olarak belirlenmiştir. Araştırmada 4412 kişilik çalışma evreni içerisinde 444 kişilik bir örneklem seçilmiş, dört fakülte içerisinde tabakalı örnekleme yöntemlerinden orantısız tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak her fakülteden 111 kişiye anket uygulanmıştır. Veriler SPSS 25 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilere ait sosyo demografik verilere frekans analizi uygulanmıştır. Cinsiyete göre ve öğrenim görülen fakültelerde; insan hakları-çocuk hakları ile ilgili bir etkinliğe katılıp katılmama ve ders alıp almama durumları araştırılmıştır. Bu soruların analizinde Ki-kare testi uygulanmıştır. Hipotezlerin test edilme aşamasında Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Sonuçlar $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bölüm betimleyici ve açıklayıcı analiz olmak üzere iki alt bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, ailelerinin gelir ve eğitim düzeyleri ve eğitim gördükleri fakülteler araştırılmış ve bu verileri elde etmek için frekans analizi uygulanmıştır. İkinci bölümde ise SPSS v25 istatistik programı yardımı ile analizler yapılmış ve bu analizler yapılırken Ki-kare, Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testleri kullanılmıştır.

Çalışmanın betimleyici analiz kısmında cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, aylık gelir, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve öğrencilerin öğrenim gördüğü fakülteler ele alınmıştır. Araştırma kapsamında toplam 444 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %50,5'i (n=224) erkek, %49,5'i (n=220) kadınlardan oluşmaktadır. Bu araştırmada 17 yaş ve üzeri üniversite öğrencilerine anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre çalışmaya katılan öğrencilerin %66'sının (n=293) 20-22 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %32,4'ü (n=144) 2 kardeşe, %29,7'si (n=132) 3 kardeşe sahip oldukları da elde edilen bir diğer sosyo-demografik özelliktir. Yapılan çalışma ile öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumları üç kategoride incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %48,2'sinin (n=214) ailesinin gelir düzeyinin 1500tl-3000tl arasında ve %44,4'ünün (n=197) ailesinin gelir düzeyinin ise 3000tl ve üzerinde olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin %34'ünün (n=151) annesinin eğitim düzeyinin ilkökul, %22,7'sinin (n=101) lise ve %11'inin (n=53) üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin %33,1'inin (n=147) babasının eğitim düzeyinin lise, %20,6'sının (n=92) ise üniversite olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %25'i (n=111) eşit şekilde Eğitim, Sağlık Bilimleri, Teknoloji ve Mimarlık Fakültelerinde öğrenim görmektedir. Çalışmanın açıklayıcı analiz kısmında ise araştırmaya katılan bireylerin kendilerine sorulan sorulara verdikleri cevaplar çeşitli testler ile analiz edilmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilerin normal bir şekilde dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre verilerin normal bir dağılıma sahip olmadığı gözlemlenmiştir.

Söz konusu araştırmada çocuk hakları tutumları çeşitli değişkenler ile ilişkilendirilerek ele alınmış ve tutumu etkileyen faktörlerin neler olduğu

elde edilen bulgular sonucunda değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama puanları demografik verilere göre incelendiğinde; kadınların erkeklere göre, 20-22 yaş aralığının diğer yaş aralıklarına göre, Eğitim Fakültesinin diğer fakültelere göre, çocuk hakları ve insan hakları ile ilgili bir etkinliğe katılanların katılmayanlara göre, bu konularda ders alanların almayanlara göre çocuk haklarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında 220 kadın ve 224 erkek olmak üzere toplam 444 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumları cinsiyete göre değerlendirildiğinde iki grup arasında **anlamli farklılık** tespit edilmiştir ($p=0.002$). Kadınların tutumlarının ($1,72\pm0,63$), erkeklere göre ($1,96\pm0,77$) daha **olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır**.

Çalışmanın dikkat çekici bir diğer bulgusu fakülterele göre tutum düzeyinin değişkenliğidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumları öğrenim gördükleri fakülterele göre değerlendirildiğinde fakülteler arasında **anlamli farklılık** tespit edilmiştir ($p=0.000$) ve eğitim fakültesi öğrencilerinin tutumlarının diğer fakültelerde eğitim gören öğrencilere oranla daha olumlu olduğu görülmüştür. Çalışmada öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumları Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Mimarlık Fakültesi arasında karşılaştırıldığında iki fakülte arasında **anlamli bir fark tespit edilmemiştir** ($p=0.858$). Ancak, Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin tutumlarının ($2,16\pm0,95$), Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerine göre ($1,98\pm0,50$) daha **olumsuz olduğu görülmüştür** ($p=0.001$). Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumları Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Teknoloji Fakültesi arasında karşılaştırıldığında; Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin tutumlarının ($1,79\pm0,53$), Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerine göre ($1,98\pm0,50$) anlamli şekilde daha **olumlu olduğu görülmüştür**. ($p=0.001$).

Katılımcıların çocuk haklarına yönelik tutumları insan hakları-çocuk hakları ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma durumuna ilişkin incelendiğinde; katılanlar ile katılmayanlar arasında **anlamli** farklılık tespit edilmiştir ($p=0.000$). Söz konusu araştırmada insan hakları-çocuk hakları ile ilgili bir etkinliğe katılanların çocuk haklarına yönelik tutumlarının katılmayanlara oranla daha olumlu olacağı savunulmuş ve elde edilen sonuçlara göre insan hakları-çocuk hakları ile ilgili etkinliğe katılanların tutumlarının ($1,40\pm0,42$), katılmayanlara oranla ($2,05\pm0,73$) daha **olumlu olduğu görülmüştür**.

Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversite eğitimi süresince insan hakları-çocuk hakları konulu herhangi bir ders alma durumu incelendiğinde; ders

alanlar ile almayanlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=0.000$). Araştırma sonuçlarına göre, insan hakları-çocuk hakları ile ilgili ders alanların tutumlarının ($1,54 \pm 0,47$), almayanlara oranla ($1,89 \pm 0,74$) daha **olumlu** olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Fiziksel, ruhsal ve tam iyilik halinin hakim olduğu sağlıklı toplumların var olabilmesi için, çocuklar ile ilgilenen bütün disiplinlerin belirli sorumlulukları söz konusudur. Çocukların dahil olduğu birimlerin tamamında ve faaliyetlerin her aşamasında çocuk haklarına dair bilgi ve tutumların ileri düzeyde olması ve buna uygun çaba sarf edilmesi çocukların hayatında olumlu değişimlere neden olmaktadır (Yurdakök, 2003).

Yapılan araştırmada, gelecekte sağlık, eğitim, mimarlık ve teknoloji gibi çeşitli meslek disiplinlerin bulunduğu alanlarda yer alacak olan üniversite öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi ve çocuk hakları konusunda bilinç ve farkındalık oluşturabilmek adına olası çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımları ve yaş aralığı incelenmiştir. Buradan yola çıkıldığında çalışmada, örneklemin seçildiği öğrenci gruplarının eğitim aldıkları fakültelere göre birbirlerine yakın oranda cinsiyet dağılımına sahip olduğu görülmektedir. Yaş aralığı ise beklenen öğrenci yaş ortalamasına sahiptir. Aldemir'in (2014) çalışmasında da katılımcıların benzer şekilde cinsiyet oranına ve yaş ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. Araştırmamızın aksine Karaman Kepenekçi ve Baydık'ın (2009) çalışmasında ise; araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin çoğunlukla 19-21 yaş arasında ve kadın olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak çalışmanın sadece öğretmen adayı üniversite öğrencileri ile yapılmış olması ve üniversitelerin eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin daha çok kadın ağırlıklı olması gösterilebilir.

Çocuk haklarına yönelik tutum açısından olumlu sonuçlara sahip olma noktasında eğitim faktörünün önemi bir yer sahip olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmada katılımcıların ebeveynlerinin eğitim durumları değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmada katılımcıların annelerinin daha çok ilköğretim, babalarının ise lise mezunu oldukları görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, bireylerin araştırma ve öğrenme isteklerinin arttığı bilinmektedir. Bu açıdan çocuk haklarına dair güncel bilgilere eğitim düzeyi yüksek bireylerin daha fazla sahip olacağı düşünülmektedir. Araştırmada

Eğitim, Sağlık Bilimleri, Teknoloji ve Mimarlık Fakültelerinde ğrenim gören öğrenciler eşit şekilde çalışmaya dahil edilmiştir. Yapılan alışmada Mimarlık Fakültesinde eğitim gören öğrencilere yer verilmesinin nedeni, bu öğrencilerin mezun olduktan sonra geleceğin bireysel ve ortak yaşam alanları üzerinde etkilerinin çok olmasıdır. Çocukların her alanda yüksek yararı dşnldğnde güvenli ocuk alanlarının oluşturulması, engelli çocuklara yönelik tasarımların yapılması, ocuk dostu ortamların varlığı ve buna yönelik ergonominin tasarımı açısından mimarların çocuklara karşı duyarlı olması önemli bir husustur. Bu nedenle gerekli bilgi ve tutumun öğrencilik döneminde kazandırılmasının, sonraki dönemlerde beklenen faydanın elde edilmesi için önemli olacağı düşünülmektedir. Teknoloji Fakültesinde ğrenim gören öğrencilerin çalışmada yer alması ise, bilgi ve teknoloji çağında dünyaya gelen çocuklarımızın her türlü elektronik, yazılımsal ve donanımsal mekanizmadan olumlu ve olumsuz olarak etkileniyor olmaları ile açıklanmakta ve bu teknoloji çağına yön verecek olan niversite ğrencilerinin söz konusu alanda olumlu bir tutuma sahip olmalarının önem arz ettiği belirtilmiştir.

Söz konusu alışma Eğitim, Sağlık Bilimleri, Mimarlık ve Teknoloji Fakültelerinde eğitim alan öğrencileri kapsamaktadır ve bu alanda literatür incelendiğinde daha öncesinde bu şekilde bir karşılaştırma yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Genellikle araştırmaların tek bir bilim alanı üzerinde değerlendirmelerde bulunduğu, nadir olarak karşılaştırma yaptığı ve yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak eğitim bilimlerinde bulunan bireylere yneldeği görülmektedir (Kaya, 2011; Kop ve Tuncel, 2010; Fazılıoğlu, 2007; Merey, 2013). Bunun yanı sıra sağlık bilimlerinde de ocuk hakları bilgi ve tutumları hakkında çeşitli alan araştırmalarına rastlanmıştır (Aldemir, 2014; rn ve Tatlı, 2012). Bu doğrultuda birden fazla bilim alanından öğrencinin kıyaslandığı çalışmamızın diğer çalışmalardan bu açıdan farklılaştığı düşünülmektedir.

İnsan hakları-ocuk hakları ile ilgili herhangi bir **etkinliğe katılma** ve **ders alma** uygulamalarının **cinsiyete göre** farklılık gösterip göstermediğinin ele alındığı bu çalışmada kadın öğrencilerin, erkek öğrencilere göre daha fazla oranda etkinliğe katıldığı ve bu alanda daha fazla ders aldığı görülmektedir. Araştırmada genel olarak etkinliğe katılma ve ders alma oranlarının ise; toplama oranla oldukça düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. ocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan ülkemizde sözleşmenin ngrdđđ düzeyde yeterli ve tatmin edici bir başarının olmadığı, ancak

son yıllarda çocuk hakları alanında olumlu olarak değerlendirilebilecek bir eğilimin olduğu bilinmektedir (Polat, 2008).

Cinsiyet açısından çocuk hakları ile ilgili bir ders alma ve etkinliğe katılma arasındaki söz konusu farkın ise; kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre içgüdüsel olarak konuya kendilerini daha yakın hissetmelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Özensel, 2004). Cinsiyet açısından farklılıkların incelendiği benzer bir çalışmada, üniversitede eğitim görmekte olan kadın öğrencilerin çocuk hakları ile ilgili daha fazla etkinliğe katılıp, ders aldığı, bunun sonucunda da bilgi ve tutumlarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Karaman, 2006).

Karaman Kepenekçi ve Baydık'a (2009) ait başka bir araştırmada ise; cinsiyete göre insan hakları ve çocuk hakları ile ilgili bir ders alma ve etkinliğe katılma açısından bir fark olmadığı belirlenmiştir. Bunun sonucunda araştırmacılar cinsiyet değişkeninin üniversite öğrencilerinin çocuk haklarına dair ders alma ve etkinliğe katılma üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bunlar ele alındığında ve literatür değerlendirildiğinde cinsiyet değişkenine yönelik insan hakları çocuk hakları ile ilgili bir ders alma ve insan hakları çocuk hakları ile ilgili bir etkinliğe katılma açısından farklı sonuçların varlığı belirlenmiştir.

Yapılan çalışmada öğrenciler öğrenim gördükleri **fakülterlere göre** insan hakları-çocuk hakları ile ilgili herhangi bir **etkinliğe katılma** ve **ders alma** açısından değerlendirildiğinde, Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin, diğer fakülterlere oranla söz konusu alanlar ile ilgili daha fazla etkinliğe katıldığı, bu sırayı Mimarlık, Teknoloji ve son olarak da Sağlık Bilimleri Fakültesinin izlediği görülmektedir. Aynı zamanda, Sağlık Bilimleri Fakültesinde ve Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin, diğer fakültelerdeki öğrencilere göre insan hakları-çocuk hakları ile ilgili daha fazla oranda ders aldığı görülmektedir. Bununla birlikte Teknoloji Fakültesinde hiçbir öğrencinin söz konusu alanlarda ders almadığı ve Mimarlık Fakültesinde ise sadece bir kişinin bu alanlarda ders aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim bilimleri üzerine yapılan Kor'un (2013) çalışmasında ve sağlık bilimleri öğrencilerini kapsayan Aldemir'in (2014) çalışmasında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçların elde edilmesinde, eğitim bilimleri ve sağlık bilimleri ders müfredatlarında çocuk hakları konusunun yer almasının önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının meslek seçimlerini bilinçli olarak yapması ve çocuklara karşı duyarlı olmaları, çocuk hakları ile ilgili etkinliklere katılımlarda istekli olmalarına neden olmaktadır (Çeliköz, 2017).

Literatür incelendiğinde doğrudan Teknoloji Fakültesinde eğitim gören öğrencilerin çocuk hakları tutumlarını inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Karaman Kepenekçi ve Baydık (2009) tarafından yapılan bir çalışmada, Eğitim Fakültesi içerisinde bulunan Bilgisayar ve Teknoloji Eğitimi Bölümünde eğitim alan öğrencilerin araştırmaya dahil edildiği görülmektedir. Araştırmamızla karşılaştırılabilir olabileceği düşünülen bu çalışmaya göre; Eğitim Fakültesi öğrencilerinin bazı bölümlerinde eğitim alan öğrencilerin insan hakları-çocuk hakları üzerine ders aldığı fakat teknoloji eğitimi söz konusu olduğunda Eğitim Fakültesi içerisinde yer almasına rağmen bu bölümde eğitim gören öğrencilerin konu ile ilgili hiçbir ders almadığı belirlenmiştir. Çocuk hakları alanında genel olarak olumsuz bir tutuma sahip olmayan öğrenciler gelecek kuşaklar için önem arz etmektedir. Örneğin; Eğitim Fakültesi öğrencileri, öğretim hayatlarına başladıklarında öğrencilere olan davranışlarında ve onların gelişimi için daha özenli çalışabilecektir. Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri çocuk hastalıkları gibi branşlarda görev yaptıklarında, tıp etiğinin gerektirdiklerinin yanında, çocukların sadece çocuk olmaktan dolayı sahip oldukları haklarına yönelik hassasiyetlerin de farkında olacaklar ve aynı zamanda çocuklara yönelik mesleki müdahalelerinde de yetişkinlerden farklı olarak pozitif ayrımcılık yapabileceklerdir. Mimarlık ve Teknoloji Fakültesi öğrencileri ise yaşam alanlarının tasarımlarında diğer bireyler gibi çocukların da var olduğu bilincine ulaşacak ve geliştirdikleri sistemler açısından çocukların etkilenebileceği konuları göz önünde bulundurabileceklerdir.

Yapılan çalışma ile **“Çocuk Haklarına Yönelik Tutum”** ve **“Öğrenim Görülen Fakülte”** arasındaki durum incelenmekte elde edilen sonuçlara bakıldığında Çocuk Hakları Tutumu konusunda en olumlu sonuçların Eğitim Fakültesine ait olduğu görülmektedir. Sonra sırasıyla Teknoloji Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Mimarlık Fakültesi gelmektedir. Verilen cevapların ortalaması değerlendirildiğinde ise; genel olarak çok fazla olumsuz bir tutum olmaması söz konusudur.

Araştırmada Eğitim ve Sağlık Bilimleri Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumları karşılaştırılmış ve yukarıda da değinildiği üzere Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarının daha **olumlu** olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlarda; eğitimci olacak öğrencilerin, mesleklerini bilinçli olarak seçmeleri ve çocukların mesleklerindeki önemli paydaşlardan biri olduğunun farkında

olmaları önemli bir etkidir. Ders müfredatlarının etkisi ve genel olarak çocuklara karşı hassas olunması ile bilgi ve tutumların ileri düzeyde olması arasında olumlu bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çocuk hakları tutumlarının, Teknoloji Fakültesi öğrencilerine göre daha **olumlu** olduğudur. Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin çocuk hakları açısından bilgi ve tutumlarının yüksek olması beklenen ve mesleki açıdan olması istenen bir durumdur. Eğitim Fakültesinde, öğrencilerin öğrenimi süresince çocuk haklarına dair ders almaları ve ilgi alanları gereği çeşitli etkinliklere katılması, bilgi ve tutumlarının yüksek olmasını sağlamaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları, Sağlık Bilimleri ve Teknoloji Fakültesi arasında karşılaştırılmış; Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin tutumlarının, Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin tutumlarına göre **anlamlı** şekilde daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Teknoloji Fakültesinde eğitim alan öğrencilerin insan ve çocuk hakları ile ilgili bir ders almadıkları fakat Sağlık Bilimleri Fakültesinde eğitim alan öğrencilere göre daha çok etkinliğe katıldıkları görülmektedir. Bu durum çocuk haklarına yönelik olumlu tutum geliştirme konusunda bu alanda etkinliklere katılmanın da ders alma gibi bir etkisinin olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumlarının Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerine oranla daha yüksek olmasının bireysel olarak bu konuya karşı ilgili olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmada Sağlık Bilimleri ve Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumları karşılaştırılmış ve aralarında **anlamlı bir fark bulunmamıştır**. Bilim alanı olarak sağlık bilimleri çocuk hakları konusunda daha avantajlı görünmesine rağmen, bu alanda öğrenim gören öğrencilerin bireysel özellikleri çocuk hakları tutumu konusunda farklılıklara sebep olabilmektedir.

Yapılan araştırma ile öğrencilerin üniversite eğitimi süresince **“insan hakları-çocuk hakları ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma ve ders alma”** durumları ile, “Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları” birbiri ile ilişkili çıkmıştır. İnsan hakları-çocuk hakları ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılanların ve ders alan öğrencilerin çocuk haklarına yönelik tutumlarının, bu alanda herhangi bir ders almayan ve etkinliğe katılmayan öğrencilere oranla daha **olumlu** olduğu belirlenmiştir. Panel, kongre, sempozyum gibi çeşitli etkinlik ve ders programları çocuk haklarına karşı tutumun olumlu yönde artırılmasında en önemli etkenlerdendir. Bu doğrultuda çalışmada çocuk haklarına dair

ders alan ve bu alanda etkinliğe katılan öğrencilerin tutumlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada genel olarak kadınların erkeklere göre, 20-22 yaş aralığının diğer yaş aralıklarına göre, Eğitim Fakültesinin diğer fakültele göre, çocuk hakları ve insan hakları ile ilgili bir etkinliğe katılanların katılmayanlara göre, bu konularda ders alanların almayanlara göre çocuk haklarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular genel olarak öğrencilerin olumsuz bir tutuma sahip olmadıklarını fakat söz konusu alanlarda eğitim almış olmanın olumlu tutum geliştirme üzerine etkisinin olduğunu göstermektedir. Kadınların iç güdüsel olarak çocuklara olan hassasiyeti, Eğitim Fakültesinin mesleki olarak çocuklara diğer bilim dallarından daha yakın olması, eğitimin ve derslerin bilgi ve tutum üzerinde önemli etkilerinin olması gibi nedenlerin bu sonuçların oluşmasında belirleyici bir role sahip olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularına bakıldığında, öğrencilerin çocuk hakları tutumlarının genel olarak ortalamanın üzerinde bir değere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin, diğer fakültele göre daha olumlu çocuk hakları tutumuna sahip olduğu görülmektedir. Araştırmamızla Eğitim Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültele göre insan hakları-çocuk hakları ile ilgili daha çok etkinliğe katıldığını ve Eğitim ve Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bu alanda daha fazla ders aldığını göstermektedir. Bununla birlikte fakültele göre tutum puanları değerlendirildiğinde Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin söz konusu alanlarda hiç bir ders almadıkları fakat Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerine göre daha fazla etkinliğe katıldıkları ve çocuk haklarına yönelik tutum puanları değerlendirildiğinde Eğitim Fakültesinden sonra Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hareket edildiğinde etkinliklere katılma ve ders alma durumlarının tutum puanları üzerinde olumlu etkiye neden olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda söz konusu alanlarda bireylerin özel ilgi, düşünce ve isteklerinin de çocuk haklarına yönelik tutum konusunda etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çocuk hakları alanında verilen eğitimlerin yanı sıra bu alanda yapılan gönüllü çalışmaların, sempozyum, panel vs. gibi üniversitelerin veya çeşitli dernek ve vakıfların bünyesinde gerçekleştirilen farkındalık oluşturacak çalışmaların da çocuk haklarına karşı geliştirilen tutumlar üzerinde etkili olduğu ve bu yönde çocuk hakları ile ilgili yapılan çalışmaların gelecekte

olumlu sonuçlar elde etmek için bir adım olacağı da elde edilen bir diğer sonuçtur.

Çocuk hakları, sosyal bilimlerin içerisinde yer almasından kaynaklı olarak her ne kadar Teknoloji ve Mimarlık Fakültelerine uzak kalsa da, geleceğimizin yetişkinleri olacak öğrencilerin sosyal yaşantılarında ve mesleki uygulamalarında çocuk haklarına dair bilgileri edinmesi önemlidir. Bu nedenle ders müfredatlarına insan hakları ve çocuk hakları ile ilgili konuların eklenmesi ve konferans, panel, sosyal sorumluluk projeleri ile gerekli katkılar sağlanmalıdır. Mimari yapıların ve teknolojinin (ev, okul, park, bahçe vs) özellikle yaşamın her alanında yer alması, bu yapıları çocukların yüksek yararı doğrultusunda geliştirebilmek için söz konusu fakültelerden mezun olacak bireylerin çocuk haklarına dair bilgi ve hassasiyete sahip olması gereklidir. Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak şu öneriler geliştirilmiştir;

*Çocukla ilgili tüm bilim dallarının eğitim programları içerisine çocuk hakları ve insan hakları ile ilgili derslerin yer alabilir veya bu alana yakın derslerin içeriği çocuk hakları temasını işleyecek şekilde zenginleştirilebilir.

*İnsanı odak alan veya alması muhtemel olan tüm bilim dallarında, söz konusu çocuk hakları tutumları seminer, konferans vb. gibi etkinliklerle desteklenebilir.

*Çocukların eğitim ve öğretime başladıkları andan itibaren hakları konusunda bilgilendirilmeleri, bilinçlendirilmeleri ve haklarını benimsemeleri açısından insan hakları ve vatandaşlık eğitimine önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Buradan hareketle eğitim öğretimin her alanının insan hakları temelli bir yaklaşımla ele alınması çocuk hakları konusunda ülkemizdeki gelişimi destekleyebilir.

*Çocuk hakları alanında bilgi sahibi olmanın çocuk haklarına yönelik olumlu tutum geliştirme noktasında pozitif etkisinin olduğu bu çalışmada görülmüştür ve bu bağlamda düşünüldüğünde çocuk hakları konusunda toplumu bilinçlendirebilmek için medyanın imkanlarından faydalanıp, medyada yer alan uygulamalar içerikleri konusunda analiz edilerek çocuk hakları alanında doğru bilgilerin yer aldığı ve halkın farkındalığını arttıracak güvenilir bir sosyal ağ oluşturulabilir.

*Çocuk hakları eğitimine erken çocukluk döneminde başlanarak bu konuda

söz konusu hakların sahibi olan çocukların, daha erken bir kavrayışa sahip olmalarına olanak tanınabilir.

*Çocuklarla çalışan veya çalışması muhtemel olan meslek gruplarına konuyla ilgili zorunlu hizmet içi eğitim verilerek meslek sahipleri bilgilendirilebilir.

*Gelişen ve değişen toplumda çocukların her alanda var olduğu düşüncesinden hareket edilmeli ve bu bağlamda çocuğun yüksek yararı ilkesi göz önünde bulundurularak çocuk haklarıyla ilgili var olan yasal düzenlemeler geliştirilmelidir.

*Çocuk hakları alanında çocuğun ilk olarak dünyaya geldiği ortam olan ailesi içerisinde de bu hakların varlığından söz edilmeli ve aile içerisinde demokratik bir yaşantının örnekleri üzerinde durulmalıdır. Örneğin eve bir eşya alınırken çocuklarında görüşlerinin alınması gibi.

*Çocukların yaşadıkları çevre üzerinde büyük etkiye sahip oldukları düşünülen ve mimarlık ve teknoloji fakültesi gibi sosyal bilimler alanının dışında eğitim alan öğrencilere çocuk hakları ile ilgili gerekli bilgilendirilme yapılarak bu alanda etkinlikler ve çocuk dostu yaşam alanları için çeşitli projeler geliştirilerek söz konusu öğrencilerin bu alana dikkatleri çekilebilir.

*Ebeveynlerin, hukukçuların, öğretmen adaylarının, öğretmenlerin, siyasetçilerin, doktorların, sanatçıların, çocuk kitapları yazarlarının, gazetecilerin vb. meslek sahiplerinin çocukların kazanımı olan hakları bilmeleri, bu alandaki eksikleri gidermeye uğraşmaları, gerekli farkındalık ve savunuculuk rollerini geliştirebilmeleri amacıyla mesleki eğitimleri süreçlerinde bilgi ve becerileri kazanmaları oldukça önemlidir.

*Ayrıca çocukluk çağından bu yana hak ve adalet temelli bir yaklaşımın benimsenmesi ve uygulamaya geçirilerek desteklenmesi önemlidir. Bu noktada yasaların çocuk hakları konusunda daha belirgin bir hale gelmesi adına kanun koyucular ile çocuk hakları savunucuları, akademisyenler, STK'lar ve çocuk hakları alanında gönüllü çalışan kişiler ile iş birliği içerisinde hareket edilerek yasal anlamda da farkındalık oluşturabilir.

*Son olarak etkili ve verimli bir çocuk hakları eğitimi için bu alanda eğitim veren kişilerin eğitilmesi için eğitici eğitimi programları geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aldemir, E. (2014). *Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusundaki Tutumlarının Belirlenmesi*, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çeliköz, N. (2017). Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1): 308.
- Fazıloğlu, Z. (2007). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Yer Alan "Çocuk Hakları" Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Karaman Kepenekci, Y. (2006). A study of university students' attitudes towards children's rights in Turkey. *The International Journal of Children's Rights*, 14, 307-319.
- Karaman Kepenekçi, Y. ve Baydık, B. (2009). Zihin Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 329-350.
- Kaya, S. (2011). Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları ile İlgili Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Kor, K. (2013). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi*, 18 Mart Ü. Eğitim Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Kop, Y. ve Tuncel, G. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çocuk Haklarını Algılamaları. *Journal of Theory and Practice in Education*. 2010, 6(1): 106- 124.
- Merey, Z. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Karşı Tutumları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*. 9(3): 243- 253.
- Örün, E. ve Tatlı, M. (2012). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Göre Türk Çocuklarının Sağlık ve Sosyal Hakları Açısından Durumu. *Yeni Tıp Dergisi*. 29(3): 132-137.
- Özensel, E. (2004). Türk Toplumunda Çocuğun Yetiştirilmesinde Annenin Rolü: Konya İli Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (6), 77-96.
- Polat, O. (2008). Türkiye'de çocuk haklarının durumu, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2 (2), Ocak-Nisan, s.149-157.
- Yurdakök, K. (2003). Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi. *Katkı Pediatri Dergisi*. 25(1): 37- 42.

TIBBİ SOSYAL HİZMET UYGULAMASI; BİR VAKA SUNUMU

Funda Darçın¹

GİRİŞ

Tedavi sürecini etkileyen fiziksel, sosyal ve ruhsal sorunlarının zamanında çözümlenmesinde sosyal hizmet uygulamalarının yeri oldukça önemlidir. Sosyal hizmet mesleğinin odağında yer alan “çevresi içinde birey” yaklaşımıyla, hastanın ailesi ve çevresi ile ilişkilerinin düzenlenmesiyle birlikte sosyal işlevselliğin yeniden kazandırılması amaçlanmaktadır (Duyan ve Diğerleri, 2008:28). Sosyal hizmet uzmanları öncelikle; insanların baş etme ve sorun çözme becerilerini geliştirerek güçlendirmeye çalışırlar. Daha sonrasında bireyi çevresiyle birlikte ele alarak sosyal refah için ihtiyacı olan kaynaklar ve hizmetler için bağlantı kurucu olup toplum kaynaklarını harekete geçirme noktasında kolaylaştırıcı olurlar(Miley ve Diğerleri,1998). Ayrıca genelde yaklaşımı uygulamalarında esas alan sosyal hizmet uzmanları uygun teknik ve mesleki becerilerle müracaatçılarına yönelik çalışmalar yapar (Ambrosino ve Diğerleri, 2008: 121-122).

Tıbbi sosyal hizmet; hastalığı ve tedavisi sırasında hastayı etkileyen sosyal ve duygusal sorunların çözümü amacıyla bireylerle sosyal çalışma ve paydaş sorunlara yönelik grup çalışması yapılan sosyal hizmet uygulamalarıdır (Friedlander, 1963:156). Sosyal hizmet uzmanları insan hakları, eşitlik ve sosyal adalet temelli bir anlayış ile tıbbi sosyal hizmet uygulamalarını etkili ve ulaşılabilir bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. 5395 Çocuk Koruma Kanunu kapsamında ebeveyn sorumluluğunu yerine getirmeyen bireylerin karşısında hak savunuculuğu yapar ve gerekli müdahaleyi planlı değişim süreciyle gerçekleştirir. Bu vakanın müdahale süreci planlı değişim basamaklarıyla anlatılacaktır.

Vakanın tanıtımı

F.D. 6 yaşında olup okul öncesi öğrencisidir. İki yıl önce eklem ağrısı şikâyetiyle hastaneye başvurmuş, yapılan tetkikler sonrasında Akut Myeloid Lösemi (AML) tanısı konulmuştur. Anne İ.D'nin %60 görme engelli olduğu, baba H.D'nin şizofren tanısı bulunduğu, anlaşamadıkları için 1,5 yıldır ayrı evde yaşadıkları, annenin oğlu F.D ile birlikte babasının evinde kaldığı, kızı D.D (11)'nin eşi ve kayınpederi ile birlikte yaşadığı, hastanede ise F.D'nin yanında teyzesi R.S'nin kaldığı öğrenilmiştir. F.D'ye kemik iliği nakli gerekmektedir ve verici donör olarak ablası D.D'nin %100 uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Baba, oğlu F.D ile ilgilenmeyip, kızı D.D'nin de bu nakil işleminde sağlığı bozulacağını düşünerek nakil işlemine izin vermemektedir.

PLANLI DEĞİŞİM SÜRECİ

1.KABUL VE TANIŞMA: İLK GÖRÜŞME

Müracaatçının belirlenmesi

Sosyal çalışmacı olarak yapılan hasta ziyaretleri esnasında hastanenin Hematoloji-Onkoloji Servisinde yatan hasta F.D'nin teyzesinden ilk bilgi edinildi. Müdahale sürecini başlatmak ve daha detaylı bilgi almak için kendisiyle uygun zamanı belirleyerek Sosyal Hizmet Birimine görüşme için davet edildi. İlk tanışma ve bağlantı kurma basamağı gerçekleşmiş oldu.

Gereksinimin ne olduğunun anlaşılması

Müracaatçının karşılanmayan ihtiyaçların tam olarak ne olduğunun belirlenmesi istendi. Karşılıklı güven bağı kurarak "Buradayız ve yanındayız!" mesajı verildi. Hizmetten yaralanacak ailenin de onayının alınması için anlatılanlar ışığında anne İ.D. ile telefon görüşmesi sağlandı. Anne görüşmeyi ve müdahale sürecine katılmayı istediğini belirtti.

Aynı şekilde baba H.D'de arandı ama görüşme reddedildi. Daha sonra serviste hasta F.D. ile görüşme sağlandı.

2.ÖN DEĞERLENDİRME VE BİLGİ TOPLAMA

Yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre ;

Müracaatçı Sistemi:

R.S. 44 yaşında ev hanımı olup evlidir. İçinde bulunduğu durumla ilgili; yeğenin hastalığına çok üzüldüğünü, çocuğunun olmadığını, eşinin bir kamu kurumunda çalıştığını, tek maaş olduğu için faturalar ve genel giderlerle ancak geçinebildiklerini, yine de eşinin anlayışlı olduğunu, uzun süreli tedavilerde hastanede kalmasında sorun çıkarmadığını ve azda olsa maddi destek sağladığını ifade etmiştir.

Hedef Sistem:

1.F.D'nin içinde bulunduğu durumla ilgili; F.D(6), iki yıl önce eklem ağrısı şikâyetiyle hastaneye başvurmuş ve yapılan tetkikler sonrasında Akut Myeloid Lösemi (AML) tanısı konulmuş. Belirli periyotlarla kemoterapi alan F.D'ye kemik iliği nakli gerekmektedir ve verici donör olarak ablası D.D'nin %100 uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Baba, oğlu F.D ile ilgilenmeyip, kızı D.D'nin de bu nakil işleminde sağlığının bozulacağına inandığı için nakil işlemine izin vermemektedir. Ayrıca sürekli takip ve tedavisi için yaşadıkları ilçeden başka ilçedeki hastaneye gelen hastanın yol masrafı, barınma ve hastane giderleri için ekonomik desteğe ihtiyacı olduğu bilgisi edinilmiştir.

Hastanede ise annesinin yeterli görme durumu olmadığından, F.D'nin yanında teyzesi R.S'nin kaldığı öğrenilmiştir.

2.F.D'nin annesi İ.D. 'nin içinde bulunduğu durumla ilgili; İ.D.(36)'nin 12 yıldır H.D.(39) ile evli olduğu, %60 görme engelinin bulunduğu, çevreyi gölge şeklinde gördüğünü günlük işlerde ev içerisinde ortama alıştığını ama bilmediği dış ortamlarda sıkıntı yaşadığını, eşi H.D'nin şizofren tanısı bulunduğunu ama eşinin bunu kabul etmediğini ve bu yüzden ilaçlarını kullanmadığını, düzenli bir işinin olmaması ve saldırgan davranışlarının olması sebebiyle oğlu F.D'nin de hastalanıp sürekli hastanelere gitmesiyle daha çok sıkıntı yaşadıklarını, anlaşılmadıkları için 1,5 yıldır F.D ile birlikte babasının evinde kaldığını, kızı D.D (11)'nin eşi ve kayınpederiyle birlikte yaşadığını, eşinin kendisini tehdit ettiğini ve kızı D.D'yi göremediğini ifade etmiştir.

Hedef Sistemin Güçlü Yanları:

Anne İ.D.

1. Değişime ve yardıma hazır: işbirliği içinde
2. Sosyal destek sistemleri hazır

Annesi İ.D ile yapılan görüşmede, kendisi gerekli değişiklikleri yapmak istediğini açıkça belirtti. İçinde bulunduğu durumdan ötürü ailesinin ve kendisinin mağdur olduğunu, oğlu F.D'nin durumuna çok üzüldüğünü, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek istediğini ve şimdiye kadar ne yapacağı hakkında bilgisi olmadığı için cesaret edip herhangi bir girişimde bulunmadığını, yardım almaya gereksinim duyduğunu belirtti. Bu durum hedef sistemin, yapılacak planlara uyum sağlayacağını ve müdahalelere katılacağını göstermiş oldu.

Çocukla yapılan görüşme süreci:

1.Olumsuz duygu

2.Tedaviye dair anksiyete, kaygı, korku, şüphe ve reddetme mekanizması

F.D.(6) ise hastane servisinde yapılan görüşmeye olumsuz yaklaştı. Konuşmak istemediği, içine kapanık ve mutsuz olduğu gözlemlendi.

3.PLANLAMA VE SÖZLEŞME

Hedef Sorunlar ve Öncelik Sırası:

1.F.D'nin kaygı ve korku düzeylerini en aza indirmek ve tedavisini olumlu yönde geliştirmek, psikososyal destek sağlamak (Danışman rolü)

2. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında F.D'nin yaşam hakkını korumak (Savunucu rolü)

3. Gerekli kaynaklara yönlendirip toplumsal kaynakları harekete geçirerek ekonomik destek sağlamak (Bağlantı kurucu)

4. Kurumlar arası işbirliği ile ailenin ihtiyacı olan sosyal destek için sosyal inceleme talebinde bulunmak (Bağlantı kurucu)

5. İl dışından gelen hastaların barınma sorununu gidermeye yönelik toplumsal kaynakları harekete geçirme (Bağlantı kurucu)

Sözleşme Aşaması

Tıbbi Sosyal Hizmet Yönergesi kapsamında hazırlanmış Hasta Görüşme Formunda planlanan hizmet ve istenen sonuç açıkça belirtildi.

Müracaatçı R.S. ve anne İ.D. ile yapılan plana riayet edileceği hususunda

anlaşıldı ve görüşme formu imzalandı. Babayla görüşme planlandı ama görüşme isteği reddedildi.

4.MÜDAHALE

Ekolojik sistem ve güçlendirme yaklaşımları çerçevesinde genelci sosyal hizmet perspektifinden uygulama gerçekleştirildi. Uygulamada hedef sistemin sosyal işlevselliğinin arttırılmasına yönelik müdahalede bulunuldu.

Bireysel sistemde;

Destekleyici grup çalışması: Bireysel olarak güçlendirme ve baş etme mekanizmalarını artırmak. (Bireysel görüşmede uyumlu olmadığı için grup çalışması içinde bireysel müdahale planlandı.)

Servisteki çocuk oyun odasında haftada üç gün iki hafta boyunca çocuk grup toplantısı planlandı.

Kemik iliği nakli olmuş ve/veya tedavisi devam eden çocuklarla sosyal etkinlik düzenleyerek güçlendirme yaklaşımıyla motivasyonel görüşmeler yapılarak çocukların güçlü yönleri üzerinde konuşuldu ve çocukların kaygılarını azaltmaya yönelik psikososyal destek sağlandı. (2 haftanın sonunda grup toplantılarının F.D'de ne gibi etkiler bıraktığı gözlemlendi.)

Aile sisteminde;

1.Sosyal inceleme yapılması

2.Aile ve sosyal etkileşim alanları arasındaki ilişkiyi güçlendirmek amacıyla anne ile destekleyici görüşmelerin yapılması, psikososyal destek sağlanması ve annenin boşanmaya hazır hale gelmesi

3.Çocuklarla ilgili tedbirler ve aile bütünlüğünün anneliderliğinde sağlanmış olması (çocukların sağlıklı şekilde gelişimi ve tedavi aşamasındaki F.D'nin ruhsal sağlığının düzelmesi)

4.F.D'nin tedavisi konusunda yasal izinler anneden alınarak kemik iliği naklinin gerçekleşmesi

5.Anneye sosyo-ekonomik destek sağlanması ve danışmanlık tedbirinin uygulanması

6.Toplumsal kaynakların kullanılması

Aile sisteminde; çocukların üstün yararı gözetilerek kurumlarla işbirliği yapıp, anne ve babasının yaşadığı ortamın sosyal incelemesi yapıldı. Babasıyla kalan D.D(11)'nin uygun koşullarda olmadığı, evin hijyenik koşullarının yeterli olmadığı, düzenli yemeğin yapılmadığı, D.D'nin fiziksel istismara maruz kaldığı ve okul başarısının düşük olduğu tespit edilerek, gerekli tedbirlerin alınması yönünde işlem başlatıldı.

Hastanın, aile ve sosyal etkileşim alanları arasındaki ilişkiyi güçlendirmek amacıyla anneye görüşme yapılarak psikososyal destek sağlandı. Bu süreçte anne boşanma davası açtı ve H.D'nin şizofreni tanısı olması ve sosyal inceleme raporunda tespit edilen fiziksel istismara nedeniyle çocukların velayeti geçici olarak anneye verildi.

D.D'nin verici donör olması için anne İ.D'den yasal izinler alındı ve F.D'ye kemik iliği nakli yapıldı.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden sosyo-ekonomik destek sağlandı.

Taburculuk sonrasındaki kontrol süreçlerinde barınma için toplumsal kaynaklar kullanıldı.

5.SON DEĞERLENDİRME

Yapılan müdahaleler doğrultusunda amaçlanan hedeflerin yerine getirilip getirilmediği hususunda müracaatçı ve anne İ.D. ile birlikte değerlendirmeler yapıldı.

6. SONLANDIRMA

Hastane temelli sosyal hizmet ile sosyal hizmet merkezinden ihtiyaç halinde gerekli desteğin verileceği belirtildi.

7.İZLEME VE TAKİP

*Taburculuk sonrası yeni kurdukları aile düzenlerinde bireylerin sosyal işlevselliğini kazanması zamana yayılan bir süreçtir.

*Bu süreç devam ederken aile hayatında dalgalanmalar yaşayabilir. Bu durumlar göz önünde bulundurularak danışmanlık tedbiri alınan ailenin taburculuk sonrasında düzenli olarak danışmanlık hizmeti alırken istekli olmaları hususunda anlaşmaya varıldı.

*Gerekli müdahalelerde bulunmak üzere sosyal hizmet merkezinin hazır bulunduğu ve düzenli periyotlarla takip edileceği bildirildi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Planlı değişim süreciyle hasta ve çevresine en uygun müdahale yapılmıştır. Yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde psikososyal durumun birçok hastalığı tetiklediği ve hastalık seyrini etkilediği görölmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarıyla F.D'nin hastalık seyri ve tedavi sürecine uyumu olumlu yönde gelişmiştir. Multidisipliner bir ekip içinde uygulamalarını gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanları sağlık ekibinin en önemli parçalarındandır.

KAYNAKÇA

1. Ambrosino, R., Ambrosino, R., Heffernan, J., Shuttlesworth, G. (2008). Social Work and Social Welfare An Introduction. USA: Thomson Brooks/Cole.
2. Duyan, V., Sayar, Ö. Ö., Özbulut, M. (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak, Ankara: SHUD Yayınları.
3. Friedlander, Walter (1963); Introduction to Social Welfare, New Jersey: Prentice Hall Inc., 1963
4. Miley, K. K., O'Melia, M., Dubois, B. (1998). Generalist Social Work Practice—An Empowering Approach. England: Allyn and Bacon.

ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI ALANINDA ÇALIŞAN PROFESYONELLERİN SUNULAN HİZMETLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ

Gizem Uslu¹

GİRİŞ

Çocuk ihmal ve istismarı yüzyıllardır toplumsal ve çözülmesi zor bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk istismarı, çocuğun fiziksel, cinsel ve/veya duygusal gelişimini olumsuz olarak etkileyen davranışlardır. Çocuk ihmali ise; genellikle bakım verenin çocuğa karşı temel sorumluluklarını yerine getirmemesi olarak tanımlanabilir.

İhmal ve/veya istismara maruz kalmış çocukların yaşadıkları travmanın etkilerinin azaltılması amacıyla multidisipliner bir çalışma ile müdahale uygulanması önemlidir. Bu bağlamda multidisipliner ekip içerisinde çocuk doktoru, psikiyatrist, adli tıp uzmanı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimci, psikolojik danışman ve rehber, öğretmenler ve istismar alanında çalışmaları olan akademisyenler bulunmaktadır.

Ülkemizde çocuk istismarı olgularının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu yönde sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet mesleğinin getirdiği bilgi, beceri ve değer temeli ile çocuk ihmal ve istismar alanında çocuğun tam iyilik halini sağlamayı temel amaç olarak ele alarak; koruyucu-önleyici, iyileştirici-geliştirici ve rehabilite edici yönde çalışmalar yürütmektedirler. Bu yüzden istismar nedeni ile travma yaşayan çocuklarla çalışırken yapılacak olan sosyal hizmet müdahalesi önemli bir odak noktasıdır.

İhmal ve/veya istismara maruz kalmış çocuklara çeşitli kurumlar hizmet vermektedir. Ancak bu kurumların verdiği hizmetlerin ne düzeyde yarar sağladığı ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça azdır. Ülkemizde ihmal ve/

veya istismara maruz kalmış çocuklara hizmet veren en önemli kurumlar Çocuk Koruma Merkezleri, Çocuk İzlem Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri'dir. Ancak sayılarının az olduğunu ve verilen hizmetlerin yetersiz kaldığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

İhmal ve/veya istismar ile çalışan kurumların temel amacı, istismara maruz kalmış çocuklarla ilk görüşmelerinin yapılması, adli süreçte çocukla ilgili gereksinimlerin sağlanması, gerekli durumlarda çocukla ilgili tedbir kararlarının çıkartılması, istismar nedeni ile çocuğun yaşadığı travmanın etkilerini azaltmaya çalışmaktır. Buna ek olarak çocuğun geleceğinin planlanması ve ekonomik, sosyal, çevresel, yasal ve psikolojik olanakları sağlayacak çalışmalar yapmaktır.

Çocuk ihmal ve istismarı sosyal hizmetin "aile ve çocuk refahı" alanı içerisinde ele alınmaktadır. Sosyal hizmet, sosyal değişmeyi destekleyen, bireylerin ilişkilerinde problem çözme kapasitesini arttıran, onları güçlendiren ve özgürlüklerini temel alan ve iyilik hallerini arttırmaya çalışan bir meslektir (IFSW, 2014). Bilindiği üzere sosyal hizmet literatüründe çocuk ihmal ve istismarı ana başlığı büyük bir önem taşımaktadır. Öyle ki günümüzde dünyada milyonlarca çocuk ihmal- istismara maruz kalmakta ve/veya şahit olmaktadır. Çocuk ihmal ve istismarı kapsamlı ve multidisipliner çalışmaları gerektirmektedir. İhmal ve/veya istismara maruz kalan çocukta birçok davranış problemi ortaya çıkmaktadır. Uygun ve zamanında müdahale yapılmadığı takdirde ihmal ve/veya istismar ölüme dâhi sonuçlanabilmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan müdahalede amaç çocuğun ihmal ve istismar sonucunda ortaya çıkan problemlerini düzeltmek, buna yönelik koruyucu-önleyici, değiştirici-geliştirici ve rehabilite edici uygulamalar yapmaktır. Bu araştırmanın problemi, ihmal ve istismar alanında çocuğa yönelik müdahalelerin çocuğun üstün yararı gözetilerek gerçekleştirilmemesi, çocuk ihmal ve istismarına yönelik hizmet sunum sisteminde eksiklikler bulunmasıdır. Bu eksikliklerden en önemlisi çocukla bire bir çalışan profesyonellerin hizmet sunum sürecinde karşılaştıkları zorlukların ortaya konmaması ve görüşlerinin dikkate alınmamasıdır. Çocuklarla bire bir çalışan profesyonellerin sunulan hizmeti değerlendirmesi; hem çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde hem de çocuğun yüksek yararının sağlanabilmesinde önemli olacaktır.

Amaç

Araştırmanın temel amacı, çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyonellerin bu alana yönelik hizmetleri değerlendirmelerini ortaya koymaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın alt amaçları şu şekilde belirlenmiştir;

1. Çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyonellerin, bu alanda yaptığı çalışmalardan doyum sağlama düzeyleri nasıldır?
2. Çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyonellerin, tükenmişlik hissetme düzeyleri nasıldır?
3. Çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyoneller, ülkemizde çocuklara ilişkin çıkarılan yasa ve yönetmelikleri ve çocuk koruma politikalarını nasıl değerlendirmektedirler?
4. Çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyoneller, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında verilen tedbirlerin uygulanışını nasıl değerlendirmektedirler?
5. Çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyoneller, çalıştıkları süre içinde personele verilen eğitimlerin yeterliliği ile ilgili ne düşünmektedirler? Hangi konularda eğitime ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler?

YÖNTEM

Bu araştırma çocuk ihmal ve istismarı alanında görev yapan profesyonellerin bu alana yönelik hizmetleri değerlendirmelerinin anlaşılması ve ortaya çıkarılması amacıyla olduğu için nitel araştırma olarak planlanmıştır. Nitel araştırma için Yıldırım ve Şimşek (2011) "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların, doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" tanımlamasını yapmışlardır. Nitel araştırmanın amacı derin bir anlayış ortaya çıkarmak olduğu için yapılan araştırmada nitel yöntem seçilmiştir.

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, yaşanan deneyimin özünü veya anlamını, ya da bireyin dünyadaki varoluşuna dair algısını yakalamayı amaçlar. İnsan davranışı şeyler, insanlar, olaylar ve durumlar ile ilişkisi içinde değerlendirilir (Krysik ve Finn, 2015).

Araştırmanın katılımcıları ve veri oluşturma süreci

Araştırmanın katılımcılarını, Ankara'da çeşitli kurumlarda çalışan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 15 profesyonel oluşturmuştur. Bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, araştırmanın amacına uygun olarak örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasına ve derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Büyüköztürk ve ark, 2009). Bu araştırmada da Ankara'da çocuk ihmal ve istismarı alanında çalışan profesyonellere ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında görüşmeye katılıp bilgi paylaşanlar incelendiğinde 9 sosyal hizmet uzmanı, 2 doktor, 1 hemşire, 1 avukat, 1 psikolojik danışman ve rehber ve 1 çocuk gelişimci ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Araştırmacı bu alanda çalışma deneyimine sahip olduğundan analiz herhangi bir bilgisayar programı kullanılmadan yapılmıştır. Toplanan veriler araştırmacı tarafından okunarak temalar belirlenmiştir. Bu temalar doğrultusunda da veriler çözümlenmiştir.

Veri analizi

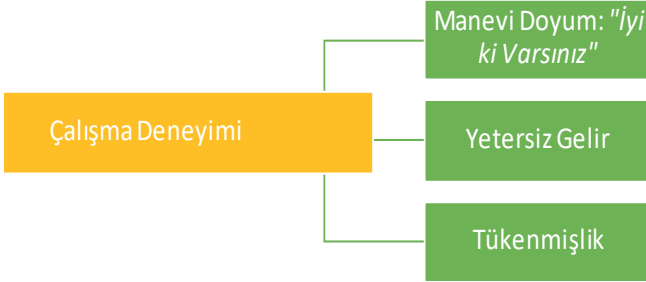
Tematik içerik analizi yapıldığında ortaya çıkan odaklar; "çalışma deneyimi", "hizmetlerin değerlendirilmesi" ve "çocuğun korunmasında söz bende"dir.

Çalışma Deneyimi

Çocuk ihmal ve istismarı çocuk alanındaki en önemli konuların başında gelmektedir. Zira çocuk ihmal ve istismarı alanında çalışan profesyoneller farklı çalışma deneyimlerine sahip olabilmektedirler.

Bu bağlamda profesyonellerin hangi alanlarda çalıştıkları, ihmal ve istismar alanında çalışmaya nasıl başladıkları, bu alanda çalışmanın kendi seçimleri olup olmadığı, alanı sevip sevmedikleri, aldıkları maaşı yeterli bulup bulmadıkları, alan çalışmalarından sağladıkları doyum, tükenmişlik hissedip hissetmedikleri gibi konular çalışma deneyimlerini doğrudan etkilemektedir.

Şekil 1. Çalışma Deneyimi

"Çalışma deneyimi" içerisinde "manevi doyum: iyi ki varsınız", "yetersiz gelir" ve "tükenmişlik" gibi kavramlar gündeme gelmiştir.

"Manevi olarak... Ben iyi ve eski bir avukatım; çok iyi para da kazandım. Hiçbir doyum bana bir çocuğun "iyi ki varsınız" demesi kadar mutlu etmedi." (Katılımcı 3)

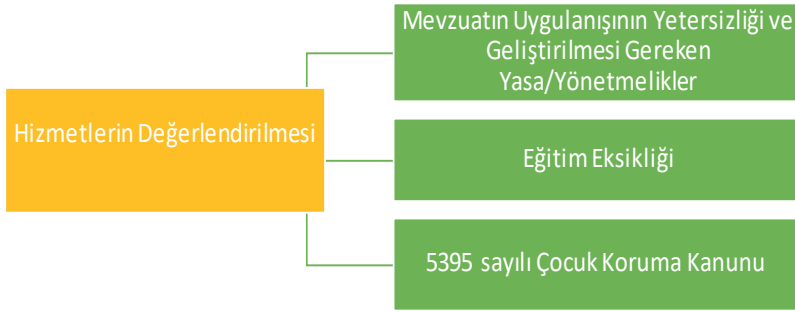
"Sarf edilen fiziki ve ruhsal çabaya karşılık maaşı yeterli bulmuyorum."(Katılımcı 7)

"Evet, hissediyorum ve artık çalışmak istemiyorum. Çok net şekilde söyleyebilirim, artık istismar görmek istemiyorum. Çünkü bende hep kötü şeyler görmek, hep olumsuz şeyler görmek kaygı bozukluğuna neden oldu. Artık hep kötü şeyler olacak diye kalp çarpıntılarını yaşıyorum, güvensizlik yaşıyorum hayata karşı, her şeyin kötüsünü düşünmeye başladım. İstismarı çok görüyor ve maruz kalıyor olmak beni tüketiyor ve ruh sağlığımı bozuyor. Ben o yüzden artık çalışmamam gerektiğini düşünüyorum. Evet, birçok tecrübe edindim, bir sürü vaka gördüm ama bunu da sürdürebilecek duygusal güç kalmadı. Çünkü kendi hayatıma da yansıyor. Kendi çocuğuma da yansıyor..." (Katılımcı 1)

Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Ülkemizde ihmal ve/veya istismara maruz kalan çocuklara yönelik verilen hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmetlerin uygulanması da çeşitli yasa/yönetmeliklerle ve çocuklara ilişkin çıkarılmış olan mevzuatla desteklenmektedir. Ancak burada önemli olan çocuğa yönelik hizmetlerin doğru şekilde uygulanması ve amacına ulaşmasıdır.

Şekil 2. Hizmetlerin Değerlendirilmesi

“Hizmetlerin değerlendirilmesi” ana teması içerisinde “mevzuatın uygulanışının yetersizliği ve geliştirilmesi gereken yasa/yönetmelikler”, “eğitim eksikliği” ve “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu” alt temaları ele alınmıştır.

“Mevzuat kötü değil, pek çok yasamız var. Cinsel istismarla ilgili, fiziksel istismar ve ihmale ilişkin de var, Çocuk Koruma Kanunu var, tedbir kararları var. Aslında kötü olan mevzuat değil ama muhtemelen uygulanışı... Tedbir kararı veriliyor ama bu tedbir kararının nasıl uygulandığını denetleyen yer yok ve danışman da bazen bilmiyor, çocuk bir danışmanı olduğunu bilmiyor bazen. Yani mevzuattan çok mevzuatın işleyişini sağlamak çok önemli. Evet, bazı düzenlemeler gerekiyor ama genel olarak mevzuatın varlığından çok doğru işletilmesi önemli, o alanda çalışmamız gerekiyor.”(Katılımcı 5)

“Bu alandaki çalışmaların nasıl olması gerektiğine ilişkin daha fazla eğitime, daha doğrusu spesifikleşmiş eğitimlere ihtiyaç var. Vaka yönetimi nasıl olmalı, hangi kuruluşlarla nasıl iletişime geçilmeli, çocuğun süreci nasıl izlenmeli, farklı disiplinlerin eğitimi birlikte alacağı eğitimler olmalı. Sadece sosyal hizmet uzmanları değil; hukukçular ve doktorların da bir arada olacağı eğitimler daha işlevsel olur. Deneyim paylaşımları ile farklı bir bakış açısı geliştirilebilir. Düzenli eğitimler olmalı; umut vadeden disiplinler arası çalışmalar çok kıymetli oluyor. Örneğin tıp hekimi; sosyal hizmet kuruluşunda kimlerden nasıl destek alabileceğini öğreniyor, ya da uzmanlar hukukçulardan nasıl destek alabileceğini öğreniyor.” (Katılımcı 7)

“5395’e göre birtakım tedbir kararları var ya; sağlık, eğitim, danışmanlık gibi... En önemli sıkıntı çocuk koruma alanında bence bu tedbir kararlarının bütüncülolarak uygulanamıyor olması, çocuğu bütüncülolarakele alamıyoruz.

Şimdi bana diyorlar ki sağlık tedbir kararı; benim 120-130 tane sağlık tedbiri ile takip ettiğim çocuğum var. Ben ulaşamıyorum, gelmiyorlar mesela veya burada bir sorun yaşıyorum ve Aile Bakanlığı'na yazıyorum, İl Sağlık Müdürlükleri takip ediyor bunları onlara yazıyorum, Çocuk Mahkemesi'ne yazıyorum (ki onlara 3 ayda bir rapor gönderiyoruz.). Bunun sonucunda ne oluyor? Hiçbir şey olmuyor. Aile gelmiyorsa, gelmiyor. Zaten gelen aile getiriyor, ona da sağlık tedbiri vermeye ne gerek var? Asıl amacına ulaşmıyor. Biz zor ailelere, çocuklarını ihmal veya istismar eden, tedavi ihtiyacı olup götürmeyen ailelere ulaşmamız ve takip etmemiz gerekiyor ya; sağlık tedbirinin ve danışmanlık tedbir kararlarının amacı bu olmalı. Ama bu ailelere ulaşamıyoruz. Ben nasıl ulaşayım peki? Asıl amacına ulaşmıyor, asıl takip etmemiz ve kaçırmamamız gereken hastalar için olması gerekiyor bu tedbir kararlarının, ama tam tersine zaten getiren, uyum sağlayan getiriyor ve gerekeni yapıyoruz. Onlar için olmamalı, o kadar çok tedbir kararı veriyor ki Aile Bakanlığı; gördüğü her vakaya sağlık/danışmanlık/egitim tedbiri yazıyor. Görevini yapmış sayıyor kendisini. Diyor ki "egitim tedbirini okul yapsın, sağlık tedbirini hastane yapsın, bizim kurumdan da 3 ayda bir birileri gitsin denetlesin.". hepimiz çocuğu bir yerinden tutuyoruz ve bütüncül olarak ele alamıyoruz, birbirimizle irtibat halinde olamıyoruz çocuk için. Ben bu tedbir kararlarının Çocuk Koruma Kanunu kapsamında hiç işe yaramadığını, gerçek anlamda ulaşılması gereken aileler için ve çocuklar için işe yaramadığını düşünüyorum. Bence böyle olmamalı, Aile Bakanlığı bir vaka yöneticisi gibi bütün bu çocukların "gitti mi, geldi mi, şu hizmeti aldı mı, neye ihtiyacı var" bunları başka kuruluşlara dağıtıp çekilmek yerine üstlenmeli diye düşünüyorum. O çocuğun takipçisi olmalı ve sahiplenmeli. Aile Bakanlığı'nda bu konuda çok büyük eksiklikler var." (Katılımcı 1)

Çocuğun Korunmasında Söz Bende

Çocuk ihmal ve istismarı alanında mikro, mezzo ve makro boyutta verilen hizmetler var olsa da işlevsellikleri yetersiz kalmaktadır. Yapılan çalışmada görüşülen profesyoneller var olan ve yürütülmekte olan hizmetlerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çocuk ihmal ve istismarına yönelik hizmetlerin yapılandırılmasında bazı katılımcılar politika geliştirilmesi, yasalarla ilgili yaptırımların olması, eğitim sisteminin değiştirilmesi gibi makro düzey önerilerde bulunurken; bazı katılımcılar ise koruyucu-önleyici hizmetlere, meslek elemanlarının nitelikli şekilde yetiştirilmesine, alanda çalışan kişilere daha çok eğitim verilmesi gibi mikro düzey önerilerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda multidisipliner çalışma ortamlarının sağlanması gibi mezzo düzeyde öneriler de bulunmaktadır.

ÖNERİLER

Araştırma verilerinden elde edilen bilgilerin sonucunda çocuk ihmal ve istismarına yönelik koruyucu-önleyici boyuttaki öneriler şu şekildedir:

- Sağlıklı ailelerin en önemli özelliklerinden biri sağlıklı iletişim kurmalarıdır. Bu bağlamda evlilik öncesi danışmanlık, ebeveynlere yönelik anne-baba eğitimleri, çocuk gelişimi ve çocukla iletişim konularında bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir.
- İhmal ve/veya istismara maruz kalan çocuğa ilişkin istismar döngüsünün kırılmasının sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Ailelere yönelik hizmet verebilecek Aile Danışmanlığı Merkezleri'nin kurulması ve ailelere ve çiftlere eğitimlerini tamamlamış profesyonellerin uygulanmasının hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- İhmal ve/veya istismar durumlarında çocukların akademik başarılarının düştüğü, devamsızlıklarının arttığı, akran ilişkilerinde sorun yaşadıkları yadsınamaz bir gerçektir. Bunların fark edilmesi ve müdahale edilmesi, gerekli durumlarda aile ile çalışma ve farklı kurumlarla işbirliği kurulması amacıyla okullarda okul sosyal hizmeti programı oluşturulmalıdır.
- Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasıyla eğitim hayatlarının düzenli devam etmesinde önemli bir role sahiptir. Bu nedenle okullarda sosyal hizmet uzmanı çalıştırmak suretiyle danışmanlık hizmetleri geliştirilmelidir.

İhmal ve/veya istismara maruz kalmış çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesine ilişkin öneriler şu şekilde belirtilmiştir:

- Özellikle ihmal ve/veya istismara maruz kalmış çocuklar için verilen tedbir kararlarına ilişkin profesyonellere eğitim verilmesi gerekmektedir.
- Vaka yönetiminin nasıl olması gerektiğine ilişkin eğitimler verilmelidir.
- Çocuk koruma alanında verilen tedbir kararları bütüncül uygulanmalıdır.
- Çocuk ihmal ve istismarı alanında çalışacak daha fazla meslek elemanı istihdamının sağlanması gerekmektedir. Buna ek olarak meslek elemanlarının çocuk ve aile konusundaki yetkilerinin arttırılması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Çocuk koruma sisteminde çocuk ile ilgili mevcut durumu somut şekilde görebilmek için bilgisayar ağı sisteminin kurulması gerekmektedir.

- Şiddet, ihmal ve istismarın tespiti ve önleme, eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi amacıyla ALO İMDAT hattının kurulması gerekmektedir.

Çocuk ihmal ve/veya istismarı alanında çalışan profesyonellerin hizmet sunum sisteminde daha etkili bir şekilde çalışabilmelerine yönelik öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- İhmal ve istismar alanında çalışan profesyonellerin gördükleri vakalarla ilgili bilgi alışverişi yapabilmeleri, yaşadıkları deneyimleri paylaşarak sağaltım yapabilmeleri ve bilgi düzeylerinin artması açısından hizmet içi eğitimler, seminerler, mesleki çalışmalar, kongreler ve grup çalışmaları düzenlenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- İhmal ve/veya istismara maruz kalmış çocukla çalışan profesyonellerin ve kurumların işbirliği halinde çalışabilmeleri için eğitimler verilmelidir.
- Çocukla çalışan profesyonellerin özellikle multidisipliner çalışma ile ilgili eğitimler almasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- İhmal ve/veya istismara maruz kalmış çocukla çalışan profesyonellerin; travmaya müdahale, krize müdahale, madde kullanımı, davranış bozuklukları, psikiyatrik hastalıklar, cinsel istismara uğramış çocukla görüşme gibi birçok konuda sürekli olarak eğitim almaları gerekmektedir.
- Sivil toplum örgütleri, üniversiteler, aktörler ve kamu kurumlarının görüşleri alınarak ihtiyaç analizi yapılmalıdır.

Son olarak çocuk ihmal ve/veya istismarının önlenmesinde toplumsal farkındalığın oluşturulması için uygulanabilecek öneriler ise şunlardır:

- Sivil toplum örgütleri toplumla devlet arasında çoğu zaman köprü görevi üstlenmektedir. Bu yüzden sivil toplum örgütleri çocuk ihmal ve istismarı konusunda önemli bir yere sahiptir. Kurumlarla işbirliği, toplum örgütlenmesi, ortak çalışmalar, farkındalık yaratmak adına yapılacak olan projelerle toplumun bilinçlenmesi sivil toplum örgütlerinin desteği ve çalışmaları ile sağlanmalıdır.
- Çocuk ihmal ve istismarı konusunda alınan eğitimler lisans eğitimleri ile sınırlı kalmaktadır. Öyle ki çoğu üniversitede konu ile ilgili dersler dâhi verilmemektedir. Çocuk ile çalışan her meslek grubu için lisans eğitiminden itibaren çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili zorunlu derslerin müfredata eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Baird, S. ve Jenkins, S. R. (2003). Vicarious Traumatization, Secondary Traumatic Stress and Burnout in Sexual Assault and Domestic Violence Agency Staff. *Violence and Victims, 18*(1), 71-86.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- IFSW. (2014). International Federation of Social Worker. Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu.
- Kowalewski, B. B. (2015). *Staff Retention and Job Satisfaction in Child Protection* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). ABD: St. Catherine University.
- Krysik, J.L. ve Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*(1. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Payne, M. (2014). *Modern Social Work Theory*. Oxford University Press.
- Paslı, F. (2009). Örselenme Kuşkusuyula Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezi Tarafından Bildirimleri Yapılan Çocukların Adli ve Sosyal Süreçlerinin İncelenmesi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Polat, O. (2018). Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu-2. Basın Özeti.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GİRİŞ

Sosyal hizmet teorileri, sosyal hizmet uzmanının uygulamada ne yapması gerektiğini gösteren kılavuzlardır. Sadece ekolojik yaklaşım, sistem teorisi gibi teorilerden oluşmayan sosyal hizmet teorilerinin enformel & formel, seçici & eklektik gibi felsefi temelleri vardır. Günümüz lisans eğitiminde mezun olduktan sonra karşılaşılabilecek vakalarda kullanılması olası olan teoriler gösterilmektedir. Ancak karşımıza çıkan uygulamalar, bu teorilerin raporlara ve uygulamalara ne şekilde yansıdığını sorgulatmaktadır. Farklı meslek elemanlarının sosyal hizmet alanlarında hak iddia etmesi, sosyal hizmet eğitimi olmayan akademisyenlerin okullarda sosyal hizmet teorilerini anlatması, öğrencilerin sosyal hizmet uzmanı bile olmayan kurumlarda uygulama yapması, danışmanların desteklerinin eksik kalması gibi sebepler uygulamada çarpıklıklara yol açmaktadır. İnsanın yaşam kalitesini yükseltmeye çalışan ve insan onurunu korumaya yönelik olan sosyal hizmet mesleğinde yanlış müdahaleler bireyin hayatında geçici veya kalıcı olarak birçok soruna sebep olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uygulamasında teori sadece sosyal hizmetin diğer mesleklerden olan farkını göstermesini değil aynı zamanda bireyin hayat kalitesinin yükselmesini de sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet uygulama teorilerinin sosyal hizmet uzmanları tarafından kullanılmasını tartışmaktadır. Çalışmada teori kavramına, sosyal hizmet teorilerine, sosyal hizmet uzmanlarının neden teorileri kullandığına değinilmiştir.

TEORİ KAVRAMI

Teori, bilimsel gelenekler içinde yer alan ve kavramlar arasındaki ilişkilerin bir ifadesidir (Gilgun, 2015). Ancak günlük kullanımda teori çok farklı anlamlara bürünmektedir. Teorinin toplum nezdinde sürekli bilimsel alanlarda kullanılması, onu soyutlamış ve gerçeklikten uzak bir hale getirmiştir. Teoriler, olgular ve davranışlar hakkında tahmin yürütebilmeyi sağlar, onları açıklamaya olanak tanır ve değerlendirilmesine yardımcı olur (Teater, 2015, s. 9). Uygulama teorisi, tanımlanmış bir sorun ve sorunun bağlamı hakkındaki bilgiyi, uygulamaya yönelik ve önceki araştırmalardan hareketle kavramsal bir biçime dayandırarak müdahale hakkındaki bilgi ile ilişkilendirir (Simon, 1994, Akt: Gentle-Genitty, Chen, Karikari, & Barnett , 2014, s. 38).

Teori, doğruluğu kanıtlanamayan ancak yanlışlanamayan bir durumdur. Dolayısıyla henüz bilimsel olarak kanunlaşmamıştır ancak yanlışlanamadığı için de kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin Newton'un temel hareket yasası henüz kanıtlanamamış olmasına rağmen günümüz teknolojisi ve fen bilimleri buna dayanmaktadır. Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı hala yanlışlanamamıştır ve günümüzde de yaygın bir kabul görmektedir. Teori yanlışlandığında o teori temelinden yıkılır.

Teorilerin yanlışlanması onların sınanmasıyla olur. Teoriler, her olguyu açıklamazlar. Ancak en çok olguyu sistematik bir şekilde bütün olarak açıklamaya çalışırlar (Yıldız T. , 2017).

SOSYAL HİZMET TEORİLERİ

Sosyal hizmet teorileri; sosyoloji, psikoloji, hukuk, çocuk gelişimi gibi pek çok alandaki teorilerle iç içe geçmiş ve bunları kendine uygun hale getirmiş teorilerdir. Sosyal hizmet teorileri, sosyal hizmet uzmanının uygulama sırasında ne yapacağına dair ona yol gösterir. Payne'e göre sosyal hizmet teorileri, sosyal hizmeti yapmamıza ve onu anlamamıza yardımcı olan teorilerdir (Payne, 2016, s. 6). Ayrıca sosyal hizmet teorileri, olgulara nasıl müdahale edilmesi gerektiği konusunda ve danışanın durumunu anlamada sosyal hizmet uzmanına mantıksal bir temel hazırlar. Teater teorii "sosyal çalışmacıların birey, grup, topluluklar ve topluma bakış ve yaklaşımına yön veren pratiklerin esaslı bir bileşeni" olarak tanımlamıştır (Teater, 2015, s. 9).

Sosyal hizmet teorilerinin birçok alandan beslenmesi, eleştirilebilir ve esnek olmasını sağlamıştır. Esnek olmak, açıklamaların, yorumların ve teorileştirmenin kalitesini artırır (Gilgun, 2015). Teorinin eleştirel olması ise

gelişmeye açık yönlerini belirleyerek daha iyi sonuçlar için geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bir başka deyişle sosyal hizmet teorilerinin hem eleştirel hem de esnek olması sürekli gelişime açık olmasını sağlamaktadır.

Enformel ve Formel Teori

Her sosyal hizmet uzmanı belirli bir kuramsal çerçeveden hareket ederek uygulamasını gerçekleştirir. Sosyal hizmet uzmanlarının büyük bir kısmı geçmişteki tecrübelerinden yararlanarak gelecek müdahalelerini yapmaktadır.

Bu noktada formel ve enformel bilgidan bahsetmek mümkündür. Formel teori mesleki ve akademik hayatta yazılıp tartışılan bilgiler, enformel teori ise toplumsal hayattan veya meslek elemanlarının deneyimlerinden ortaya çıkan bilgilerdir (Payne, 2016, s. 5). Formel ve enformel bilginin uygulama sürecine etkisi "sosyal hizmetin nasıl yapılacağına dair teoriler" ile devam eder. Bu teoriler pratiğe yönelik teorilerdir. Sosyal hizmetin ne olduğu ile ilgili teorilerde bahsedilenlerin uygulama sürecinde gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkar.

Müracaatçı teorileri, formel ve enformel teorilerin uygulamayı etkilediği yerlerden biridir. Bu teoriler sosyal gerçekliklerin teorisi olarak ifade edilir. Müracaatçı teorileri formel olarak ulaşılabilir veriler (yaş, cinsiyet, dil vb.), enformel olarak ise sosyal çalışmacının kendi kültürel şemaları veya algıları olarak karşımıza çıkabilir. Sosyal çalışmacının müracaatçıyı daha iyi anlamak için "neden" sorusunu sorduğu kısımdır.

Payne (Payne, 2016, s. 6), formel ve enformel teoriyi şu şekilde açıklamıştır:

Formel bilgiler refahın doğasını ve amacını açıklarken enformel bilgiler uygulayıcıların, sosyal hizmetin 'işlevlerini' tanımlarken düşündükleri ahlaki, politik ve kültürel değerlerdir. Formel teoriler tündengelimli olarak genel fikirleri belirli durumlarda uygulanırken enformel teoriler tümevarımsal olarak uygulanabilir ve deneyimden kaynaklanan yazılı olmayan uygulama teorileridir. Formel bilgiler ampirik verilerdir, enformel bilgiler ise uygulamacıların deneyimlerinden kaynağını alır.

Payne'nin tanımlarından anlaşılacağı üzere sosyal hizmet uygulamasında danışana yapılacak olan müdahalede hem teorik arka planın hem de uygulayıcının deneyimlerinin etkisi büyüktür. Bu noktada teorik bilgilerin uygulayıcı tarafından nasıl ele alındığı ve bu teorik bilgiyi uygulamaya

nasıl aktardığı önemlidir. Türkiye’de ki sosyal hizmet eğitiminde her okul öğrencilerine sosyal hizmet teorisi/kuramı adlı dersler vermektedir. Bu durumda “Sosyal hizmet teorilerini ders olarak anlatan akademisyenlerin sosyal hizmet uygulamasına yönelik çalışmaları var mıdır? Sosyal hizmet alanında deneyimi var mıdır?” soruları akıllara gelmektedir.

Eklektik ve Seçici Teoriler

Eklektizm, bir sisteme ait olan ve tek başına anlamlı bir bütün olabilen olguların birden fazlasının bir araya getirilerek oluşturulan yeni sistemlerdir (Şahmaran Can, 2017, s. 240). Eklektizm, çeşitli teorilerden fikir almak ve bunları uygulayıcıların yeteneklerine uygun bir çalışma tarzı üretmek için birleştirmek anlamına gelmektedir (Payne, 2016, s. 40). Sosyal hizmet alanında araştırma ve tartışmaların eklektik olduğu kabul edilmiştir. Eklektik yaklaşım, birden fazla teoriyi inceleyerek olaylara bütüncül yaklaşmamızı sağlar ve uygulamayı çok yönlü hale getirir. İncelenip kullanılan teorileri geliştirerek sosyal hizmetin kendi teorilerini oluşturmasına yardımcı olabilir. Ayrıca uzun süreli müdahalelerde eklektik yaklaşım daha elverişlidir. Eklektik yaklaşımla uygulama yapabilmek için, uygulayıcının kullanılacak teorileri çok iyi bilmesi gerekmektedir.

Teoriyi seçici olarak kullanmak için ise teorileri gözden geçirir ve ardından uygulamanın temeli olarak kullanılacak bir teori grubu seçersiniz (Payne, 2016, s. 39). Seçici teorileri ruhsal alan gibi yakın etkileşimli bir alanda kullanmak yararlı olabilir. Ancak seçilen teori müracaatçıya uygun olmayabilir. Bu durumda diğer teorileri tekrardan gözden geçirerek yeniden teori seçmek uygun olacaktır. Ayrıca çoğu acil durumda (şiddet, acil servis uygulamaları) seçici teoriler kullanılır. Örneğin kriz anında seçici teorilerden yararlanılır. Spesifik vakalarda tek bir yaklaşımdan yola çıkarak müdahale etmek sürecin tutarlı, ampirik verileri olan ve kanıta dayalı olarak yürümesini sağlar. Bununla birlikte seçici teoriler uygulayıcının kişisel değerlerine göre müdahale etmesinin önüne geçer.

SOSYAL HİZMET UZMANI NEDEN TEORİ KULLANIR?

Sosyal hizmet uzmanının teorileri kullanmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri, teorilerin olayları anlamlandırmaya ve çeşitliliği anlamaya olanak sağlamasıdır. Teater, sosyal hizmet uzmanının teorileri kullanmasının nedenlerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır (Teater, 2015, s. 9):

- Teoriler, sosyal hizmet uzmanının müracaatçıyı bir bütün olarak

değerlendirmesini ve bu süreçte nasıl bir planlı müdahale süreci başlatması gerektiğine mantıksal bir çerçeve sunar.

- Teoriler, müracaatçı ile çalışırken en uygun yöntemi seçmesini sağlar.
- Teoriler, sosyal hizmet uzmanının karmaşık durumları anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır.

Sosyal hizmet teorileri, insan davranışlarının çeşitli yönlerini açıklamayı ve tahmin etmeyi sağlayarak durumların karmaşıklığına açıklama getirmektedir (Thyer, 2011; Akt: Gentle-Genitty, Chen, Karikari, & Barnett , 2014, s. 38). Bir başka deyişle sosyal hizmet uzmanları, uygulamadaki karışıklıkları teorideki sistematik çerçeve sayesinde anlamlandırarak çözmektedir. Bu durumda mesleki deneyim de önemli rol oynamaktadır. Ancak uzun yıllardır çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının sadece mesleki deneyime dayanarak uygulama yapması onların güncelliğini korumamasına neden olabilmektedir.

Boiser ve Syers (2004, s. 205, Akt: Gentle-Genitty, Chen, Karikari, & Barnett , 2014, s. 39) sosyal hizmet uzmanlarının uygulama gerçekleştirirken teoriyi kullanmalarının önemini "Teoriye dayandırılarak gerçekleştirilen uygulama, profesyonel sosyal hizmet uzmanını gayri resmi uygulama biçimlerinden ayırır" düşüncesiyle belirtmiştir.

UYGULAMADA TEORİ ÖRNEKLERİ

Sosyal İnceleme Raporu

Aile ile görüşüldü. Çocukta ve ailede herhangi bir sorunun olmadığı anlaşıldı. Çocuk artık kalmamaktadır, okula servisle gidip gelmektedir.

UNVAN

AD-SOYAD

Yukarıdaki örnek, bir sosyal hizmet uzmanının yazdığı değerlendirme raporuna cevap olarak gelmiş bir yazıdır (etik kurallar gereği raporun ifadeleri değiştirilmiştir).

Kanıtla dayalı sosyal hizmet, dört temele dayanır (Gilgun, 2005, s. 52):

- araştırma ve teori;
- mesleki deneyim;
- uygulayıcı, onun varsayımları, değerleri, görüşleri;
- müracaatçıların durumu

Kanıtla dayalı uygulama çeşitli alanlarda en iyi araştırma ve uygulama kanıtlarının vicdani, açık ve mantıklı bir şekilde uygulanmasını içerir (Gilgun, 2005, s. 53). Sosyal hizmet uygulamasının kanıtla dayalı uygulama olarak nitelendirilmesinin en büyük etmenlerinden biri sosyal inceleme raporlarıdır.

“Sosyal hizmet uygulaması süresince yapılan ve yapılacak olan faaliyetleri resmi bir içerik kazanması için sosyal çalışmacılar tarafından bir uzmanlık çerçevesinde oluşturulan forma “Sosyal İnceleme Raporu” denilmektedir” (Gelişim Üniversitesi, 2019). Sosyal inceleme raporları, sosyal hizmet uygulamasının kanıtla dayalı olduğunun göstergelerinden biridir. Sosyal inceleme raporunu yazan sosyal hizmet uzmanının, dört senelik aldığı eğitime dayalı olarak bu raporu yazması ve planlı müdahale sürecini başlatması gerekmektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişlik seviyelerini gösteren birçok araştırma da göz önüne alındığında sosyal hizmet teorilerinin uygulamada yeteri kadar kullanılmadığı görülmektedir. Yukarıdaki örnekte de anlaşıldığı gibi sosyal hizmet teorilerinin uygulamaya yansıtılmaması, sosyal hizmet mesleğinin farkını gösterememesine ve diğer meslek elemanlarının da sosyal hizmet uzmanı gibi davranmasına yol açmaktadır. Nitekim sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla ortak teorilere sahip olan sosyal hizmet, kendi bakış açısını koyarak uyarladığı teorileri kullanmayarak bu alanların da hak sahibi olmasına olanak tanımaktadır. Yerel literatür incelendiğinden sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını gerçekleştireceğine dair çalışmalar yeterli değildir. Ne var ki, özellikle yerli literatür bakımından sosyal hizmet uzmanlarının uygulama süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine ve çalışma koşullarını nelerin belirlediğine ilişkin çalışmalar halen yeterli genişlikte değildir (Zengin & Çalış, 2017, s. 48).

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kişisel Görüşlerini Rapora Yansıtmaları

Her çocuğun babasıyla büyümeye hakkı vardır. Her babanın da çocuğunu görmeye hakkı vardır. Çocuğun babasıyla görüşmemesi onun bir dalını kırmak, belki de hayati boyu iyileşmeyen bir yaraya sahip olması demektir.

Yukarıdaki örnek, sosyal hizmet uzmanının görüşlerini yazdığı rapordan alıntılanmıştır (etik kurallar gereği raporun ifadeleri değiştirilmiştir).

Sosyal hizmet uygulamasının kanıta dayalı olması, uygulamanın bilimsel olmasını gerektirmektedir. Kanıtlanabilir ifadeler, bilimsel yaklaşımın temel dayanaklarından biridir. Yukarıdaki ifade incelendiğinde “dalını kırmak”, “iyileşmeyen yara” gibi ifadeler raporun bilimsel geçerliliğine gölge düşürmektedir. Bu durum ise sosyal hizmetin diğer bilimlerden tarafından ciddiye alınmamasına ortam hazırlamaktadır. Nitekim sosyal hizmet uzmanlarının kişisel görüşlerini raporlara yansıtması o raporun gerçekçiliğini sorgulatmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta sosyal hizmet örgün eğitimi sırasında bireyin teorileri uygulamada kullanmayı gerçekten öğrenip öğrenmediğidir. Bu öğrenme süreci, sosyal hizmet öğrencisinin lisans uygulamasıyla pekişmektedir. Ortalama üç senelik bir teori ve alan eğitiminin ardından bir sene boyunca uygulama yapan sosyal hizmet öğrencisi uygulama yaptığı kurumlarda rapor yazmayı deneyimleyerek öğrenmekte midir? Her sosyal hizmet öğrencisinin uygulama danışmanı sosyal hizmet uzmanı mıdır? Uygulama danışmanı sosyal hizmet uzmanı olmayan öğrencilerin durumlarını akademik danışmanları takip etmekte midir? Sosyal hizmet eğitiminin en önemli aşamalarından biri olan uygulama kısmında öğrencilerin sosyal hizmet uzmanı olmayan bir kurumda sosyal hizmet uygulaması yapması öğrencinin mezun olurken görüşme yapma, rapor yazma, planlı müdahale süreci hazırlama gibi becerilerinin gelişmemesine sebep olmaktadır.

Örnek Alınacak Uygulamaların Görünür Olmaması

Sosyal hizmet uygulamaları ve teorileri denildiğinde bu yazıda da üzerinde durulduğu gibi çoğunlukla kötü örnekler konuşulmaktadır. Bunların yanında yıllardır iyi uygulamalar yapan, kuram/teori ya da rapor yazma derslerinde örnek olarak verilebilecek olan pek çok iyi uygulama örnekleri mevcuttur. Sosyal hizmet uzmanları bu ülkede yıllardır hizmet vermektedir ve gerek mikro, gerekse mezo ve makro olarak birçok iyi örnek geri planda kalmaktadır. Bu durumun kötü uygulamaların iyi uygulamalardan daha fazla olması, vaka tartışması gibi etkinliklerin yeteri kadar yapılmaması, sosyal hizmet uzmanlarının kendini ifade edecek alan bulamaması gibi pek çok sebebi olabilir. Halbuki sosyal hizmet teorileri veya rapor yazma derslerini alanda deneyimi olmayan akademisyenlerin veya farklı meslek elemanlarının anlatması yerine uzun süre sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirmiş sosyal hizmet uzmanlarının anlatması, öğrencilerin de

bunları içselleştirerek uygulamaya yansıtmasına olanak tanıyabilir. Burada sosyal hizmet öğrencilerinin yapması gereken, okullarında var olan öğrenci topluluklarıyla ya da dernek aracılığıyla vaka tartışması gibi etkinlikleri sosyal hizmet uzmanlarından talep etmeleridir. Ayrıca sosyal hizmet bölümlerinin alan dışı akademisyen alımları, sosyal hizmet bölümlerinin işlevsizleşmesine dolayısıyla mezun olunca müracaatçıyla birebir çalışacak olan sosyal hizmet uzmanı adayının müdahalesinin verimliliğini azaltmasına sebep olmaktadır.

TARTIŞMA

Sosyal hizmet teorileri, sosyal hizmet uzmanının uygulamayı gerçekleştirme sürecinde uzmana yol gösteren teorilerdir. Teorilerin uygulamaya olan yansımaları bugün pek çok örnekle tartışmaya açıktır. Kötü örneklerin ön planda olması, sosyal hizmet alanında farklı meslek elemanlarının çalışıyor olması, sosyal hizmet eğitimi sosyal hizmet akademisyenlerinin değil farklı bölümlerin akademisyenlerinin vermesi günümüzde sosyal hizmetin işlevsizleştirilmesine sebep olmaktadır. Sosyal hizmet teorilerinin öğrenciler tarafından yeteri kadar benimsenmemesi, sosyal hizmet öğrencilerinin bu alanda merakının olmaması ve uygulama süreçlerinde danışman desteğinden yoksun kalmaları ise meslek hayatına girdiklerinde etkili uygulamaların gerçekleşmemesine sebep olmaktadır. Çünkü sosyal hizmet teorilerini yeteri kadar bilmeyen meslek elemanı, müracaatçıya yapacağı planlı müdahaleyi nasıl gerçekleştireceği konusunda etkili kararlar verememektedir. Bu durumda yapılması gereken alan dışı akademisyen alımının kontrollü olması, danışman desteğinin öğrenciye tam olması ve sosyal hizmet örgütlenmelerinin olumsuz uygulamalara karşı birlik olabilmesidir.

Kaynakça

- Gelişim Üniversitesi*. (2019, 12 30). <https://sbyo.gelisim.edu.tr/bolum/social-work-52/haber/mesleki-rapor-yazma-becerisi-sosyal-inceleme-raporu> adresinden alınmıştır
- Gentle-Genitty, C., Chen, H., Karikari, I., & Barnett , C. (2014). Social Work Theory and Application to Practice: The Students' Perspectives. *Journal of Higher Education Theory and Practice* vol, 36 - 47.
- Gilgun, J. (2005). The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. *Research on Social Work Practice*, 52-61.
- Gilgun, J. (2015). Beyond Description to Interpretation and Theory in Qualitative Social Work Research. *Qualitative Social Work*.
- Payne, M. (2016). *Modern Social Work Theory*. New York: Oxford University Press .
- Şahmaran Can, G. (2017). Postmodern Süreçte Eklektisizm Olgusu ve David Salle. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 239 - 248.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Yıldız, T. (2017). *Bilimsel teori, yasa ve hipotez nedir?* 12 29, 2019 tarihinde gazeteduvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/01/23/bilimsel-teori-yasa-ve-hipotez-nedir/> adresinden alındı
- Zengin, O., & Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 47 - 67.

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP TÜRKİYELİ VE SURİYELİ ANNELERİN AİLE İŞLEVSELLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

İslam Akçe¹

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamaya göre engellilik, bir aktiviteyi normal olarak kabul edilen sınırlar içerisinde gerçekleştirememeye bunun yetersiz olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Karataş ve Oran, 2007). Bu çalışmada ele alınacak engelli grubu içerisindeki zihinsel engelli bireyler yer almaktadır. Zekâ geriliği (Mental retardasyon) olarak tanımlanan engellilik grubu, bir kişide zekâ geriliğinin olup olmadığını ölçmek için IQ testi uygulanmaktadır.

Çocuklarına süregelen hastalık, zihinsel veya bedensel engelli tanısı konması travmatik bir durum olarak belirtilmektedir. (Uğuz ve ark, 2004). Aile işlevselliği, aile sağlığı için önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Ma, 2009). Ayrıca ailedeki bireylerin kalitesini yükseltmek için sadece bireyler üzerine odaklanmak yeterli değildir, bu noktada aile bireylerinin yaşam kalitesinin artırılması için aileye bir bütün olarak bakılması gerekmektedir.

Aile içindeki hayatın işlevli bir şekilde devam edebilmesi için hizmetleri organize etmek, aile refahına yönelik hizmetler içinde ele alınabilir. Bu nedenle götürülecek hizmetlerin gerçekçi bir biçimde planlanmasına yardımcı olacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Bundan yola çıkarak bu çalışmada Suriyeli ve Türkiyeli ailelerde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşamış oldukları aile içerisindeki problemlerin tespiti ve bunlarla ilgili aileye yönelik ne gibi iyileştirici çalışmaların yapılabileceğinin araştırılması amaçlanmaktadır.

GENEL BİLGİLER

Engelliliğin Tanımlanması

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamaya göre engellilik, bir aktiviteyi normal olarak kabul edilen sınırlar içerisinde gerçekleştirememeye bunun yetersiz olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Karataş ve Oran, 2007). Zekâ geriliği (mental retardasyon) olarak tanımlanan engellilik grubu, bir kişide zekâ geriliğinin olup olmadığını ölçmek için IQ testi uygulanmaktadır. Aşağıdaki tabloda zihinsel engelli sınıflandırılması yapılmıştır.

Tablo 1. Zihinsel engelli grupları

IQ	PSİKOLOJİK TANI	EĞİTSEL TANI
70-55	Hafif	Eğitilebilir
55-35	Orta	Öğretilebilir
35-25	Ağır	Bağımlı
25-Altı	Çok Ağır	Tam Bağımlı

Zihinsel Engellilikte Karşılaşılan Sorunlar

Demirbilek (2013) zihinsel engelli kişilerin diğer engel gruplarına göre toplum içinde en çok dışlanan kesim olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca engelli olan birey engeliyle yaşam mücadelesi verirken diğer taraftan da topluma uyum sağlaması için mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Aykara, 2011).

Engelli kişilerin ailesi, çevresindeki kişiler ve toplum arasında yaşanan sorunların kaynağı olarak görüldüğü ayrıca bu kişilerin genellikle toplumun ayrımcı, dışlayıcı, farklılığı kabul etmeyen, uygun görmeyen tutumlarından kaynaklandığı vurgulanmaktadır (İkizoğlu 2005).

Yapılan çalışmalarda toplumun, engelli bireylere karşı önyargılarını görmeksizin onları engelli olmayan bireylerle eşit görebilmesi ve çeşitli nedenlerle üretim sürecine katılamayanları bir lütuf olarak görmeksizin dayanışma ile desteklemesi ve üretim sürecine dahil etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Okur ve Erdugan, 2010).

Öte yandan, engellilerin topluma katılım düzeylerinin düşük olması nedeniyle engelli bireyler ve engelsiz bireyler günlük yaşamda çok fazla bir arada olamadıkları ve bu nedenle karşılıklı ilişki ve iletişim yetersizliğinden kaynaklanan bilgi ve tecrübe eksikliği yaşadığı vurgulanmaktadır (Koçman ve Tufan, 2005).

Aileler için özel ihtiyaçları olan bir çocuğun dünyaya gelmesi ailenin pek çok sorunla karşı karşıya kalacağı anlamına gelebilmektedir (Işıkhan, 2005). Aile içerisinde engelli bireyin olması aile içerisindeki diğer bireylerinde yaşamlarını etkilediği bir gerçektir. Burada temel olan şey aile içerisindeki bireylerinin yaşamlarının, duygu ve düşüncelerinin olumsuz etkileyebilmesidir(Zan ve Özgür, 2004).

Sosyal Hizmet Perspektifinden Aile

Aile, üyenin karakterinin meydana geldiği, üyenin biyopsikososyal ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur. Ailenin kuvvetli olması toplumun da kuvvetliliğinin sağlanmasına neden olan önemli bir etmendir. Bu sebeple aile kurumuna yönelik destekler artırılmakta bu kapsamda sosyal hizmet mesleği ön plana çıkmaktadır.

Aileyle çalışma sistemik bir müdahaledir. Bu sistematik çalışma başlangıcından itibaren ailenin üyeleriyle birlikte içinde yaşadıkları durumla baş etmeleri, yeni problem çözme becerileri kazanmaları, ailenin yeniden benzer güçsüzlük durumuna düşmemesi için ya da düştüğünde daha etkili baş edebilmesi için yeni roller öğrenmeleri, rollerinde gerekli değişiklikleri ve düzenlemeleri yapabilmeleri üzerine yürütülen sistemli müdahaleler bütünüdür. Bu yüzden sosyal hizmet uzmanı aileyle yürüttüğü bütün müdahalelerinde ailenin işbirliği ve katılımını sağlamaya özen göstermektedir (Aktaş, 2013).

İşlevsel - İşlevsel Olmayan Ailelerin Özellikleri

İşlevsiz ailenin temelinde birbiri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip olan, aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış olan eşlerin bulunması söz konusudur. Bu doyumsuzluklar çeşitli patolojik davranışlara dönüşerek gerek eşler arasında gerekse çocuklarda bazı bozulmalara yol açabilmektedir. Yani işlevsiz aile, üyelerinde bazı patolojik durumlar yaratabilmektedir

Aile içinde veya dışında meydana gelen bazı olayların (hastalık, ölüm, işsizlik gibi) geçici de olsa, aile işlevlerinde birtakım bozulmalar yarattığı kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Aile grubu içinde rol alan kişilerin eksilme ve ilâvesi, kişilerin hayatında esas olan rollerde değişiklik olması veya kendilerine uygun olmayan bir role geçmek zorunda kalmaları bazı sorun odakları yaratarak, işlevsiz davranışları arttırabilir (Firedlander, 1965 ; Ak: Bulut,1993).

Suriyeli Mülteciler

Ülkemiz topraklarına farklı nedenlerle göçle gelenlerin sayısı göz ardı edilemeyecek kadar çoktur. Suriye iç savaşı sonrasında yaşanan göç, asrımızın dramatik göç hareketlerinden birisidir. Sadece Türkiye’de dört milyondan fazla göçmen bulunmaktadır. Özellikle Hatay, Urfa, Gaziantep ve Kilis gibi sınır bölgesine yakın olan şehirlere sığınmışlardır. Bu artışa bağlı olarak özelde Suriyeliler genelde ise mültecilerle ilgili pek çok toplumsal sorun meydana gelmektedir.

Söz konusu bu etkilerin üzerinde aile odaklı durularak bu çalışmada Türkiye’deki Suriyeli annelerin işlevli yönlerinin değerlendirilmesi, işlevsiz yönlerinin güçlü yönlere dönüştürecek stratejilerin geliştirilmesi, iyilik hallerinin arttırılması ve kaynaklara erişim konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Suriyelilerin yaşadığı trajedi, Suriye’deki bütün toplumsal kesimleri etkilemiştir; ancak engellilere ve çocuklara bizzat etkisi daha çok olmuştur. Bu kapsamda araştırmada ülkemiz vatandaşı ve Suriyeli ailelerde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları aile içi sorunlar ile annelerin rol ve işlevselliklerinin tespiti, annelerin psikososyal durumlarının karşılıklı olarak ele alınması amaçlanmıştır.

Sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanı bağlamında iyileştirici (müdahaleci) çalışmalara yönelik çerçeve sunmak, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psikososyal durumlarını ekolojik perspektifle yaklaşarak “çevresi içinde birey” olgusu bağlamında açıklamak, söz konusu olguya ait sorunlara genelci sosyal hizmet açısından önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmanın önemi engelli bireye sahip Türkiye ve Suriye vatandaşı annelerin karşılaştırılarak savaşın ve göçün aile işlevselliğine etkisini ortaya çıkaracak, bu anneleri çok yönlü bir şekilde ele alarak mevcut politikalar üzerinde durulacak, bu annelerin karşılaştırılarak sağlıklı olduğu boyutların belirlenmesine, güçlendirilmesine ve sorun çözülmesine ihtiyaç olduğunu ortaya koyacak olmasıdır.

Ülkemizde çocuğa yönelik istismar, kadına yönelik şiddet ile beraber göçmenler konusu en güncel sosyal sorunlardan biri olup araştırmaların konusu olmaya devam etmektedir ve etmelidir. Yapılan literatür taramalarında sığınmacı anneler çeşitli yönlerden tek tek ele alınmış olup aile işlevselliklerinin ve psikososyal durumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmemiş olması araştırmamızı bu anlamda özgün kılmaktadır.

Bir araştırma var olan araştırmaya konu olan öznelerin uyguladığı / öznelere yönelik uygulamaların takibinin ve ara değerlendirmelerinin yapılması, yapılan değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan sorunların çözümlenmesine ilişkin öneriler geliştirmesi ve ilgili konunun literatürüne katkı sağlaması açısından önemlidir. Bu kapsamda söz konusu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Model

Annelerin aile işlevselliklerinin araştırılmasında 5 yıldan uzun süredir ülkemizde yaşayan zihinsel engelli çocuğa sahip Suriyeli anneler ile aynı dezavantaja sahip Türkiyeli anneler karşılaştırılarak aile işlevselliklerinin betimlenmesi ve göç olgusunun sosyal hayatta kişiler üzerindeki etkisi nicel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Evren

Etik kurul onayı alındıktan sonra Şanlıurfa ilinde bulunan ve Suriyeli sığınmacı nüfusunun en yüksek olduğu bölgelerde bulunan ve Sağlık Bakanlığına bağlı olan Balıklıgöl Devlet Hastanesi ve Eyyubiye Eğitim Araştırma Hastanesi çalışmanın amacı doğrultusunda evren olarak seçilmiştir. Hastanelerden gerekli izin alındıktan anket çalışması başlatılmıştır. Bu

hastanelerin sağlık kurulları ile koordineli bir Şekilde çalışılarak muayene olmak için gelen zihinsel engelli çocuklara sahip Suriyeli ve Türkiyeli anneler tespit edilmiştir. Çalışmanın evrenini oluşturan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sayıları 85 Türkiyeli ve 74 Suriyeli olarak belirlenmiştir. Çalışmaya katılan annelerin hepsi bilgilendirilmiş gönüllü olur formu onayı alınmış sonra çalışmaya katılmayı onaylamıştır. Çalışma toplam 159 kişi üzerinde uygulanmıştır. Ayrıca araştırmada tam sayım planlandığından örnekleme yapılmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın amacı doğrultusunda anket formu hazırlanmıştır. Anket formunda çalışmaya katılan kişilerin sosyo-demografik bilgileri, engelli bireyi tanımaya yönelik ve AD (Aile Değerlendirme leği) kullanılarak anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu toplam üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmaya katılan kişilerin sosyo-demografik(yaş, meslek, eğitim durumu, medeni durum vb.), ikinci bölümde zihinsel engelli çocuğu tanımlayıcı sorulardan oluşmakta ve son bölümde de AD lek sorularından oluşmaktadır. Çalışmada toplam 71 sorudan oluşup bunlardan 60 tanesi AD lek sorularından oluşmaktadır.

Anket Formu

İlk bölümde 11 soruya yer verilmiştir. Soruların bazıları boşluk doldurma, bazıları ise çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Uyruk, Yaş, Eğitim Durumu, Meslek, Medeni Durum, Aylık Toplam Gelir, Kaç ocuğa Sahip Olunduğu, Hangi Aile Yapısına Sahip Olunduğu, Engelli ocuğun Yaşi, ocuğun Engel Türü, ocuğun Engellilik Nedeni.

Aile Değerlendirme leği (Ad)

AD, ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'de Brown niversitesi ve Buttler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini veya getiremediğini belirleyen bir ölçü aracıdır. Ölçek, Bulut tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ile Türkiye'ye kazandırılmıştır. AD, McMaster Aile İşlevleri Modelinin (McMaster Model of Family Functioning) klinik olarak aileler üzerine uygulanması ile elde edilmiştir. Ölçek 4'l likert tipinde 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçek içerisinde yer alan sorular temelde 7 bölüme ayrılmıştır Bunlar; Problem özme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme, davranış kontrolü ve genel işlevlerdir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmaya katılan kişilerden toplanıp analizi yapılmış olan verilerden özetle elde edilen bulgular yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde, araştırmaya katılan Suriye ve Türkiye uyruklu anneleri tanıtıcı bilgiler(yaş, cinsiyet, uyruk, gelir gibi), engelli çocuğu tanıtıcı bilgiler, aile işlevliği ile ilgili kişilerin görüşlerini yansıtan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya katılanların öğrenim durumlarının uyruklarına göre dağılımı

Öğrenim durumu	Türkiye Cumhuriyeti		Suriye		Toplam	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Okur-yazar değil	4	4.7	28	37.8	32	20.1
İlkokul	9	10.6	25	33.8	34	21.4
Ortaokul	33	38.8	13	17.6	46	28.9
Lise	25	29.4	5	6.8	30	18.9
Üniversite	10	11.8	3	4.1	13	8.2
Yüksek Lisans	4	4.7	0	0	4	2.5
Toplam	85	100.0	74	100.0	159	100.0

Buna göre araştırmaya katılanlardan Türkiye vatandaşı annelerin çoğunluğunun ortaokul mezunu olduğu ve Suriye vatandaşı annelerin ise çoğunluğunun kendi dillerinde okur yazar olmadığı tespit edilmiştir. Hsiao (2014)'e göre sosyo-ekonomik düzey ile aile işlevselliği arasında bağlantı vardır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyinin yüksekliği işlevli aile işleyişi ile önemli derecede ilgilidir. Ayrıca Türkiye ve Suriye vatandaşlarının aile işlevliğinin değerlendirilmeye çalışıldığı bu çalışmaya göre, eğitim durumu ile araştırmaya katılan kişilerin uyrukları arasında yapılan ki-kare analizi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır($p < 0.05$). Buna göre yapılan bu çalışma ile çalışmamız arasında eğitim durumu aile işleyişi arasında bir paralellik olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya katılan kişilerin meslekleri

Meslek	n	%
Ev Hanımı	142	89.31
Sağlık Sektöründe Memur	9	5.66
Öğretmen	3	1.89
Özel Sektör	3	1.89
Serbest Meslek	2	1.25
Toplam	159	100.0

Yapılan araştırmada Türkiyeli ve Suriyeli annelerin büyük çoğunluğunun ev hanımı olması sonucu zihinsel engelli çocuklarının bakımını üstlenmeleri ile ilişkilendirilmektedir. Literatürde zihinsel engelli çocuğa sahip olmakla katılımcıların meslekleri arasında doğrudan çalışılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma engelli çocuğa sahip olmakla meslek arasında anlamlı farkların olup olmadığını analiz edecek araştırmalara yol açacaktır. Ayyıldız ve ark.'nın Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Baş Etme Yöntemlerinin Değerlendirildiği çalışmalarında katılımcı annelerin

%93,1 gibi yüksek bir oranla ev hanımı oldukları gözlenmiştir(Ayyıldız ve ark., 2012). Kaner'e göre anneler geleneksel olarak evdedir ve çocuğun bakımından temelde sorumlu olan kişidir. Ayrıca, eşlerine göre çocuk yetiştirmek için kişisel olarak daha çok fedakarlıkta bulunmakta ve sorunlu çocuklarına daha duyarlı olabilmektedirler (Kaner, 2016).

Tablo 4. Araştırmaya katılanların gelir gruplarının uyruklarına göre dağılımı

Gelir Grubu	Türkiye Cumhuriyeti		Suriye		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-1603	23	27.1	42	56.8	65	40.9
1604-2000	16	18.8	17	23.0	33	20.8
2001-2500	11	12.9	5	6.8	16	10.1
2501-3000	14	16.5	6	8.1	20	12.6
3001-4000	10	11.8	2	2.7	12	7.5
4001-5000	2	2.4	2	2.7	4	2.5
5000+	9	10.6	0	0.0	9	5.7
Toplam	85	100.0	74	100.0	159	100.0

Yapılan t testi analizi sonucuna göre ise gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Bonovcinova ve arkadaşları (2014)'nin ekonomik düzeyi farklı bireylerle yapmış oldukları çalışmaya göre, yoksulluk ile işlevsiz aile işleyişi arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca McCreary ve Dancy (2004)'ün tek ebeveynli düşük gelirli Afro-Amerikan aileler ile yaptığı çalışmasında aile işlevselliğinin temel boyutlarını belirlemiştir. Etkili aileler; duygusal beslenme, iletişim, birlikte bir şeyler yapma, birbirine yardım etme, ebeveyn- çocuk uyumu gibi konularda başarılı olduklarını tespit etmiştir. Suriyeli ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla yapılan bu çalışmanın sonucuna göre yoksulluk ile işlevsiz aile işleyişi arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yapılan bu çalışma ile Türkiye Cumhuriyeti ve Suriye vatandaşlarının aile işlevliliğinin değerlendirilmesine yönelik olan çalışmamız arasında paralellik olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya katılan ailelerin engelli çocuğunun engellilik nedeni

Engellilik nedeni	n	%
Doğum öncesi	44	27.7
Doğum anı	71	44.7
Doğum sonrası	44	27.7
Toplam	159	100.0

Tablo 5' Te araştırmaya katılan annelerin çocuklarının engelliliklerinin nedenlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tabloda yer alan bulgulara göre araştırmaya katılan annelerin engelli çocuklarının

%44.7'sinin engellilik nedeninin doğum anında meydana geldiğinde, %27.7'sinin doğum öncesinde ve

%27.7'sinin doğum sonrasında meydana geldiği belirlenmiştir. Buna göre araştırma dâhilindeki çocukların engellilik nedenleri çoğunlukla doğum anında meydana geldiği belirlenmiştir.

Tablo 6. Aile değerlendirme ölçeği: "Problem çözme" bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Problem Çözme
Türkiye Cumhuriyeti	1.3824
Suriye	2.7550

İki grubun “problem çözme” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir. Suriye ve Türkiye vatandaşlarının aile işlevliğinin araştırıldığı bu çalışmada aile değerlendirme ölçeği alt faktörlerinden problem çözme faktörü açısından iki ülke vatandaşları incelendiğinde, Türkiye vatandaşlarının problem çözmede Suriye vatandaşlarına göre daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Bunun son zamanlarda Suriye’de kaynaklanan karışıklıktan sonra ülkesini terk eden ve kendi ülkeleri dışında başka bir ülkede yaşamış oldukları ekonomik, sosyal vb. olumsuzluklardan dolayı yetersiz hissettikleri düşünülmektedir.

Tablo 7. Aile değerlendirme ölçeği: “İletişim” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	İletişim
Türkiye Cumhuriyeti	1.5928
Suriye	2.6488

İki grubun “iletişim” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir. Aile değerlendirme ölçeği alt faktörlerinden problem iletişim faktörü açısından iki ülke vatandaşları incelendiğinde, Türkiye vatandaşlarının birbirleri arasındaki iletişimde Suriye vatandaşlarına göre daha güçlü bir iletişim içinde oldukları belirlenmiştir. Aile içerisinde ekonomik anlamda yaşanan sorunlar ve beraberinde kişinin psikolojik anlamda tükenmesine ve aile içerisinde iletişim kopukluğunun yaşanmasına neden olmaktadır. Suriyeli annelerin Türkiyeli annelere göre yaşamış oldukları bu eksikliğin bu tür sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 8. Aile değerlendirme ölçeği: “Roller” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Roller
Türkiye Cumhuriyeti	1.4605
Suriye	2.8145

İki grubun “roller” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir. Aile değerlendirme ölçeği alt faktörlerinden aile içerisindeki rollerinin farkında olmaları ve bunun bilincinde olup aile içerisindeki rollerini üstlenmeleri

açısından iki ülke anneleri incelendiğinde, Suriye vatandaşlarının diğer ülkedeki vatandaşlara göre rollerinin bilincinde oldukları belirlenmiştir. Bunun ülkesini terk eden Suriye ailelerinin ülkesinin dışında ailelerini geçindirmeye çalışan bu vatandaşların yaşamış oldukları barınma, ekonomik, sosyal vb. nedenlerden ötürü aile içerisindeki görevlerini üstlenmesi noktasında üstlerine düşeni yerine getirmede yetersiz kaldıkları bunun sonucunda da Suriye vatandaşlarının aile içerisindeki rollerini yerine getirmekte yetersiz kaldıkları düşünülmektedir.

Tablo 9. Aile değerlendirme ölçeği: “Duygusal tepki verebilme” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Duygusal Tepki Verebilme
Türkiye Cumhuriyeti	1.4133
Suriye	2.8536

İki grubun “duygusal tepki verebilme” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir. Özşenol ve ark (2003) tarafından engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi isimli çalışmanın sonucuna göre, ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi sonucunda; annelerin duygusal tepki verebilme fonksiyonundan aldıkları ortalama puan 1.80 olarak bulunmuştur. Duygusal tepki verebilme fonksiyonu, aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi göstermesi anlamına gelmektedir. Yapılan bu çalışmanın sonucuna göre ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ailelerin duygusal tepki verebilme fonksiyonuna göre puan ortalaması 1.41 ve Suriye vatandaşlarının ise puan ortalaması 2.85 olarak tespit edilmiştir. Burada Türkiye cumhuriyeti vatandaşlarının duygusal tepki verebilme fonksiyonunda benzer sonuçlar gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 10. Aile değerlendirme ölçeği: “Gereken ilgiyi gösterme” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Gereken ilgiyi gösterme
Türkiye Cumhuriyeti	1.9818
Suriye	2.7876

İki grubun “gereken ilgiyi gösterme” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 <$

0,05) tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriye vatandaşlarına göre engelli çocuklarına gerekli ilgiyi göstermesi noktasında daha ileri düzeyde oldukları belirlenmiştir. Bunda son zamanlarda Suriye’de yaşanan savaş sonrasında ailelerin mağdur olup evlerinden ayrılması ve çocuklarına gereken ilgi ve şefkati göstermek için yeterli imkânlara sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 11. Aile değerlendirme ölçeği:“Davranış kontrolü” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Davranış Kontrolü
Türkiye Cumhuriyeti	1.5498
Suriye	2.5952

İki grubun “davranış kontrolü” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 12. Aile değerlendirme ölçeği: “Genel işlevler” bağımsız örneklem t-testi

Uyruğu	Genel İşlevler
Türkiye Cumhuriyeti	1.4928
Suriye	2.8067

İki grubun “genel işlevler” ortalamaları arasında yapılan bağımsız örneklem t testinin sonucuna göre anlamlı bir farklılık ($.000 < 0,05$) tespit edilmiştir.

SONUÇLAR

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, şöyle özetlenebilir: Araştırmanın en temel bulgusu, zihinsel engelli çocuğa sahip Suriyeli annelerin aile işlevleri; zihinsel engelli çocuğa sahip Türkiyeli annelerin aile işlevlerden daha işlevsizdir. Başka bir ifadeyle, engelli çocuğa sahip Suriyeli annelerde hesap edilen ADÖ puan ortalamaları ölçeğin her alt boyutunda, engelli çocuğa sahip Türkiyeli annelerin ADÖ puan ortalamalarından daha yüksektir. Bu sonuç, araştırmada varsayılan hipotezleri doğrulamakta ve literatür bilgileri ile de desteklenmektedir.

Zihinsel engeli çocuğa sahip annelerle yapılan bu araştırmanın geneli yaş ortalamasının yüksek olmadığı annelerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin eğitim-öğretim oranının genel itibariyle düşük olduğu, lisans ve yüksek lisans mezunu annelerin çok az olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin mesleklerine bakıldığında ise büyük çoğunluğunun çalışmadığı ve ev hanımı olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaklaşık yarısı resmi nikahlı bir şekilde evli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre bu durum gruplar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş; Türkiyeli ve Suriyeli anneler içinde ayrı ayrı geçerli olmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında araştırmaya katılan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin gelir durumları değişkenlik göstermekle beraber çoğunluğun asgari ücretin altında bir gelire sahip olduğu saptanmıştır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile yapısına bakıldığında çoğunluğun çekirdek aile yapısına sahip olduğu saptanmıştır. Türkiye vatandaşı ailelerde büyük çoğunluğun yine çekirdek aileden oluştuğu fakat Suriyeli ailelerde bu durumun tersine büyük çoğunluğun aile yapısının geniş olduğu saptanmıştır.

Türkiye vatandaşı annelerin öğrenim durumları düştükçe aile değerlendirme ölçeğinden aldıkları puana göre daha işlevsiz oldukları saptanmıştır.

Öğrenim düzeyi yükseldikçe annelerin “problem çözme” alt boyutundan aldıkları puan yükselmiş ve daha işlevli oldukları sonucu çıkmıştır.

Çalışmaya katılanların çocuk sayılarına göre ADÖ puan ortalamalarına bakıldığında, Suriye vatandaşları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, Türkiye vatandaşlarında çocuk sayılarının düşük olanların daha işlevli oldukları görölmüştür.

Çalışmaya katılanların gelir gruplarına göre ADÖ puan ortalamalarına bakıldığında, Suriye vatandaşları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, Türkiye vatandaşlarında geliri yüksek olanların daha işlevli oldukları görölmüştür.

Aile üyelerinin pozitif davranışları sonucunda aile içerisindeki kişilerin rollerinin bilincinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aile üyelerinin negatif davranışları sonucu kişilerin rollerinin bilincinde olmadığı tespit edilen önemli bir sonuçtur.

ÖNERİLER

Çalışma dâhilindeki çocukların engellilik nedenleri çoğunlukla doğum anında meydana geldiği belirlenmiştir. Bu noktada doğumun daha işlevli gerçekleşmesi ve çocuğun herhangi bir engellilik ile karşılaşmaması için doğum kontrollerinin artırılması ve bu noktada insanları bilgilendirici çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmamızda babalar ve kardeşler gibi diğer aile bireylerine ilişkin bir değerlendirme yapılmaması araştırmamızın kısıtlılık alanlarından biridir. Başka bir kısıtlılık ise annelere yapılandırılmış klinik görüşmenin yapılmamış olması gösterilebilir.

Engelli çocuğa sahip bireylerin aile içerisinde rollerine ilişkin bilgilendirici çalışmaların yapılması aile işlevliliğinin artması noktasında yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Suriyeli ailelere yönelik yaşamış oldukları bu durumdan kurtulmaları ve aile üyelerinin birbirlerine yakın olması için uygun olabilecek psiko-eğitim programları tasarlanarak bu durumdan kurtulmalarının aile üyeleri için yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Suriyeli ailelere yönelik yaşamış oldukları bu durumdan kurtulmaları ve aile üyelerinin birbirlerine yakın olması için uygun olabilecek psiko-eğitim programları tasarlanarak bu durumdan kurtulmalarının aile üyeleri için yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Özel olarak, engelli Suriyelilerin savunuculuğu ile ilgili projelerin teşvik edilmesi, STK'lerde Suriyeli engelli çocukların gönüllü çalışmalarının teşvik edilmesi, engelli çocukların okullaşmasını sağlamak, teşvik etmek ve denetlemek, sunulan hizmetlerin Suriyeli engelli çocuklara ulaşım ulaşımadığını denetlemek, sağlık hizmetlerine ulaşımını kolaylaştırmak gibi faaliyetlerin yapılmasının uygun olacağı kanaati oluşmuştur.

KAYNAKÇA

Aykara, A. (2011). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti . *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22 (1), 63-84.

Bulut I. Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Ankara, TC Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, (1993).

Demirbilek M, (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3), 58-64.

Engelliler Kanunu, 5378 Sayılı Kanun

Işıkkhan V, Körükçü Ö, Gökçearsan Çiftçi E, (2007). Sınıf öğretmenlerinin iş ortamında yaşamış olduğu bazı sorunlar ve tükenmişlik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 69-88.

İkizoğlu M, (2005). Özürlü, özürlü ailesi ve toplum ilişkisi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 47-60. Karataş K, Duyan V, (2001). Görme engellilerde benlik saygısı ve kaygı. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1(2), 1-15.

Karataş K, Duyan V, (2007). Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik saygısı. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 7(1), 4-16.

Karataş K, Oran B, (2007). Engelliler: Siyasetin periferinde kalanlar. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 7(2), 4- 19.

Kongar, E. (1972). Toplumsal değişme: kuramlar ilkeler (Vol. 12). Bilgi Yayınevi

Lebleci DN, Öktem MK, Aydın MD, Ömürgönülşen (2005). Employment of persons with disabilities in Turkey: The effectiveness of current measures for the prevention of discrimination. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(1), 21-44.

Ma JL., Wong TK., Lau LK., Pun SH. Perceived family functioning and family resources of Hong Kong families: Implications for social work practice. *Journal of Family Social Work*, 2009, 12(3): 244- 263.

Okur N, Erbil Erdugan F, (2010). Sosyal haklar ve özürlüler: Özürlülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*: s. 245-263, 4-6 Kasım, Denizli, Türkiye.

Özbesler C, (2008). Farklı gelişimsel özellikleri olan çocuğa sahip ailelerin sorunları. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 8(1-2), 25-36.

Özşenol F, Işıkkhan V, Ünay B, Aydın Hİ, Akın R, Gökçay E, (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-64.

Uğuz Ş, Toros F, Yazgan İnanç B, Çolakradioğlu O, (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-7.

Wakimizu R., Yamaguchi K., Fujioka H., Numaguchi C., Nishigaki K., Sato N., Kishino M., Ozawa H., Iwasaki N. Assessment of quality of life, family function and family empowerment for families who provide home care for a child with severe motor and intellectual disabilities in Japan, *Health*, 2016, 8(04): 304.

Yörükoğlu, A., & Aile, D. T. (1984). Çocuk, 2.baskı. Özgür Yayınevi, Ankara.

21.YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNE DOĞRU SOSYAL HİZMET ÖRGÜTLERİNDE 'NASIL BİR LİDERLİK'?

Mehmet Başcılar¹

Ali Taşcı²

GİRİŞ

Birey, grup, aile ve toplumun iyilik halinin sağlanması mikro, mezo ve makro düzeyde gerçekleşen sosyal hizmet uygulamalarında çok boyutlu etkileşim süreçlerini içerisinde barındırmaktadır. İnsanın onuru ve değeri ile sosyal adalet üzerinde yükselen sosyal hizmetin bilgi ve beceri temellerinin liderlik ile buluşması, sosyal hizmetin değerleri çerçevesinde gerçekleşmelidir. Sosyal hizmet disiplini ile yönetim biliminin odağında 'insan' olmasına karşın, sosyal hizmetin kendine özgü doğası, liderliğin farklı bakış açılarıyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Günlük yaşantıda sıkça kullanılan bir sözcük olmasına karşın alanyazında 'yüzlerce' liderlik tanımının yer alması ve 'liderlik' üzerine akademik çalışmaların her geçen yıl artması kavramın dinamik ve öngörülemez yapıya işaret etmektedir. İkinci Dünya Savaşına dek doğuştan gelen bir yetenek olduğu fikrinin baskınlığına karşın 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren liderliğin sonradan kazanılarak geliştirilebileceği tezi güç kazanmıştır. Tarihsel süreç, liderlik kuramlarındaki değişim ve dönüşümle beraber liderlik sanatının ardındaki sır perdesini kaldırmaya yönelik algı kırılmalarına sahne olmuştur. En sade biçimiyle liderlik, 'bir grubu ortak amaçlara ulaşması için etkileme süreci' olarak tarif edilmektedir.

Liderlik kavramı tarih boyunca kendisinden çokça söz ettirmiştir. Farklı disiplinlerin farklı pencerelerinden liderlik kavramı çeşitli biçimlerde tarif edilmiştir. Alan yazında liderlik kavramına yönelik 650'nin üzerinde tanım bulunmaktadır (Bennis & Townsend, 1995). Liderlik kavramı üzerinde yoğunlaşan akademik çalışmalarla beraber kavrama ilişkin tanımlar da her geçen dönemde artış göstermiştir.

¹ Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, mbascilar@gelisim.edu.tr

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ali.tasci@atauni.edu.tr

Liderlik kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Konfüçyüs liderin koruyucu vasfına, Plato bilgeliğine, Machiavelli ise zekasına vurgu yapmaktadır (Silva, 2016). İkinci Dünya Savaşına dek liderliğin doğuştan geldiği fikri baskınlığını korumuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Stogdill (1950) liderliği "... organize bir grubun hedef belirleme ve hedefe ulaşma etkinliklerini etkileme süreci" olarak tanımlamış ve liderliğin kişisel özellikten öte bir süreç olduğuna dikkat çekmiştir. Katz & Kahn (1978) liderliği "örgütün rutin kuralların getirdiği mekanik uyumun çok daha ötesine taşıma" olarak tanımlarken liderin mevzuat üstü konumuna işaret etmiştir. Cribbin (1981) kavramı, "yöneticinin çalışanların yapması zorunlu işleri gönüllü bir şekilde, yapılması gerekli işleri iyi yapması için etkileme süreci" olarak tanımlamış ve liderliğin çalışanları güçlendirici yönüne vurgu yapmıştır. Cohen (1990) liderliği "bir görevin, hedefin veya projenin başarılması için üst düzey performans sergilemeleri için insanları etkileme sanatı" olarak tanımlamış ve liderliğin sanatsal boyutuna dikkat çekmiştir. Northouse (2013) da liderliği "bireyin bir grubu ortak amaçlara ulaşması için etkilemesi süreci" olarak tanımlamaktadır.

Liderlik geniş bir şekilde ele alındığında "lider", "takipçiler" ve "koşullar" kavramları etrafında şekillenmekte ve "etkileme" liderliğin önemli bileşenleri arasında yer almaktadır (Brilliant, 1986). Liderlik kişisel özellikler, beceriler ve gelişen liderlik sezgisi olmak üzere üç temel üzerinde yükselmektedir. Dürüstlük, kararlılık, rol-model olma, hazır bulunma, fiziksel görünüm ve özgüven kişisel özellikler kapsamında; iletişimde yetkinlik, güçlendirme, güç ve otoriteyi kullanarak yönetim, ilham verme ve mantıklı olma beceriler kapsamında; ne zaman ve nasıl davranacağına karar vermek ise liderlik sezgisi kapsamında değerlendirilmektedir (Holosko, 2009). Lider, örgüt çalışanlarının hedefe odaklanması, örgütün yaşadığı sorunlar karşısında çalışanların motivasyonunun korunması ve değişen toplum gereksinimleriyle beraber örgütünde eşgüdüm içerisinde değişiminin yönetilmesinde önemli sorumluluklara sahiptir. Değişim doğru bir şekilde yönetildiğinde örgüt yenilenmiş bir biçimde değişen koşullara daha kolay uyum sağlayabilmektedir (Lewis, R.Packard, & Lewis, 2007).

Liderlik kavramı günlük yaşantının önemli bir ögesi haline gelmiştir. Kavram üzerine yapılan sayısız çalışmalar kavramın ne olduğuna dair tartışmayı ve sınıflandırmaları arttırmıştır. Bir görüş liderliğin doğuştan gelen kişisel özelliklere sıkı sıkıya bağlı olduğunu öne sürmektedir. Başka bir görüş ise liderliğin sonradan da kazanılabileceğine, esas olanın lider ile takipçileri arasındaki etkileşim olduğunu savunmaktadır. Yine liderlik

kavramına yönelik başka bir sınıflandırmada “atanmış” ve “seçilmiş” lidere yer verilmektedir. Atanmış liderlik mevzuattan alınan yetkiye, seçilmiş liderlik ise takipçilerden alınan desteğe ilişkindir (Northouse, 2013).

SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE LİDERLİK

Sosyal hizmetin tarihine baktığımızda başta Jane Addams ve Mary Ellen Richmond olmak üzere pekçok liderin sosyal hizmetin disiplin ve meslek halini almasında önemli roller oynadığı görülmektedir. Sosyal hizmetin varoluşunu liderlerden bağımsız ele almanın olanaksızlığına karşın liderlik kavramının sosyal hizmet eğitiminde hak ettiği önemi görmediğine yönelik eleştiriler de mevcuttur (Brilliant, 1986; Glisson, 1989).

Nitekim CSWE üyesi 630 sosyal hizmet programının yer aldığı 509 yüksek öğrenim kurumuna yollanan elektronik postada ders adlarında veya içeriklerinde liderlik konusunun yer aldığı ders müfredatlarının gönderilmesi istenmiştir. Bu talebe 36 yükseköğrenim kurumu 74 adet müfredat göndererek yanıt vermiştir. Gönderilen yaklaşık her dört müfredattan yalnızca birinde liderlik teması ders içeriğinde net bir şekilde yer almıştır. Araştırma sonucunda liderlik konusunun sosyal hizmet eğitimi ile bütünleştirilmesi, konunun çok disiplinli bir yaklaşımla ele alınması ve sosyal hizmet eğitiminde geleceğin liderleri olan sosyal hizmet öğrencilerinin de karar alma süreçlerine dahil edilmesi önerilmektedir (Lazzari, 2007). Sosyal hizmet eğitiminde, müracaatçıyla birlikte çalışma kadar sosyal hizmet örgütlerinin atmosferi konuları da yer almalıdır (Peters, 2017).

Günümüzde sosyal hizmet örgütlerinde yönetici pozisyonunda yer alan profesyonellere yönelik eğitim programları bulunmamaktadır. Sosyal hizmet örgütlerinde yönetici, sosyal hizmet uzmanı olarak belirli bir süre görev yapmış profesyonellerin içerisinde çıkmaktadır. Yöneticiler genellikle yönetim alanında özel bir eğitime tabi kılınmamakta ya da eğitim almış olsalar dahi söz konusu eğitimler işletme disiplini bağlamında verilmektedir. Bu yüzden sosyal hizmet örgütlerinde yöneticiler genellikle meslek hayatları boyunca gözlemlemiş oldukları yöneticilerden esinlenerek yönetim anlayışlarını şekillendirmektedir (Wimpfheimer, 2004). Sosyal hizmet örgütlerinde hizmet içi eğitimler aracılığıyla liderlik eğitimleri verilmelidir. Liderlik eğitimlerinde sosyal hizmet uzmanlığı görevinin sürdürülmesiyle beraber diğer insani hizmet kuruluşlarıyla işbirliğine de yer verilmelidir (Peters, 2017).

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMALARINDA LİDERLİK

Sosyal hizmet örgütlerinde liderlik araştırmaları kişisel özelliklerin analiziyle liderliğin belirlenmesi yerine liderin arzulanan etkiyi yaratma ve kurumsal değişimi harekete geçirme potansiyeline odaklanmalıdır. Nitel araştırmalar ile sosyal hizmette liderlik kavramı irdelenmeli ve bulguların sosyal hizmet uzmanlarına tartışmaya açılmalıdır. Nicel araştırmalar ile sosyal hizmette liderin vasıflarının anlamlı ilişki içerisinde olduğu diğer değişkenler tanımlanmalıdır. Sosyal hizmetin farklı alanları ve bu alanlara uygun liderlik modellerinin belirlenmesinde sosyal hizmet araştırmaları önemli işlevler üstlenecektir (Peters, 2017).

Sosyal hizmet uzmanları liderleri olgunluk, güç ve zeka boyutlarında değerlendirmektedir. Bu üç boyut ile örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasında güçlü bir anlamlı ilişki bulunmuştur (Glisson, 1989 Akt. Fisher, 2009). Sosyal hizmet örgütlerinde görev alan yöneticiler ile yapılan bir çalışmada yaklaşık her dört katılımcıdan üçü sosyal hizmet disiplninde liderlik kavramının diğer disiplinlerdeki liderlik algısından farklılaştığını belirtmiştir. Katılımcılar tarihteki en önemli sosyal hizmet lideri figürünü sırasıyla "Jane Addams" ve ardından "Mary Richmond" olarak sıralamıştır. Günümüzdeki en önemli sosyal hizmet liderini katılımcılar sıklıkla kendi çevrelerindeki isimlerden yanıtlamış ve yoğun olarak verilmiş tek bir yanıtta rastlanmamıştır. Yaklaşık her dört katılımcıdan üçü sosyal hizmet örgütlerinde liderin rollerinin değişmekte olduğunu belirtmiştir. Sosyal hizmet liderlerinin "daha politik", "daha proaktif", "daha sistematik" ve "daha işbirlikçi" olması olumlu yöndeki değişimler olarak sıralanırken, "daha tedbirli", "yönetimde isteksizlik", "kendini menfaatine hizmet etme", "sosyal hizmet mesleğinin hedeflerinden uzaklaşma" ise meydana gelen olumsuz değişimler olarak ifade edilmiştir (Rank & Hutchison, 2000).

SOSYAL HİZMET ÖRGÜTLERİNDE LİDERLİK

Sosyal hizmet disiplini liderlik kavramını irdelerken işletme disiplninden çokça faydalanmıştır. Bu yüzden kavramın sosyal hizmetin doğasına uygun olarak ele alınması başlarda mümkün olmamıştır. Zamanla birlikte sosyal hizmette liderlik kavramı sosyal hizmetin doğasına uygun bir kimlik kazanmaya başlamıştır (Peters, 2017). Sosyal hizmette liderlik "NASW Etik kuralları rehberliğinde proaktif tutum içerisinde birey, aile, grup ve toplumların güçlendirilmesi sürecinde vizyon sahibi olmak ve iletişim kurmak" olarak tanımlamaktadır (Rank & Hutchison, 2000).

Toplum ve sosyal hizmet sürekli bir değişim içerisindedir. Aile, ekonomi, demografik yapı, istihdam, eğitim, sağlık ve kültürel alanlardaki değişimler toplumsal değişime örnek olarak gösterilebilir. Yalnızca toplum değil sosyal hizmet meslek, disiplin ve eğitimi de değişim içerisindedir. Türkiye’de üniversitelerde sosyal hizmet bölümlerinin özellikle 2000 sonrasında ani artışı, beraberinde getirdiği mezun sayısındaki artış, yerel yönetimlerin sosyal hizmetin önemli bir paydaşı halini alması sosyal hizmetin Türkiye özelindeki değişimine ve dönüşümüne örnek olarak gösterilebilir. Toplumda ve sosyal hizmette meydana gelen değişim sosyal hizmetin de meslek olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonlarındaki biçiminden farklı bir boyuta evrilmesini zorunlu kılmıştır. Sosyal hizmet örgütlerindeki değişimin yönetiminde bu anlamda lidere önemli roller düşmektedir.

Sosyal hizmet örgütünde liderin taşıması gereken nitelikleri “kişiler arası ilişkiler”, “analitik ve eleştirel düşünme”, “profesyonel davranış”, “paydaşlarla ilişkiler”, “iletişim”, “farklı kültürleri anlama”, “sosyal adalet için savunuculuk” ve “yenilikçi değişimleri kolaylaştırma” olarak sıralamıştır. Liderden sosyal hizmet örgütünün hedeflerini, amaçlarını ve ilkelerini belirlemesi; örgütün gelişimine yönelik kişiler arası ilişkileri desteklemesi; örgütün işlevsizleşmiş birimlerini dönüştürmesi; ortaya çıkan sorunlara yaratıcı zmler getirmesi; örgüt çalışanlarının da profesyonel tutum sergilemesi için rol-model olması; gerek çalışanların gerek mracaatların farklılıklarını birer zenginlik olarak kabul etmesi; i ve dış paydaşlarla etkili ilişkiler içerisinde olması; örgütün gelişimi için değişime ve yenilikçi girişimlere açık olması ve sosyal adalet için savunuculuk rolünü üstlenmesi beklenmektedir (Hassan & Wimpfheimer, 2015).

Yapılan bir araştırmada sosyal hizmet alanında 70 hakemli dergide içerik analizi yapılarak liderlik kelimesiyle birlikte en sık geçen kavramlar sırasıyla “vizyon, harekete geçirme, işbirliği, problem zme ve olumlu değişim yaratma” olarak bulunmuştur. Vizyon gelecekte varılması planlanan nokta; harekete geçirme başkalarının başlaması için ilham kaynağı olma; işbirliği kolektif bir biçimde çalışma; problem zme sorunların üstesinden gelme olarak tanımlanmaktadır (Holosko, 2009). Lider sosyal hizmet uzmanından planlı hareket etmesi, örgüte ilişkin bir yol haritası çizmesi beklenmektedir. Liderlik süreci takipçilerle birlikte iletişime ve işbirliğine açık bir şekilde sürdürülmelidir (Haynes, 2014).

Sosyal hizmet örgütlerinde yönetici pozisyonunda bulunan katılımcılara 21.yüzyılda sosyal hizmet uzmanlarında bulunması gerekli olan liderlik

becerilerini sıralamaları istenmiştir. “Toplum kalkınması”, “kişiler arası iletişim”, “analitik düşünme”, “teknoloji”, “politiklik”, “vizyon sahibi olma”, “risk alma”, “etik standartlara bağlı olma” ve “kültürel yetkinlik” becerileri sosyal hizmet uzmanlarının sahip olması gereken liderlik becerileri olarak sıralanmıştır (Rank & Hutchison, 2000).

SONUÇ

Liderlik kavramına yönelik alanyazında sayısız çalışma bulunmasına karşın sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelleri üzerine inşa edilmiş sosyal hizmetin doğasıyla uyumlu liderlik kavramına dair çalışmalar son derece sınırlıdır. Buna paralel olarak sosyal hizmet eğitimi alanında liderlik üzerine yapılan araştırmalarda da liderlik kavramına sosyal hizmet müfredatında hak ettiği önemin verilmediği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda gerek yerel gerek küresel düzeyde sosyal hizmet eğitimi içerisinde liderlik konusuna gereken önemin verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal çalışmacıların önemli bir bölümünün sosyal hizmet örgütlerinde yönetici konumunda roller üstlendiğinden hareketle sosyal hizmet eğitiminde liderlik temalı eğitim programlarının oluşturulması önemli bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Sosyal hizmet meslek, disiplin ve geniş bir yelpazeye yayılan alanlarının değişimini ve dönüşümünü sürdüren liderlik kavramından etkilenmeyi ve liderliği etkilemeyi bugün olduğu gibi gelecekte de sürdüreceğine inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bennis, W. G., & Townsend, R. (1995). *Reinventing Leadership*. New York: Collins Business Essential.
- Brilliant, E. L. (1986). Social Work Leadership:A missing ingredient. *Social Work, 31*(5), 325-331.
- Cohen, W. A. (1990). *The art of the leader*. New Jersey: Prentice Hall.
- Cribbin, J. (1981). *Leadership:strategies for organizational effectiveness*. New York: Amacom.
- Fisher, E. A. (2009). Motivation and Leadership in Social Work Management: A Review of Theories and Related. *Administration in Social Work, 33*(4), 347-367.
- Glisson, C. (1989). The effect of leadership on workers in human service organizations. *Administration in Social Work, 13*(3-4), 99-116.
- Hassan, A., & Wimpfheimer, S. (2015, Nisan 19). Mart 12, 2018 tarihinde <https://socialworkmanager.org/wp-content/uploads/2016/01/Competency-Brochure-4-19-15-With-Forms.pdf> adresinden alındı
- Haynes, K. S. (2014, Temmuz 04). *Social Workers as Leaders*. Mart 31, 2018 tarihinde http://www.socialworktoday.com/archive/exc_040714.shtml adresinden alındı
- Holosko, M. J. (2009). Social Work Leadership: Identifying Core Attributes. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 19*(4), 448-459.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *Social psychology of organizations* (2.Bası b.). New York: John Wiley.
- Lazzari, M. (2007). *Final report on senior scholar activities related to the CSWE leadership initiative*. Council on Social Work Education.
- Lewis, J. A., R.Packard, T., & Lewis, M. D. (2007). *Management of Human Service Programs*. Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Northouse, P. G. (2013). *Leadership: Theory and Practice*. Thousand Oaks: SAGE.
- Peters, S. C. (2017). Defining social work leadership: a theoretical and conceptual review and analysis. *Journal of Social Work Practice, 32*(1), 31-44.
- Rank, M. G., & Hutchison, W. S. (2000). An Analysis of Leadership Within the Social Work Profession. *Journal of Social Work Education, 36*(3), 587-502.
- Stogdill, R. M. (1950). Leadership, membership and organization. *Psychological Bulletin, 47*(1), 1-14.
- Wimpfheimer, S. (2004). Leadership and Management Competencies Defined by Practicing Social Work Managers. *Administration in Social Work, 28*(1), 45-56.

YAŞLILARLA SOSYAL HİZMETTE OKUL TEMELLİ KUŞAKLAR ARASI DAYANIŞMA MODELLİ DENEYSSEL BİR ÇALIŞMA

Nuray Ardıç¹

Hatice H. Yurttabir²

GİRİŞ

Değişen şartlara bağlı olarak insanın ortalama yaşam ömrünün her geçen gün arttığı ve yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki payının giderek yükseldiği söylenebilir. Bunun yanı sıra değişen şartların toplumda kuşaklararası paylaşımları giderek azalttığı, bireyselleşmeyi artırdığı düşünülebilir. Hal böyle iken kuşaklar arası iletişim, etkileşim ve dayanışmanın geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasının önemi ortadadır. Bundan dolayı her toplum kendi demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına bağlı olarak yaşlılık dönemine ilişkin sorunlarla başa çıkabilmek için farklı politikalar üretmeye başlamıştır. Ancak hepsinde ortak ve önemli olduğu anlaşılan konu kuşaklararası dayanışmadır (Kalaycıoğlu,2012:51- 52).

Yardıma gereksinim duyan muhtaç durumdaki bireylerin korunması ve bakımı, geçmiş uygulamalarda öncelikli hedef iken, bugünkü uygulamalarda bireyin yaşam kalitesinin geliştirilmesi, sağlıklı ve başarılı bir biçimde yaşlanma, sosyal yaşama daha aktif bir biçimde katılımın sağlanması ve iyilik halinin ilerletilmesi amaçlanmaktadır. Hizmet sunumundaki temel amaçların değişiminde; sosyal refah seviyesi yüksek olan ülkelerde, gereksinim içerisindeki nüfus gruplarına yönelik bakım modellerinin hızlı bir biçimde gelişimi, hizmet sunumunda öncelikli olarak bireyin tercihlerinin göz önünde bulundurulması önem kazanmaktadır (Danış, 2006:44). Yaşlılarla sosyal hizmet uygulamaları da, hizmete dayalı bir yaklaşım dan, güçlendirme ve seçim ilkelerini içeren bireysel ihtiyaç ve bakım yönetiminin değerlendirilmesine geçmiştir. Yaşlılıkta sunulan sosyal hizmetlerin, yaşlı bireylerin yaşamdan daha fazla zevk ve doyum

almasını, sosyal iletişimi arttırmasını ve toplumla bütünleşebilmesini, böylelikle yaşama daha sıkı bağlanmayı sağlayan uygulamalar içermesi gerekir. Sosyal hizmet mesleği önemli bir gerontolojik bilgi tabanına ve hem geçmiş hem de güncel uygulama modellerinin katkılarına dayanarak, profesyonel bağlılıkları, eğitim programları ve toplum hizmetlerinin geliştirilmesindeki liderliği aracılığıyla kuşaklararası dayanışma modellerini en iyi uygulanabilecek alanlardan biridir.

Yapılan araştırmalardan bazıları (Güven, Uçakan-Muz ve Efe Ertürk, 2012:102) ülkemizde yaşlılara karşı olumlu bir tutum olduğunu bunun da kültürümüz ile bağlantılı olduğunu ortaya koyar. Cangöz'e göre de ülkemizde yaşlılara karşı olumlu tutumda, edebiyat ve tarih kaynaklarındaki yaşlılara atfedilen bilgelik vasfının yeri önemlidir (Cangöz, 2008:164-147). Literatüre göre ülkemizde yaşlılara kıymet verilmektedir ancak bunun yanı sıra son yıllarda yaşlılara yönelik olumsuz tutumlar ve aile içi ilişkilerdeki kırılmalar da dikkate alındığında ülkemizde kuşaklar arası dayanışmayı güçlendirme ihtiyacı olduğu düşünülebilir (Filiz, 2015:1).

Yaşam boyunca ortaya çıkan psikolojik değişimler genç ve yaşlı kuşak davranışlarının değişmesi ile sonuçlanabilmekte ve bu durum her bir kuşağın dünyaya bakış açısını, rollerini ve iletişimini etkileyebilmektedir (Lloyd, 2008:9). Bundan dolayı yöneticilerin kuşaklar arası iletişimi artırıcı çözümler geliştirmek zorunda olduğu ve bu zorunluluktan yola çıkarak yaşlı nüfusa yönelik olumlu tutum ve algı geliştirmeyi sağlayan çalışmaların artması gerektiği söylenebilir. Kaplan bu çalışmaların okullar da yaygınlaşması gerektiğini belirterek bu türden çalışmaları "Okul temelli kuşaklararası dayanışma modelleri" olarak adlandırmakta ve bu tür çalışmaların çocuk, genç ve yaşlı kuşak arasında etkileşim sağlamayı amaçladığını belirtmektedir (Kaplan, 2001:4).

Son yıllarda yaşlı nüfusun sayısının arttığı ve yaşlı nüfus ile diğer kuşaklar arasındaki dayanışma ve etkileşimin geliştirilmesi gerekliliği söylenebilir. Bunun yanı sıra okul temelli dayanışma modellerinin de gün geçtikçe öneminin arttığı görülmektedir. Öyle ki zamanının çoğunu okulda geçiren genç kuşağın, diğer kuşaklar ile iletişim ve etkileşim gerçekleştirebileceği uygun ortamlar okullarda yoktur; bundan dolayı okulun hizmet ettiği kuşağın diğer kuşaklar ile iletişimini, etkileşimini, dayanışmasını geliştirebileceği uygun ortamları oluşturması gerekir. Yine giderek yalnızlaşan ve üretimden uzaklaşan yaşlı kesimin tecrübelerini genç kuşağa aktarabileceği, üretebileceği fırsatlar geliştirilmelidir. Genç nüfusun

büyük oranda zamanını geçirdiği okullar ile yaşlılara hizmet eden kurumlar arasındaki işbirliğini geliştirmenin zaruretinin ortada olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bu çalışmada çocuk, genç ve yaşlılar aynı ortamda, ortak sorun etrafında buluşturularak, kuşakları bir araya getirmek ve onlar arasındaki iletişim, etkileşim ve dayanışma deneysel bir yöntemle, yaratıcı tiyatro ve drama tekniği kullanılarak güçlendirilmek istenmiştir. Üç kuşak bir araya getirilerek deneysel bir yöntem ile belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak istenmiştir. Elde edilen sonuçlar araştırmanın sonuç bölümünde ortaya konulmuştur.

AMAÇ

Okul temelli kuşaklararası dayanışma modeli bu çalışma ile kuşaklar arası iletişimin, etkileşimin ve dayanışmanın güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

- Yaşlı nüfusun üretken olmasını sağlamak.
- Genç kuşağın yaşlı nüfusu fark etmesini sağlamak.
- Genç ve orta kuşağın yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını fark etmesini sağlamak.
- Genç ve orta kuşağın yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını giderme konusunda istekli olmasını sağlamak.
- Yaşlı nüfusun sosyalleşmesini sağlamak.
- Yaşlı nüfusun tecrübelerini fark etmesini sağlamak ve diğer kuşaklara tecrübelerini aktarabileceği fırsatlar sunmak.
- Toplumsal sorunlar hakkında kuşaklar arası işbirliği ile çözüm geliştirmek.
- Kuşaklar arası işbirliğini artırmak.
- Kuşaklar arası bağı güçlendirmek.
- Kuşaklar arası dayanışmayı artırmak.

YÖNTEM

Nitel olarak tasarlanan bu çalışma gözleme dayalı deneysel bir çalışmadır. Çalışmanın kapsamını 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında Halil Türkkan Ortaokulunda öğrenimine devam eden 624 öğrenci ve bu öğrencilerin velileri ile Çamlıca Fahrettin Kerim Gökay Huzurevi'nde konaklayan 70 yaşlı oluşturmaktadır. Örneklemi ise Kapsam içinden seçilen 67 öğrenci, 54 veli, 70 huzurevi sakini oluşturmaktadır. Deneysel olarak yönetilen bu çalışmada tiyatro ve yaratıcı drama tekniği kullanılmıştır.

Tablo 1: Çalışma Programı

	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi	Sorumlu	Açıklamalar
Faaliyet-1	04.12.2017	22.12.2017	Öğretmen ve idareci	<ul style="list-style-type: none">• Problem durumu tespit edilmiştir.• Amaç ve hedefler belirlenmiştir.• Paydaşlar tespit edilmiştir.• Yöntem kararlaştırılmıştır.• Çalışma takvimi oluşturulmuştur.
Faaliyet-2	22.12.2017	08.01.2018	Öğretmen	<ul style="list-style-type: none">• Örnekler seçilmiştir. (Oyuncular ve etkinlikte yer alacak diğer gruplar)• Faaliyetler belirlenmiştir.• Araç belirlenmiştir. (Oyun)• Oyuncular belirlenmiştir.• Yaratıcı drama yöntemi kullanılarak oyuncuların birbirini tanıması ve iletişim gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.• Grup bilinci oluşturulmuştur.• Tiyatro oyunu oluşturulmuştur.• Tiyatro oyunu için katılımcılar ile birlikte şarkı oluşturulmuştur.• Roller belirlenmiş ve taksim edilmiştir.
Faaliyet -3	08.01.2018	01.03.2018	Öğretmen	<ul style="list-style-type: none">• Tiyatro oyunu belirlenen çalışma takvimi doğrultusunda çalışılmış ve oyun sunuma hazırlanmıştır.• Proje desteklemek amacıyla,• Yaşlılar Haftası vesilesi ile okulda "Benim Dedem, Benim Ninem" etkinliği planlandı. Bu etkinlik kapsamında huzurevi sakinleri ile etkinliğe katılan 67 öğrenci eşleştirildi, idare ve öğretmen ile birlikte örneklem olarak seçilen veliler ve öğrenciler arasında işbirliği gerçekleştirildi.• Hayalimdeki Oyun etkinliği planlandı.
Faaliyet -4	01.03.2018	22.03.2018	Öğretmen, idareci, diğer paydaşlar	<ul style="list-style-type: none">• 01.03.2018 de oyun huzurevi sakinlerine sunuldu.• 22.01.2018'de oyun kamu yöneticilerine idareci, öğretmen ve öğrenciler ile velilere sunuldu.• Benim Dedem Benim Ninem etkinliği ile eşleşen öğrenci ve yaşlılar arasında sohbet ortamı oluşturuldu, gerçekleştirilen etkinlik kapsamında hediye paylaşımları gerçekleştirildi. Bu aşamada veliler aktif rol üstlendi.• Hayalimdeki Oyun etkinliği ile öğrencilerce tasarlanan oyunlar huzurevi sakinleri ile birlikte oynandı.
Faaliyet -5	01.06.2018	05.06.2018	Öğretmen, idareci, diğer paydaşlar	<ul style="list-style-type: none">• Dünya Çevre Günü etkinlikleri kapsamında Kadıköy Özgürlük Parkında düzenlenecek Çevre Festivalinde tiyatrounun sunumu için provalar yapıldı.• 5.Haziran Dünya Çevre Günü Kadıköy Çevre festivalinde Göztepe Özgürlük Parkında tiyatro oyunu sergilendi.

Problem durumu tespit edilerek amaç ve hedefler belirlenmiştir. Uygun paydaşlar aranmış Çamlıca Fahrettin Kerim Gökay Huzurevi idareci projede yer almak istemiştir. İdare ve öğretmenler arasındaki görüşme ile amaç ve hedefler anlatılarak uygun yöntem karar verilmiş, idarecilerce projeye uygun örneklem seçilmiştir. Çalışma takvimi oluşturulmuştur (Tablo 1).

Projede araç olarak kullanılacak olan tiyatro oyununun çevre konusunu işleme kararı alınmıştır. Oyuncuların çevre sorunları ile ilgili algıları belirlenmiş ve tespit edilen sorun hakkında ortak çözüm geliştirmesi sağlanmıştır. Sorunu ve çözüm önerilerini işleyen tiyatro metni oluşturulduktan sonra metni destekleyecek şarkı huzurevi sakinleri ve öğrencilerden oluşan oyuncular tarafından müzik öğretmenin desteğiyle birlikte oluşturulmuştur. Roller belirlenmiş ve taksim edilmiştir. Tiyatro oyunu belirlenen çalışma takvimi doğrultusunda çalışılmış ve oyun sunuma hazırlanmıştır.

Projeyi desteklemek amacıyla, Yaşlılar Haftası vesilesi ile okulda “Benim Dedem, Benim Ninem” etkinliği planlanmıştır. Bu etkinlik kapsamında huzurevi sakinleri ile etkinliğe katılan 67 öğrenci eşleştirildi, idare ve öğretmen ile birlikte örneklem olarak seçilen veliler ve öğrenciler arasında işbirliği gerçekleştirildi. Hayalindeki Oyun etkinliği planlandı. Anasını öğrencileri evlerinde velileri ile birlikte oyun tasarladı, tasarladıkları bu oyunları huzurevinde eşleştirildikleri yaşlılarla birlikte oynadı. Benim Dedem Benim Ninem etkinliği ile eşleşen öğrenci ve yaşlılar arasında sohbet ortamı oluşturuldu, gerçekleştirilen etkinlik kapsamında hediye paylaşımları gerçekleştirildi. Bu aşamada veliler aktif rol üstlendi.

BULGULAR

Seçilen örneklemin proje aktivitelerine katılım konusunda istekli olduğu, proje süresince bu isteğin giderek arttığı, aktiviteler içinde aktif görevden kaçınan yaşlıların da sonraki süreçlerde katılım konusunda isteğinin arttığı gözlenmiş ve bu durum huzurevi idaresince ifade edilmiştir. Öğrenci ve velilerin ise projelerin tüm aşamalarında katılım konusunda istekli olduğu gözlenmiş, projeye dahil olmaktan duyulan memnuniyet velilerce dile getirilmiş ve projenin sürdürülmesine dair istekler belirtilmiştir. Bu veriler ışığında beklenen hedeflere büyük oranda ulaşıldığı söylenebilir.

Kuşaklararası kırılmaların giderek arttığı günümüz dünyasında bu kırılmaları azaltacak, iletişim, etkileşim ve dayanışmayı artıracak çalışmalara ihtiyaç olduğu bu çalışmaların da genç kuşakların en çok vakit geçirdiği okullar yoluyla yaygınlaştırılması gerektiği aşikardır. Bundan dolayı

gerçekleştirdiğimiz bu çalışma ile beklenen hedeflerimiz ve amacımız da bu kırılmaları azaltacak şekilde planlanmış ve sonuçlandırılmıştır.

Proje sonunda seçilen örneklem içinde hedeflenen tüm kazanımlara büyük oranda ulaşıldığı yapılan sonuç değerlendirme anketi ve süreç boyunca gerçekleştirilen görüşmelere ve gözlemlere dayanılarak söylenebilir. Bu bağlamda okul temelli kuşaklararası dayanışma modeli bu çalışma ile kuşaklar arası iletişimin, etkileşimin ve dayanışmanın güçlendirilmesi sağlanmış; yaşlı nüfusun üretime katılması, genç kuşakların yaşlı nüfusun farkına varması, yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının diğer kuşaklarca fark edilmesi ve bu ihtiyaçların giderilmesi konusundaki diğer kuşakların istekli olma hali artırılmış, yaşlı nüfusun sosyalleşmesi sağlanmış, ürün ortaya koymasına fırsat verilerek becerilerinin farkına varması sağlanmış, kuşaklararası işbirliğine dayalı bağ güçlenmiştir. Yine süreç boyunca örneklem olarak seçilen öğrenci ve velilerde yaşlı nüfusa karşı olumlu tutum ve davranış içinde bulunma hallerinin geliştiği, bundan sonra da benzer projelerde yer almayı istedikleri kendilerince ifade edilmiştir. Öğrenci ve velilerin süreç boyunca gösterdikleri çabalarının, bundan sonra da böyle projelerde yer alma isteklerini kanıtlar nitelikte olduğu söylenebilir. Okul temelli geliştirilen bu çalışma sonunda örneklemde yer almayan diğer öğrenci ve velilerde bu tür projelerde yer alma konusundaki isteklerini idareye belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneklerin nesilden nesile aktarımı, genç nesillerin yaşlı neslin deneyimlerini kullanma olasılığı ve yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımı her yaştan bireyin yaşam kalitesini zenginleştirmekte ve yaşlı bireylerin yaşam doyumunu da arttırabilmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal katılımını destekleyen faaliyetler tüm dünyada teşvik edilmektedir. Farklı nesilleri içeren faaliyetlerde okullar önemli bir buluşma noktasıdır (Arpacı ve Şahin: 2015: 232). Sağlıklı ve aktif yaşlanma kavramının ön plana çıktığı günümüzde yaşlı refahını artırıcı sosyal hizmet uygulamalarının da artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda okul temelli kuşaklararası dayanışma modeli olarak ortaya koyduğumuz bu deneysel çalışma ile aktif yaşlanma çalışmalarına katkı sağlandığını düşünüyoruz.

2017-2018 eğitim öğretim döneminde başlanılan bu çalışma önümüzdeki eğitim öğretim dönemlerinde farklı yöntem ve teknikler kullanılarak farklı huzurevleri ile yapılabilir. Öğrenciler ve veliler iletişim kurdukları huzurevi sakinleri ile önemli günlerde ve ziyaretlerde bulunup sosyal ilişkilerini devam ettirebilir. Yapılan çalışmanın kamu yöneticilerine de sunulması diğer kamu kuruluşlarına ve okullara model olabilir.

KAYNAKÇA

Arpacı, F., Şahin, F.T. (2015). Yaşlı Bireylerin Yaşlı ve Çocuk Etkileşimine İlişkin Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 231-246.

Cangöz, B. (2008). "Yaşlılık Sadece Kayıp Mı? Bir Ayrıcalık Mı?", *Türk Geriatri Dergisi*, 11(3)

Danış, M. Z. (2006). "Toplum Temelli Bakım Anlayışı", *Özveri Dergisi*. 3: 44-47

Güven, Ş., Ucakan Muz, G, Efe Ertürk, N. (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları Ve Bu Tutumların Bazı Değişkenlerle İlişkisi". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15 (2) , 99-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2657/34291>

Kalaycıoğlu, S. (2012). "Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma", *18-24 Mart Yaşlılara Saygı Haftası: Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyum Bildirileri*.

Lloyd, J. (2008). "The States of Intergenerational Relations Today: A Research and Discussion Paper", <https://ilcuk.org.uk/wp-content/uploads/2018/10/StateofIntergenerationalRelations.pdf>

Yıldırım, F. (2015). "Çocukların Dünyasına Yaşlıları Dahil Etmek: "Okul Temelli Kuşaklararası Dayanışma Modelleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 275-296 <https://www.researchgate.net/publication/316363669>

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA ÇAĞI YAKALAMAK: BÜTÜNLEŞİK SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ ÖRNEĞİ

Selami Topuz¹
Mehmet Safa Koç²

GİRİŞ

En basit tanımı ile ihtiyaçların karşılanamaması olarak ifade edilen yoksulluk, beraberinde getirdiği sosyal sorunlar nedeniyle sosyal politikanın temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kronik bir sorun haline gelen yoksulluk ile mücadele için çeşitli politika araçları geliştirilmiştir (Koçi, 2018). Geliştirilen mücadele yöntemleri içerisinde yoksulluk sorunu ile baş etme yöntemi olarak ihtiyaç sahibi vatandaşlara asgari bir koruma sağlamayı hedefleyen sosyal yardımların rolü, ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan değişimler sonucunda son yıllarda önemli ölçüde artmaktadır (Gökbayrak, 2017).

Dünya genelinde yoksullukla mücadele yöntemleri içerisinde ön plana çıkan sosyal yardımların, Türkiye’de sosyal politika seti olarak öne çıkması, esas olarak 1980 sonrasında gerçekleşmiştir (Kutlu, 2015). 2001 ekonomik krizi sonrasında ise sosyal yardım alanında yapılan değişiklikler ve harcamalar önceki dönemler ile kıyaslanamayacak derecede artmış (Dodurka, 2014) ve sosyal yardımlar kurumsal bir yapı kazanmıştır.

Sosyal yardımların Türkiye’de kurumsallaşması ile birlikte yeni sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar; sosyal yardımlarda yaşanan mükerrerlik, hesap verilebilirliğin sağlanamaması, yardım başvurularının uzun sürmesi ve sosyal yardım almaya hak sahibi olamayacak kişilerce (mevzuatta aranan şartları taşımayan, muhtaçlık durumu bulunmayan kişiler) sistemin suiistimal edilmesi olarak ifade edilebilmektedir.

Sosyal yardım alanında yaşanan söz konusu sorunların aşılabilmesi ve

hizmet sunumunda çağın yakalanabilmesi amacıyla bilişim sistemlerini kullanmak elzem olmuştur. Bu kapsamda sosyal yardım alanında bilgi teknolojilerinin geliştirmek ve kamu kaynaklarının etkin kullanılması amacıyla 2006-2010 yılları arası dönemi kapsayan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından oluşturulan bilgi toplumu stratejisinde sosyal yardımlara ilişkin olarak bir takım çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu eylem planında sosyal yardım alanında (DPT, 2006);

- Devlet tarafından verilen tüm sosyal yardımların tek bir çatı altında toplanması,
- Sosyal yardımlarla ilgili veri tabanlarının entegre edilmesi; sosyal yardımlarda hane halkı yaklaşımının geliştirilmesi ve bu sayede bilgi teknolojileri kullanımı ile sosyal yardımların daha adaletli dağıtımının sağlanması,
- Özürlüler veri tabanı da dâhil olmak üzere veri tabanları arasında bilgi paylaşımı ve etkin denetim sağlanması,
- Vatandaşlara sosyal yardımlarla ilgili tüm bilgilerin çeşitli kanallardan (internet, çağrı merkezi, yüz yüze) olacak şekilde tek noktadan ulaştırılması; sosyal yardım konusunda etkin yönlendirme yapılabilmesi,
- Çeşitli sosyal yardım başvurularının elektronik kanallardan yapılabilmesi,
- Sosyal yardım kurumlarınca ihtiyaç duyulan bilgilerin kurumlar arasında paylaşımının sağlanması,
- İş zekâsı araçları kullanımı ile sosyal güvenlik politikalarının karar destek sistemleri ile desteklenmesi yer almaktadır.

Sosyal yardım alanında DPT'nin eylem planında yer alan unsurları hayata geçirmek amacıyla Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) geliştirilmiştir. SOYBİS, sosyal yardım başvurusu yapan muhtaç kişilerin muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etme ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlama amacıyla (Mülga) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılında hayata geçirilmiş bir e-devlet uygulamasıdır (Yeşilirmak, 2010).

2009 yılından önce sosyal yardım başvurusu yapan kişi muhtaçlığının belgelenmesi için sosyal yardım hak sahipliğinin sağlanması için gerekli belgelerin temini ile ilişkili kamu kurumlarını ya tek tek dolaşması ya da tek adımda hizmet ofislerinden ilgili evrakı tamamlaması gerekiyordu. Ayrıca sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın engellenmesi için kurumlar

arası yazışmaların yapılması gerekiyordu. Vatandaşların kamu kurumlarını tek tek dolaşarak evrak toplaması için en azından 3-5 gün zaman harcaması ve ulaşım masraflarına katlanması; tek adımda hizmet ofislerinde işlemlerin tekemmül etmesi için ise en azından 15-20 gün süreye ihtiyaç duyulmaktaydı (SOYBİS, 2011).

SOYBİS'in kazanımları sonrasında, insan kaynağı ve maddi açıdan tamamen yerli unsurlarla, sosyal yardım alanındaki bilişim teknolojilerinin ve hizmet sunumunun kalitesinin artırılması amacıyla Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BÜTÜNLEŞİK) hayata geçirilmiştir.

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, yoksul ve ihtiyaç sahibi kişilerin sosyal yardım başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet/mali kaynaklarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ait mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme işlemlerinin tamamının elektronik ortamda yürütüldüğü, vatandaşların yapmış oldukları sosyal yardım başvuru sonuçlarını E-Devlet kapısı üzerinden görüntüleyebildiği hem kamuya hem de vatandaşlara hizmet veren bir bilgi (bilişim) sistemidir (Türkiye'nin Bütünleşik Sistemi, 2017)

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin amacı sosyal yardım başvurusu yapan kişilerin, başvurudan ödemelere kadar tüm işlemlerini online ortamda yürütmek; hane yaklaşımına geçerek hane bazlı olarak yoksulluk envanteri oluşturmak ve ihtiyaç sahibi hanelerin tüm sosyo-ekonomik göstergelerini ve gelirlerini sağlıklı bir veri tabanında toplamak; muhasebe ve banka ödeme işlemlerini elektronik ortamda yaparak hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak; suiistimalleri engellemek ve kurumlar arası veri paylaşımı sağlayarak vatandaş odaklı etkin kamu hizmeti sunmaktadır (ASPB, 2014).

Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin hayat geçmesi ile birlikte;

- Sosyal yardım veren kurumlar arasında etkin eşgüdüm sağlanarak işlevsel anlamda tek çatı (ortak kullanılacak veri tabanı oluşturulması ile hizmetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesi) sağlanmıştır.
- Sosyal yardım yararlanıcılarına ait sağlıklı bir veri tabanına kavuşulmuştur.
- Sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın önüne geçilmiştir.

- Oluşturulan tek başvuru formu ile hizmetlerde standardizasyon sağlanmıştır.
- Sosyal yardım hizmetlerinin sunumunda bilgi teknolojileri kullanılarak zaman ve kaynak tasarrufu sağlanmış ve yardıma ulaşma süreci kısalmıştır (Güneş ve Yeşilirmak, 2010).

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda; Topuz (2015) tarafından 349 kişi ile yapılan çalışmada, katılımcıların %89'u Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin sosyal incelemelerimizi daha güvenilir ve yararlı yaptığı konusuna katıldığı belirlenmiştir. Öngen (2014) tarafından 128 kişiyle yapılan çalışmada ise katılımcıların %80'i bilişim sistemlerinin iş yükünü azalttığını ifade etmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanlarında bu oran %87'i olmuştur. Uluğ(2018) yılında Ankara'da Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışan 107 kişiyle yapılan çalışmada, "*Sosyal Yardım Uygulamalarında sunulan bilgi teknolojileri hizmeti ihtiyacımın tamamını karşılama*" yargısına dair düşüncelerinde % 53.3 oranında soruya olumlu cevap verildiği görülmüştür.

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle sosyal hizmetin hemen hemen her alanında bilişim teknolojileri yer almaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında bilişim teknolojileri, uzman ve müracaatçı arasındaki iletişimi zenginleştirerek, nitelikli bir müdahale yapılmasına olanak sağlamaktadır. Uzmanlar çalışmalarını elektronik olarak planlamakta, çalışmalarının niteliğini ve sonucunu yine bilişim teknolojilerini kullanarak takip edebilmektedirler. Sosyal hizmet kuruluşları, verilen hizmete ait verilerin/bilgilerin raporlaştırılması, insan kaynağının ve finansal işlemlerin yürütülmesi, sundukları hizmetin internet üzerinden tanıtılması ve/veya başvuruların alınması hizmet verilecek kişi, grup ve toplulukların ihtiyaçlarının belirlenmesi için yine bilişim teknolojilerinden faydalanmaktadır. Bunun yanı sıra, internet tabanlı destek grupları oluşturulmakta ve grup üyeleri internet üzerinden bir araya gelebilmektedirler (Öngen, 2014).

SONUÇ

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, sosyal yardım alanında kullanılan etkin bir veri sistemidir. İhtiyaç sahibi kişilere etkin, hızlı ve kanıta dayalı olarak hizmet sunulmasına olanak sağlamakta olup suiistimallerin önüne geçmektedir. Bu sistem vatandaşların sosyal yardım başvurusundan sonuçlanma aşamasına kadar olan süreçte sosyal yardım ve inceleme

görevlilerinin değerlendirme ve karar verme aşamalarına olumlu etki yapmaktadır.

Bilişim sistemlerinin gelişmesi her alanı etkilediği gibi sosyal hizmet alanını da etkilemiştir. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemini sosyal hizmet açısından değerlendirdiğimizde; sosyal inceleme raporunun hazırlanmasına elektronik ortamdan çekilen resmi veriler ile katkı sağlaması dikkat çeken ilk husustur. Hanelerin sosyal hizmet ihtiyacının belirlenmesi sonucunda kayıtların tutulması ve yıllara göre düzenli olarak takip edilmesi de Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin alana kazandırdığı bir diğer husustur. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, dinamik bir sistem olup yıllar içerisinde geliştirilmiştir ve hâlihazırda sosyal hizmet uygulamalarında ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara göre geliştirilmesine devam edilmektedir.

Sonuç olarak; Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, sosyal hizmet uygulamalarında çağa uygun bir örnek olup etkin olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2006). *Bilgi toplumu stratejisi program tanımlama dokümanı*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara.

Dodurka, B. Z. (2014). *Türkiye’de merkezi devlet eliyle yapılan sosyal yardımlar*. Çalışma Raporu. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, İstanbul

Gökbayrak, Ş. (2017). Değişen refah devletleri ve sosyal yardımlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), ss.71-90.

Güneş, S. ve Yeşilirmak, U. (2011). *Türkiye’de Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Yardım Alanında Kullanımı: Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri ve Sosyal Yardım Bilgi Sistemi*. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu. Deneyimler ve Yeni Fikirler. Cilt 2. 13-15 Ekim 2010. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. ss. 55-66

Koçi, S. M. (2018). *Refah rejimleri bağlamında yoksulluk ve sosyal yardımlar*. (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanlık Tezi). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.

Kutlu, D. (2015). *Türkiye’de sosyal yardım rejiminin oluşumu: Birikim, denetim, disiplin*. NotaBene Yayınları, Ankara.

Öngen, Ç. (2014). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi.

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS). (2011). *Sosyal Yardım Bilgi Sistemi*. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM). (2013). *Sosyal Yardımlar İstatistik Bülteni* Mart 2013.

Topuz, S. (2015) . *Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlilerinin Sosyal Yardım Alanına İlişkin Görüşleri ve Kanıtı Dayalı Uygulama İle İlişkisi*. T.C. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Sosyal hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara

Uluğ, D. (2018) *Sosyal Yardım Uygulamalarında Bilgi Teknolojileri Hizmet Yönetimi İçin Bilgi Teknolojileri Altyapı Kütüphanesinin (ITIL) Uygulanması*. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uzmanlık Tezi. Aile, çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Ankara

Yeşilirmak, U. İ. (2010). *Sosyal Yardım Alanında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Örnek Model Sosyal Yardım Bilgi Sistemi*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara

LGBTİ+'LARA YÖNELİK BASKI VE AYRIMCILIK KARŞITI SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Selin Koçak¹

GİRİŞ

Toplumda bazı gruplar inançları, düşünceleri, cinsel yönelimleri nedeniyle baskı ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. LGBTİ+'lar da hem Türkiye'de hem de yurt dışında fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda şiddet ve ayrımcılığa uğramaktadır. LGBTİ+'lara yönelik baskı ve ayrımcılığın tarihsel gelişimine bakıldığında eski dönemlerden itibaren var olduğu görülmektedir. Bu baskı ve ayrımcılık genellikle eşcinseller üzerinden ifade edilmiştir.

Eşcinselliğin ortaya çıkışı literatürde Antik Yunan döneminden itibaren ele alınmaktadır. Yaygın olarak kabul gören görüş; eşcinselliğin, farklı yönelimlerin insanlığın var oluşu ile beraber ortaya çıktığıdır. Eşcinsellik eski çağlardan beri hayatın içinde varlığını sürdürmesine rağmen heteroseksüel ilişkiler gibi kabul görmemiştir. Farklı cinsel yönelimler eski çağlardan bu yana 'hastalık, günahkar olma' gibi kavramlarla beraber anılmaktadır. Bu anlayışın sonucu olarak eşcinsel kişiler idam gibi en ağır cezalarla karşı karşıya kalmışlardır (Diltemiz Mol, 2016).

Günümüzde de LGBTİ+'lara yönelik şiddet, ayrımcılık, yaşam hakkı ihlalleri gibi olumsuz davranışlar ve tutumlar devam etmektedir. Bazı ülkeler LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık karşıtı yasalar yapmakta, eşcinsel evlilikleri, cinsiyet değiştirme süreçlerini hak olarak tanımaktadır. Bu hak temelindeki gelişmelere rağmen; 21. Yüzyılda LGBTİ+'lara yönelik baskı ve ayrımcılık özellikle ataerkil geleneklerin daha öncelikli olduğu ülkelerde devam etmektedir. LGBTİ+'lara karşı baskı ve ayrımcılıkla mücadele etmek için ise sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşım sosyal hizmet uzmanlarına iyi bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım sosyal hizmet uzmanlarına uygulamada nasıl bir yol izleyeceklerini göstermekle birlikte sosyal hizmet uzmanlarının LGBTİ+'lara yönelik tutum ve davranışlarını gözden geçirmelerine de olanak sağlamaktadır.

LGBTİ+ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

LGBTİ+; lezbiyen, gey, biseksüel, transgender ve interseks kelimelerinin kısaltması olarak kullanılmaktadır. LGBTİ+ haklarını, uğradıkları ayrımcılık ve dışlanmayı daha iyi anlamak için bu kavramların anlamlarını bilmek gerekmektedir.

Eşcinsel; insanların kendi cinsiyetine sahip kişilere yönelik olan cinsel yönelimleridir. Homoseksüel kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Heteroseksüel; homoseksüel kelimesinin karşıt anlamı olarak karşı cinse yönelik cinsel yönelimleri tanımlamaktadır. Gey; eşcinsel yönelime sahip erkekleri ifade etmektedir. Lezbiyen; eşcinsel yönelime sahip kadınlar için kullanılan bir kelimedir. Biseksüel; her iki cinsiyete de ilgi ve cinsel arzu duyabilen kadın veya erkeği ifade etmektedir. Trans veya transseksüel kelimesi ise; cinsiyet kimliği biyolojik cinsiyetinden farklı olan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Zastrow, 2013: 330-331).

Cinsiyet; bireyin biyolojik özelliklerini tanımlayan bir kavramdır. Tüm canlılar için geçerlidir ve cinsiyeti ayırt etmemize yarayan vajina, penis, göğüs gibi bedensel özelliklerdir. Cinsiyet kimliği; bireyin kendisini ait hissettiği cinsiyete ilişkin kimliği ifade etmektedir. Cinsel yönelim ise; kişinin cinsel dürtülerinin hangi cinse yöneldiği ile ilgili bir kavramdır. Queer; ilk başlarda heteroseksüeller tarafından 'acayip, tuhaf' anlamında kullanılan bir sözcük olmasına rağmen zamanla eşcinseller tarafından kullanılmaya başlanmıştır ve olumsuz anlamını geride bırakmıştır (Güner ve diğer., 2011: 20). İnterseks bireyler ve trans bireyler birbirinden farklıdır. İnterseks bireyler ile trans bireyler arasındaki fark biyolojik oluşumlarıdır. İnterseks bireyler ne sadece kadın ne de sadece erkektir (Aglus ve Tobler, 2011: 12).

LGBTİ+'LARA YÖNELİK AYRIMCILIK VE ŞİDDET

LGBTİ+'lar cinsel kimlikleri ve cinsel yönelimlerinden dolayı çalışma yaşamlarında, eğitim alanında, sağlık hizmetlerine erişimde, aile içinde ve aslında hemen hemen her yerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ayrımcılıkla beraber duygusal, psikolojik, fiziksel şiddete de maruz kalmaktadırlar. Ülkemizde de Türk toplum yapısı ve dinin etkisi düşünüldüğü zaman LGBTİ+ toplum genelinde kabul görmemektedir. Sadece sivil halk tarafından değil, güvenlik güçleri tarafından da şiddete uğramaktalar. Kimi zaman da bu şiddetin boyutları LGBTİ+'ların yaşam haklarını ellerinden almaktadır.

İnsanların yetiştiği, büyüdüğü çevrenin temelini aile oluşturmaktadır.

Yıldırım'a (2016) göre; heteroseksüel olmanın normal kabul edildiği bir aile ve toplumda eşcinsel çocuğa sahip olmak, aile üzerinde de bir baskı oluşturmaktadır. Aile içinde farklı cinsel yönelimi kabul etmek çoğu zaman kolay olmamaktadır ve bu durum aileden çocuğa sözel şiddet, fiziksel şiddet ve tehdit olarak geri dönmektedir. Farklı cinsel yönelime sahip kadınların %34'ü babaları, %24'ü erkek kardeşleri tarafından; erkeklerin ise %23'ü babaları, %43'ü erkek kardeşleri tarafından şiddete uğramaktadır (Göregenli, 2009; akt. Yıldırım, 2016).

LGBTİ+'ların ayrımcılığa maruz kaldığı alanlardan birisi de çalışma hayatıdır. Çalışma hayatı eşcinseller, biseksüeller ve trans bireyler açısından ayrımcılığın en fazla olduğu alanlardan biri olmasına rağmen; ayrımcılığın görünürlüğü daha az olmaktadır. Kişiler genellikle ayrımcılığa maruz kalmamak için cinsel yönelimlerini söylememeyi tercih etmektedir. Trans kadınlar da özellikle eğitim hayatından uzak kalarak ve çalışma yaşamında da ayrımcılığa maruz kalarak seks işçiliği yapmaya zorlanmaktadır. Seks işçiliğine zorlanmanın yanında cinsiyet değiştirme sürecinde de ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar (Güner, 1994).

LGBTİ+'lara yönelik şiddetin ölümle sonuçlanabildiğine ve bireylerin yaşam haklarının ellerinden aldığından söz etmiştik. LGBTİ+'lar namus cinayetlerine kurban gitmektedir; kişiler toplumun cinsiyet normlarına uymadıkları, 'namusa leke sürdükleri' gerekçesiyle öldürülmektedirler. Kadına yönelik şiddet konusunda araştırmalarda; Kırgızistan, Güney Afrika gibi ülkelerde toplu tecavüzler, aile içi şiddet ve cinayetlerle ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Raporda başta tecavüz olmak üzere; eşcinsel kadınların yönelimlerinin erkeklerin tecavüzüne uğrayarak değişebileceği, düşüncesinin hakim olduğu belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler, 2013).

2005 yılında 396 eşcinsel ve biseksüel ile görüşülen araştırmada 151 kişi kadınlardan oluşmaktadır. %64'ü ailesi tarafından evlendirilmeye çalıştırıldığını, %50'si psikoloğa veya psikiyatristera gitmeleri konusunda baskı gördüklerini ifade etmişlerdir. Eşcinseller yargı yolunda da adaletsizlik ile karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin; bir kadın, sevgilisinin eşi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. 2 kadının lezbiyen ilişki yaşamaları 'ağır tahrik edici' unsur olarak görülmüş ve öldüren erkeğin cezası 24 yıldan ilk 8 yıla, daha sonra da iyi hal indirimi ile 6 yıla indirilmiştir. 19 Aralık 2008 tarihli bir gazete haberine göre de bir trans birey Gebze-İstanbul otoyolunda göğsüne kurşun isabet etmesi sonucunda hayatını kaybetmiştir. 13 Mart 2008 tarihinde de Eskişehir'de trans bir kadın sokaktaki beş kişi tarafından

ilişkiye girmeye zorlanmış ve istedikleri olmadığı zaman B. adındaki trans kadını bıçaklayarak kaçırmışlardır (LGBTT Hakları Platformu, 2009).

LGBTİ bireyler eğitim, sağlık, çalışma alanlarında da ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Örneğin; polis memuru F.E. ve başka bir iş yerinde çalışan İ.K. cinsel yönelimleri nedeniyle işten çıkarılmışlardır. Barınma konusunda ayrımcılığa ilişkin de örnek vakalar bulunmaktadır. Transseksüel B.K ve gey olan B.S., 2010 yılında Ankara'da kiralık ev aramaktadırlar; ancak görüştükları emlakçılar, cinsel yönelimlerinden dolayı kendilerine ev verilemeyeceğini söylemişlerdir. Bir diğeri vaka ise; 2010 yılında İstanbul'da otobüse binen Lambda İstanbul Derneği üyesi A.B.G., otobüs kartı olmadığı için diğeri yolculardan kendisine otobüs kartı vermelerini istemiştir. Bunun üzerine yolcular 'Senin gibileri otobüse almamak lazım, in kendine başka bir araç bul.' şeklinde bir tepki vermişlerdir (Güner ve diğeri., 2011).

KAOS-GL'nin hazırladığı Nefret Suçları Raporu'nda da LGBTİ+'lara yönelik fiziksel, psikolojik şiddet, mülke zarar verme, cinayete teşebbüs ve kundaqlama gibi olaylara yer verilmiştir. Yapılan çalışmaya 112 mağdur ve 127 tanık olmak üzere 239 kişi katılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda şu verilere ulaşılmıştır: Yaşanılan olaylarda tanıkların %61'i herhangi bir tepkide bulunmamıştır. Mağdurların çoğu, yaşanan olay sonucunda kendilerini dışlanmış, çaresiz hissetmişlerdir ve olay sonrasında paranoya yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Cinayet vakalarının çoğu ise LGBTİ+'ların evleri ve evlerinin yakınlarında gerçekleşmiştir. Çocuk mağdurların ise genellikle evde, evlerinin yakınlarında ve okul ortamında gerçekleştiği belirtilmiştir. Nefret suçlarında 239 olaydan 17'sinde failer 18 yaşın altındadır. Vakaların polise bildirilmeme nedenleri ise 126 cevap arasından; kolluk kuvvetlerine ve yargıya olan güvensizlik (65 kişi), ifşa edilmekten kaçınma (36 kişi) ve polis şiddetine uğrayarak yeniden travma yaşamaktan korkmak (10 kişi) olarak bildirilmiştir (KAOS-GL, 2013).

LGBTİ+'lara yönelik şiddet, ayrımcılık ve cinayet haberleri medyaya da yansımaktadır. 28 yaşındaki mühendis Ç.Ç., gey bardan çıktıktan sonra bıçaklanarak; 2001 yılında 29 yaşındaki P.M., cinsel ilişkiye zorlanmış ve kabul etmeyince öldürülmüştür. A.Y., 2008 yılında babası tarafından eşcinsel olduğu gerekçesiyle öldürülmüştür. 2012 yılında 17 yaşındaki R.Ç., eşcinsel olduğu için aile içinde şiddet görmüştür ve daha sonra evden kaçmıştır; ancak daha sonra amcası ve babası tarafından bulunarak öldürülmüş ve cesedi yol kenarına atılmıştır. LGBT aktivisti 23 yaşındaki H.D. de tecavüze uğradıktan sonra yakılarak öldürülmüştür (<http://www.cumhuriyet.com>).

tr/foto/foto_galeri/806476/1/Trans_birey_Hande_Kader_olduruleli_1_yil_ oldu, Erişim tarihi: 2 Aralık 2017).

KAOS-GL'nin 2017 Yılında Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu'nda da şu bilgilere yer verilmiştir: Raporun içeriğindeki vakaların 93'ünü mağdurlar, 24'ünü ise tanıklar oluşturmaktadır. 93 mağdurdan 50'si cinsel yönelimlerini gey, 13'ü lezbiyen, 13'ü biseksüel olarak ifade etmiştir. 117 vakanın 23'ünü çocuklar oluşturmaktadır. 23 mağdur çocuk fiziksel şiddet, cinsel taciz, sözlü saldırı, mala zarar verme, takip edilme gibi durumlarla karşılaşmıştır. Mağdur çocuklardan 10'u okullarında, 3'ü ise evlerinde hedef alınmıştır. 117 vakadan sadece 19'u polise bildirilmiştir. Polise bildirmemenin nedenleri arasında çoğunluk (59 kişi) 'başvurunun işe yarayacağına inanmıyorum' cevabını vermiştir (KAOS GL, 2018). 2018 yılındaki Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu'nda da şiddet vakalarını polise bildirmede bir değişiklik yaşanmamıştır. 62 vakanın 9'u polise bildirilmiş, 52'si ise yine güvenlik güçlerine duyulan güvenin az olması nedeniyle polise bildirilmemiştir (KAOS GL, 2019: 36). LGBTİ+'lara yönelik raporlarda da sayısal olarak açıklandığı gibi LGBTİ+'lar yaşamın her alanında (eğitim, barınma, sağlık vb.) ayrımcılık ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu ayrımcılığın ve şiddetin görünür olması için güvenlik güçleri gibi yasal birimlere başvurulması daha da önemli hale gelmektedir. Araştırmalardan da anlaşılacağı cinsel kimlik ve yönelimlerinden dolayı mağdur olan kişiler başvuruların işe yarayacağını düşünmemektedir.

LGBTİ+'lara yönelik şiddet sadece Türkiye'de değil, dünyanın birçok ülkesinde görülmektedir. 12 Haziran 2016'da ABD'nin Florida eyaletine bağlı Orlando kentinde bir eşcinsel kulübüne yapılan saldırıda en az 50 kişinin öldüğü haberlerde yer almıştır (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160612_florida_saldiri_gay_kulup). Ukrayna'nın Odessa kentindeki LGBTİ +'ların Onur Yürüyüşü'nde aşırı milliyetçi bir grup LGBTİ+'lara saldırmıştır (<https://www.cnnturk.com/dunya/ukraynada-escinsel-yuruyusune-saldiri>).

ÜLKELERE GÖRE LGBTİ+'LARIN DURUMU

LGBTİ+'lar insan hakları kapsamında 'insan' olmalarından kaynaklı haklara sahiptir. Uluslararası mevzuatta 'Yogyakarta İlkeleri' ile farklı cinsel yönelime sahip bireyler için de maddeler oluşturulmuştur. Farklı cinsel yönelime, kimliğe sahip kişiler, heteroseksüel bireyler gibi evlat edinme, evlenme

gibi haklara her ülkede sahip değillerdir; bu durum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. LGBTİ+'ların evlat edinmeleri gibi konular dünya çapında hala tartışılmaktadır. Bazı ülkeler LGBTİ+'lara daha geniş haklar sunarken bazı ülkeler ise engellemelere başvurmaktadır.

Alacaoğlu'na (2014) göre; bazı ülkeler LGBTİ+'lara tanıdıkları haklar ile birlikte öne çıkmaktadır ve 'LGBTİ Dostu Ülkeler' olarak adlandırılmaktadır. Örneğin; 1944 yılında eşcinselliği suç olmaktan çıkaran ilk ülke İsveç olmuştur. İsveç'te 1972 yılında trans bireylere cinsiyet değiştirme hakkı, 2003 yılında evlat edinme hakkı, 2009 yılında eşcinsellere evlenme hakkı verilmiştir ve 1987 yılında da anayasaya 'cinsel yönelim' ifadesi eklenmiştir. Belçika; 2003 yılında eşcinsel bireylere evlenme ve 2006 yılında da evlat edinme hakkı tanıyan ikinci ülke olmuştur. 1981 yılında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik ayrımcılığa karşı ilk yasayı Norveç çıkarmıştır; 2009 yılında da evlat edinme ve eşcinsel kadınlara da suni dölllenme hakkı tanımıştır. Hollanda da 2001 yılında birlikte olma, evlat edinme ve 2005 yılında da başka ülkelerden evlat edinme hakkı tanıyan bir ülkedir. 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre; İspanya'da toplumun %88'i eşcinselliği kabul etmektedir.

Doğu Asya, Güney Asya, Orta Asya ülkelerinde eşcinsellerin evlenmesi ve evlat edinmesi yasaktır. Çin, Güney Kore, Tayland, Endonezya, Singapur, Küba ülkelerinin de aralarında olduğu bazı ülkelerde trans bireylerin cinsiyet değiştirmesi yasaldır. Yunanistan, Sırbistan, Portekiz, Malta, Karadağ, Bulgaristan gibi ülkelerde de eşcinsel ayrımcılığına karşı mevcut yasalar bulunmaktadır (https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/%C3%9Cikelerine_g%C3%B6re_LGBT_haklar%C4%B1.html, Erişim tarihi: 3 Aralık 2017).

LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığı yasaklayan, cinsiyet değiştirmeye olanak sağlayan yasalar ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber eşcinsel evliliklere izin veren ülkelerin sayısı giderek artmaktadır. 15 Kasım 2017 tarihinde güncellenen bir haber sitesine göre; Hollanda, Belçika, İspanya, Kanada, Güney Afrika, Norveç, İsveç, İzlanda, Portekiz, Fransa, İngiltere ve Avustralya olmak üzere yirmi sekiz ülkede eşcinsel evliliklere izin verilmektedir (<https://www.haberler.com/escinsel-evlilik-hangi-ulkelerde-yasal-10244157-haberi/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2017).

BASKI VE AYRIMCILIK KARŞITI SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Sosyal hizmet uzmanları toplumu, insanlığı ilgilendiren alanlarda çalışmaktadır. Yoksulluk, şiddet, göç, çocuk suçluluğu, madde bağımlılığı,

ihmal-istismar gibi alanlar bunlardan birkaçını oluşturmaktadır. Zastrow'a (2013) göre de; sosyal hizmet uzmanları barınma ihtiyacı, ailesel-kişisel sorunlar gibi çalışma alanlarına müdahale eder ve planlama, politika gelişimi ile ilgilenir. Geniş bir çalışma yelpazesine sahip olan sosyal hizmetin temel amaçlarından biri de sosyal adalet ve eşitliği sağlamaktır. Genellikle dezavantajlı gruplarla çalışan sosyal hizmet uzmanları bireylerin haklarının bilincinde olmaması, kaynaklara ulaşamama gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı arabuluculuk, savunuculuk ve eğiticilik rolleri ile müracaatçıların hizmetlere ulaşımını sağlamaktadır.

Sosyal hizmetin çalışma alanlarından birini de LGBTİ+'lar oluşturmaktadır. LGBTİ+'lar sağlık, eğitim, barınma, çalışma hayatı gibi birçok alanda ayrımcılık ve baskı ile karşı karşıya kalmaktadır. Yaşadıkları ayrımcılık ve baskı LGBTİ+'ların temel haklarını kullanamamalarına neden olmakta ve bu durum bazen yaşam haklarının ellerinden alınması ile sonuçlanmaktadır (yaşam hakkı örneği: Hande KADER). İnsanın iyilik halini sağlamayı amaçlayan ve hak temelli bir meslek olan sosyal hizmetin LGBTİ+'larla çalışırken odağını baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama oluşturmaktadır. Başlıca amaçları arasında sosyal adaleti sağlamak olan sosyal hizmet mesleği ile baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama yakından ilişkilidir (Rush ve Keenan, 2012: 4).

Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama içinde birçok yaklaşımı da barındırmaktadır. Radikal yaklaşım, feminist yaklaşım, ırkçılık karşıtı ve güçlendirme yaklaşımları baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Tuncay ve İl, 2006). LGBTİ+'lar sağlıktan, eğitime, gündelik yaşamda çeşitli ayrımcılık ve baskıya maruz kalmaktadır. LGBTİ+'ların karşı karşıya kaldığı bu sorunları değerlendirirken bütüncül ve güçlendirme odaklı bir bakış açısına sahip olmak ve bunu uygulamaya aktarabilmek daha da önemli hale gelmektedir. Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama bu noktada daha iyi bir sosyal hizmet müdahalesi için yol göstermektedir. Baskı karşıtı uygulama sosyal hizmet uzmanına kişiler arası ilişkiler, kültür, kurumlar, yasal ve politik yapı gibi geniş bir çerçeve ve uygulama alanı sunmaktadır (Dominelli, 2002b; Dominelli, 2015: 87). Baskı karşıtı uygulamanın bu özelliği ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan müracaatçılarla sadece mikro düzeyde çalışma yapmaktan daha fazlasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Thompson (2012) ayrımcılığın birbirleriyle ilişkili üç boyutunu bireysel, kültürel ve sosyal olarak açıklamaktadır. Bireysel düzey kişisel tutum ve

davranışları, kişiler arası ilişkileri; kültürel düzey bireyin çevre ile ilişkisini etkileyen kurallar ve normları; sosyal düzey ise toplumda var olan yapıları, kuralları düzenlemektedir. Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın bu üç boyutu birbiriyle iç içe düşünölmeli ve üç sistemin de birbirini etkilediği unutulmamalıdır (akt. Teater, 2019: 21). Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları sosyal farklılıkları (cinsiyet, ırk, yaşı, cinsel yönelim vb.), kişiler ve sistemler arasındaki ilişkiyi, kaynaklara erişimdeki kişisel-sosyal-kültürel-ekonomik güç farklılıklarını dikkate almalıdır (Clifford, 1995; Burke ve Harrison, 2009).

Genel olarak baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamada sosyal hizmet uzmanının dikkat etmesi gereken ana tema müracaatçıların karşılaştığı problemleri bireysel, kültürel ve politika düzeyinde değerlendirmektir. Bunun yanı sıra her müracaatçı grubunun farklı ihtiyaçlarının, sorunlarının olabileceği göz ardı edilmemelidir. Toplumda baskı ve ayrımcılığa maruz kalan LGBTİ+'larla ilgili de sosyal hizmet uzmanın dikkat etmesi ve kendini geliştirmesi gereken noktalar bulunmaktadır.

Sheafor ve Horejsi (2014) LGBTİ+'larla sosyal hizmet uygulamasındaki temel konuları şu şekilde ele almıştır:

- Sosyal hizmet uzmanı LGBTİ+'larla ilgili bilgilerini, bu bireylere yönelik olumlu-olumsuz düşönceleri, inanç ve tutumlarını gözden geçirmelidir. Örneğin; aynı ortamda bulunmaktan rahatsızlık duyuyor mu, sosyal hizmet uzmanının bedeni LGBTİ+'larla karşılaştınca nasıl tepki veriyor, hastalık veya yönelim olarak mı görüyor, LGBTİ+'ların evlat edinmelerine bakış açısı nasıl?

Thompson (2016) sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların yaşadığı ayrımcılığı azaltacak şekilde hareket etmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı ayrımcılığa uğrayan müracaatçıların tersine konumları gereği daha güçlü bir pozisyonda görölmektedir. Bu gücün müracaatçı ile iletişime geçildiği ilk andan itibaren farkında olarak veya olmayarak kötüye kullanılmaması için sosyal hizmet uzmanı kendi cinselliği başta olmak üzere LGBTİ+'lar ile ilgili her konuda ilk önce kendini değerlendirmelidir (KAOS GL, 2018: 11).

- Sosyal hizmet uzmanı LGBTİ+'lar ile çalışmadaki eksik olduğu yönlerini kabul etmelidir. LGBTİ+'lara daha iyi bir hizmet verebilmek için bu alanda çalışan tecrübeli kişileri, profesyonelleri tanımalıdır, karşılaştığı vakalar ile ilgili fikir alışverişinde bulunmalıdır ve kaynak-

- hizmetlerin ulaşılabilir olması için ortak çalışmalar yapmalıdır.
- LGBTİ+'lar içinde buldukları toplumun yapısal veya kültürel özelliklerinden dolayı baskı ve ayrımcılığa uğramaktadır. Bu nedenle cinsel yönelimini gizlemek zorunda kalan ve hatta heteroseksüel olduklarını göstermek için evlenen kişiler bulunmaktadır. Yaşanılan bu baskı ve baskı sonucunda kendini gizleme durumu intihar vakaları ile sonuçlanabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı LGBTİ+'ların yaşadığı bu zorlu sürecin farkında olmalıdır.
 - LGBTİ+'lar danışmanlık, sağlık gibi hizmetlerden yararlanırken cinsel kimliklerini açıklamak konusunda tereddütte kalabilirler. Sosyal hizmet uzmanı karşısındaki kişiye onu kabul ettiğini, önyargısız olduğunu göstermeli, ilk önce güven ilişkisi kurmalıdır.
 - Sosyal hizmet uzmanı LGBTİ+'larla çalışırken heteroseksüel ilişkilerde karşılan sorunların LGBTİ+'lar arasındaki ilişkilerde de olabileceğini unutmamalıdır. Örn; madde bağımlılığı, aile içi şiddet, ekonomik yetersizlik vb.
 - Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının kendini çevresine (aile, arkadaş, iş yaşamı, okul gibi) açma sürecinde ona destek olmalıdır. Açılma sürecinde olumlu ve olumsuz geri dönüşler olabileceğinden bahsetmelidir. Müracaatçıya işten çıkarılma, aile tarafından kabul edilmeme gibi olumsuz durumlar karşısında destek olmalı ve buna benzer olaylar hakkında kişiye önceden bilgi vermelidir.
 - Sosyal hizmet uzmanı HIV ve AIDS konusunda müracaatçıları ile konuşmalıdır. Prezervatif kullanımı, HIV testleri gibi konularda kişiyi bilgilendirmeli ve gerekli yerlere yönlendirmelidir.

Sosyal hizmet uzmanları LGBTİ+'larla çalışırken bazı ilkeleri göz önünde bulundurmalıdır. Bu ilkeler şu şekildedir:

- Değer temelli ve etik temelli uygulama; insan onuru koruma, değer verme, saygı duyma ve kabul temelli bir yaklaşım gereklidir.
- Ekolojik sistem perspektifi; okul, aile, iş, yaşadığı çevre, politik sistem gibi birçok etkenin bir arada değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.
- Çeşitlilik-Farklılık; LGBTİ+'lar uğradıkları baskı ve ayrımcılıktan dolayı ortak bir grup olarak anılmaktadır. Ortak noktaları olmakla birlikte LGBTİ+'lar kendi içlerinde de farklı grupların olduğu ve her bireyin bir diğerinden farklı özelliklere sahip olduğu anlayışı ile hareket edilmelidir.
- Güçlendirme; baskı ve ayrımcılığa uğrayan bir grup ile çalışırken

- güçlendirmenin mikro, mezzo ve makro boyutları dikkate alınmalıdır. Sosyal ve politik etkiler de göz ardı edilmemelidir.
- Araştırma Temelli Bilgi; LGBTİ+'lar ile ilgili güncel bilgiler, araştırmalar takip edilmeli ve sosyal hizmet uzmanı bu konuda eksik kalan bilgilerini tamamlamalıdır. LGBTİ bireylerle ilgili politik gelişmelerden haberdar olunmalı ve bireylerin ihtiyacı olan kaynak ve fırsatlar hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.
 - Sosyal adalet; baskı ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalan bu grup için sosyal adalet ve eşitliği sağlamak temel amaçlardan biridir (Morrow, 2006; akt. Buz, 2011).

SONUÇ YERİNE

LGBTİ+'lar yaşamın her alanında baskı ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu ayrımcılık ve baskı bireyleri psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir. Ayrımcılığın boyutları kişisel, kültürel ve sosyal düzeyde inşa edilmektedir. Bu nedenle sadece bireyle değil, ayrımcılık ve baskının ortaya çıktığı sistemler ile birlikte çalışılmalıdır. LGBTİ+'lara yönelik nefret suçlarını araştıran çalışmalarda da görüldüğü gibi baskı ve ayrımcılığa maruz kalan bireylerde güvenlik güçlerine karşı da bir güvensizlik sorunu yaşanmaktadır. Bu durum baskı ve ayrımcılığın önlenmesinde bütüncül bakış açısına sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Baskı ve ayrımcılıkla mücadele sosyal hizmet mesleğinin temel değerleri arasında yer almaktadır. LGBTİ+'lara yönelik baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamalarda sosyal hizmet uzmanı geniş bir bakış açısına sahip olmalıdır. Sosyal hizmet uygulamalarında evrensel değerlere ve uygulamalara ulaşabilmek için sosyal hizmet uzmanları LGBTİ+'lar ile ilgili kendi düşünce ve davranışlarının da farkında olmalıdır.

KAYNAKÇA

Aglus, S. ve Tobler, C. (2011). *Trans and intersex people- discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*. European Commission: Luxembourg.

Alacaoğlu, İ. (2014). *Dünyanın En 'LGBT Dostu' Ülkeleri*. (12 Şubat 2014). <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=15795>, 3 Aralık 2017.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. (2013). *Herkes özgür ve eşit doğar- Uluslararası insan hakları hukukunda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği*. 2 Aralık 2017, file:///C:/Users/User/Desktop/lgbti%20hakları/BM%20lgbti%20sağlık-istihdam%20vb.pdf.

Burke, B. ve Harrison, P. (2009). *Anti-oppressive approaches. Critical practice in social work* (2. baskı): Macmillan Education UK.

Buz, S. (2011). *Lezbiyen gey biseksüel transseksüel travesti bireylerle sosyal hizmet*. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2 (22).

Çiftci, D.B. (Ed.). (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

Diltemiz Mol, M. (2016). *LGBTİ hareketinin hak ve temsil mücadelesi ve siyasal iletişim faaliyetleri*. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: Ankara.

Dominelli, L. (2015). *Baskı karşıtı uygulama: Yirmi birinci yüzyılın zorlukları. Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar içinde* (s.83-99), (S. Yağcıoğlu, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/escinsel-evlilik-hangi-ulkelerde-yasal-10244157-haberi/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2017.

Güner, U. (1994). *Hetoreksist ayrımcılığın eşcinsel, biseksüel ve trans yaşamlara yansımaları*. Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele. KAOS-GL Dergisi (1).

Güner, U., Kalkan, P., Öz, Y., Özsoy, E. ve Söyle, F. (2011). *Türkiye'de cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığın izlenmesi raporu*. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi: İstanbul.

KAOS-GL. (2013). *2013 yılında Türkiye'de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. Ankara.

KAOS-GL. (2018). *2017 yılında Türkiye'de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. Ankara.

KAOS-GL. (2019). *2018 yılında Türkiye'de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. Ankara.

Rush, M. ve Keenan, M. (2012). *The social politics of social work: Anti-oppressive social work dilemmas in 21st century welfare regimes*. UCD School of Applied Social Science Working Paper Series: University College Dublin Ireland.

Sheafor, B. ve Horejsi, C. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler*. Ankara: Nika Yayınevi.

Teater, B. (2019). Yöntem ve kuramlara giriş. *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş* (2. baskı) içinde (s.9-25), (A. Karatay, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

Thompson, N. (2016). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (3. baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

Trans Birey Hande Kader Öldürüleli 1 Yıl Oldu. (18 Ağustos 2017). *Cumhuriyet Gazatesi*. Erişim Adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/806476/1/Trans_birey_Hande_Kader_olduruleli_1_yil_oldu.html, Erişim Tarihi: 2 Aralık 2017.

Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17 (2), 59-71.

Ülkelerine Göre LGBTİ Hakları. Erişim Adresi: https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/%C3%9Ckelerine_g%C3%B6re_LGBT_haklar%C4%B1.html, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017.

Yıldırım, L. (2016). *Sosyal Dışlanma Karşısında Eşcinsel Kimliğin Kurulumu*. T.C. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi: Karaman.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLERLE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE TÜRKİYE BAĞLAMI

Şükran Kolay Çepni¹
Çiçek N. Varlıklar Demirkazık²
Melike Taşar³
Betül Koç⁴

GİRİŞ

Günümüzde çözmeye çabaladığımız en önemli sorunlardan birisi kadına yönelik şiddettir. Çok uzun bir süre bu önemli sorun görmezden gelinmiş olsa da kadın hareketinin etkisiyle bugün önemszenmemesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Özellikle 1960'lardan itibaren güçlenen feminist hareketinin çabaları sonucunda bugün, şiddete uğrayan kadınlar için eskiye oranla birçok yasal düzenleme ve farklı boyutlarda hizmetler mevcuttur. Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan bir bilim olarak kadına yönelik şiddeti bir insan hakları sorunu olarak kabul eder, şiddetin önlenmesi ve ortadan kaldırılması için çalışır. Bu çalışmaların bir boyutunu da kadınlara şiddet uygulayan erkeklerle yapılan mesleki çalışmalar oluşturmaktadır. Bu metinde de erkeklerle yapılan mesleki çalışmalar kapsamında gerçekleştirilen grup çalışmaları konu edilecektir.

ŞİDDET TANIMI VE ERKEK KAYNAKLI ŞİDDETİN NEDENLERİ

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre şiddet "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonuulanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır". Şiddet ve Sağlık Konulu Dünya Raporu'nda şiddet, eylemin gerçekleştirildiği kişiler açısından 3 geniş kategori altında sınıflandırılmıştır. Buna göre; kişinin kendisine yönelik şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet olmak üzere 3 tip şiddet

vardır. Aile içi şiddet, bu kategorilerden kişiler arası şiddete girmektedir (akt: Zara Page ve İnce, 2008). Aile içi şiddetin tam tanımı şu şekilde yapılabilir: "Kendini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç göstermek, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla bir bireyden diğerine yöneltilen şiddet davranışıdır". Burada söz konusu olan güçlü kişinin zayıf kişiye karşı işlediği suçtur ve büyük çoğunlukla bu zayıf kişiler kadınlar olmaktadır (Köse ve Beşer, 2007). Bu noktada kadının maruz kaldığı bu şiddetin tanımını da biraz genişletmek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge'de (1993) kadına yönelik şiddet: "Kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veren ya da verebilecek, kadınların acı çekmesine neden olabilecek, gerek kamu gerekse özel alanda yapılan bu tip davranışlara yönelik tehditleri ve kadınların özgürlüğünün zorla kısıtlanmasını da içine alan şiddete yönelik her türlü cinsiyetçi davranışı içerir" şeklinde tanımlanmıştır.

Kadına yönelen bu erkek şiddetinin nedenlerini ise Kaufman (1999) 7 madde şeklinde sıralamıştır. İlk madde olan *ataerkil iktidar*, erkek egemen toplumlarda erkeklerin üstünlük elde etme çabası yüzünden sadece kadınlara değil aynı zamanda hemcinslerine de şiddet uyguladıklarını ve bu nedenle ataerkil bir hiyerarşi ve güç mücadelesinin yaratıldığını söylemektedir. Bu hiyerarşi içerisinde doğan oğlan çocukları daha iyi huylara sahip olabilecekken öfke ve şiddet eğilimi ile büyümektedirler. Erkeğin sahip olduğu biyolojik güç avantajı şiddet tehdidi ile bir araya geldiğinde erkeğin aile ve toplum yaşamında iktidar olmasına ortam hazırlanmaktadır. İkinci madde *ayrıcılık olmanın hak olduğu algısıdır*. Erkeklerin kadına uyguladığı şiddetin sebebi dışarıdan bakıldığında iktidar elde etme ve bu iktidarı koruma çabası gibi gözükse de bilinçaltında yatan sebep erkeğin kadın cinsiyetinden daha ayrıcalıklı olmanın hakkı olduğunu düşünmesidir. *Onaylama/İzin verme* maddesi ise birçok ülkede şiddeti konu alan kuralların yaptırımlarının caydırıcı nitelikte olmadığını ve hatta kadınların erkekler tarafından mağdur edildiği konularda (tecavüz, şiddet) bile kadın beyanına önem verilmediğini ve erkek şahitliğine ihtiyaç duyulduğunu vurgular. Günümüz gibi şiddet olgusunun medya, televizyon, edebiyat gibi görsel, işitsel ve yazılı kaynaklarda bolca yer edindiği bir dönemde bu mecraların da şiddeti daha cazip hale getirerek şiddetin engellenmesi yerine ödüllendirilmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Şiddet, aile içinde meydana geldiğinde toplum tarafından mahrem bir konu olduğu düşüncesiyle müdahaleden kaçınılmıştır ve bu mahremiyet düşüncesi toplumun sessizce şiddete izin vermesine sebep olmuştur.

Erkek iktidarının yarattığı paradoks maddesindeyse ataerkil toplumlarda erkeğe güçlü olmanın dayatıldığı, bu dayatma sonucunda erkeğin insani duygularını gizlemek zorunluluğunu hissettiği ve katı toplumsal cinsiyet sınırlarının erkeğe fiziksel, duygusal ve mali anlamda gereğinden fazla sorumluluk yüklediğinden bahsedilmektedir. Erkekler bu sorumlulukları yerine getirmede başarısız olduklarında erkeklik dengesini yeniden elde etmek amacıyla yaşadıkları içsel durumu şiddet, öfke ve saldırganlık olarak dışarı yansıtmaktadır. *Psşik erkeklik zırhı* kavramında bir baba figürünün olmadığı ya da baba ve çocuk arasında duygusal mesafenin olduğu durumlarda gelişen bir algıdan bahsedilmektedir. Bu durumda çocuk hayal dünyasında erkeklik algısı oluşturmakta ve kadını bu dünyadan dışlayarak onunla arasına mesafe koymaktadır. Çocukluktan beri duygusal mesafesini koruyan erkek empati yapma becerisini kaybederek kadına yaşattığı şiddetin etkilerini göremez. Kaufman'ın *ruhsal bir düdüklü tencere* olarak tanımladığı erkeklik maddesi, toplumdaki "erkek gibi davran, adam ol" gibi telkinlerle erkeklerin duygularını baskılamak zorunda kalışlarına ve üzüntü, kırgınlık gibi duyguların iktidar barındırmadığı için erkeği güçsüz bir konuma düşürdüğüne referans verir. Gücünü ve iktidarını geri kazanmak isteyen erkek içinde yaşadığı üzüntü, kırgınlık gibi duyguları maskelemek için şiddete başvurur. Son madde olan *geçmiş deneyimlerde*, çocukluk dönemlerinde şiddete maruz kalan ve tanıklık eden erkeklerin yetişkin bir birey olduklarında içlerinde bulunan acıyla öfke yoluyla baş edebileceklerinden bahsedilir.

DÜNYA KADIN MÜCADELESİ VE ŞİDDET/AYRIMCILIK KARŞITI SÖZLEŞMELER

Yukarıda bahsedilen kadına yönelik şiddetin nedenleri hakkında konuşulmaya ve bu soruna bir çözüm bulunmaya kadın mücadeleleri sayesinde başlanmıştır. Dünyada 3 dalga olarak kategorilendirilen feminist hareketin özellikle 2. dalgası, şiddetin ele alındığı ve şiddetle mücadelenin olanaklarının tartışıldığı bir döneme denk düşer. Aşağıda bu dönemlere kısaca değinilecektir.

19. yy sonu ve 20 yy başını kapsayan 1. dalga feminizm döneminde kadınlar, genel olarak iki talep üzerinden mücadelelerini vermiştir: Kadınlar için oy, eğitim ve mülkiyet hakkı. Dünyanın çoğu yerinde o dönemde kadınların oy hakkı yoktu. Amerika, Fransa, İngiltere ve SSCB'de kadınlar o dönemde, özellikle kamusal alanda var olabilmek için mücadele vermişlerdir

(Donovan, 2016).

2. dalga feminizm ise 20. yy'ın ikinci yarısında, dünyada 70'lerde, Türkiye'de 80'lerde gelişmiştir. Öncelikle dünyadaki o dönemin özelliklerine bakılacak olursa 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerika'da refah dönemi yaşanması muhalefet hareketlerin gelişmesine olanak yaratmıştır. Simone de Beauvoir Fransa'da çıkartmış olduğu İkinci Cins kitabı cinsiyet rollerini incelemesi bakımından önemlidir çünkü feminizmin artık üzerinde ilerleyeceği çizgiyi belirlemiştir. Erkeklerin ve kadınların durumları biyolojik kaderin bir ürünü değildir, toplumsal bir inşa söz konusudur (Kergoat, 2009). Bu dönemde tartışıldığı üzere en büyük ezme sorunları ve toplumsal cinsiyet rolleri aile içinden çıkıp geliyordu. 'Kişisel olan aynı zamanda politiktir' şiarıyla kadınlar özel ve kamusal alanın geleneksel sınırlarını eleştirmiş, geleneksel cinsiyet kimliklerini sorgulamış, kimliklerinin bastırılmış yanı için tanınma talep edip bu kimliklerin yeniden kurgulanmasını istemişlerdir (Çayır, 1999). Bu dönemde Türkiye'deki ana mücadele sloganları "Bağır Herkes Duysun", "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması", "Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır", "Özel Olan Kamusaldır" olmuştur (Altınay ve Arat, 2008). Şiddetin büyük bir toplumsal sorun olarak ele alınmaya başladığı dönem bu dönem olmuştur.

Dünyada 90'ların ilk yarısı, Türkiye'de ise 90'ların sonunda ortaya çıkan 3. dalga feminizmin ise 2. dalgadan özellikle farklı olan yanı toplumsal cinsiyetin rollerini yıkmaya talebinden farklılığıdır. Bu feministlerin savunduğu farklılıkların dile getirilmesidir. Eski hareket sadece kadın olmanın ortak mücadele için yeterli olduğunu söylerken bu son dalganın savunucuları her kadının farklı ezme/ezilme ilişkileri içinde olduğunu söyleyip kimliğin vurgulanması, farklılığın korunması gerekliliğini benimsemişlerdir (Donovan, 2016).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

2. dalga feminizmden doğan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW, 189 ülkenin taraf olduğu uluslararası bir sözleşmedir ve Türkiye de 1985 yılında bu sözleşmeyi imzalayarak taraf devlet olmuştur (<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/>). Bu sözleşme İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ayrımcılığın kabul edilemez olduğu ilkesini ve bütün insanların her türlü hak ve özgürlüğe eşit şekilde sahip olduklarını kabul eder. Taraf devletler erkeklere ve kadınlara ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve siyasal haklardan yararlanmaları

konusunda eşit olanakların sağlanması gerektiği üzerinde durur ve kadın erkek arasında oluşacak herhangi bir ayrımcılığa karşı tedbirlerin alınması konusunda anlaşılırlar.

İstanbul Sözleşmesi

Uluslararası bir başka anlaşma ise Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'dir. İmzaya açıldığı 2011 yılında ilk imzacı devletlerden biri olan Türkiye'de 1 Ağustos 2014 itibariyle yürürlüğe giren bu sözleşmede kadına yönelik şiddete karşı önlem konusunda (Madde 12-17) farkındalığı arttırma, eğitim, uzmanların eğitimi, önleyici müdahale ve tedavi programları, özel sektör ve medyanın katılımı başlıkları vardır. Sözleşmeye göre taraflar, kültür, örf ve âdet, gelenek, din veya sözde 'namus'un herhangi bir şiddet eylemi için mazeret oluşturmamasını sağlar. Özellikle cinsel suç faillerinin tekrar suç işlemesini engelleyen tedavi programlarının oluşturulması için yasal veya diğer tedbirleri alır. Zorla gerçekleştirilen evliliklerin, mağdura aşırı mali ve idari yük olmaksızın sona erdirilmesi sağlanır. Psikolojik şiddet ile kadın sünneti de yasalarda cezaya bağlanacak, kadına yönelik şiddete yataklık edenler de cezalandırılacaktır. Devlet radyo ve televizyonlarında her ay en az 90 dakika toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yayın yapılacaktır. İlk ve orta öğretim müfredatına, kadının insan hakları ve kadın-erkek eşitliği konusunda eğitime yönelik dersler konulacaktır. Sözleşmenin daha önceki anlaşma ve düzenlemelerden farkı; kadına karşı şiddetin toplumdaki kadınlar ve erkekler arasındaki güç eşitsizliğinden kaynaklandığını net bir biçimde vurgulanmasıdır. Sözleşme, şiddetin eşitliği sağlanarak önlenebileceğini vurgulayıp eşitsizlik politikalarını yasaklamaktadır.

Sözleşme, imzacı devletlere dört konuda yükümlülük getirmektedir: Kadına karşı şiddeti önleme, şiddetten koruma, şiddet eylemlerini kovuşturma ve mağdur destek mekanizmaları oluşturma. Sözleşme, imzacı devletlerin bu dört yükümlülüğü yerine getirirken herhangi bir ayrımcılık yapmamaları üzerinde önemle durmaktadır.

ERKEKLERLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN TARİHÇESİ

Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi kapsamında yapılan değişikliklere ve şiddet faili erkeklerle ilgili maddelere geçmeden önce dünyada "erkeklığın" ne zaman tartışılmaya başladığından bahsetmekte yarar vardır. Amerika ve Avrupa'da 1970'li yıllardan sonra eleştirel erkeklik çalışmaları başlamıştır.

Çalışmalar 2. dalga feminist hareketin etkisiyle ortaya çıkmış ve aynı zamanda eşine şiddet uygulayan erkeklerle yapılan çalışmalar da bu tarihlerde başlamıştır. 1976 yılında Londra'da bir kadın sığınma evinde kalan kadınların talebi üzerine eşleriyle grup çalışması başlatılmıştır. Şiddet mağduru kadınların talebi üzerine yapılan bu çalışma Jennings'e (akt. Çelik, 2015) göre şiddet uygulayıcısı erkeklere yönelik yapılan ilk resmi psikososyal çalışmadır.

Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yapılan Çalışmalarda Dünya Örnekleri

1970'lerde feministlerin kadına yönelik şiddeti tartışmaya açmasıyla birlikte gündeme gelen erkeklerle yapılan mesleki çalışmalar ilk olarak Avrupa ve Amerika gibi yerlerde uygulanmaya başlamıştır. 1980'lerde Amerika'da Minneapolis Polis Departmanında şiddet uygulayıcısı erkeklerle yapılan uygulamalar ilk örnekleri oluşturmaktadır ve burada da en çok tercih edilen uygulama türü grup çalışmaları olmuştur (Çelik, 2015).

Amerika'da daha çok feminist güdümlü Duluth programı ya da bilişsel davranışçı yaklaşımla yapılan çalışmalar ön plana çıkmıştır (Langlands, Ward ve Gilchrist, 2009). Bunun yanı sıra AMEND, EMERGE, Good Lives Model gibi başka programlar da uygulanmıştır (Çelik, 2015; Langlands ve ark., 2009). Bu programlar arasında en popülerlerden birisi olan Duluth Modeli, şiddeti erkeğin kadına hükmetmeyi kendinde bir hak olarak görmesi üzerinden yorumlar ve bu durumu destekleyen koşulları değiştirmek için çalışır. Mahkeme tarafından yönlendirilen erkeklerle yapılan grup çalışmaları aracılığıyla değişim sağlamaya ve kadına yönelik şiddeti sona erdirmeye çalışır (www.theduluthmodel.org). 1977'de başlatılan EMERGE modeli de Duluth gibi kadına yönelik şiddeti erkeğin kadını kontrol etme isteği ve yönetmeyi kendinde bir hak olarak görmesi ile ilişkilendirir (Adams ve Cayouette, 2002). Şiddeti erkeğin dürtüsel, spontan ve patolojik bir hareketi yerine aksine bilinçli bir tercihi olarak gören program, 48 haftalık grup oturumları aracılığıyla şiddet uygulayıcısı erkeklerle çalışıp farkındalık ve değişim sağlamaya çalışır (Adams ve Cayouette, 2002). AMEND modeli ise çoklu model yaklaşımını benimsemiş; bireysel ya da çift danışmanlığı ile yürütülen bir şiddet önleme programıdır (Çelik, 2015). Good Lives Model (GLM) ise kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklere yönelik birebir uygulanmasa da şiddet faili erkeklerle güçlendirme temelli çalışan bir yaklaşımdır ve bireyler kendilerini gerçekleştirebilirlerse şiddetin de

azalacağına inandığı için kişilerin değişmesine fırsat yaratacak çalışmalar yürütmeye çalışır (Langlands ve ark., 2009).

Yukarıda bahsedilen programlar, dünyada kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerle yapılan mesleki çalışmalar odağında popüler olmuş ve uzun süredir uygulanan programlardır. Bu programlara ek olarak şiddet uygulayan erkeklerle yapılan küçük ölçekli pek çok farklı program ya da çalışma da mevcuttur. Neredeyse 1970'lerden itibaren var olan tüm bu modeller, kadına yönelik şiddeti önlemede değerli bir varlık gösterse de Langlands ve arkadaşları bu modellerin etkililiklerine şüphe ile yaklaşmaktadır. Yazarlar, kadına şiddet uygulayan erkekler üzerinde güçlü şekilde etkili olan güvenilir ve kanıta dayalı bir müdahaleye henüz sahip olmadığımız şeklinde görüş bildirmişlerdir ve buna kanıt olarak ise tüm bu çalışmaların etkililiğini araştıran literatür çalışmalarını dayanak göstermişlerdir (Langlands ve ark., 2009).

Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yapılan Çalışmaların Türkiye Örnekleri

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele noktasında var olan en etkili uygulama, 2011 İstanbul Sözleşmesi'ne istinaden 2012 yılında çıkarılan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun olmuştur. 6284 Sayılı Kanun'un 39. Maddesi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin kurulmasına dayanak sağlamıştır:

"Bakanlık, şiddetin önlenmesi ile şiddet mağduru hakkında verilecek koruyucu tedbirler ile şiddet uygulayan hakkında verilecek önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik güçlendirici ve destekleyici danışmanlık, rehberlik, yönlendirme ve izleme hizmetlerinin verildiği, yeterli ve gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, çalışmaların yedi gün yirmidört saat esasına göre yürütüldüğü ŞÖNİM'i kurar."

İstanbul Sözleşmesi, 6284 Sayılı Kanun ve beraberinde Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)'nin kurulması kadına yönelik şiddetle mücadelede son derece önemli kazanımlar olmuşlardır. Özellikle ŞÖNİM'lerin varlığı şiddetle mücadele hizmetlerin tek elden ve bütünlüklü şekilde yapılandırılması ve sunulması anlamında büyük kolaylık sağlamıştır. Nitekim ŞÖNİM'ler yalnızca şiddet mağduru kadın ve çocuklarla çalışmayıp, şiddet uygulayan erkeklere yönelik mesleki çalışmaların yapıldığı yerler olarak da kurgulanmıştır. Türkiye'de devlet eliyle, şiddet uygulayan

erkeklerle yapılan mesleki çalışmaların yürütüldüğü en önemli merci olarak ŞÖNİM'in erkeklerle çalışma yapan birimlerinden söz edebiliriz.

2016 yılında yayınlanan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik'e göre şiddet uygulayan erkeğe yönelik verilecek hizmetler; eğitim, rehabilitasyon ve danışmanlık, sağlık kuruluşunda muayene ve tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine yönelik giderlerin karşılanması olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Eğitim, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmeti genellikle ŞÖNİM kapsamında ancak mümkünse şiddet mağduru kadınların hizmet aldığı alandan farklı bir alanda ŞÖNİM koordinasyonunda verilmektedir.

ŞÖNİM yönetmeliğinin 26. maddesinde belirtildiği üzere şiddet uygulayan erkeklere yönelik hizmetler şunlardır:

"a) Öfke kontrolü, stresle başa çıkma ve şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve davranış değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılım sağlanması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşa yönlendirmek ve Sağlık Bakanlığı ile koordinasyon içerisinde takibini yapmak,

b) Alkol, uyuşturucu, uçucu veya uyarıcı madde bağımlılığı veya ruhsal bozukluğu bulunanlara bir sağlık kuruluşunda muayene veya tedavi olması hususunda danışmanlık yapmak veya bu kişileri yönlendirmek,

c) Meslek edindirme kurslarına katılması amacıyla Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, halk eğitim merkezleri ve benzeri kurum ve kuruluşlara yönlendirmek.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde hizmet veren ŞÖNİM'lerin şiddet uygulayıcısı erkeklere sağladığı bu hizmetlerin yanı sıra eşine şiddet uygulama gerekçesiyle hüküm almış erkekler Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı bünyesinde Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA) ve öfke kontrol gruplarına, yönlendirilmekte ve belirlenen yükümlülükler çerçevesinde söz konusu tedavi programlarına katılmak durumunda olmaktadırlar (Çelik, 2015).

Türkiye'de ŞÖNİM'lerde şiddet uygulayıcısı erkeklerle yapılan en önemli

çalışmalar olarak eğitim, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetleri çerçevesinde sunulan grup çalışmalarından söz edebiliriz. Bugün, Türkiye’de mevcut olan tüm ŞÖNİM’lerde ne yazık ki yaygınlaştırılmamış olsa da belirli illerdeki ŞÖNİM’lerde şiddet uygulayıcısı erkeklerle grup çalışmaları ya da bireysel mesleki çalışmalar önemle yürütülmektedir. Bu çalışmada konu edinmiş olduğumuz ŞÖNİM’de şiddet uygulayıcısı erkeklerle yürütülen grup çalışması da bu çalışmalardan birisidir. Bu grup çalışması, yazının daha önceki kısımlarında belirtilen dünyadaki erkeklerle uygulanan grup çalışması örneklerinin Türkiye’ye uyarlanması şeklindedir.

ŞÖNİM’lerin Türkiye genelinde kurulmaya başlamasından sonra erkeklerle gerçekleştirilen grup çalışmaları 2014 yılında uygulanmaya başlamıştır. Çalışmanın ismi adli kurumlarda “Öfke Kontrol Eğitimi” olarak geçmekteyken, uygulamadaki ismi ise “Şiddet Uygulayan Erkeklerle Farkındalık Eğitimi”dir. Programa 6284 Sayılı Kanun kapsamında hakkında eğitim tedbiri kararı verilen kişiler katılmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya gönüllü kişiler de başvurabilmektedir. Gönüllü kişiler çeşitli sosyal hizmet kurumlarının yönlendirmeleriyle veya kendi kişisel başvuruları ile öfke kontrol gruplarına dâhil olabilmektedirler. Haklarında mahkemelerce tedbir kararı verilen kişiler ise resmi yazı ile gruba dâhil edilmektedirler. Gruplar oluşturulurken uzmanlar, farklı hayat deneyimleri olan, farklı yaş ve statülere sahip kişilerin bir araya gelmesine önem vermektedirler. Bunun sebebi ise grup ortamında yaşanan karşılıklı etkileşim sonucunda farklı hayat deneyimlerini öğrenmek, olaylar karşısındaki farklı davranış biçimlerini gözlemleyip, olumlu ve olumsuz çıkarımlar yapılabilmesine olanak sağlamaktır.

GRUP DENEYİMİ

Gruplar ortalama 12-16 kişi olacak şekilde oluşturulur. Mahkeme kararları ŞÖNİM’e ulaştıkça grup üyeleri belirlenir ve sonra her bir üye ile uzman tarafından bireysel görüşmeler yapılır. Bu görüşmeler ortalama bir ya da iki kez yapılır. Görüşmede erkeklerin sosyal öyküleri, aile dinamikleri, hayat deneyimleri üzerine konuşulur. Aynı zamanda grup çalışmasının içeriği, süresi ve işleyişi hakkında bilgiler verilerek üyelerin grup sürecine hazırlanması hedeflenir. Uzman tarafından grup çalışmasından fayda göremeyeceği düşünülen erkeklerle bireysel çalışma yapılarak devam edilmesine karar da verilebilir.

ŞÖNİM’de uygulanan “Öfke Kontrol Eğitimi” sekiz oturumdan oluşur. Her bir oturum genellikle bir hafta arayla gerçekleşir. Grup çalışmasında her bir oturumda bir erkek ve bir kadın meslek elemanının bir arada yer almasına önem verilir. Kadın meslek elemanının grup çalışmasında bulunması grup üyelerine eşitlikçi bir model göstermek, grubun erkek ağırlıklı bir dil sergilemesini önlemek açısından önemlidir. Aynı zamanda çoğunlukla kadın-erkek ilişkilerinin konu olduğu bu oturumlarda bir kadın bakış açısının olması erkeklerin farklı düşünceleri gözlemleyebilmeleri açısından önemlidir. Eğitim boyunca grup lideri tarafından çeşitli form ve ölçekler (Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği, Bilgi Formu vb.) uygulanır. Aynı zamanda öfke anında kullanılacak nefes egzersizleri gibi belirli teknikler gösterilir. Psiko drama oyunları kullanılarak grubun etkileşiminin güçlenmesi amaçlanır. Tedbir kararlarının takibini sağlamak için Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi kullanılarak taramalar gerçekleştirilir.

Grup çalışmasının içeriğinde; öfke kontrolü, empati, iletişim nedir, sağlıklı iletişim, mola verme tekniği, şiddet, şiddet üzerine farkındalık, şiddetin kadın ve çocuk üzerindeki etkileri, şiddetin suç olup olmadığı, şiddeti nereden öğrendiğimiz, kadınlık kavramı, erkeklik kavramı, nasıl birbirimizi daha iyi anlarız gibi konular yer almaktadır. Yapılan bu grup çalışmasında üyelerde farkındalık yaratmak ve değişim başlatmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de şiddet uygulayıcısı erkeklerle yapılan bu çalışma, dünyadaki örneklerle göre henüz başlangıç aşamasında olsa da, Türkiye için daha iyi ve yapılandırılmış çalışmalara ön ayak olması açısından oldukça önemlidir.

Grup çalışmasında gözlemlendiği kadarıyla şiddet uygulayıcısı erkekler grup çalışmasına mahkeme kararıyla yönlendirildikleri için bir miktar öfkeli ve mağdur oldukları kanaatinde dirler. Aynı zamanda ilk haftalarda grup çalışmasına ön yargı ile yaklaşmakta ve isteksiz katılım göstermektedirler. Erkeklerin grup çalışması süresince katılım gösterme durumları uzman tarafından mahkemeye bildirilmektedir. Grubun üyesi olan erkeklere bu durum söylenmektedir. Bu durum bazı üyelerin mahkemenin yaptırım uygulayacağı konusunda çekinmesi nedeniyle gruba eksiksiz katılım göstermesine imkân vermektedir. Diğer yandan katılım göstermeyen erkekler için mahkemece bir yaptırım esasında yoktur ve caydırıcı bir unsurla karşılaşmamaktadırlar.

Grup süresince grup üyelerinin kadınlara yönelik kalıp yargıları üzerinde durularak bu yargılara yönelik farkındalık yaratıp değişim sağlanması

amaçlanmaktadır. Grup sürecinde üyelerinin kadınlara yönelik bahsetmiş oldukları kalıp yargılarına *"kadınlar dırıldır eder, kadınlar yalan söyler, kadınlar geçmişte yaşar, kadın annedir, kadın provoke edicidir"* cümleleri örnek verilebilir. Çalışmada katılımcıların partnerlerine göstermeleri gereken saygı, eşitlik, şiddetsiz iletişim gibi kazanımları gösterme noktasında "ama" ile başlayan cümleleri çokça kullandıkları fakat partnerlerine pek de hak görmedikleri bu kazanımları çocuklarına göstermede daha istekli ve ilgili oldukları gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında ve Türkiye şartları değerlendirildiğinde babalık-erkeklik çalışmalarının grupta önem arz ettiği ve gelecek nesiller açısından da faydalı olabileceği düşünülmüştür.

ŞÖNİM'de uygulanan grup çalışmasının süresi kalıcı bir değişim yaratmak açısından görece kısa olduğu için bu noktada erkekler üzerinde elde edilmek istenen ilk amaç bir farkındalık kazanmalarına olanak sağlamaktır. Grup çalışmasının sonunda üyeler ile yapılan değerlendirme konuşmasında da nitekim bu durum gözlemlenmiştir. Üyeler bu çalışma sayesinde hayatlarında radikal bir değişim olmasa da birçok konuda daha duyarlı hale geldiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda grup üyelerinin çoğu grup sürecinde öğrendikleri konuları hayatlarında uyguladıklarına dair örnekler vererek çalışmanın gerekliliğini göstermişlerdir. Grup tamamlandıktan bir süre sonra grup liderinin grup üyelerinin partnerleri ile yaptığı değerlendirme görüşmesinde de bu kişilerde olumlu bazı değişikliklerin olduğuna partnerlerce işaret edilmiştir. Böyle geri dönütlerde erkeklerle yapılan çalışmaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiğini gözler önüne sermiştir.

ÖNERİLER

Kadına yönelik şiddeti sona erdirmek için yapılması gereken çok fazla çalışma olduğu düşünülmektedir. Erkek şiddeti en temelinde ataerkinin bir getirisidir. Ataerkin düzeni yeniden yapılandırmak, toplumsal alana eşitlikçi düzenlemeler getirmek, koruyucu, önleyici, caydırıcı yasalar çıkarmak, şiddet uygulayanları önemli yaptırımlara uğratmak, eğitim sisteminden, kullanılan medya diline kadar birçok alana eşitlikçi bir söylem yerleştirmek, şiddete uğrayan kadınlara sosyal hizmet kurumları aracılığı ile güçlendirici, özgürleştirici, iyileştirici hizmetler sunmak bunlardan bazılarıdır. Tüm bunlar olurken şiddet uygulayan erkeklerle çalışmak da kadına yönelik şiddeti sona erdirmede bize göre önemli bir destekleyici hizmettir. Tüm bunlardan hareketle ŞÖNİM'de şiddet uygulayan erkeklerle yapılan grup çalışması özelinde birkaç önerimiz mevcuttur.

Önerilerimizden ilki ŞÖNİM'lerin arttırılması ve her ilde aktif şekilde çalışmasına olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılmasıdır. İkinci önerimiz ŞÖNİM'de erkeklere yönelik gerçekleşen grup çalışmalarını ya da bireysel çalışmaları nitelikli şekilde sürdürebilecek meslek elemanlarının yetiştirilmesine katkı sağlanmasıdır. Bu çalışmada bahsedilen öfke kontrol grubu, ne yazık ki Türkiye'de birçok ŞÖNİM'de mevcut olabilen bir uygulama değildir. Bunun temel nedeni bu çalışmayı yapabilecek meslek elamanı azlığı ve çalışmanın kurumun kendi inisiyatifine bırakılmasıdır. Uygulamayı şansa bırakmamak, her noktada aktif şekilde yapılmasına destek olmak gerekmektedir. Bunun yanında çalışmanın erkeklerin partnerleri ile başka bir noktada yapılması da önerilmektedir. Kadınlar da toplumsal cinsiyet eşitliği ve sağlıklı, şiddetsiz iletişim konusunda bilinçlendirilmelidir. Ayrıca grup çalışmasının bilinirliğini arttırmak için de çalışmalar yapılmalıdır.

Grup çalışmasının sekiz hafta olan süresi grup çalışmasını farkındalık boyutunda bıraktığı için bu süre üyelerin öğrendiklerini içselleştirmeleri ve hayatlarına entegre etmeleri açısından tamamıyla yeterli olmamaktadır. Grup süresinin arttırılması ve elbette grupların sayısının da arttırılması önerilmektedir. Grup sürecinin hafta içi olması katılım oranlarını etkilemektedir. Bu süreçte iş yerlerinden katılımcıların etiketlenmesine neden olmayacak şekilde izinler alınmasına olanak sağlayacak düzenlemelerin katılımı arttıracığı düşünülmektedir. Grup çalışmasına katılım göstermeyen erkeklere mahkemece bir yaptırım uygulanmasının sağlanması da yine gruba katılımı arttıracığı düşünülen bir başka faktördür. Grup çalışması sonrasında üyelerin takibinin sağlanmasının çalışmanın etkililiğini arttırabileceği düşünülmektedir. Cankurtaran (2018)'ın da aktardığı üzere grup çalışmaları sonrası yapılan değerlendirmelerde fiziksel şiddetin psikolojik şiddete dönüştüğü görülmektedir. Bu sebeple şiddetin şekil değiştirmesini değil toptan sona ermesini istiyorsak sadece bireysel takiple yetinmeyip politikadan gündelik yaşama kadar her alanda cinsiyet eşitliği için çabalamamız gerekmektedir.

Tüm bunlara ek olarak toplumsal cinsiyet rolleri, sağlıklı iletişim kurmanın yolları ile ilgili derslerin eğitim kurumlarının müfredatında erken yaşlardan itibaren yer alması önerilmektedir. Sözlü ve sözsüz iletişim kaynaklarının şiddet dilinden, nefret söyleminden ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarından arındırılması ve kadına yönelik şiddet ve cinayet vakalarında "erkekliğime laf etti, beni tahrik etti" gibi söylemler ile vuku bulan haksız tahrik indirimi gibi uygulamaların da son bulmasının kadına yönelik şiddeti önlemede etkili olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adams, D. ve Cayouette, S. (2002). *Emerge: A group education model for abusers*. E. Aldarondo ve F. Mederos (ed.), *Programs for men who batter: Intervention and prevention strategies in a diverse society* içinde. NY: Civic Research Inc.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 8 Mart 2012, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>.

Altınay, A. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri*.

Birleşmiş Milletler “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”, 20 Aralık 1993. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kad%C4%B1na%20Kar%C5%9F%C4%B1%20%C5%9Eiddetin%20Ortadan%20Kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20Dair%20Bildirgesi%2020.12.1993.pdf.

Cankurtaran, Ö. (2018). Şiddet faili erkeklerle feminist bir çalışma denemesi üzerine notlar: “Kadın dediğin kadınlığını, erkek dediğin erkekliğini bilecek”. *Toplum ve Bilim*, 145, 194-207.

Çayır, K. (1999). *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çelik, G. (2015). *Eşine şiddet uygulayan hükümlü erkeklerin özellikleri ve toplumsal cinsiyet algıları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Donovan, J. (2016). *Feminist teori* (A. Bora, F. Sayılan ve M. Ağduk Gevrek, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 3 Eylül 1981, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadınlaraKarsiAyrımcılığınOnlenmesiSozlesmesi.pdf>.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), 11 Mayıs 2011, <https://rm.coe.int/1680462545>.

Kaufman, M. (1999). Erkek kaynaklı şiddetin 7 nedeni, 29 Aralık 2019, <http://michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2008/12/kaufman-erkek-kaynakli-siddetin-7-nedeni-turkish.pdf>.

Kergoat, D. (2009). Cinsiyete dayalı iş bölümü ve cinsiyetin toplumsal ilişkileri. *Praksis*, 20, 8-30.

Köse, A. ve Beşer, A. (2007). Kadının değiştirilebilir yazgısı ‘şiddet’. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(4), 114-121.

Langlands, R. L., Ward, T. ve Glichrist, E. (2009). Applying to good lives model to male perpetrators of domestic violence. *Behavior Change*, 26(2), 113-129.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 17 Mart 2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-8.htm>.

What is the Duluth Model. <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>.

Zara Page, A. ve İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.

**SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE
YENİLİKÇİ BİR YÖNTEM OLARAK
SENARYOYA DAYALI ÖĞRENME VE
MAKÜ İİBF SOSYAL HİZMET UYGULAMA SINIFI**

Umut Yanardağ¹
Melek Z. Yanardağ²

GİRİŞ

Sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmet mesleğinin kurumsallaşma sürecine ve teknoloji olmak üzere toplumsal yaşamı dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarını şekillendiren çeşitli değişkenlere paralel bir şekilde gelişmektedir. Sosyal hizmet eğitiminde bu değişim, çeşitli yenilikçi uygulamaları beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (MAKÜ İİBF) Sosyal Hizmet Bölümünde kurulan sosyal hizmet uygulama sınıfını ve bu uygulama sınıfında yürütülen eğitim çalışmalarını, bu çalışmalarda temel alınan senaryoya dayalı öğrenme yöntemi çerçevesinde örneklerle açıklamak amaçındadır. Bu bağlamda, bu çalışmada önce senaryoya dayalı öğrenme tekniğinin temelini oluşturan probleme dayalı öğrenme yaklaşımı ve senaryoya dayalı öğrenme tekniği sosyal hizmet eğitiminde bireyle ve grupla çalışma uygulamalarına dair öğrenme çıktıları çerçevesinde ele alınacak ardından uygulama sınıfında yapılan çalışmalar açıklanacaktır.

Probleme Dayalı Öğrenme

Senaryoya dayalı öğrenme, pedagojik bir yaklaşım olan probleme dayalı öğrenme yaklaşımına ve yerleşik bir öğrenme ortamının geliştirilmesine dayanır (Rosenbaum ve Shermis, 2010:2). Senaryoya dayalı öğrenme yaklaşımının açıklanabilmesi için problem temelli öğrenci yaklaşımının açıklanması gerekmektedir. Öğrenci merkezli pedagojik bir yaklaşım olan problem temelli öğretim yaklaşımı, öğrencilerin önemli konular ve gerçek hayattan alınmış durumlar içerisinde, gerekli olan kaynak, rehberlik ve öğretimin sağlanması koşuluyla hem alan bilgisini hem de problem çözme becerilerini geliştirdikleri yaklaşımdır (Hoffman ve Ritchie,1997:97).

Bir başka tanıma göre problem temelli öğretim yaklaşımı, öğrenmeyi öğrenmeye ve gerçek dünya sorunlarına çözüm bulmak için gruplar halinde iş birliği yapmaya çalışan, öğrencileri eleştirel ve analitik düşünmeye, uygun öğrenme kaynaklarını bulmaya ve kullanmaya hazırlayan, öğrencilerin merakını arttırmak ve konuyu öğrenmek için kullanılan bir yaklaşımdır (Duch vd., 2001:6).

Probleme dayalı öğrenme, yapılandırmacı görüşe ve sınıfta deneyime dayalı öğrenmeyi destekleyen, John Dewey'in felsefesine dayanmaktadır (Karakuş, 2015:149). Yapılandırmacı yaklaşımı ele alan eğitim programları, öğrenciye, bilgiyi doğrudan öğretmek yerine, bilginin nasıl, nerede kullanılacağını gösteren, "bilgiden yeni bilgilere çıkabilmeyi sağlayabilecek nitelikte olmalıdır" (Şentürk, 2009:4). Dewey'e göre ise "öğretme ve öğrenme arasında ilişki satıcı müşteri ilişkisine tekabül eder, bu bir arz-talep meselesidir, öğrenmeye bir talep yoksa böyle bir şeyden bahsedilmez" (Bakır, 2015:66). Öğrenenin bu bağlamda sürece aktif katılımı gerekir.

Probleme dayalı öğrenme yöntemi ilk kez 1969 yılında Kanada'da McMaster Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde gerçekleştirilen eğitim çalışmalarında kullanılmış olup öte yandan probleme dayalı öğrenme yaklaşımını, Antik Yunan'da Socrates'in diyalektik yaklaşımına dayandıran görüşler de bulunmaktadır (Ansarian ve Lin, 2018:1-2). Bridgess (1992)'e göre probleme dayalı öğrenme yaklaşımlarının özellikleri şu şekildedir:

1. Öğrenmenin başlangıç noktasının sorun olması,
2. Sorunların, profesyonel hayatta karşı karşıya kalabilecek sorunlar olması,
3. Öğrencilerin mesleki eğitimleri sırasında edinmeleri beklenen bilgilerin, disiplinlerden ziyade problemler etrafında düzenlenmesi
4. Öğrencilerin, bireysel ve toplu olarak, kendi öğretim ve öğrenimleri için büyük bir sorumluluk alması
5. Öğrenmenin, derslerden ziyade küçük gruplar bağlamında gerçekleştirilmesi (Bridgess,1992, akt: Hoffman ve Ritchie,1997:97).

Öte yandan, probleme dayalı öğrenmede eğitmenin görevi, öğrenenin görevi, uygulamalar için stratejiler, erişebilirlik için stratejiler ve öğrenme çıktılarını Tablo 1'deki gibi açıklamak mümkündür:

Tablo 1. Probleme Dayalı Öğretme Modeli

Parametreler	Probleme dayalı öğretme
Eğitmenin görevi	Eğitmen problemi düzenler ve tanımlar Eğitmen problem çözme sürecini kolaylaştırır Eğitmen, üst bilişsel düşünmede kanıtlar talep eder Eğitmen sorunlar/içerikle ilgili bilgi sağlamaz Eğitmen, öğrenilen içeriğin bilgisi ve öğrenme sürecinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini kolaylaştırır
Öğrenenin görevi	Küçük öğrenci grupları Kendi kendine öğrenme Ekip çalışması ve işbirliği
Uygulamalar için stratejiler	Sorunlar, uzman öğretim üyeleri tarafından müfredat hedeflerine ulaşma için geliştirilen disipline özgü veya disiplinler arasıdır. Sorunlar, öğrenmenin itici gücüdür ve öğrencileri araştırma yapmaya ve sorunla ilgili bilgileri toplamaya motive eder Sorunlar kötü ve özgündür
Erişilebilirlik ve Kaynakların Kullanılabilirliği	Öğrenciler mevcut tüm veri ve bilgilere erişebilir İlgili bilgiler hakkında doğrudan talimatlar, belirli problemler içinde öğrenci ihtiyaçlarını giderecek şekilde programlanabilir
Amaçlanan öğrenme çıktılarının değerlendirilmesi	Hem bilgiye dayalı hem de süreç tabanlıdır Her problem uygulamasından sonra iletilir Mesleğe özgü standartlaştırılmış testler ile öğrenciler ve program başarısı değerlendirilir

Kaynak: (Savery, 2019:8)

Walsh (2005)'a göre probleme dayalı öğrenme uygulamalarının basamakları:

1. Probleme karşılaşma ve onu tanımlama
2. Ne bildiğini ve bilmek için nelere ihtiyaç duyduğunu belirleme ve fikirlerini sıralama
3. Bilgiyi toplama ve paylaşma
4. Olası çözümleri ve hipotezleri üretme
5. Öğrenme konularını belirleme
6. Yeni bilginin probleme uygulanması ve yeniden değerlendirme
7. En iyi çözümleri belirleme
8. Problemi ve çözümü özlü bir şekilde açıklama
9. Değerlendirme ve önerilenlerin sunumu (akt: Tok, 2012:260-261) olarak tanımlamıştır.

Gözütok (2019) probleme dayalı öğrenme oturumlarına dair altı aşama olduğunu belirtmektedir. Bu aşamaları; problemin varlığının fark edilmesi, problemin araştırılması, probleme ilgili bilgi toplanması, çözüm yollarının ortaya konulması, en iyi çözüm yolunun seçilmesi, problem çözümü ve değerlendirmesi olarak tanımlamaktadır (Gözütok, 2019:151). Problem temelli öğrenme yaklaşımının aşamalarını Çolak (2014) ise üç aşamada açıklamaktadır. Birinci aşamada problemin belirlenmesi ve öğrencilerin problemi tanımlama ve sınıflamasıyla ilgili uğraşlar gerçekleştirilir (Edens, 2000; Hung vd., 2008, akt: Çolak, 2014:244). Problem, öğrenme çıktılarına göre, bir senaryo, hikâye, ikilem, meydan okuma, herhangi bir ortamda türetilmiş harekete geçirici bir unsur veya öğrenme için başlangıç noktası olabilmektedir (Barrett vd., 2011:19). İkinci aşamada, konu araştırılır, üçüncü aşama olan sentez ve uygulamaya yönelik aşamada soruna yönelik analitik bir değerlendirme yapılarak uygulamaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilerek öğrenme çıktıları elde edilmeye çalışılır (Edens, 2000; Hung vd., 2008, akt: Çolak, 2014:244-245).

Probleme dayalı öğrenme sosyal hizmet eğitiminde de kullanılmaktadır. Kam ve Chi (2017) tarafından Hong Kong'da yapılan, 132 sosyal hizmet öğrencisinin katıldığı araştırmada, öğrencilerin bilgi, beceri ve değerleri öğrenme açısından problem temelli öğrenmeyi olumlu algıladıkları ortaya konulmuştur. Altshuler ve Bosch (2003) ise probleme dayalı öğrenmeyle yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin engelleri ve kültürel çeşitliliği anlama konusunda problem temelli yaklaşımın etkili olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan Mondrad ve Mølholt (2017) teori ve pratik, pratik problem çözme becerileri, eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği ve proje

yönetimi arasında bağlantı kurma becerisi de dahil olmak üzere sosyal hizmet bilgi, beceri ve değerlerinin öğretilmesinde probleme dayalı öğrenmenin uygulanabileceğini belirtmektedir.

Probleme dayalı öğrenme tekniğinin adımları, sosyal hizmet uygulama yöntemleriyle benzerlik taşımaktadır. Bilindiği üzere, planlı sosyal hizmet müdahalesi; tanışma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, izleme ve sonlandırma olmak üzere yedi basamaktan oluşur (Duyan, 2016). Problem temelli öğrenme, planlı sosyal hizmet müdahalesinin ilk altı aşamasına yönelik, bilgi, beceri ve değerlerin öğrenilmesine olanak sağlar.

Tablo 2. Problem Temelli Öğrenme ve Planlı Sosyal Hizmet Müdahalesi

Problem temelli öğrenme	Planlı sosyal hizmet müdahalesi
Problemin varlığının fark edilmesi	Tanışma
Problemin araştırılması	Ön değerlendirme
Probleme ilgili bilgi toplanması	Ön değerlendirme
Problemin çözüm yollarının ortaya konması	Planlama aşaması
Problemin çözüm yollarının belirlenmesi	Uygulama aşaması
Problemin değerlendirilmesi	Değerlendirme aşaması

Kaynak: (Gözütok, 2019; Duyan, 2016)

Senaryoya Dayalı Öğrenme

Senaryoya dayalı öğrenme (bazı kaynaklarda simülasyona dayalı öğrenme olarak da geçmektedir), disipline özgü öğrenme niyetlerine ulaşmak için bir vaka çalışması, kritik bir olay veya gerçek yaşam deneyimleri şeklinde tanımlanacak senaryoların kullanıldığı bir eğitim yaklaşımıdır (Errington, 2005, akt: Sorin, 2013:72). Senaryonun türüne göre öğrenme amaçları ve hedefleri farklılaşmaktadır. Errington (2003)'a göre senaryoları dört başlıkta ele almak mümkündür.

Tablo 3. Senaryo Türleri

Senaryo Türü	Özelliği
Beceri Temelli Senaryolar	Beceri öğrenmeye yönelik, tıp ve psikoloji eğitiminde kullanılan, beceri geliştirmeye yönelik senaryolar
Problem Temelli Senaryolar	İkilem yaratacak şekilde tasarlanmış bir probleme dayalı senaryolar
Kurgu Temelli Senaryolar	Uygulama öncesi verilen bilgiler detaylı bir şekilde açıklanarak senaryo kurgulanmıştır
Konu Temelli Senaryolar	Bir konuyu araştırmaya yönelik senaryolar

Kaynakça: Errington, 2003: akt: Karaçanta, 2013:373

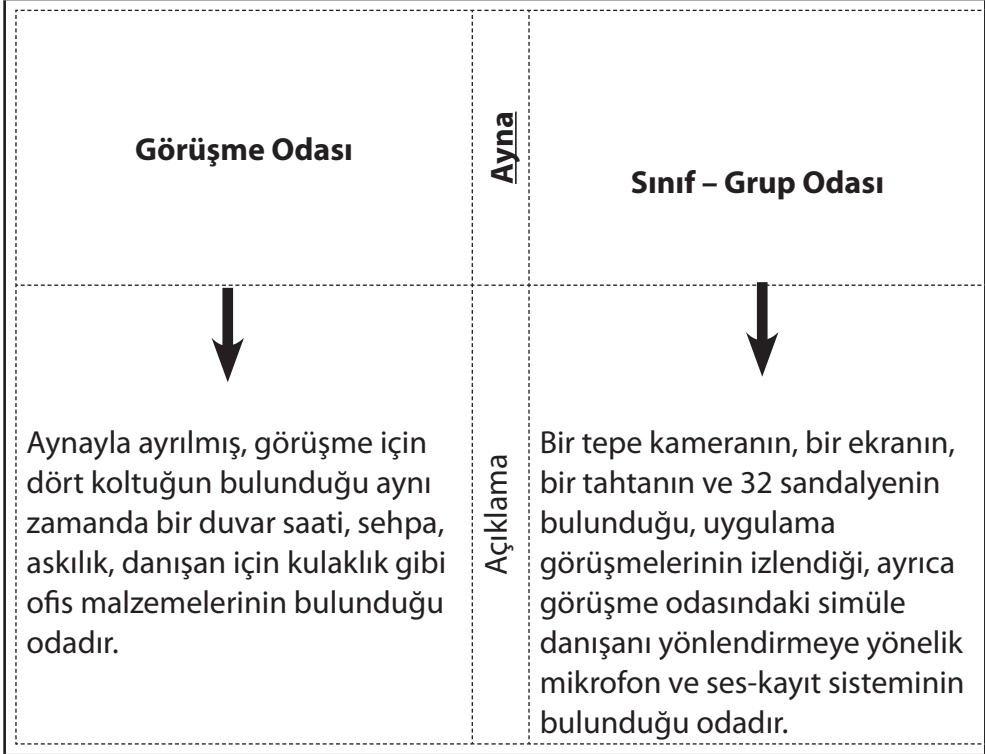
Gerçek dünyayı ve profesyonel uygulamayı sınıf ortamına getirebilecek senaryoya dayalı öğrenme, beceri temelli senaryolar yoluyla, uygulayıcı rolünün öğrenilmesine olanak sağlar. Öğrencilere, senaryoya dayalı öğrenme yoluyla, bireysel tepkiler hakkında geri bildirim sağlanabilmekte ve öğrenciler için tepki türleri (sözlü geribildirim, oynatma ve yorumlama) modellenabilmektedir (Caltabiano vd., 2018).

Sosyal hizmet eğitiminde, simüle edilmiş uygulamaların kullanılması yeni değildir. Hem sınıfta hem de staj uygulamalarında simülasyona dayalı eğitimler, sınıf temelli vaka çalışmaları ve rol oynama modelleri kullanılmakla beraber, öğrenciler genellikle yapay ve teatral bir etkinlik olarak algıladıkları bu uygulamalara direnç gösterir, sınıfta bulunan gerçekçi olmayan alandan dolayı rol yapmaktan zorlanırlar (Dodds vd. 2018: 598). Uygulama örnekleri ve örnek olay incelemelerinin uzun süredir kullanıldığı sosyal hizmet eğitiminde senaryoya dayalı öğrenme, örnek olay ve uygulama örneklerinden farklı olarak önceden belirlenmiş bir yol varsaymaz, uygulamaya ilişkin soruların yanıtlarının araştırılmasını teşvik etme ve/ veya müzakere etmeyi odağına alır (Pasadopoulos, 2019). Rol oynama vb. tekniklerle eğitmenin eşlik ettiği öğrenme sürecinden farklı olarak, gerçeğe yakın bir uygulama alanında (görüşme odasında), öğrencinin eğitim sürecinde edindiği deneyim farklı olmaktadır. Öğrencinin, simüle danışanlarla (yalancı danışan) yürütülen ve beceri temelli senaryolara dayanan öğrenme deneyimi ile problem temelli öğrenme tekniği yardımıyla öğrendiği bilginin, öğrenmeye yönelik becerileri ve yeterliliği arttırabileceğini söylemek mümkündür.

Sosyal Hizmet Uygulama Sınıfı ve Sınıfta Uygulamalar

Sosyal hizmet uygulama sınıfı, ayna ile ayrılmış ve yalıtılmış, ses ve görüntü kaydının alınmakta olduğu iki bölümden oluşan bir alandan oluşmaktadır. Her iki bölümün kapı girişi ayrıdır. Bu 2 bölüm arasında bir aynalı cam bulunmaktadır. Uygulama sınıfı fiziki olarak Şekil 1'deki gibidir:

Şekil 1. Uygulama Sınıfı

Sosyal hizmet uygulama sınıfı, sosyal hizmet kuram ve uygulamaları-I, sosyal hizmet kuram ve uygulamaları-II derslerinde kullanılmaktadır. Bu derslerde, bireyler ve gruplara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesinde kullanılan bilgi, beceri ve değerler öğretilmektedir. Bu derslerde iki temel çıktı bulunmaktadır. Bu çıktıların ilki sosyal hizmetin bilgi temelini öğrenilmesidir. Sosyal hizmet mesleğinin bilgi temeli genel olarak ele alınacak olursa karşımıza "kuramsal, olgusal ve uygulama, uygulamaya yönelik-kişisel bilgi-" olmak üzere 3 türdedir. Bu çerçevede, uygulayıcılar, diğer profesyoneller ve ilgili bireyler de dahil olmak üzere tüm tarafların dahil olduğu ve karşılaştığı bilgi temelini kabul etmektedir (Trevithick, 2008).

Tablo 4. Sosyal Hizmet Bilgi Türü

Bilgi Türü	Özellikleri
<i>Teorik-Kuramsal Bilgi:</i>	Teorik bilgi bu noktada, teoriyi birbiriyle örtüşen üç alanda sınıflandırır: (i) insanlar, durumlar ve olaylar hakkındaki anlayışımızı aydınlatan teoriler; (ii) sosyal hizmetin rolünü, görevini ve amacını analiz eden teoriler; ve (iii) pratik gibi doğrudan uygulamayla ilgili teoriler yaklaşımlar ve perspektifler (Trevithick, 2008). Örneğin sosyal hizmette sıkça yararlanılan pek çok kuram ve yaklaşım bu kapsamda belirtilebilir. Örneğin; sistem kuramı, ekolojik yaklaşım, güçler perspektifi, güçlendirme yaklaşımı, feminist teori, bilişsel davranışçı yaklaşım, kişi merkezli yaklaşım, çözüm odaklı yaklaşım, görev merkezli yaklaşım bunlardan bazılarıdır (Teater, 2015). Tüm bunların yanında genelci sosyal hizmet yaklaşımı ve buna dayalı olarak mikro, mezzo ve makro (Zastrow, 2013: 9) düzeylerde çalışma bilgisi de bu kapsamda değerlendirilebilir.
<i>Olgusal Bilgi:</i>	Olgusal bilgide ise daha güncel bilgi ve araştırmanın önemli olduğu beş temel alan açısından inceleme mevcuttur. Bunlar: (i) yasa / mevzuat; (ii) sosyal politika; (iii) kurum politikası, prosedürleri ve sistemleri; (iv) belirli insan gruplarıyla ilgili bilgi; ve (v) spesifik kişisel ve sosyal sorunlar ile ilgili bilgilerdir (Trevithick, 2008).
<i>Uygulama, Uygulamaya Yönelik - kişisel bilgi:</i>	Uygulama, uygulamadan kaynaklanan bilgi ve kişisel bilgi ise daha çok bilginin uygulama esnasında kullanımı, var olan bir şeyin bilgi olarak uygulama sırasında ortaya çıkması, kişisel yaşam deneyimleri, dahası bir şekilde olgusal ve kuramsal bilginin etkili uygulama için kullanımının yolunu ortaya koyar (Trevithick, 2008). Özetle uygulama, uygulamaya yönelik-kişisel bilgi; teorik bilgilerin uygulanabilir ve kullanışlı hale getirilmesine yönelik bir bilgidir (Duyan, 2016:67). Örneğin kanıta dayalı uygulama bilgisi bu kapsamda değerlendirilebilecek bir örnek olarak verilebilir.

Sosyal hizmet kuram ve uygulamaları-I ve II derslerinin ikinci öğrenme çıktısı doğrudan sosyal hizmet uygulama becerilerinin öğrenilmesidir. Doğrudan uygulama becerileri; birey, aile ve gruplara yönelik doğrudan uygulamalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Danish, D'Augell ve Hauer (1994) bu becerileri yardım edici ilişkilerde sahip olunması gereken beceriler olarak; a) sözsüz beceriler (göz ilişkisi, beden duruşu, baş ve yüz hareketleri, vb.), b) devam ettirici beceriler (etkili iletişim, hım hım tepkisi, içerik tepkileri, duygu tepkileri vb.), c) yol açıcı beceriler (soru sorma, tavsiye verme, yorumlama vb.) d) kendinden referans verme becerileri (kendinden bahsetme ve model olma, müracaatçıyı duygusunu paylaşmaya teşvik etme vb.) e) gereksinimler ve bunların yardım etme etkileşimine etkisini anlama becerileri f) başkalarını anlama becerileri halinde sıralamaktadır (akt. Duyan, 2015).

Trevithick (2005, 64-65) sosyal hizmette kullanılan becerileri, temel (basic), orta düzeyde (intermediate) ve ileri düzeyde (advanced) beceriler olarak açıklamaktadır. Buna göre;

- *Temel beceriler:* Açık ve kapalı uçlu soru sorma, kaynaklar hakkında bilgi verme vb. beceriler.
- *Orta düzeydeki beceriler:* Daha karmaşık durumlarda kullanılması gerekli becerilerdir örneğin mesleki çalışmaya dahil etmenin zor olacağı düşünülen müracaatçıların sürece dahil edilmelerinde uzmanın kullandığı beceriler.
- *İleri düzey beceriler:* Kontrol edilmesi zor ve çok yönlü durumlarda veya çatışma, düşmanca tavırlar veya çok yüksek stresin dahil olduğu vakalarda kullanılan beceriler. Trevithick (2005, 65-66) ayrıca geneli beceriler ve uzmanlık becerileri olarak da becerileri 2 kategoriye ayırmıştır. Ancak kategorilere ayrılan tüm bu becerilerin bir hiyerarşi düzleminde değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Keza ileri düzey beceri kullanımını gerektiren durumlarda çoğu zaman temel beceriler de kullanılmaktadır.

Başlıca sosyal hizmet becerileri; planlama, görüşmeye hazırlama, uzman-müracaatçı ilişkisini sağlama/kurma, kabul etme, empati ve sempati, öngörü, soru sorma (açık-kapalı ve ne soruları), yorumlama, açıklama, özetleme, geri bildirim alma ve verme, ana ve görüşmenin amacına odaklanma, telkin, çıkarsama, sessizliğe izin verme ve sessizliği kullanma, kendini açma, mizah kullanma, görüşmeyi bitirme, vakayı ve ilişkiyi sonlandırma, tavsiye verme, bilgi sağlama, açıklama yapma, cesaretlendirme, ikna etme, yönlendirme,

yardım sağlama, destek verme, bakım verme, model olma, yeniden çerçeveleme, danışmanlık, bağlantı kurma, savunuculuk, güçlendirme, mesleki sınırı koruma, süpervizyon kullanma vb. beceriler olarak belirtilebilir (Trevithick, 2005: 82-83). Cournoyer (2010. 9) ise, vakalarla çalışırken aşamalı olarak sosyal hizmet becerilerini şu şekilde ifade etmektedir: “hazırlama, başlama, keşfetme, ön değerlendirme, sözleşme yapma, uygulama ve son değerlendirme ve sonlandırma”.

Sosyal hizmet kuram ve uygulamaları-I ve II derslerinde öğrenme süreçleri aşağıdaki gibi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 5. Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları I-II Derslerinin Eğitim Süreci

Süreç	Açıklama
Teorik bilginin verilmesi	Sosyal hizmet yaklaşımlarının ve planlı müdahale sürecinin aktarılması
Becerilerin uygulama üzerinden anlatımı	Becerilerin uygulama sınıfında gösterilmesi
Simüle danışan eğitiminin verilmesi	Simüle danışanlara, süreç hakkında ve senaryolarda nasıl hareket edecekleri hakkında bilgi verilmesi, uygulamalı bir şekilde gösterilmesi
Öğrenci uygulamalarının gerçekleştirilmesi	Bireyle çalışma: Öğrencilerin altı seans olacak şekilde uygulama yapması. Grupla çalışma: İkişerli gruplarla öğrencilerin grup çalışmaları gerçekleştirilmesi.
Öğrenci uygulamalarının sınıfı ortamında değerlendirilmesi	Uygulamaların sınıfta ele alınarak değerlendirilmesi
Öğrencinin Ders Başarısının Değerlendirilmesi	%50 teorik, %50 uygulama

Öğrenci Uygulama Süreci

Uygulama süreci, simüle danışanların eğitimiyle başlamaktadır. Simüle danışanlar, fakülte öğrencileri veya tiyatro topluluğundan gönüllü olarak gelen öğrencilerdir (gönüllü öğrencilerin, kısmi zamanlı öğrenci çalıştırma fonundan sağlanabilmesi mümkün olmakla beraber, bu yöntem tercih

edilmemiştir). Bu süreçte simüle danışanlara süreç hakkında bilgi verilir ve olası danışan rolleri tanımlanır. Mahremiyet, (odada ses ve görüntü kaydının yapıldığının bilgisinin verilmesi gibi), onam alınması (sözlü olarak sürecin nasıl gittiği hakkında bilgi verilmesi) gibi konularda sosyal hizmet uzmanlarının nasıl hareket edeceği anlatılmaktadır. Simüle danışan eğitimi verildikten sonra, öğrenci sayısına ve öğrenci uygulama sayısına göre (ders saatleri dışında) uygulama sınıfının nasıl kullanılacağı planlanmaktadır. Öğrenciler, sosyal hizmet kuram ve uygulamaları-I dersi kapsamında süreçte uygulama sınıfından aldıkları randevularla, simüle danışanlarla eşleştirildikten sonra Tablo 6'da örnekleri sunulan daha önce simüle danışan tarafından seçilen bir senaryoya dayalı olarak ilk görüşmeyi gerçekleştirmektedirler.

Tablo 6. Senaryo Konuları

Senaryo	Senaryo Konusu
Senaryo 1	Üniversiteye uyum problemi olan ve derslerinde başarısız öğrenci
Senaryo 2	Boşanmış, iki çocuklu, ekonomik problemleri bulunan tek ebeveyn (kadın veya erkek)
Senaryo 3	Bulaşıcı hastalığı bulunan evlenmek üzere olan birey
Senaryo 4	Okuldan kaçan genç

Görüşme tamamlandıktan sonra uygulama sınıfında kaydı alınmış ses ve görüntü dosyası öğrenci tarafından alınmakta, görüşme kayıtları kelimesi kelimesine deşifre edilmektedir. Öte yandan, öğrenciden yapmış olduğu görüşmeye ilişkin bir görüşme raporu hazırlaması da istenmektedir. Öğrenci, dersi veren öğretim üyesiyle her görüşme sonrası, görüşme dökümlerini, raporu, görüntü ve ses kayıtlarını incelemektedir. Öğretim üyesiyle yapılan süpervizyon görüşmelerinin ardından öğrenci uygulamayı nasıl gerçekleştireceğini (planlı müdahale süreci) tasarlayarak ikinci görüşmeye ve sonraki görüşmelere hazırlanmaktadır. Bu görüşmelere paralel bir şekilde simüle danışanlarla da görüşme gerçekleştirilir. Tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra öğrenci yapmış olduğu görüşmeler çerçevesinde sosyal inceleme raporu hazırlamaktadır. Öğrenci, yapmış olduğu görüşmelere ait dokümanlar ve sosyal inceleme raporundan oluşan bir dosyayı öğretim üyesine teslim etmekte, öğretim üyesi hem görüşmeleri hem de hazırlanan sosyal inceleme raporunu dikkate alarak

öğrenciyi değerlendirebilmektedir.

Sosyal hizmet kuram ve uygulamaları II dersinde ise yine gönüllü öğrencilerden belirlenmiş gruplarla, uygulama öğrencilerinin belirlediği konularda grup çalışması uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Grup çalışmaları öncesinde öğrencilerden bir grup çalışması tasarlaması ve bu grup çalışmasına dair bir plan geliştirilmeleri istenmektedir. Öğretim üyeleri tarafından uygun görülen plan doğrultusunda öğrenciler grup çalışmasıyla ilgili hazırlıklara başlamaktadır. Öğrenciler, gerçekleştirecekleri grup çalışmaları ile ilgili grup çalışması tanıtım afişi, grup çalışması ön görüşme formu, grup kuralları sözleşmesi, onam formu, grup çalışmasına katılan bireylerin durumlarını anlamak için kullanılacak öntest olarak kullanılacak formları hazırlamaktadır. Her grup çalışması oturumu, sosyal hizmet kuram ve uygulaması-I dersinde olduğu gibi kelimesi kelimesine deşifre edilmektedir. Hazırlanan belge ve dökümler ile ses ve görüntü kayıtları öğretim üyesiyle gerçekleştirilen süpervizyon görüşmelerinde değerlendirilmektedir. Öğrenciler gerçekleştirdikleri altı oturumun ardından hazırladıkları grup değerlendirme raporunu (son test analizleri, grup üyelerinden geribildirimlerin ve uygulama öğrencilerinin kendilerini değerlendirdikleri) öğretim üyesine sunmakta ve sundukları dosya üzerinden ders kapsamında değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Probleme dayalı öğrenme ve senaryoya dayalı öğrenme teknikleri kullanılarak öğrencilerin teorik olarak sosyal hizmet bilgi, beceri ve değerlerini öğrenirken aynı zamanda uygulama yaparak, sosyal hizmet uygulamalarında bilgi ve becerilerin nasıl kullanılacağını da öğrenme konusunda uğraş vermeleri önemli görülmektedir. Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminde, birey, aile, grup ve toplumla sosyal hizmet bilgi ve becerilerinin ve mesleki değerlerin öğretimi, teorik derslerle gerçekleştirmekte olup bilgi, beceri ve değerlerin uygulamada nasıl kullanılacağı, daha çok sosyal hizmet uygulaması dersi olarak adlandırılan, sosyal hizmet kurumlarında gerçekleştirilen uygulamalarla öğretilmektedir. MAKÜ İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Uygulama Sınıfı, probleme dayalı ve senaryoya dayalı öğrenme yöntemlerinin kullanımı ile yenilikçi bir uygulamaya zemin oluşturmakta ve öğrencilerin teorik bilgiyi uygulayarak öğrenmelerini olanaklı hale getirmektedir. Probleme dayalı öğrenmenin sosyal hizmet eğitiminde kullanılmasına yönelik yapılan araştırmalarda da görüleceği üzere probleme dayalı öğrenme tekniği sosyal hizmet bilgi ve becerilerinin öğrenilmesinde

etkili bir araçtır. Öte yandan senaryoya dayalı öğrenme tekniğiyle terapötik beceriler öğretilmektedir. Sosyal hizmet eğitiminde probleme dayalı ve senaryoya dayalı eğitim yöntemi kullanılarak eğitim programlarının yürütülmesi, öğrenme çıktılarının başarıyla sağlanmasını olanaklı hale getirecektir. Bu bağlamda MAKÜ'de deneyimlenen uygulama modelinin tüm sosyal hizmet eğitimi programları için bir örnek teşkil ettiği/ edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altshuler, S. J., & Bosch, L. A. (2003). Problem-based learning in social work education. *Journal of Teaching in Social Work, 23*(1-2), 201-215.
- Ansarian, L., & Teoh, M. L. (2018). *Problem-based language learning and teaching: an innovative approach to learn a new language*. Springer.
- Bakır, K. (2015). *Demokratik eğitim: John dewey'in eğitim felsefesi üzerine*. Pegem Akademi.
- Barrett, T., Cashman, D., & Moore, S. (2010). Designing problems and triggers in different media. *New Approaches to Problem-based Learning: Revitalising Your Practice in Higher Education, 18*.
- Caltabiano, M., Errington, E., Sorin, R., & Nickson, A. (2018). The potential of role-play in undergraduate psychology training. *Asian Journal of University Education, 14*(1), 1-14.
- Cournoyer B.R. (2010). *The social work skills workbook*. 6th Ed. Belmont:Brooks/Cole.
- Danish, S.J., D'Augell A.R. & Hauer, A.L. (1994). Yardım becerileri: temel eğitim programı. (Çev. Füsün Akkoyun) Ankara: Form Ofset.
- Duch, B. J., Groh, S. E., & Allen, D. E. (2001). *The power of problem-based learning: a practical" how to" for teaching undergraduate courses in any discipline*. Stylus Publishing, LLC
- Duyan, V. (2016). *Sosyal hizmet: temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Gözütok, F. D. (2019). Öğretim ilke ve yöntemleri. Pegem Yayınları.
- Hoffman, B. & Ritchie, D. (1997). Using Multimedia To Overcome the Problems with Problem Based Learning. *Instructional Science: An International Journal of the Learning Sciences, 25*(2), 97-115.
- Kam, P. W., & Chi, B. L. (2007). Problem-based learning in social work: A study of student learning outcomes. *Research on Social Practice, 17*(1), 55-65.
- Karaçanta, H. (2013). Senaryo temelli öğrenme. Sevil Büyükalın Filiz (Ed.), *Öğrenme-öğretme kuram ve yaklaşımları* (pp. 372-386) içinde. Ankara: Pegem A Akademi.
- Karakuş, F. (2015). Öğrenme-öğretme yaklaşımları. Tuğba Yanpar Yelken, Cenk Akay (Ed). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 135-184) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Monrad, M., & Mølholt, A. K. (2017). Problem-based learning in social work education: Students' experiences in Denmark. *Journal of Teaching in Social Work, 37*(1), 71-86.
- Papadopoulos, A. (2019) Integrating the Natural Environment in Social Work Education: Sustainability and Scenario-based Learning. *Australian Social Work, 72*:2, 233-241, DOI: 10.1080/0312407X.2018.1542012

- Rogers, M., Whitaker, D., Edmondson, D. & Peach, D. (2019). *Sosyal hizmet uygulaması için beceri geliştirmek*. S. Attepe Özden & M. D. Pak (Çev. Ed.) Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Rosenbaum, H., & Shermis, M. (2010). Making a Case for Scenario-Based Learning in IS and Executive Education. In *AMCIS* (p. 530) Erişim Linki: <http://aisel.aisnet.org/amcis2010/530>
- Savery, J. R. (2019). Comparative Pedagogical Models of Problem-Based Learning. M. Moallem, W. Hung, N. Dabbagh (Ed.) In *The Wiley Handbook of Problem-Based Learning* (pp.81-104), John Wiley & Sons, Inc.
- şentürk, C. (2009). Eğitimde yeniden yapılanma ve yapılandırıcılık. *Eğitişim Dergisi*, 23, 57-23.
- Sorin, R. (2013). Scenario-based learning: transforming tertiary teaching and learning. In *Proceedings of the 8th QS-APPLE Conference, Bali* (pp. 71-81). James Cook University.
- Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: uygulama için bir giriş*. A. Karatay (Çev. Ed) Ankara: Nika Yay.
- Tok, H. (2012). Probleme Dayalı Öğrenme. Z. Kaya (Ed) *Öğrenme ve Öğretme: Kuramlar, Yaklaşımlar, Modeller* içinde (ss.259-279). Ankara: Pegem Akademi.
- Trevithick, P. (2005). *Social work skills: A practice handbook*. 2nd Ed. Maidenhead: Open University Press.
- Trevithick, P. (2008). Revisiting the knowledge base of social work: a framework for practice. *British Journal of Community Psychology*, 38(6), 1212-1237.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. D. B. Çiftci (Çev. Ed.), Ankara: Nika Yay.

**CİNSEL İSTİSMAR ALANINDA BAKIM
VE REHABİLİTASYON HİZMETİ VEREN
KURULUŞLARDAKİ SOSYAL HİZMET
UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Nilgün Küçükkaraca¹
Yeşim Öğütçü²

GİRİŞ

Sosyal hizmetin temel uygulama alanlarından biri olan çocuğun cinsel istismarı konusu eski tarihlere dayanırken ülkemizde bu konuda ihtisaslaşmış ve yatılı bakım hizmeti veren kuruluş olarak Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) yakın bir geçmişe sahiptir. ÇODEM'ler, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı şekilde hizmetlerini yürütmektedir. AÇSHB, Çocuk Hizmetleri ve Genel Müdürlüğü çocuk koruma programlarının ve sistemlerinin planlandığı ve sunulduğu yasal ve örgütsel kuruluştur. 29.03.2015 tarihinden itibaren suç mağduru olan ve suça sürüklenen çocuklar için Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği ile farklı isimlerle sunulan hizmetler tek isim altında toplanmıştır. 2018 yılı verilerine göre, Türkiye'de 63 tane ÇODEM bulunmakta ve bu merkezlerde toplam 1.632 tane çocuk hizmet almaktadır (ailevecalisma.gov.tr, 2019). Travmatik cinsel istismar deneyiminin neticesinde çocuğun zarar gören psikososyal iyilik halinin geri kazanılması için merkezde çocuklara psikososyal destek programı ile sosyal hizmet sunulmaktadır. Çocuğun sosyal destek algısını ve karar verme becerisini güçlendirmek de psikososyal destek programının amaçlarındandır. Hassas bir gruba hizmet sunan merkezler ile ilgili araştırma yapmak sosyal hizmet için ihtiyaç haline gelmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Çocuk Destek Merkezlerinde Kalan Çocuk Sayıları

Yıl	Kuruluş Sayısı	Kuruluştaki Kalan Çocuk Sayısı
2011	46	756
2012	44	678
2013	53	898
2014	62	1.144
2015	67	1.241
2016	68	1.463
2017	65	1.632
2018	63	1.632

Kaynak: ailevecalisma.gov.tr.

Tablo 1’de görüldüğü üzere; 2011-2018 yılları arasında, toplam 876 çocuk suç mağduru olması nedeniyle merkezlere yerleştirilmiştir. Farklı bir deyişle, her yıl ortalama 126 çocuk daha suçun mağduru olması nedeniyle merkezlerden hizmet almaya başlamaktadır. Bunun yanı sıra merkez sayısının çocuklara hizmet vermekte yetersiz kalması nedeniyle yıllar içerisinde artış gösterdiği dikkat çekmektedir.

ÇODEM’lerde uygulanan psiko-sosyal destek ve müdahale programı; Bakanlık yetkilileri, akademisyenler ve alan çalışanlarından oluşturulan bir çalışma ekibi tarafından merkezde kalan çocuklarla ve aileleriyle birlikte uygulanacak şekilde Anka Çocuk Destek Programı adı ile geliştirilmiştir. Programın uygulanması için; meslek elemanlarına (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimci ve öğretmen) uygulayıcı eğitimi, kuruluş müdürlerine yönelik bilgilendirme eğitimi ile eğitici eğitimleri verilmiştir. 2014 yılının Aralık ayı içerisinde program ÇODEM’lerde uygulanmaya koyulmuştur.

Çok yönlü yaklaşım ve müdahaleyi hedefleyen Anka Çocuk Destek Programı, BİRDEF, Bireysel Danışmanlık, Grup Çalışmaları, Aile Çalışmaları, Destekleyici Ortam Bileşenleri, Destekleyici Personel İçin Yaklaşım İlkeleri ve Krize Müdahalede Kurumsal Yaklaşım bileşenlerinden oluşmaktadır.

Bireysel İhtiyaç ve Risk Değerlendirme Formu (BİRDEF), çocuğun merkeze

kabulünün ardından ilk 10 gün içerisinde çocuğa atanan, merkezde görevli danışman tarafından çocuk için uygulanacak psikososyal destek müdahalesinin içeriğini belirlemek için düzenlenmektedir. Merkezin mevzuatına göre, danışmanlık görevini çocuğun merkezdeki psikososyal destek programını yürütmekle sorumlu meslek elemanları yapmalıdır. Meslek elemanı tanımı incelendiğinde; sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik ve öğretmenlik alanlarında lisans eğitimi almış meslek mensupları olduğu görülmektedir.

BİRDEF içeriğinde; çocuğun merkeze geliş nedeni, merkeze nasıl geldiği, çocuğun yaşı, eğitim durumu, yaşadığı yer, ailesinin eğitim durumu ve ekonomik durumu, çocuğun madde kullanım durumu, suça sürüklenme durumu, arkadaş ilişkileri, fiziksel ve ruhsal durumu, kişisel ve ailevi özellikleri, davranış problemleri hakkında bilgi toplamak için sorular yer almaktadır. Ayrıca üç aylık dönemlerle çocuğun psikososyal destek sürecinde göstermiş olduğu gelişme uygulama planı çerçevesinde dikkate alınarak çocuk için bir sonraki uygun hizmet modelinin veya ailesinin yanına dönüşünün belirlenmesi sağlanmaktadır.

Merkezde kalan çocukla bireysel danışmanlık çalışmalarında; evden anne ve babanın izni ve bilgisi olmaksızın kaçma, kendine zarar verme davranışı içerisinde olma, intihar girişimi, cinsel istismar, kriz yönetimi, krize müdahale ve travma modülleri uygulanmaktadır.

Grup Çalışmaları ise kişisel gelişim ve sağlıklı yaşam, kişilik gelişimi, bağımlılık ve gebelik, duygusal düzenleme olmak üzere 5 bölüm 68 oturumdan oluşmaktadır. Program kapsamında; güne başlarken çocuklarla birlikte "günaydın toplantısı" yapılmaktadır. Günaydın toplantılarında çocukların günlük yaşam becerileri kazanmaları, kendilerini ifade etmeleri, kuruluştaki günlük yaşam planında, etkinliklerde ve faaliyetlerde karar verici rol üstlenmeleri, günlük haberleri takip ederek düşüncelerini aktarıp yorum yapabilmeleri sağlanmak istenmektedir.

Aile çalışmalarında; aile ile çocuğun güvenliğini riske atacak bir durum olmaması halinde sözleşme yapılarak görüşmeler yapılır. Ebeveynlere, etkin ebeveynlik becerileri, çocuk ile aile bağlarının ve ilişkisinin güçlendirilmesi, çocuğun suça sürüklenmesi, madde bağımlısı olması ve istismar mağduru olması durumunda, çocuğa etkili yaklaşım hakkında bireysel danışmanlık verilmektedir.

Merkezde uygulanan psikososyal destek hizmeti, çocukların bireysel farklılıklarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak oluşturulan mesleki müdahale sürecidir. ÇODEM’lerde uygulanan Anka Çocuk Destek Programı, psikososyal desteğe odaklanmış olup çocuğun sosyal destek algısı ve karar verme becerisinin geliştirilmesi konularında çocuğun katılımı ve kuruluş sonrası hayata hazırlanması açısından detaylı çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Koruma ve bakım altında olan çocukların bireysel durumları göz önünde bulundurulurken bireysel uygulama planları hazırlanırken çocuğun da kararlara katılımının sağlanması, sunulan hizmetlerin amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Sosyal hizmetin temel hizmet modellerinden biri olan kuruluş bakımı hizmetinin ÇODEM modelinden faydalanan dezavantajlı çocukların sosyal destek algıları ve karar verme becerilerinin belirlenerek bakım ve rehabilitasyon hizmeti veren merkezlerde sunulan sosyal hizmet uygulamalarının değerlendirilmesine olan gereksinim bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

AMAÇ

Çalışmanın amacını, cinsel istismar mağduru kız çocuklarına yönelik bakım ve rehabilitasyon kuruluşlarında verilen hizmetlerin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise ÇODEM’lerde verilen hizmetlerin niteliğinin ve kalitesinin artırılarak sunulan hizmetlerin çocukların ihtiyaçlarına cevap vermesine katkıda bulunmaktır.

YÖNTEM

Araştırma, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile İç Anadolu Bölgesi’nde bulunan 6 ildeki (Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Ankara, Niğde ve Kayseri) ÇODEM’de, 2018 Şubat ayı içerisinde, 12-18 yaş aralığında bulunan 110 kız çocuğuna ölçekler uygulanarak ve ilişkisel araştırma modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı ÇODEM’lerde koruma ve bakım altında bulunan 12-18 yaş arası 1.463 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise; İç Anadolu Bölgesinde, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Ankara, Niğde ve Kayseri illerinde bulunan ÇODEM’lerde 2018 yılı Şubat ayı içerisinde cinsel istismara maruz kalması nedeniyle koruma ve bakım altında bulunan 12-18 yaş arasındaki

110 kız çocuğu oluşturmaktadır. Araştırmada sadece kız çocuklarının örneklem olarak alınmasının nedeni cinsel istismara uğramış çocuklara özel ÇODEM'lerin daha çok kız çocukları için hizmet vermesidir. Yaş sınırlandırması bakımından 12-18 yaş aralığının seçilmesinin nedeni ise Eric Ericson'un psikososyal gelişim kuramına göre ergenlik dönemindeki karar verme davranışının bu yaş aralığında şekillenmesidir.

Veri Toplama Araçları

Çalışma nicel araştırma deseninde hazırlanmış olup veriler araştırmanın amacına uygun ve literatürdeki tartışmalar ışığında çocukların sosyodemografik özelliklerine dair bilgiler elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu", çocukların aile, arkadaş ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal desteğe dair veri toplamak için "Algılanan Sosyal Destek Ölçeği" (Yıldırım, 2004) ve çocukların karar verme becerilerine dair veri elde etmek için "Ergenlerde Karar Verme Ölçeği" (Çolakradioğlu, 2010) kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Çözümlemesi

Araştırma kapsamına giren çocuklara Kişisel Bilgi Formu ve ölçeklerin uygulanabilmesi için ilk olarak Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan sonrasında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dan gerekli yazılı izinler alınmıştır. Gerekli izinlerin verilmesinin ardından, İç Anadolu Bölgesinde bulunan Kayseri, Kırıkkale, Niğde, Ankara, Konya ve Kırşehir illeri ile irtibata geçilerek ölçeklerin uygulanması için uygun tarihler belirlenmiştir. Araştırmanın verileri 01.02.2018-01.03.2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Uygulamalar önceden belirlenen gün, saat ve ÇODEM'lerde, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan önce merkezde kalan çocuklara yapılan bu araştırmanın amaçları ve veri toplama araçları olan "Kişisel Bilgi Formu" ve ölçeklerin cevaplanmasına yönelik açıklamalar yapılmış katılımcıların araştırma ile ilgili soruları yanıtlanmıştır.

Verilerin toplanması işlemi bittikten sonra, ölçekler puanlanmıştır. Daha sonra ham veriler bilgisayara kodlanarak istatistiksel çözümlenmeleri yapılmıştır. Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır ve araştırmanın istatistiksel anlamlılık düzeyi en az 0.5 olarak kabul edilmiştir. Çalışma grubunun "ASDÖ" ve "EKVÖ'den" aldıkları puanların ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri de hesaplanmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak;

Örneklem grubunu oluşturan ergenlerin algıladıkları sosyal destek ve karar verme davranışları, iki sürekli değişken olarak ele alınmış ve algılanan (aile, arkadaş, öğretmen) sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar ile karar verme ölçeğinden (özsaygı, ihtiyatlı-seçicilik, umursamazlık, panik, sorumluluktan kaçma) aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği kullanılmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan ergenlerin algıladıkları sosyal destek ve karar verme davranışlarının; yaş, eğitim durumu, ailedeki birey sayısı, ailenin yapısı, ailenin ekonomik durumu, katılımcının kimi rol model aldığı, ne kadar süredir kuruluş bakımında olduğu, aile yanına izinli gidip gitmediği, ziyaretine gelen yakınının olup olmadığı, gelecek planı olup olmadığı, kötü hissettiği zamanlarda en çok kimden destek aldığı ve kendisiyle ilgili kararları kimin aldığı değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşım farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırmaları söz konusu olduğu için, istatistiksel çözümleme tekniği olarak Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Araştırma süresince; ÇODEM’de kalan çocuklardan Ankara İlinde daha önce araştırmalara katılan çocukların istekli olmadığı ancak diğer illerde bulunan çocukların araştırmaya katılma konusunda istekli olduğu gözlemlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları üç başlık altında incelenmiştir. Başlıklar yukarıda da değinildiği üzere araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan kişisel bilgi formu ve ölçeklerden elde edilen veriler ışığında oluşturulmuştur.

Araştırmada Veri Kaynağı Olan Çocukların Genel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan çocukların %60,0’nın 15-18 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Bu yaş grubu ergenlik döneminin genel özelliklerini gösteren bir yaş aralığında yer almaktadır.

Tablo 2: Çocuk Destek Merkezinde Kalan Çocukların Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı	%
15-18 yaş arası	66	60,0
12-14 yaş arası	44	40,0
Toplam	110	100.0

Araştırmaya katılan çocukların %38,2'si açık öğretimden ortaöğretime devam etmektedir, %29,1'si örgün ortaöğretime devam etmektedir, %15,5'i örgün ilköğretime devam etmektedir, %11,8'si açık öğretimden ilköğretime devam etmektedir, %4,5'i diğer olarak belirtmektedir ve %0,9'u okuryazar değildir.

Araştırmaya katılan çocukların yaş aralığı eğitim durumları da göz önünde bulundurularak ilköğretime devam eden çocuklar için 12-14 yaş arası ve ortaöğretime devam eden çocuklar için de 15-18 yaş arası olarak sınıflandırılmıştır.

ÇODEM'lerde kalmakta olan çocukların yarısından fazlasının 15-18 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Akkuş (2014)'e göre; 2008-2012 yılları arasında İstanbul İlinde BSRM'de yapılan araştırmada kız çocuklarının çoğunluğunun 16-18 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Balaban, 2015), ÇODEM'de kalan 110 çocuk ile yapılan çalışmanın sonucunda çocukların yaş dağılımının %92,7'sinin yaklaşık tamamının 15-18 yaş aralığında olduğunu, %7,3'ünün 12-14 yaş arasında olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3: Çocuk Destek Merkezinde Kalan Çocukların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
Açık Ortaöğretim	42	38,2
Ortaöğretim	32	29,1
İlköğretim	17	15,5
Açık ilköğretim	13	11,8
Diğer	5	4,5
Okur yazar değil	1	0,9
Toplam	110	100.0

Tablo 4: Çocuk Destek Merkezinde Kalan Çocukların İzinli Gitme Durumu

İzinli gitme durumu	Sayı	%
Hayır	89	80,9
Evet	21	9,1
Toplam	110	100.0

Tablo 4'e göre; araştırmaya katılan çocukların %80,9'u izine gitmiyor, %19,1'i ailesine ya da yakınlarına izinli gidiyor olduğu görülmektedir.

Cinsel istismar mağduru çocuğun olay sonrasında bulunduğu sosyal çevreden ve aileden uzaklaştırılması cinsel istismarın tekrarlanması ve etiketlenme riskini azaltsa da çocuğun kendini suçlu hissetmesine neden olabilmektedir ve kuruluşlarda rehabilitasyon sürecinde olan çocukların yarısından fazlasının ailesiyle görüşmediği ve sağlıklı ilişkilerinin olmadığı belirlenmiştir (Bilgin, 2015). Araştırmaya katılan çocukların genelinin ailelerinin yanına izinli gidememesi bulgusu literatürde çocuğun tekrar istismarın tekrarlanması ve etiketlenme riskinin azalması için cinsel istismar olayı sonrası ailesinin ikametinden uzaklaşması bulgusu ile uyumludur.

Tablo 5: Çocuk Destek Merkezinde Kalan Çocukların Kendisini En İyi Anlayan Kişi Durumu

En iyi anlayan kişi	Sayı	%
Danışman-Sosyal servis	30	27,3
Hiçbiri	28	25,5
Aile	28	25,5
Arkadaş	13	11,8
Öğretmen	8	7,3
Kuruluş İdaresi	2	1,8
Bakım Personeli	1	0,9
Toplam	110	100.0

Tablo 5'e göre; araştırmaya katılan çocukların %27,3'ünün kendisini en iyi danışmanın veya sosyal servisin anladığını, %25,5'inin kendisinin ailesinin anladığını, %25,5'inin kendisini kimsenin anlamadığını, %11,8'inin kendisinin en iyi arkadaşının anladığını, %7,3'ünün kendisini en iyi öğretmenin anladığını, %1,8'ünün kendisini en iyi kuruluş idaresinin anladığını, %0,9'ünün kendisini en iyi bakım personelinin anladığını belirttiği görülmektedir.

Akkuş,(2014), çocukların BSRM'de kalırken en çok ihtiyaç duyduğu ilk şeyin danışmanı ve sonrasında diğer ihtiyaçlar başlığı altında birisi tarafından dinlenilmek, ilgi, sevgi, aile ortamı, anne şefkati, yalnız kalabileceği bir ortam, ihtiyaç duyduğu ikinci sırada ise temizlik ve bakım ürünlerinin geldiği görülmektedir. Araştırmanın ÇODEM'de kalan çocukların kendilerini en iyi anlayan kişi olarak danışmanını belirttiği bulgusu Akkuş, (2014)'ün BSRM'lerde yaptığı araştırması ile paralellik göstermektedir.

Çocukların anlaşılma ihtiyaçlarının en fazla ergenlik döneminde hissedildiği bilinmektedir. Kimlik arayışı, özerkleşme, duygusal uçlarda gidip gelme, duygusal anlamda bağımsızlaşma gayreti ile ergenlik dönemindeki çocuk anlaşılmayı istemektedir. Bu anlaşılma ihtiyacının yetiştirme yurdu ortamlarında yetersiz olmasının nedenleri; kuralların katı olması, birey sayısının fazla olması ve yetişkin rol-modeller ile etkileşimin kısıtlı olmasıdır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kurum Bakım Türlerinin Etki Analizi, 2013). Hiçkimse tarafından anlaşılmadığını düşünen çocuk oranının yüksek olmasının nedeni olarak kuruluş bakım sisteminin ergenlik döneminde etkili bir faktör olabilir.

ÇODEM'lerde uygulanan Anka psikososyal destek eğitimi, merkezlerde çalışan tüm personele 12 modülden oluşan ilkyardım, iletişim bilgileri, krize müdahale, sorumluluklar ve sınırlar, hijyen ve temizlik gibi konuları içeren hizmet içi eğitim düzenlenmiştir. Psikososyal destek sürecinde kuruluşun idarecileri, kuruluştaki görevli sosyal servis personeli, kuruluştaki görevli öğretmenler, bakım personeli, temizlik personeli ve güvenlik görevlileri de dahil çocukla birebir iletişim halinde olan tüm personelin çocuğun psikososyal destek sürecine olumlu katkı vermesi beklenmektedir. Tablo 12'ye göre çocukların kendisini en iyi anlayan kişi olarak yarıya yakınının ÇODEM'de çalışan personeli (kuruluş idaresi, öğretmen, sosyal servis bakım elemanı) belirttiği, kendisini en iyi anlayan kişi olarak kuruluş personeli belirten çocukların neredeyse genelinin sosyal servisi ya da danışmanını belirttiği görülmektedir. Bakım personeli ve idarenin kendisini anladığını düşünen çocuklar toplamda %2,7'dir.

Kuruluştaki personelin çocuğun yeteneklerini aşan istek ve beklentiler içinde olmaması, çocuğu azarlama, çocuğa küfretme, kötü benzetme ve karşılaştırmalar yapmaması gerekmektedir Cılga, (1999). Kuruluş idarecileri, sosyal servis personeli, bakım personeli ve diğer yardımcı personeller kuruluş personeli olarak nitelendirilmektedir. ÇODEM'de kalan çocukların kendisini en çok anlayan kişi olarak kuruluş idaresini ve bakım personeli araştırmaya katılan 110 çocuk içerisinde sadece 3 çocuğun belirtmiş olması Anka psikososyal destek temel personel eğitiminin ÇODEM'lerde çalışan tüm personele tekrar edilmesi ihtiyacı olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 13'e göre; araştırmaya katılan çocukların %26,4'ünün kötü hissedilen zamanda en iyi destek aldığı kişiyi danışman veya sosyal servis olarak belirttiği, %26,4'ünün kötü hissedilen zamanda hiç kimseyi destek olarak görmediği, %18,2 kötü hissedilen zamanda en iyi destek olarak aileyi

belirttiği, %15,5 kötü hissedilen zamanda en iyi destek olarak arkadaşı belirttiği, %4,5 kötü hissedilen zamanda öğretmen, bakım personeli ve kuruluş idaresini belirttiği görülmektedir.

TARTIŞMA

Çocuğun cinsel istismarı alanında bütünlüklü bir sistem içerisinde planlı bir müdahale sürecinin olması gerçeğinden hareketle bu araştırmada, Çocuk Destek Merkezlerinde kalan çocukların karar verme becerileri ve sosyal destek algıları üzerinden merkezde sunulan hizmetler değerlendirilmiştir. Öncelikle merkezde meslek elemanlarına çocuğun bireysel özelliklerine göre bir uygulama planı taslağı sunan BİRDEF ile psikososyal desteğe ihtiyaç duyan çocukla ilgili sosyal hizmet müdahalesini planlarken kanıta dayalı bir uygulama zemininin oluşması amaçlanmıştır.

Cinsel istismar mağduru çocukların tedavisi hala gelişmeye devam etmektedir. Buna ek olarak, literatürde istismar odaklı bilişsel-davranışçı tedavi yaklaşımları cinsel istismara uğrayan çocuklardaki olumsuzlukların hafifletilmesi bakımından verimli sonuçlar verebilmektedir (Berliner, Sounders, 1996; Lippman, Steer, 1996; Lipmann, 1999; Steufer, Deblinger, 1996; Deblinger, Heflin, 1996; Akt: Reinecke, Dattilio, ve Freeman, 2015).

Dünyada cinsel istismara maruz kalmış çocuklar için sunulan hizmetler incelendiğinde, çocuğa sunulan rehabilitasyon sürecinde çocuğun öz saygısının artması, sosyal destek algısının artması, kendi kararlarını alarak bağımsız yaşamını düzenlemesine destek olunması, stresle baş etmesi, problem çözme becerilerinin artırılması, travmatik olayın etkisinin azaltılarak çocuğun psiko-sosyal iyilik halinin sağlanması hedeflenmektedir. Amerika'da cinsel istimar mağduru çocuğa yönelik sunulan hizmet sürecinin amaçları; öncelikli olarak çocuk için güvenli bir ortam oluşturmak, mağdur açısından istimarın onun suçu olmadığına dair farkındalık yaratmak, öfkeyi uygun bir şekilde ifade edebilmesini sağlamak, aile iletişimini, desteğini, işlevlerini ve istismarın kavranmasını desteklemek, çocuk için özgül tedavi gereksinimlerine hitap etmektir (Zastrow, Karen, ve Krist-Ashman, 2014). Hollanda'da ise istismara maruz kalmış kız çocuklarına MEISA adı altında hizmet veren merkezde çocuğun cinsel istismarı konusunda 4 haftalık bir süreçten bahsedilmektedir. Çocuğun istismar döngüsünden uzaklaşabilmesi adına bir takım uygulamalar yapılır ve çocuğun insiyatifi aşama aşama ele alarak, kendi kararlarını almasını sağlamak amaçlanmaktadır (MEISA Modelinin Aktarılması Çalışması, 2010).

Türkiye’de cinsel istismar konusunda çocuk koruma alanında yapılandırılan ÇODEM’lerde uygulanan ANKA psikososyal destek programı da amacı ve içeriği bakımından dünyada cinsel istismar mağduru çocuklara yönelik uygulanan sosyal hizmet uygulamaları ile paralellik göstermektedir.

Özet olarak, Türkiye’de geleneksel çocuk koruma sisteminden modern çocuk koruma sistemine dönüşüm sürecinde, bilimsel temellere dayalı koruma sisteminin geliştirilmesi ve geçiş süreci halen devam etmektedir. Çocuğun suça sürüklenme, suç mağduru olma, madde kullanma ya da refakatsiz sığınmacı olması durumlarında ihtisaslaşmayı ve bilimsel temellere dayalı hizmet sunmayı hedefleyen ÇODEM’lerde uygulanan Anka pisko-sosyal destek programı ile beraber modern koruma sistemine geçiş aşamasında önemli bir adımdır.

Kaynakça

- Akkuş, P. (2014). Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocukları Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme Yayınlanmamış Doktora Tezi . İstanbul : İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı .
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2013). *Kurum Bakımı Türlerinin Etki Analizi*. Ankara: Vize Yayıncılık .
- Balaban, E. (2015). Çocuk Destek Merkezlerinde Kalan 12-18 Yaş Arasındaki Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Yalnızlık ve Yaşam Doymu Değişkenleri İle İlişkilerinin İncelenmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Bedir, E. (1998). *Denizli İli 12-18 Yaş Yetiştirme Yurdu Çocuklarının Fiziksel ve Ruhsal Durumlarının Değerlendirilmesi* . Denizli : Uzmanlık Tezi .
- Berliner, L., & Elliot, D. (2002). *Sexual Abuse of Children*. CA: Sage: Thosand Oaks .
- Bilgin, Ö. (2015). Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Psiko-Sosyal Durumlarının İstismara Ait Özellikler açısından Tanımlanması Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya : Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Cılga, İ. (1999). Toplumun Korunması Altındaki Çocukların İhmali ve İstismarı. E. İ. Konanç, & A. Egemen içinde, *Çocuk İstismarı ve İhmali* (s. 223-239). Ankara: Ofset Yayıncılık.
- Çolakkadioğlu, O. (2010). Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stilllerine Etkisi Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı .
- Küntay, E., & Erginsoy, G. (2005). *İstanbul'da On Sekiz Yaşından Küçük Ticari «Seks İşçisi Kız Çocuklar»*. İstanbul: Bağlam Yayınları .
- Rapoza, K., Vassel, K., Wilson, D., Robertson, T., Monzella, D., & Ortiz-Garcia, A. J.-L. (2016). Attachment as a Moderating Factor Between Social Support, Pshysical Healt, and Psychological Symptomps. *Sage Open Article* , 1-13.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü MEISA Modelinin Aktarılması Çalışması. (2010). Ankara: Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
- Suğur, N. v. (2010). Korunma Altındaki Çocukların Aile ve Devlet Algısı Üzerine Bir Araştırma . *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 115-133.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş* . Ankara : Nika.
- Yıldırım, İ. (2004). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Revizyonu . *Eurasian Journal of Educational Research*, 221-236.
- Yolcuoğlu, I. (2013). Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar ve Sosyal Hizmet . H. Acar, N. Negiz, & E. Akman içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (s. 155-168). Ankara : Maya Akademi .
- Zastrow, C., Karen, K., & Krist-Ashman. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre: Bebeklik-Çocukluk-Ergenlik*. Ankara: Nika.

İnternet Kaynakları

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 06.10.2019.

Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği (2015), T.C. Resmî Gazete, 29310, 29.03.2015. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150329-1.htm>

HIV POZİTİF BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Yunus Kara¹

GİRİŞ

HIV, günümüzde uygun, etkili ve baskılayıcı tedavi yöntemleri ve düzenli ilaç kullanımı sayesinde kronik hastalıklar statüsündedir (Kaos GL, 2016). Yani tedaviye düzenli bir şekilde bağlı kalındığında ve etkin bir tedavi ile HIV pozitif her insan sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürdürebilmektedir. Ülkemizde; eğitim, çalışma hayatı, sağlık hizmetleri, medya ve aslında insanın olduğu her yerde HIV'e ve HIV pozitif bireylere yönelik ayrımcı ve damgalayıcı yaklaşımlar devam etmektedir. Bu noktada, dezavantajlı gruplarla çalışma potansiyeli bulunan, sosyal baskıyı ve adaletsizliği ortadan kaldıran, insani hizmet yaklaşımlarını geliştirmeye yönelik uygulamalar gerçekleştirme potansiyeli taşıyan sosyal hizmet mesleğinin ve disiplininin, HIV pozitif bireylerle çalışma olasılığı bulunmaktadır. Bu çalışmada da, HIV pozitif bireylerin haklarının savunulması noktalarında sosyal hizmet mesleğinin, dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumluluklarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

HIV Nedir?

HIV, insanın bağışıklık sistemini etkileyen, bağışıklık sistemini zayıflatarak vücudun direncini farklı enfeksiyonlara karşı güçsüz hale getiren bir retro virüstür (Akbaş, 2018; Alkan, 2018). Bir kişi HIV ile enfekte olmuşsa bu kişiye HIV pozitif (sero pozitif) ya da kronik HIV taşıyıcısı denir.

HIV, bağışıklık sistemine ve özellikle de bağışıklık sisteminin enfeksiyonlarla mücadelesine yardımcı olan CD4 hücrelerine (T hücreleri) saldırır (Pozitif-

¹ Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi

iz Derneği, 2018). HIV, CD4 hücrelerinin içine girdikten sonra onun yapısını değiştirir, artık onu bir fabrika gibi kullanarak ve kendisini kopyalayarak yeni virüsler üretir. HIV, tedavi alınmaması durumunda bağışıklık sistemini zayıflatır ve vücudu hastalıklara açık hale getirir. Bağışıklık sistemi artık vücudu savunamaz hale geldiğinde çok ciddi ve genellikle de kişiyi ölüme kadar götüren enfeksiyonlar ve kanserler gelişebilir. Vücudun savunma gücünün zayıflamasını kendileri açısından avantaja dönüştürdüğü için bu hastalıklara, fırsatçı enfeksiyonlar denir.

HIV Enfeksiyonunun Evreleri

1. Bulaşma: HIV enfeksiyonuyla karşılaşılan ve HIV ile enfekte (bulaşmış) olunan dönemdir.

2. Birincil HIV Enfeksiyonu (Akut HIV Enfeksiyonu): HIV ile karşılaştıktan sonraki 2-4 hafta içinde vücutta HIV'e karşı verilen ilk tepkiler görülebilir (Pozitif Yaşam Derneği, 2015). Bu tepkiler HIV ile karşılaşan bireylerin birçoğunda hiç gözlenmez. Genellikle yüksek ateş, lenf bezlerinde büyüme, farenjit, deri döküntüleri, kas veya eklem ağrıları, bazen ishal, baş ağrısı ve kusma görülebilir. Bütün bu bulgular 2-3 hafta içinde kendiliğinden iyileşir. Bu dönemden itibaren kişi bulaştırıcıdır ve bulaştırıcılığın en yüksek olduğu dönemlerden biridir. Bu dönemde görülen klinik bulgular diğer viral hastalıklara çok benzediğinden genellikle HIV akla gelmez. Bu dönemde, kanda Anti HIV antikor testleri genelde negatiftir (bu dönem pencere dönemi olarak adlandırılır).

3. Serokonversiyon Dönemi: HIV enfeksiyonunun varlığının laboratuvar testleriyle belirlenmeye başlandığı dönemdir.

4. Bulgusuz Dönem (Asemptomatik Dönem): Birincil HIV enfeksiyonunun sonlanmasıyla başlayan dönemdir. Bu dönemde HIV ile yaşayan bireylerde hiçbir belirti ve bulgu yoktur. Bireyler standart sağlık durumlarını korumakta ve yaşamlarına devam etmektedir. Ortalama 10 - 12 yıl sürebilen bu dönemde HIV, CD4 hücrelerini kullanarak kendini kopyalamaya/çoğaltmaya ve CD4 hücre sayısını azaltmaya devam eder.

5. Erken Bulgulu Dönem (Erken Semptomatik Dönem): Bulgusuz dönem boyunca bağışıklık sisteminin zayıflaması sonucu doktora gitmeye neden olan belirtilerin ortaya çıktığı dönemdir. Halsizlik, baş ağrısı, vücut ağırlığının %10'undan fazla kilo kaybı, nedeni bulunamayan ateş, bir aydan daha uzun süren ve tedavi edilemeyen ishal, deride pullanmalarla seyreden

bir hastalık olan seboreik dermatit, yaygın ve sık herpes virüs enfeksiyonları (yüzde ve genital bölgedeki uçuklar), ağızda mantar enfeksiyonları (pamukçuk), en sık karşılaşılan bulgulardır.

6. Edinilmiş Bağışıklık Yetmezlik Sendromu/Geç Bulgulu Dönem (AIDS): Enfeksiyonun 3., 4. ve 5. evrelerinde tanı ve tedavi alınmaması ya da tedavinin yarıda bırakılması sonrası HIV negatif ya da tedavi altındaki, tedaviye uyumlu HIV pozitif bireylerde hastalık etkeni olmayan bazı mikroorganizmaların (bakteriler, virüsler, mantarlar, parazitler) hastalık oluşturmaya başladığı dönemdir. Bağışıklık sistemi yetersizliğine ilişkin belirtiler belirgin hale gelmeye başlar. Yine bu dönemde fırsatçı kanserler olarak adlandırılan özel kanser türleri (kaposi sarkomu, beyin lenfoması vb.) ortaya çıkabilir.

7. İleri Evre: AIDS evresinde tanı almasına rağmen tedavi görmeyen ya da hala tanı almamış bireylerde bu dönemde enfeksiyona bağlı olarak kaslarda erime ve belirgin sinir sistemi tutulumları ortaya çıkar. İleri evre enfeksiyonun son dönemidir. Bu evreye kadar tedavi almamış bireylerin durumu çoğunlukla ölümlerle sonlanmaktadır.

HIV Enfeksiyonunun Bulaşı Yolları

HIV vücudumuza mukoza (sümüksü doku) vasıtasıyla, açık derin yaralardan veya doğrudan enjeksiyon yolu ile girebilir. Vücudumuzda mukozalar: göz, ağız ile vajina ve anal bölgenin içi ve penisin baş kısmıdır. Aşağıdaki durumlar HIV bulaşı açısından risk oluşturmaktadır (Pozitif-iz Derneği, 2018):

- HIV ile enfekte bir kişi ile korunmasız cinsel ilişki,
- İğne, şırınga ve diğer enjeksiyon ekipmanlarının HIV pozitif biri ile ortak kullanımı,
- HIV pozitif anneden doğan bebeklere doğum öncesinde, doğumda veya emzirme esnasında,
- Sağlık çalışanlarının HIV ile enfekte kan içeren iğne ya da kesici aletler ile yaralanmaları,
- Kan bağı (Bu durum çok nadir olur çünkü bağışlanan kanların tümü HIV antikoru ve antijeni açısından taranmaktadır)

Cinsel yolla bulaş; HIV enfeksiyonunun en yaygın bulaşma şeklidir. Korunmasız anal (makat) ve vajinal (kadın cinsel organı) cinsel ilişki sırasında virüs vücuda girebilir. Heteroseksüel (karşı cinsiyetten bireylerle

cinsel ilişkiye giren bireyler), eşcinsel (kendi cinsiyetinden bireylerle cinsel ilişkiye giren bireyler), biseksüel (her iki cinsiyetten bireylerle cinsel ilişkiye giren bireyler) olmak üzere tüm cinsel kimlik ve cinsel yönelimden bireylere HIV bulaşabilmektedir. HIV oldukça kırılğan bir virüs olmasına rağmen tedavi görmeyen HIV ile yaşayan bireyle korunmasız bir cinsel temas bile bulaş için yeterli olabilmektedir. Korunmasız cinsel temas sayısı arttıkça, bulaş olasılığı da artmaktadır. Korunmasız vajinal (kadın cinsel organı) ve anal (makat) yolla yapılan cinsel temaslar farklılık gösterir. Korunmasız anal cinsel temasta risk daha fazladır.

Kan yoluyla bulaş; içinde virüs bulunan kan ve kan ürünlerinin nakli ya da doku ve organ nakliyle bulaşma olabilmektedir. Ancak 1985 yılında virüse karşı oluşan antikörlerin kanda tespit edilmeye başlanmasıyla, kan ve kan ürünlerinin hastaya verilmeden önce HIV yönünden test edilmesi yasal zorunluluk olmuştur. Bu nedenle sonraki yıllarda kan nakliyle bulaş son derece azalmıştır. Damar içi uyuşturucu madde kullanıcılarının ortak iğne/enjektör kullanımı da kan alışverişine neden olduğundan bu yolla da virüs bulaşabilmektedir.

Anneden bebeğe bulaş; HIV, gebelik süresince, doğum sırasında ve emzirmeyle bebeğe geçebilmektedir. Bu olasılık gerekli önlemler alınmadığı takdirde % 20 – 30'dur. Ancak HIV ile yaşayan bir anne gebeliği süresince tedavi almaya devam ederse, bu oran %0,5'in altına düşmektedir. Gebelik süresince tedavi ve sonrasındaki gerekli önlemlerle Küba'da anneden bebeğe HIV bulaşması tamamen durdurulmuştur. HIV ile yaşayan gebeler artık tedavi almaları halinde hekimlerinin onayıyla normal doğum yapabilmektedirler. Bebeğin doğumdan sonra belli bir süre koruyucu tedavi alması ve hekim kontrolü altında olması gerekmektedir. HIV, emzirmeyle bebeğe bulaşabileceğinden anne bebeğini emzirmemelidir.

HIV bulaş yollarını göz önüne aldığımızda olası tüm riskli davranışlar da karşımıza çıkmaktadır. Cinsel sıvıların geçişini sağlayan tüm cinsel pratikler HIV geçişi için risklidir. Korunmasız (prezervatif / kondom / şapka / yelek / kılıf / kaput kullanılmayan) anal ve vajinal birleşme en yüksek riskli cinsel pratiklerdir. Öpüşmek HIV geçişi açısından risk barındırmamaktadır. Tükürük içerisinde HIV bulunmasına rağmen tek başına HIV geçişini sağlayacak özelliğe sahip değildir. Tükürüğün içinde kan olması durumu ise HIV endişesi yaşayan birçok kişinin aklına gelen riskli durumlardan biridir. Kanlı tükürükle oral yolla HIV'in bulaşması için hem ağız içi mukozal dokunun tahrip olmuş olması gerekir hem de öpüşmeme kararı verecek kadar -gözle görülebilir, kokusu tadı alınabilir- kana gerek vardır.

Kan transferleri doğrudan HIV geçişine neden olur. Bu sebeple Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge uyarınca 1987 yılından itibaren bağışlanan tüm kanlarda HIV taraması zorunlu hale gelmiştir. Kan nakli gereken durumda kan temininin Sağlık Bakanlığınınca yetkilendirilmiş merkezlerden yapılması önemlidir. Kontrol edilmemiş kan ve kan ürünlerinin kullanımı HIV geçişi için risk bulundurmaktadır. Kan bağışçılarının kan bağışısı öncesi sorulan sorulara doğru cevap vermesi ve HIV testi yaptırmak için kan bağışçısı olunmaması çok önemlidir.

Damar içi uyuşturucu madde kullanan bireylerde gözlemlenen ortak iğne/enjektör kullanımı doğrudan kan geçişi ile HIV bulaşına neden olan bir başka riskli davranıştır. Steril iğne/enjektör kullanımı HIV geçişini engellemedeki önemli noktalardan biridir. Bu doğrultuda bazı ülkeler "enjektör değişim programları" geliştirmiştir. HIV geçişi için dolaylı yoldan risk teşkil eden davranışlardan biri de damar içi olmayan diğer uyarıcı ve uyuşturucu maddelerin kullanımınıdır. Doğrudan HIV geçişine neden olmamakla birlikte, kontrol mekanizmasında zafiyet yaratması, aşırı ve gereksiz güven oluşturması nedeniyle korunma alışkanlığının terk edilmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Ağız yolundan ya da teneffüs yoluyla kullanılan tüm kimyasal maddelerin cinsellik sırasında kullanımı neticesinde var olan korunma alışkanlığının terk edilmesi danışan öykülerinde rastlanan önemli detaylardan biridir.

Gebelik döneminde doktor kontrollerini yaptırmamak, HIV tarama testlerinin atlanması, HIV ile yaşayan kadınların enfeksiyon tedavilerini almamaları ya da aksatmaları, tedavi alamayan HIV ile yaşayan anne adaylarının normal doğum yapması, doğum sonrası yeni doğana önleyici tedavi verilmemesi ve HIV ile yaşayan annenin bebeğini emzirmesi HIV'in anneden bebeğe geçişi açısından riskli davranışlardır.

HIV Pozitif Bireylere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW) tarafından sosyal hizmet uzmanları için etik ilke ve değerlerin belirlendiği standartların HIV pozitif bireyler için çalışan sosyal hizmet uzmanlarını da kapsadığını söylemek mümkündür (Jackson, 1991; Humble, Bride, Kolomer ve Reeves, 2012). Ancak bu standartların HIV/AIDS olguları için revize edilmesi, ilgili alana yönelik hassasiyetleri taşıması gerekmektedir.

HIV pozitif bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle aşağıdaki

becerilere sahip olması beklenmektedir:

- HIV / AIDS ve ilgili konular hakkında bilgi,
- Bireyin tıbbi tedavi planlarına uymasını destekleme becerisi,
- Etkili yazılı - sözlü iletişim ve görüşme ve değerlendirme becerisi,
- Baskı altında çalışabilme,
- Disiplinler arası çalışabilme becerisi ve diğer profesyonellerle etkileşim kurabilme,
- Kriz durumlarına cevap verebilme,
- Sorunları belirleme ve çözme becerisi,
- Tedaviyi etkileyebilecek ilgili sosyal çeşitlilik konularına karşı duyarlılık ve bilgi (Kültür, ırk, etnik köken, cinsiyet, din, cinsel yönelim, politik inançlar ve fiziksel zorluklar)

Genel olarak sosyal hizmet uzmanları, HIV pozitif bireylerle çalışırken müracaatçılara, alandaki diğer meslek elemanlarına, kendilerine ve topluma yönelik farklı düzeylerde müdahaleler gerçekleştirmektedirler.

1. Psiko-sosyal Değerlendirme

Müracaatçının mevcut işleyiş seviyesinin sistematik bir değerlendirmesi ile güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesini içeren verilerin toplanmasıdır (Cain ve Todd, 2009; Chernesky ve Grube, 2000; Cook, Canidate, Ennis ve Cook, 2018; Jaoko, 2014; Iravani, Esmailzadeh ve Parast, 2014). Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının fiziksel, çevresel, davranışsal, psikolojik, ekonomik ve sosyal faktörlerle etkileşimini değerlendirmelidir. Bunlarla beraber, sosyal hizmet uzmanı bu değerlendirmenin bulgularına dayanarak bir müdahale planı hazırlamalıdır.

İlk Değerlendirme:

- Bireyin mevcut sağlık ve sosyal durumunu değerlendirmek, güçlü ve zayıf yönleri ile ilgili bilgi toplamak,
- Fiziksel, çevresel, davranışsal, psikolojik, ekonomik ve sosyal faktörler arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi,
- Zihinsel sağlık durumu, önceden var olan sağlık veya zihinsel sağlık sorunları,
- Bireyin ihtiyaçlarının değerlendirilmesinin yapılması,
- Aile üyeleri, arkadaşlar ve örgütler de dahil olmak üzere, enformel destek sistemleri,
- Üyelikler, sosyal roller, ekonomik durum, istihdam durumu,

- Kültürel ve dini faktörler

Yüksek Riskli Bireylerin Belirlenmesi ve Önceliği:

- Acil yardıma ihtiyacı olan bireyleri tanımlamak, öncelik sırasına koymak ve buna göre hizmet vermek,
- Destekleyici danışmanlık hizmeti vermek,
- Topluluk kurumlarına yönlendirmek,
- Gerekli olduğu durumlarda (suçluluk duygusu, özsaygı algılamasında negatiflik, damgalanma, izolasyon) psikiyatrik yönlendirmeler yapmak

2. Birey İle Temas, Tedavi Planlaması ve Takip

Psiko-sosyal Danışmanlık:

- Başa çıkma becerilerini geliştirmek,
- Temelsiz korkuları hafifletmek ve gerçekçi kaygıları keşfetmek,
- HIV pozitif bireylerin HIV/AIDS ile ilgili savunuculuk faaliyetlerine katılımını desteklemek,
- Tıbbi tedavi planına uyumu desteklemek,
- Duygusal refahı artırmak için uzun/kısa süreli psikoterapi,
- Çiftler, aile veya grup terapisi dahil olabilecek destekleyici danışmanlık,
- İş arkadaşları, işverenler, öğretmenler, doktorlar ve diğer ilgili kişiler için danışmanlık

Kriz Müdahalesi

- Kalıcı konut kaybı gibi durumsal veya çevresel bir kriz yaşanması,
- HIV pozitif bir kişinin işini kaybetmesi ya da yaşamını tehdit eden kötü sağlık durumuyla karşılaşması,
- Tıbbi teşhiste değişiklik yaşanması,
- İlaçlara erişimin mümkün ol(a)maması,
- Yakın bir çevreden kişinin kaybı ya da ölümü

3. Bilgi, Tavsiyeler ve Erişim Hizmetleri

Bağlantı Kurmak ve Yönlendirmek

- Müracaatçının kendisi, ailesi veya diğer yakın çevresi adına hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlarla iletişimde olunması,
- Her türlü uygun ve erişilebilir kaynaklara yönlendirmelerin gerçekleştirilmesi

Eğitim:

- HIV/AIDS ile ilgili temel bilgilerin sağlanması,
- HIV/AIDS önleme, bulaş yolları hakkında bilgilendirmeler,
- Kamu yararları, bireylerin uygunluk koşulları ve yardımlara erişim,

4. Danışmanlık ve Disiplinler Arası İşbirliği

HIV alanında çalışan disiplinler arası ekibin, farklı bakış açılarına, değerlerine, eğitimlerine ve farklı mesleklerden edinilen deneyimlere dayanarak müracaatçıların refahını etkileyen tedavi planlamasına katılması ve katkıda bulunması gerekmektedir (Rutledge, Whyte, Abell, Brown ve Cesnales, 2011; Varni, Miller, McCuin ve Solomon, 2012).

Vaka Danışmanlığı:

- Meslektaşlarla irtibatta olunması,
- Gizlilik,
- Klinik objektiflik,
- Optimal bakım süreci,
- Disiplinler arası bir tedavi ekibiyle nasıl çalışılacağı

5. Diğer Uygulamalar

Dokümantasyon:

- Sosyal inceleme raporları,
- Sağlık raporları (kan testleri, kemik testleri vd.)

Toplantılar/Süpervizyon:

- Kurum bünyesinde HIV/AIDS alanında çalışan ekibin süreçle ilgili toplantılar yapması,

- Sosyal hizmet uzmanlarının hem klinik olan hem de klinik olmayan süpervizyon oturumlarına katılması

Eğitimler:

- İlgili alandaki güncel eğitimlere, atölyelere, konferanslara katılım,
- Akran grubu danışmanlığının sağlanması ve bireylere eğitimler verilmesi

Toplum Ağı ve İşbirliği:

- HIV pozitif bireylerle çalışan dernek, kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmak,
- HIV/AIDS konusunda farkındalığı artırmak için yeni gruplar ve organizasyonlar oluşturmak,
- HIV pozitif bireyler ve aileleri arasında kendi kendine yardım girişimlerini ve gelir getirici projeleri desteklemek,
- Yeni kaynak organizasyonlarını ve ağları geliştirmek

Toplum İçin Farkındalık:

- İş yerlerinde, çeşitli kulüplerde, okullarda ve diğer birçok toplulukta küçük grup odaklı tartışmaları teşvik etmek,
- Görüşmeler yapmak, broşürleri ve diğer eğitim materyallerini yaymak,
- Psikolojik ve sosyal yönleri içeren HIV/AIDS konusunda atölye çalışmaları yapmak,
- Sosyal hizmet uzmanlarının kendi işyerlerinde farkındalık yaratıcı ve destekleyici politikaları teşvik etmesi,
- HIV/AIDS ile ilgili konuları çok çeşitli alanlarda gündeme getirmek,
- Genel olarak toplumda ve belirli kurum ve kuruluşlarda HIV/AIDS konularına yönelik artan ihtiyaçları karşılamak için onları harekete geçirmek adına destekleyici tutumların teşvik edilmesi,
- Sosyal hizmet uzmanları, HIV hakkında daha fazla farkındalık yaratmak ve HIV pozitif bireyleri etkileyen eğitim, sağlık, hukuk, çalışma hayatı gibi konularda savunuculuk yapmalıdır.

Araştırma:

- Toplumda ve HIV/AIDS ile ilgili çalışan kurum ve kuruluşlarda hangi kaynakların mevcut olduğunu bilmek,
- Sosyal hizmet uzmanlarının, HIV/AIDS konularındaki bilimsel araştırmalara ve tıbbi sosyal hizmet ile ilgili olan bireyler, aileler, gruplar ve önleyici müdahaleler hakkındaki çalışma ve araştırmalara katılmaları gerekmektedir.

SONUÇ YERİNE

HIV pozitif bireylerin sıklıkla ayrımcılığa maruz kaldığını söylemek mümkündür. HIV pozitif müracaatçıların da, diğer tüm vatandaşlara verilen temel hak ve sorumluluklara sahip olduğunu unutmamak gerekir. Sağlık kurum ve kuruluşlarında çalışan birçok meslek elemanının HIV pozitif bireylerle çalışma konusundaki isteksizliği ve beceri eksikliği bulunmaktadır. Bu meslek elemanları arasında sosyal hizmet uzmanları da yer almaktadır ve bu durum sosyal hizmet mesleği ve disiplininin evrensel değerleri ve ilkeleri ile örtüşmemektedir.

HIV/AIDS için yeni tedavilerin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak HIV pozitif bireylere yönelik sosyal hizmetlerin niteliği, son on yılda önemli ölçüde değişmiştir. Ancak bu değişimin ve gelişimin ülkemizde yeterli seviyeye ulaşmadığını söylemek mümkündür. Sosyal hizmet uzmanlarının HIV ile ilgili müdahale planlarını ve uygulamalarını öğrenmesi, hizmet sunumunu gerçekleştirirken, yoksulluk, istihdam, marjinalleşme, damgalanma, barınma ve zihinsel sağlık gibi konuların farkında olması gerekmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının destekleyici danışmanlığa vurgu yapması önemlidir. Bu kapsamdaki akran danışmanlığı; HIV pozitif bireylerin karşılıklı olarak kendi kendilerine yardım için birbirleriyle temasa geçmelerine ve bu grupların başka kanallar aracılığıyla veya kendilerinin oluşturduğu yardım gruplarının kolaylaştırıcılığını üstlenmesine yardımcı olabilmektedir. Bu tür bir akran desteği, birçok ülkede özellikle HIV pozitif bireyler arasında oldukça gelişmiştir ve bireylerin psiko-sosyal bağlamda gelişimlerine olumlu katkılar sunmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının ulusal ve uluslararası düzeyde, HIV/AIDS hakkında, etik kurallar çerçevesinde, aktif politika geliştirmesi ve yasal düzlemde tartışmalara katılması gerekmektedir. Buna paralel olarak HIV pozitif bireylerin adli yardım almalarına (örneğin işten çıkarma ya da kamu

faaliyetlerinden uzaklaştırılma) ve yasal süreci başlatmalarına yönelik bireysel hakların savunulmasına yardımcı olmaları önem taşımaktadır. Bakanlıklar düzeyinde çalışan sosyal yardım departmanları aracılığıyla devlet yardımının sağlanması, ilgili alanda çalışan kuruluşlara yönelik çeşitli fonların oluşturulması ve bu ayarlamaların sivil toplum kuruluşları aracılığıyla teşvik edilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları için kritik alanlarda yeni veya genişletilmiş görevlerin oluşturulması için (sağlık hizmetleri, hapishaneler, ordu, okullar ve kolejler, mülteci kampları, şirketler, HIV/AIDS destek kuruluşları, devlet daireleri ve bakanlıklar) adımlar atılması gerekmektedir.

HIV pozitif bireylere yönelik bakım sürecinin tıbbi ve sosyal yönleri arasındaki bağlantının arttırılması ve tıp ve sosyal hizmet meslekleri arasındaki engellerin ortadan kaldırılarak multidisipliner çalışma ortamının sağlanması önem taşımaktadır. HIV pozitif bireylere yönelik önyargıların, ayrımcılığın ve insan hakkı ihlallerinin önlenmesi için yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, sosyal hizmet disiplininin bütüncül bir bakış açısıyla konuya daha fazla yaklaşması, rol ve sorumluluklarını evrensel değerler ve ilkeler ışığında tekrar gündeme getirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Ö. O. (2018). HIV/AIDS'le Yaşayan Bireylerin İş Yaşamında Karşılaştıkları Ayrımcılıklar. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alkan, M. (2018). HIV Enfeksiyonlu Hastalarda Gelişen Nörolojik Tutulumların İrdelenmesi. *Uzmanlık Tezi*. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İstanbul.

Cain, R., Todd, S. (2009). HIV/AIDS Social Services and the Changing Treatment Context. *Qualitative Social Work*, 8 (2), 249-265. Doi:10.1177/1473325009103379.

Chernesky R., Grube B. (2000). Examining the HIV/AIDS Case Management Process. *Health & Social Work*. 25, 243-254.

Cook, C. L., Canidate, S., Ennis, N., Cook, R. L. (2018). Types and Delivery of Emotional Support to Promote Linkage and Engagement in HIV Care. *Patient Preference and Adherence* 12, 45-52.

Humble, M. N., Bride, B. E., Kolomer, S. R., Reeves, P. M. (2012). Evolution of a Virus: The Framing of HIV/ AIDS in Social Work Journals. *Social Work*, 57 (4), 371-376. Doi: 10.1093/SW/SWS047.

Jackson, H. (1991). AIDS and Social Work in Africa. *Journal of Social Development in Africa*, 6 (1), 47-62.

Jaoko, J. (2014). Social Workers' Attitudes towards People Living with HIV/AIDS in Kentucky. *Journal of Sociological Research* 5 (2), 56-62. Doi:10.5296/jsr.v5i2.6397.

Iravani, M. R., Esmailzadeh, M., Parast, S. M. (2014). HIV/AIDS, Social Work and Empowerment. *International Journal of Basic Sciences & Applied Research*, 3, 209-213.

Kaos GL Derneği. (2016). *HIV hakkında sıkça sorulan sorular*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Pozitif-iz Derneği. (2018). HIV bulaşı ve riskler. <<https://www.pozitifiz.org/hiv-riskleri>>, (Erişim Tarihi: 15.11.2019).

Pozitif-iz Derneği. (2018). *Antiretroviral tedavi (ART)'ye giriş*. HIV i-Base.

Pozitif Yaşam Derneği. (2015). *Pozitif yaşamak: HIV ile yaşayanlar için el kitabı*. Promat Basım Yayın.

Rutledge, S., Whyte, J., Abell, N., Brown, K., Cesnales, N. (2011). Measuring stigma among health care and social service providers: The HIV/AIDS provider stigma inventory. *AIDS Patient Care and Standards*, 25(11), 673-682.

Varni, S. E., Miller, C. T., McCuin, T., Solomon, S. (2012). Disengagement and engagement: Coping with HIV/AIDS stigma and psychological well-being of people living with AIDS. *Journal of Social Change and Clinical Psychology*, 31(2), 123-150. Doi: 10.1521/jscp.2012.31.2.12.

ÇOCUK DESTEK MERKEZİNDE PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN ÖZLÜK DOSYALARINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Zülal Erođlu¹

GİRİŞ

Çocuk koruma sisteminden yararlanan çocuk profilinin değiştiği, cinsel istismara uğrayan ve suça sürüklenen çocuk sayısının arttığı görölmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet kuruluşlarında ihtisaslaşmaya gerek duyulmuştur. Suç mağduru olma veya suça sürüklenmeleri nedeniyle haklarında Bakım Tedbiri veya Acil Koruma Kararı verilen çocuklar Çocuk Destek Merkezlerinde (ÇODEM) psikososyal destek hizmetinden yararlanmaktadır. İhtisas kuruluşları olarak tanımlanan ÇODEM'ler çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşama, yaş, cinsiyet ve ihtiyaçlarına uygun olarak korunma ve bakım hizmeti almasını sağlamak üzere yapılandırılmıştır (Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliği, 2015).

ÇODEM Yönetmeliği'nde ihtisaslaşma bağlamında psikososyal destek hizmetinin sunulması planlanmıştır. Bu yönetmelikte, hizmet hakkında fikir veren tanımlamalardan birisi psikososyal destek programdır. Psikososyal destek programı ile çocukların öykülerinde yer alan olumsuz deneyimlerinin onlarda yarattığı travma etkilerini azaltmak, bunun sonucunda meydana gelen davranış bozukluklarının iyileştirilmesi ve çocuğun ailesi, çevresi ile birlikte desteklenmesi amaçlanmaktadır. Yönetmelikte sözü edilen psikososyal destek programının bileşenlerinin önemli bir bölümünü 2014 yılının Temmuz ve Eylül aylarında geliştirilen Anka Programı oluşturmaktadır. ÇODEM yönetmeliği ile uyumlu olarak tüm ÇODEM'lerde uygulanmak üzere bu program geliştirilmifitir. Bu programla birlikte ilgili kuruluşlardaki meslek elemanları, sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan her meslek elemanı, Anka Programı uygulayıcı eğitimlerine katılmıştır. Bu süreçte bu eğitimi alan kişilerin başka kurum veya kuruluşlara görevlendirilmemesi ön görölmüştür. Kuruluşlara yeni gelen meslek elemanları için dönem dönem eğitim programları devam

¹ Öğretim Görevlisi, Yalova Üniversitesi Çınarcık Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

ettirilmiştir. Süreklilik arz eden eğitimlerle psikososyal destek programının sunulmasında standardı ve niteliği sağlamak ve korumak amaçlanmıştır. Bu programın gerçekleştirilmesinde destekleyici ortam bileşenleri olarak; etkin danışmanlık, grup çalışması, puan ve basamak sistemi tanımlanmıştır.

Psikososyal destek programının uygulayıcıları olarak ÇODEMYönetmeliğinde danışman tanımlaması yapılmaktadır. Merkeze kabul edilen her bir çocuk için görevlendirilen, çocuğun merkeze uyumunun sağlanması amacıyla çocuğu takip eden ve çocuk hakkındaki mesleki çalışmayı yürütecek kişiler yukarıda yer alan meslek gruplarından birisi olabilir. Merkezlerde fiilen yararlanan en fazla 10 çocuğa bir danışman verilmesi ön görülmüştür. Danışmanların, kuruluşa kabulü yapılan çocukların yararlanacakları psikososyal destek programını çocukların ihtiyaçları doğrultusunda planlaması ve takip etmesi beklenmektedir.

Danışmanlar, psikososyal destek programı sağlayıcılarının temel aktörüdür. Bu nedenle çocuklarla yaptıkları tüm mesleki çalışmaları raporlamak ve çocuğun gelişimini takip etme sorumluluğunu üstlenmektedirler. Mesleki çalışmaların, mevzuata, kurum işleyişine, müdahale planlamasına göre raporlanması hem kurum işleyişinde standardı ve genel bilgiye ulaşmak anlamında önemliyken hem de çocuklarla ilgili yapılması gereken mesleki çalışmaları takip etme anlamında önemlidir. Araştırmanın da konusu olduğu üzere psikososyal destek programından yararlanan çocuklara ilişkin mesleki raporlar üzerinden genelleyici bir bilgiye ulaşılmak istenmiştir. Bu bilgi ancak düzenli ve titiz şekilde yazılan mesleki raporlardan elde edilebilir. Araştırma kapsamında, psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklara ilişkin kapsamlı ve genel bir bilgiye ulaşmak; gerçekleştirilen psikososyal destek programının mesleki raporlarda ne kadar ve nasıl yansıdığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada psikososyal destek hizmeti alan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların aile yapıları, yaşam biçimleri hakkında somut ve genel bilgiye ulaşmak amacıyla nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çocukların şimdiye kadarki yaşamları ile bir bütün olmaları, aileleri ve sosyal çevrelerinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceği nedeni ile çocukları daha iyi tanımak amacıyla nicel yöntem tercih edilmiştir. Nicel araştırma yöntemiyle psikososyal destek hizmetinden yararlanan suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklarla ilgili somut ve genel bir bilgiye ulaşılması amaçlanmıştır.

Örneklem

Araştırma örneklemini oluşturan suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde faaliyet yürüten iki farklı çocuk destek merkezi üzerinden ulaşılmıştır. Söz konusu kuruluşlardan bir tanesi suç mağduru kız çocuklarına diğeri suça sürüklenen erkek çocuklarına hizmet vermektedir. Araştırmanın örneklemini, kuruluş açılış tarihi itibarıyla Aralık 2015'e kadar kuruluşa kabulü yapılan 173 suç mağduru ve suça sürüklenen çocuğun dosyalarıdır. Bu dosyaların 134 tanesinin suç mağduru kız çocuğuna ait olduğu, 39 tanesi suça sürüklenen erkek çocuğuna aittir.

Veri Toplama Araçları

Alan araştırmasına başlamadan önce Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünde çocuk destek merkezlerinde araştırma yapmak için izin alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra literatür taraması yapılmış, veri toplama araçlarının içeriğini belirlemek amacıyla örnek araştırmalar ve mevzuat içerikleri incelenmiştir. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan dosya tarama formu ile toplanmıştır. Tüm yatılı kuruluşlarda olduğu gibi ÇODEM'e kabulü yapılan çocuklara ait bir dosya oluşturulmaktadır. Dosya tarama formunun ön hazırlık sürecinde ÇODEM'de rastgele dosyalar seçilip dosyaların içeriği hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu bilgilerin yanı sıra ÇODEM Yönetmeliği, psikososyal destek hizmeti ve Anka Programının gerektirdiği rapor ve dokümanların çocukların dosyalarında nasıl olması gerektiği ve psikososyal destek hizmetinin bileşenleri hakkında araştırma yapılmıştır. Ön çalışma niteliğinde yapılan bu araştırma sürecinden sonra dosya tarama formu oluşturulmuştur. Dosya tarama formu "Çocuğun Demografik Bilgileri", "Kuruluşa Geliş Süreci", "Psikososyal Müdahale", "Tıbbi Müdahale", "Aile ve Sosyal Çevresi", "Hizmet Durumu" olmak üzere 6 bölüm başlığı içinde yer alan 54 sorudan oluşmaktadır. Dosya tarama formu kullanılarak kuruluşlara kabulü yapılan çocuklara ait 173 dosya tam sayım yöntemi ile incelenmiştir.

Verilerin Analizi

ÇODEM bünyesinde 2014-2015 yılları arasında bakım ve korunma altında olan 173 suç mağduru veya suça sürüklenen çocuğun dosyası olduğu saptanmıştır. Dosya bilgilerinde çocukların demografik bilgilerine, kuruluşa gelişlerine, kuruluşa kaldıkları süre içerisinde çocuklar hakkında yapılan mesleki çalışmalara, çocuğun aile ve sosyal çevresine ve dosya tarama

sürecinde çocukların mevcut durumuna ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Dosya tarama sonucunda elde edilen bilgiler SPSS yardımı ile analiz edilmiştir. Sayı ve yüzdelik değerleri gösteren sıklık tabloları eşliğinde istatistiklere ulaşılmıştır.

BULGULAR

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engel durumu, kronik hastalığının ve çalışma öyküsünün olup olmadığı, kuruluşa gelmeden önce nerede yaşamış olduğu gibi demografik bilgiler öncelikli olarak incelenmiştir. Buradaki amaç çocukları daha iyi tanımak, suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların hangi demografik özelliklere sahip olduğunu açıklayabilmektir. Dosya tarama bilgilerine göre ilgili ÇODEM'lerde psikososyal destek hizmetinden suç mağduru olmaları nedeniyle yararlanan çocuk sayısı suça sürüklenen erkek çocuk sayısına göre daha fazladır. 173 dosyanın 134'ü suç mağduru kız çocuklarına, 39'u suça sürüklenen erkek çocuklarına aittir. Her ne kadar iki kuruluşa da il dışından nakillerin yoğunlukla yapıldığı gözlemlense de il dışı nakli yapılan çocuklar arasında suç mağduru kız çocuklarının yüksek bir orana sahip olduğu ifade edilebilir. Suç mağduru olma nedeniyle ÇODEM'e nakil gelen çocukların can güvenliği, adölesan gebe/anne olması veya bulunduğu ilde ÇODEM olmaması nedeniyle nakil edildiği görülmüştür. Suça sürüklenen ve ÇODEM'e nakil gelen çocuklar için ise çevre değişikliği veya bulunduğu ilde ÇODEM olmaması gibi nedenler ön plana çıkmaktadır.

ÇODEM yönetmeliğinde kuruluşlarda 11-18 yaş aralığında çocukların kabulünün sağlanması bu yaş aralığı altındaki çocukların aile odaklı ya da diğer hizmet modellerinden yararlanmasının ön planda tutulması hedeflenmiştir. Araştırma örneğine 11-18 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları dahil olsa da 12 ve 13 yaş grubunda olan çocuk sayısının az sayıda olduğu görülmüştür. Bu nedenle psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar 11-14 ve 15-18 olmak üzere iki yaş grubunda değerlendirilmiştir. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların 15-18 yaş aralığında yoğunlaştığı bulgusu elde edilmiştir. Eğitim öğrenime devam eden çocuk sayısının oldukça az olduğu, ortaokul mezunu olan çocukların sayısının yoğunlukta olduğu ise diğer bir bulgudur. Diğer yandan çocukları yönlendirmelere karşı daha fazla korumasız yapan engellilik durumunun yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Engelli çocukların da psikososyal destek hizmetine katılmış olduğu gözlemlense de engel durumları, engellilik oranları burada farklılık yaratmaktadır. Örneğin ağır engeli bulunan çocuklar için hizmet türü değiştirilip yaşına ve cinsiyetine

uygun engelli rehabilitasyon merkezlerine nakilleri yapılmaktadır. Bakanlık, hafif ve orta düzey engel oranına sahip çocukların engelli rehabilitasyon merkezlerine nakil edilmeden bulunduğu kuruluştaki hizmet alması yönünde bir tutuma sahiptir. Hem engelli olup hem suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için daha hassas olunması gerekmektedir. Çocukların riskli davranışlarla karşılaşmasında nerede yaşamış olduğunun etkisi olup olmadığı da çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Buna dair kesin bir yargı öne sürülemezken beraber bu araştırma kapsamında değerlendirilen kır ve kentte yaşayan çocukların birbirine yakın bir oranda olduğu görülmüştür. Çocukların risk durumu ile karşı karşıya kalmasında kır ve kentte yaşamış olması arasında önemli bir farklılık görülmemiştir.

Çocukların aileleri ve ilişkileri üzerine tanzim edilen rapor ve ilgili evraklardan elde edilen bilgilere göre; anne ve babası hayatta olan çocuklar büyük bir orana sahiptir. Önemli oranda parçalanmış aile çocuğu psikososyal destek hizmetinden yararlanmaktadır. Çocukların kuruluşa gelmeden önce kim ile yaşıyor olduğu araştırıldığında çoğunluğun ailesi ile birlikte yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır. Dikkat çeken bir bulgu ise kız çocuklarının (28 olgu), imam nikahlı birliktelik içerisinde olmuş olduğu, bu durumun tespit edilmesi ile psikososyal destek hizmetine dahil olmuş olduklarıdır. Çocukların çoğunun dört ve üzeri kardeşe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuklarda olduğu gibi anne ve babanın eğitim ve çalışma durumuna ilişkin değişkenlerin bu araştırmanın konusu için önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya konu olan çocukların annelerinin yarıya yakınının ilköğretim mezunu olduğu ancak önemli bir oranda da okur-yazar olmadığı (31 olgu); babalarda ise ilköğretim mezunu olanların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Annelerin yüksek bir oranla ev hanımı olduğu düzensiz bir işte çalışan babaların çoğunlukta olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Çocuklara ve ailelerine ilişkin dosyalar üzerinden ulaşılan ayrıntılı bilgilerin yanı sıra, çocukların kuruluşa geldikten sonra nasıl bir süreç izlendiği, kuruluşa kabulü ile başlayan mevcut duruma kadar ne olduğuna ilişkin tanzim edilen mesleki raporlar üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda kuruluşa geliş süreçleri, kuruluştaki kaldıkları zaman diliminde hangi psikososyal ve psikiyatrik müdahalelerden yararlanmış oldukları, çocukların aile ve sosyal çevresine ilişkin hangi müdahalelerin yapılmış olduğu ve çocukların mevcut durumları hakkında dosya tarama ile elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmaya konu olan çocukların kuruluşa geliş süreçleri değerlendirildiğinde yarısından fazlasının kuruluş öyküsü olmadığı

görülmüştür. Kuruluş öyküsü olan çocukların ise bir yıldan az veya bir yıl olanların ön plana çıktığı görülmüştür. ÇODEM'e gelen çocuklar, adli süreci devam eden vakalar olarak gelmektedirler. Çocuklar, ÇİM'de ifadesi alındıktan sonra ya da kolluk tarafından ifadesi alındıktan sonra Savcılık Talimatı ile kurum bakımına alınmaktadırlar. Bu iki kuruluş içinde il dışından nakil gelen çocuk sayısının önemli bir orana sahip olduğu da eklenmelidir. Çocukların kuruluşa geliş nedenleri üzerinde bir değerlendirme yapıldığında suça sürüklenmeden öte cinsel istismar nedeni ile kurum bakımına alınan çocukların yüksek bir orana sahip olduğu ve aile dışı cinsel istismarın çocuklar arasında yaygın olduğu görülmüştür. Enstest vakaları (%8,8) ile madde bağımlılığı (%7,7) nedeni ile kuruma bakımına alınan çocuk sayılarının birbirine yakın olduğu bir diğer bulgudur.

Psiko-sosyal destek hizmetinden yararlanan çocuk ve ailelerinin daha önceden sosyal hizmet sistemi içerisinde girmiş oldukları bulgular ile desteklenmektedir. Çocukların önemli bir oranının daha önce kuruluş öyküsü olduğu (%42) ve ailelerin çocukları adına sosyal ekonomik destek hizmetinden (%38) yararlanmış oldukları önemli bir veridir. Çocukların kurum bakımında kalış süreçlerinde aileleri hakkında sosyal inceleme yapıp yapılmadığı ve sosyal incelemelerin hangi meslek elemanları tarafından yapılmış olduğu değerlendirilmiştir. Hizmetten yararlanan çocukların aileleri hakkında yapılan sosyal incelemelerinin %65,9'unun sosyal hizmet uzmanları, %20,5'ini psikologlar, %10,6'sını öğretmenler, %1,5'ini çocuk gelişimciler ve %1,5'ini sosyologların yapmış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çocukların aileye dönüş sürecini takip eden sosyal inceleme, durum tespit raporları veya durum değerlendirme raporları dışında kuruluştaki kalış süreçlerini değerlendiren Yeni Gelen Çocuk Uygulama Planı ya da Anka Programı ile geliştirilen Uygulama Planı Raporunun her bir danışmanın sorumluluğundaki çocuk için oluşturması beklenmektedir. Çocuklardan %70,5'i hakkında meslek elemanları tarafından Yeni Gelen Çocuk Raporu ya da Uygulama Planı Raporu hazırlanmış olduğu, %26'sı için bu raporlarının hazırlanmamış ya da dosyasında yer almadığı, %3,5'inin dosyasında bu raporlara ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Çocuklar hakkında psikososyal müdahaleyi belirleyen uygulama planı hazırlanmış olduğu ancak uygulama planlarının içeriğinde belirli bir sistematik olmadığı gözlemlenmiştir. İki kuruluştaki uygulama planının farklı şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çocukların bireysel danışmanlarının olup olmadığının değerlendirilmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir. Çocuklardan %40,5'nin bireysel danışmanı

olduğu, %54,9'nun bireysel danışmanının olmadığı, %4,6'sının dosyasında bireysel danışmanlığa ilişkin bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu durum, Anka Programından önce çocukların iş ve işlemlerini sosyal servis ve grup sorumlusunun ortaklaşa yürüttüğü bir süreç olması nedeni ile bireysel danışmanı olmayan çocuk yüzdesinin yüksek bir oran çıkmasında etkili olduğu düşünölmektedir. Bireysel danışmanların %52'sinin öğretmenler olup ilk sırada yer aldığı, %36,6'sını psikologlar, %8'ini çocuk gelişimcilerin oluşturduğu, %4'ünü sosyal hizmet uzmanları olarak son sırada yer aldığı, sosyologların bireysel danışman olarak hiç görev almadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Psikososyal destek hizmetinin temel bileşenlerinden birisi bireysel danışmanlıktır. Çocuklar ile bireysel görüşmelerin yapılması Anka Programından öncede devam eden bir uygulamadır. Ancak Anka ile birlikte daha düzenli hale gelmiş olabileceği yorumunda bulunabilir. Bireysel görüşme yapan meslek elemanı dağılımina bakıldığında, öncelikle psikologların, ardından sosyal hizmet uzmanlarının çoğunlukla görüşme yapmış olduğu öne çıkmıştır. Öğretmenlerin diğer rol dağılımlarında büyük orana sahip olmasına rağmen ve daha çok danışmanlığında olan çocuk olmasına rağmen bireysel görüşmeyi daha az yapmış oldukları dikkat çekici bir bulgudur. Çocuklar ile yapılan bireysel görüşme raporlarının amaçlarına bakıldığında; bireysel görüşme nedenlerinin, %31'nin kuruluşa ilk kabul sürecinde yapılan kuruluşu ve hizmeti tanıtma görüşmeleri, ikinci sırada %26,5'ini müdahale sürecinde çocuklar ile yapılan süreci takip etme, rutin görüşmeler, %10,5'i çocukların kuruluştan izinsiz ayrılma davranışı, %2,5'i öfke kontrolü, %5,5'i kendini iyi hissetme, %4'ü kuruluş içerisinde kavgaya karışma, %3,5'i kendine zarar verme davranışı, %2'si çalma davranışı, %1,5'i intihar girişimi, %1,5'i kriz çözümlü, %1,5'i geleceği planlamaya ilişkin, %1'i madde kullanımı, %1'i işe yerleşme olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bireysel danışmanlıkların yanı sıra çocukların risk ve ihtiyaçlarına göre grup çalışmalarına katılımı sağlanmalıdır. Ancak dosya tarama sürecinde çocukların hangi grup çalışmalarına katıldıklarına dair açık bilgiler elde edilememiş olup dosyasında grup çalışmasına ilişkin herhangi bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Travmatik olaylar uzun ya da kısa vadede çocukların yaşamında izler yaratmaktadır. Özellikle benzer deneyimlerle kuruluşa gelen çocuklarla başarılı bir çalışma yürütmek için psikososyal destek hizmeti ile birlikte psikiyatrik destek hizmetleri eş zamanlı takip edilmek istenmektedir. Çünkü Cinsel istismarın etkileri uzun ve kısa vadede ortaya çıkmaktayken; suça sürüklenen çocuklar da kısa vadede davranış problemleri uzun vadede

telafi edilemeyen olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar arasında olumsuz davranış geliştirme, bir birbirine rol model olma oldukça yaygındır. Bu nedenle süreç uzadıkça çocukların geriye dönüşleri söz konusu olmaktadır. Planlanan psikososyal destek hizmeti sürecinde çocuklara, psikiyatrik destek kurum psikoloğu veya il hastanelerinde bulunan çocuk-ergen psikiyatrlarından sağlanmaktadır. Çocuklardan %40'5'nin psikiyatrik yardım almış olduğu, %48'nin psikiyatrik bir tedavi almamış olduğu, %11,6'sının dosyasında buna ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Ancak çocukların psikiyatrik yardım aldıklarına ilişkin %38,7'sinin psikiyatrik görüşme raporu olduğu ancak %49,1'nin dosyasında görüşme raporu olmadığı, %12,1'nin dosyasında bu konuya ilgili herhangi bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Psikiyatrik görüşme raporları genellikle psikologların çocuklar ile yaptıkları görüşmeler sonucunda hazırlamış oldukları raporlardır. Diğer bir yandan çocukların sağlık dosyaları da incelendiğinde psikiyatrin çocuk hakkındaki düşüncelerinin doküman haline getirilmiş olduğu da dosyalarda yer almıştır. 173 dosya üzerinden yapılan değerlendirmede çocukların yarıya yakının psikiyatrik destek aldığı raporlarda yer almıştır. Bazı çocukların madde bağımlısı olduğu bazı çocuklarda da davranış bozuklukları meydana geldiği gözlemlenmiştir. Dosya bilgilerine göre bu iki nedene bağlı olarak hastanede yatarak tedavi alan çocukların olduğu görülmüştür. Çocukların kuruluştaki kaldıkları süre içerisinde psikiyatrik ilaç kullanımlarını (%50) oldukça muhtemeldir. Psikiyatrik ilaçların çoğunlukla "risperdal, concerta, mabazol, selectra, prozac, citol, lustral" gibi antidepresan ilaçları olduğu görülmüştür.

Psikososyal destek programının her çocuk için farklı bir süreçte ilerlediği, hizmetten yararlanma sürelerinden, yararlandıkları hizmetlerden ve hizmetten ayrılışlarına kadar önemli değişkenlerin olduğu görülmüştür. Bu nedenle çocuklarla ilgili psikososyal destek hizmetin nasıl sonlanmış olduğu üzerinde durulmuştur. ÇODEM'de kalan çocukların %22'sinin 10 gün ya da 10 günden daha az kuruluştaki kalmış olduğu, %16,2'sinin bir ay kadar kalmış olduğu, %9,2'sinin üç ay kadar kuruluştaki kalmış olduğu, %9,2'sinin altı ay kadar kalmış olduğu, %22,5'nin on iki ay ya da daha fazla kalmış olduğu bulgusuna ulaşılmış olup; %20,8'nin kuruluştaki geliş tarihlerine ilişkin yeterli bilgi elde edilemediği için kuruluştaki ne kadar kalmış olduklarına dair bilgi elde edilememiştir. Bunun yanı sıra 38 çocuğun kuruluştaki ne kadar kaldığını değerlendirebilmek için yeterli bilginin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu duruma, çocukların kuruluştan izinsiz ayrılması ve izinsiz süreç içerisinde reşit olmaları nedeni ile dosyalarına bu bilgilerin girilmemiş olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Dosyası taranan 173 çocuğun dosya tarama

sürecindeki mevcut durumları aşağıdaki gibidir. Çocuklardan %39,3'ünün aileye geri dönüşü sağlanmış, %20,8'i halen kuruluştaki, %11,1'i reşit olup ayrılmış, %6,4'ü evlenerek reşit olmuş (16-17 yaş grubundaki kız çocukları), %2,3'ü başka bir ile nakil gitmiş, %4'ü sevgi evlerine nakil gitmiş, %1,2'si çocuk evlerine nakil gitmiş, %1,2'si cezaevinde, %13,3'ü kuruluştan izinsiz ayrılmış, halen kayıp durumunda ya da kayıpken reşit olmuş durumda olduğu bulgusuna ulaşılmış olup; %1,2'sinin dosyasında çocuğun akıbeti hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır.

Çocukların büyük bir oranının aileye dönüşünün olumlu sonuçlanmış olduğu verilerden okunabilir. Çocuklar ve aileleri hakkında tanzim edilen raporlara göre aileler hakkında yapılan mesleki müdahaleler incelenmiştir. Genel anlamda sosyal inceleme ve benzeri raporların çocuğun aile ile ilişkisini düzenlemek adına düzenlendiği görülmüştür. Mesleki müdahale sürecinde özellikle danışmanlık ve rehberlik sürecinde planlı bir aile danışmanlık süreci takip edildiğine rastlanmamıştır. Çocuk kuruluştaki aile ile çalışma, çocuk ve aile arasında daha güvenli ve işlevsel bir ilişkinin kurulmasına da fırsat oluşturmaktadır. Araştırmamızın sonucuna göre çocuğun aileye geri dönüşü için çaba gösterildiği kadar çocuğun aileye döndükten sonraki iyilik halini geliştirecek mesleki müdahalelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Psikososyal destek hizmeti kurum odaklı bir hizmet modeli olduğu için çocukların iyileşme süreci tamamlandıktan sonra aile odaklı hizmetlerden yararlanması beklenmektedir. Çocukların kurum bakımında kaldıkları süre aileye geri dönüşlerinde etkili olmaktadır. Çocuk ile aile arasındaki ilişki yeniden yapılandırılmadığında süreç daha da fazla uzayabilmekte ilişkiler de kopmalar yaşanabilmektedir. Aileye dönmesi mümkün olmayan çocuklar için hizmet dönüşümü geciktirilmemelidir. Planlanan müdahale süreci tamamlandıktan sonra çocuğun sevgi evleri, çocuk evleri, koruyucu aile gibi alternatif hizmet modellerine yönlendirmesi yapılmalıdır. Dosya tarama bilgilerine geri dönüldüğünde bu konuda pek başarılı olunamadığı görülmektedir. Her ne kadar önemli bir oranı aileye dönmüş olsa da sevgi evlerine veya çocuk evlerine nakil edilen çocuk sayısı oldukça düşüktür. Diğer yandan koruyucu aile veya evlat edinme gibi hizmet modellerinden yararlandırılan bir örneğe rastlanmamıştır. Bu anlamda suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların dezavantajlı durumları devam etmektedir. Bakım tedbirli olmalarına rağmen diğer hizmet modellerinden yararlanamamaktadırlar.

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların kurumsal olarak yararlanabildikleri en temel hizmet psikososyal destek hizmetidir. Psikososyal destek hizmetinden yararlanma süreçlerinin de sistematik ve

beklenen şekilde planlı olmadığı dosya bilgilerinde görülmüştür. Çocuk hakkında karar verilen müdahalelerin sosyal inceleme raporu, durum tespit raporu, durum değerlendirme raporu veya görüşme raporunda değerlendirildiğinde bu raporların da yerine ve amacına göre kullanılmadığı tespit edilmiştir. Rapor başlıkları ile içeriklerin uyumlu olmaması nedeniyle çocuklar hakkında karar verilen müdahalelerin belirlenmesinde güçlük yaşanmıştır.

TARTIŞMA

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların büyük bir bölümünü 15-18 yaş aralığındaki çocuklar oluşturmaktadır. Bu dönemin gelişim özellikleri de dikkat alındığında risklerin hızla genişlediği ve çeşitlendiği bilgisi de dikkat alınmalıdır. Başka araştırmacılarında işaret ettiği gibi (Ögel ve diğer., 2011; Karakuş ve Tekin, 2012; Yulaf ve Gümüştas, 2013) çocukların suç ve istismar gibi gelişimlerine zarar veren olgular ile daha çok karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Çocukların gerek aile yaşamlarında gerek sosyal çevrelerinde yaşanan ani değişimler, çocukların bu risklerle karşı karşıya kalmasına temel oluşturmaktadır. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların çoğunluğu eğitimden kopmuş ve zamanını nasıl değerli kılacağına ilişkin bir pekiştiricinin olmadığı bir durum içerisinde. Bu düzensiz ve plansız yaşama ailelerin yaşamlarının bir yansıması olarak görülmektedir (Gültekin Akduman, Akduman ve Cantürk, 2007; Çam Köker, 2010). Var olan aile dinamikleri çocukların bu travmatik olgularla karşı karşıya gelmesine doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle çocukları desteklemek amacıyla kurulu psikososyal destek hizmetinde aile ve sosyal çevrenin desteği yadsınamaz. Ancak araştırmaya göre her çocuğun ailesi hakkında mesleki çalışma yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Genel anlamda sosyal inceleme ve benzeri raporların çocuğun aile ile ilişkisini düzenlemek adına düzenlendiği görülmüştür. Mesleki müdahale sürecinde özellikle danışmanlık ve rehberlik sürecinde planlı bir aile danışmanlık süreci takip edilmemesi çocukların kuruluştan ayrıldıktan sonra karşılaşılabileceği risklerin değerlendirilmemesine neden olmaktadır. Çocuklar kuruluştayken aile ve sosyal destek sistemleri ile birlikte çalışmak önemliken, böyle bir destek mekanizmasının olmadığı durumlarda psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar için çok az seçenek kalmaktadır. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların psikososyal destek süreci tamamlandıktan sonra alternatif hizmetlerden yararlanamamaktadır. Hem iş uğraşı edinmedeki eksiklik hem de eğitime devam edememekten kaynaklı eksiklikler nedeniyle reşit olduktan sonra da bu çocuklar muhtemel olarak destek ve koruma sistemin dışında

kalacaklardır. Bu nedenle çocuklar kuruluşa ilk geldikleri günden itibaren yaşam öyküleri ile birlikte ele alınmaları, kuruluştayken ve sonrasında neler yapılabileceğine ilişkin geniş bir mesleki çalışmanın yapılmasına ihtiyaç vardır. Tam da bu noktada çocuklarla ilgili tüm iş ve işlemleri birincil olarak takip eden meslek elemanlarının (danışmanların) önemi ortaya çıkmaktadır.

Gerek ÇODEM Yönetmeliğinde gerekse ANKA Programında planladığı şekilde tüm bu dinamikleri öngörüp değerlendirmek ve çocukların yararına bir psikososyal destek hizmetini sunmak bu alanda yeterli bilgi, beceri ve bütünleşmiş mesleki değerleri gerektirmektedir. Burada başta psikososyal destek hizmetinin yapılandırılmasında rol alan profesyonellere ve ardından psikososyal destek uygulayıcılarına büyük bir rol düşmektedir. Çünkü psikososyal destek hizmetinin iki temel aktörü danışman ve çocuktur. Danışmanların çocuklar ile gerçekleştirdikleri mesleki çalışmalarına güvenmeleri, planlı ve sistemli bir şekilde psikososyal müdahaleyi takip edebilmeleri bir değişimi başlatabilecektir. Bu mesleki çalışmaların, çocukların dosyaları üzerinden yapılan takibinde çocuklar hakkında karar verilen müdahalelerin belirlenmesinde güçlükler yaşanmıştır. Bunun iki temel nedeni olabilir; ya müdahale planı oluşturmaya ilişkin bir bilgi eksikliği ya da mesleki çalışmayı raporlamaya yönelik bir bilgi eksikliği veya gerekli önemin verilmemesidir. Bu nedenlerden ötürü, rapor yazmanın mesleki eğitim gerektirdiğinin ve psikososyal destek programında meslek elemanlarının uzmanlık alanlarına göre görevlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Anka Programı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sosyal çalışma görevlisi olarak çalışan tüm meslek profesyonelleri ÇODEM'lerde danışman olarak rol almaya başlamıştır. Her ne kadar her meslek profesyonelinin, psikososyal destek uygulayıcı eğitimi alması sağlanmış olsa da çocukların farklı meslek profesyonellerinden almış oldukları psikolojik ve sosyal desteğin farklılaştığı ve nitelik olarak da önemli bir farkın olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Çam Köker, E. (2010). *Sosyal İnceleme ve Mesleki Raporlarda Suça İtilen Çocuklar: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin Akduman, G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007). Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi. *Türk Ped Arş*, 42, 156-161.
- Karakuş, Ö., Tekin, H. (2012). Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Haklarında Danışmanlık Tedbiri Uygulanan Çocukların Özellikleri (Konya Örneği). *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(29), 29-44.
- Ögel, K., Karadayı, G., Şenyuva, G., & Topsakal, E. Ö. (2011). Yasayla İhtilafa Düşen Ergenlerin Risk ve Gereksinmelerinin Değerlendirilmesi: Araştırma ve Değerlendirme Formunun Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 143-150.
- Yulaf, Y., Özer Gümüştaş, F. (2013). Çocuk ve Ergenlerde Cinsel İstismarın Psikiyatri Sonuçlarını Etkileyen Faktörler. *Klinik Psikiyatri*, 16, 197-2051.
- Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliği. (2015, 29 Mart). Resmi Gazete (Sayı:29310). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150329-1.htm>

| **POSTER BİLDİRİLER**

GENÇLERİN YAŞAM KALİTESİNİ ARTTIRAMAMA NEDENLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Osman Melih ÖZASLAN¹
Şerife Cemre ÖZMEN

GİRİŞ

Hem toplum hem aile hem de birey açısından bakıldığında; gençlerin yaşam kalitesinin artması / arttırılması kamu, birey, sosyal hizmet disiplini ve uygulaması açısından önemli bir konu olduğu söylenebilir. Pek çok kurumun gençlerle doğrudan veya dolaylı hizmetleri bulunmaktadır. Bu hizmetlere ulaşmada zaman zaman zorluklar yaşanmaktadır. Gençlerin bireysel çabası ile ulaşabileceği etkinlikler, programlar da bulunmaktadır. Gençlerin bir kısmı bu imkânları değerlendirirken bir kısmı ise bu imkânlardan faydalanmamaktadır. Bunun çeşitli sebepleri olabilir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı “Gençlerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik hizmetler, etkinlikler ve programlardan yararlanma ve yararlanmama durumunu ile yaralanmama nedenleri açısından incelenmesi”dir.

YÖNTEM

Bu araştırma lise, üniversite ve eğitim dışındaki gençlerin kurumlarca sunulan ve bireysel çabasıyla ulaşabileceği yaşam kalitesini arttırıcı uygulamalara ulaşamama nedenlerini inceleyen betimsel bir çalışmadır. Bu araştırma kapsamında Adana, Bursa, Bayburt, Kastamonu, Kırşehir illerinde otuz genç ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşmenin birinci bölümünde yaşam kalitesini arttırmak için toplum tarafından yapılan tavsiyelerin neler olduğu ile kurumlarca sunulan hizmetler konusunda farkındalık üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde yaşam kalitesini arttırıcı uygulamalara katılmama nedenlerinin neler olduğu sorulmuştur. Elde edilen bulgular betimsel analiz ile raporlanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen bulgulara göre gençlerin yaşam kalitesini arttırmak için sosyal kültürel faaliyetlere katılma, çeşitli kurs ve eğitimlere katılma, yurtiçi ve yurtdışı geziler gibi önerilerin toplumdaki bireyler tarafından

¹ Uludağ Üniversitesi Öğrencileri

yapıldığı ağırlıklı olarak ifade edilmiştir. Kurumlarca sunulan hizmetlerle ilgili farkındalığın çok az olduğu görülmektedir. Yaşam kalitesini arttırıcı uygulamalar katılmamanedenleri olarak; çevrelerindeki yetişkinlerin yeterli bilgiye sahip olmaması veya bilgi sahibi olsa bile işbirliğine yanaşmaması, bazı etkinlikler için maddi (parasal) imkân gerektiği, yetiştirilme tarzının yeterince girişimciliğe ve cesarete yatkın olmaması, kurumların hedef kitleye ulaşmadığı, müracaatçılarla yeterince ilgilenilmediği ifade edilmektedir. Gelecek kaygısı da gelişmenin önünde engel olarak görülmektedir. Sosyal Hizmet bilim insanlarının ve uygulayıcılarının yeni politikalar üretmesinde fayda görülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Genç, Kamu Hizmetleri, Yaşam Kalitesi, Kişisel Gelişim, Sosyal Hizmet

LİMİTLERİ KALDIR DOĞA KAMPI FARKINDALIK UYGULAMASI

Kamer Gülçin YILMAZ¹

GİRİŞ

Sivil toplum geliştirme merkezi tarafından Birlikte kurumsal hibe programı ile hayata geçirilen ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen limitleri kaldır doğa kampı Eğitimde görme engelliler derneği ve Doğaya dönüş derneği iş birliğiyle gerçekleşmiştir.

Sivil toplum geliştirme merkezi, Avrupa birliği komisyonu tarafından finanse edilen bütçelerle çalışmalarını gerçekleştiren bir kurumdur. Sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını bütün yönlerden desteklemeyi ve stk(Sivil Toplum Kuruluşları)'lar arasında bilgi, deneyim açısından iş birliğini amaçlamaktadır.

Birlikte kurumsal hibe programının yararlanıcılarından olan Eğitimde görme engelliler derneği, engelli bireylerin başta eğitim alanından başlayarak sorunlarına çözüm olmayı amaçlayan, ihtiyaçlar doğrultusunda çözümler geliştiren ve bu yolla çalışmalarını sürdüren bir oluşumdur.

Doğaya dönüş derneği, ekoloji, çevre, insan hakları, gençlik haklarını inceleyerek tüm canlılar için olmasını amaçlamaktadır.

VAKANIN TANITIMI

10 görmeyen, 10 gören ile eğitmen ve organizatör ekibi dahil toplamda 27 kişi katılmıştır. Etkinlik, 2-5 Temmuz tarihlerinde Kırklareli İğneada Longoz Ormanlarında gerçekleşmiştir.

Etkinliğe katılanların çoğunluğu üniversite öğrencisidir veya üniversite mezunudur. Katılanlar, farklı ilgi alanlarına ve becerilerine sahiptir. Engellilik olgusuna yönelik, değişen farkındalık düzeyleri bulunmaktadır. Katılanların çoğunluğu, yeniliğe açık, ön yargılarını kontrol altına alabilen bireylerdir.

MÜDAHALE SÜRECİ

Erişilebilir bir kamp deneyimi sağlamak amacıyla,, çeşitli yardımcı araçlardan ve metotlardan faydalanıldı. Bu kamp etkinliği dahilinde,

işbirliğini sağlamak ve farklı pencerelerden doğaya ve erişilebilirliğe bakışı geliştirmek amacıyla, tanışma etkinliği, kano kullanma, dokunma algılama etkinliği ve seramik şekillendirme etkinlikleri yapıldı.

TARTIŞMA

Farkındalık aracı olarak doğada yapılan sportif ve sosyal aktiviteler, bireylerin sosyal becerilerini geliştirmiştir. Farklı koşulları birlikte deneyimleyen bireylerde, erişilebilirlik bilinci oluşmuştur.

Engellilik ve gençlik alanında gerçekleştirilen, sosyal hizmet uygulamalarının etkili olabilmesi için bu tip faaliyetlerin de dâhil olduğu, engelliliğe ve gençliğe yönelik politikalar üretilmelidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Engellilik, erişilebilirlik, farkındalık, iş birliği, doğa

TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSUNUN MÜLTECİ SORUNU VE SOSYAL UYUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Öykü ARSLAN¹

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Dünyada savaşlar devam ettiği sürece, bireylerin bir veya birden fazla nedenle ülkelerini terk etmeleri durumunda mülteci ve mültecilerin yaşadığı sorunlar her zaman gündemde olacaktır. En başından itibaren; savaş hukuku, Cenevre Sözleşmeleri, düzenli ve düzensiz göç, Mültecilerin Türkiye'de yaşamış olduğu sorunlar gibi başlıklar ile ele alınması, çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Dünyada ve Türkiye'de mülteci ve mültecilerin yaşamış olduğu sorunlar hakkında araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Buna rağmen ülkemizde mülteci kavramı ve yaşadıkları sorunlar hakkında bilinmeyenler veya yanlış bilinen hususlar vardır. Bu noktada kavramların tanımı ve yaşadıkları sorunları ifade etmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

TARTIŞMA

Mültecilerin; haklarına, en temel ihtiyaçlarını gidermek için kaynaklara ve insancıl bir yaşam için asgari yaşam standartlarına ulaşması gerekmektedir. Barınma, sağlık, eğitim, güvenlik gibi noktalarda kimliklendirme ile ilgili sorun yaşayan mülteciler, bu hakların çoğuna ulaşamamaktadır. Ayrıca toplumun mültecilere karşı olan olumsuz bakış açısı tutum ve davranışlara yansımakta olup, mültecilerin topluma entegre olmalarını zorlaştırmaktadır.

SONUÇ

Irkı, dini, siyasi görüşü, cinsel yönelimi ne olursa olsun insana insan olduğu için değer verilmeli ve hümanist bir yaklaşım sergilenmelidir. Dünyada ve Türkiye'de bu anlamda sorun yaşamış bireylerin hakları gözetilmelidir. Yeni bir ülkede, benzer veya farklı bir kültürde, yaşadıkları topraklardan uzaklarda olan, göç etmiş kişilerin yaşadıkları travmaları minimize etmek adına çalışmalar yapılmalıdır. Topluma kazandırılmalı ve sosyal uyum çerçevesinde faaliyetler düzenlenmelidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Göç, Mülteci, Türkiye'de, Yaşanan, Sorunlar

TÜRK KIZILAY AİLE BAĞLARININ YENİDEN TESİSİ PROGRAMI: TÜRKİYE-SURİYE ÖRNEĞİ

Murat ALTUNTAŞ¹
Mehmet Veyis KILIÇ²

GİRİŞ

2011 yılında başlamış olan Suriye iç savaşı sonucu milyonları aşkın Suriyeli vatandaşın Türkiye'ye gelmesiyle; sağlık, eğitim, barınma, güvenlik gibi temel insani gereksinimlere yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Yoğun olarak gelen göç akımlarıyla birlikte birçok alanda sorunlar ortaya çıkmıştır. Ele alınan bu çalışmada; Türk Kızılay Toplum Merkezleri'nin sunmuş olduğu bir program olan Aile Bağlarını Yeniden Tesisi programı üzerinde yoğun olarak durulmuştur.

AMAÇ

Bu çalışmada, spesifik olarak Suriye'den Türkiye'ye düzenli-düzensiz yollardan giriş yapan bireylerin Suriye'de kalan aile bireyleriyle talepleri doğrultusunda bir araya getirilmeleri, Suriye'de kaybolan aile bireylerinin bulunması için gerekli araştırmaların yapılması ve Suriye'de tutuklu olan aile bireyleriyle iletişim kurulması ile ilgili örnek bir çalışma olan Aile Bağlarının Yeniden Tesisi Programı analiz edilmiştir. Çalışmanın amaçları arasında Suriye'den Türkiye'ye geçiş sırasında aile bireylerinden herhangi birini geride bırakmak zorunda kalan, aile bireylerinden herhangi birini sınır geçişi esnasında kaybeden veya göç etmek zorunda kaldıkları ülkede aile bireylerinden herhangi birinin tutuklu olması durumlarında aile bireyiyle tekrardan iletişim kurulması, ailenin birleştirilmesi ve kayıp bireyin araştırılmasına yönelik Türk Kızılay Toplum Merkezlerinin koruma ekibinin ABYT (Aile Bağlarının Yeniden Tesisi) Programı kapsamında üstlendiği çalışmalar hakkında bilgiler vermektir.

BULGULAR

Çalışmanın bulguları arasında Suriye'den Türkiye'ye göç yolunda yapılan geçişlerde geride kalan veya kaybolan bireylerle ilgili başvurulacak mekanizmaların yaygınlaştığı, herhangi bir kopuşta aile bireylerinin buldukları bölgede hızlıca talep oluşturduğu, sınır geçişlerinde hayati önem taşıyan belge ve bilgilerin mutlaka geçiş yapılan ülkeye getirildiği bulgular arasındadır. Çalışmanın sonuçları arasında Türk Kızılay ve İl Göç

¹ Kocaeli Toplum Merkezi Sosyal Hizmet Uzmanı, Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Öğrencisi

² Mersin Toplum Merkezi Sosyal Hizmet Uzmanı

İdareleri arasında yapılan işbirliği sonucunda birçok Suriyeli aile bireylerin birleştiği ve giderek başvuru sayılarında artığı görölmüştür. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarının Aile Bağlarının Yeniden Tesisi Programına daha sık yönlendirmeler yaptığı, başvuru yapan bireylerin başvurularını sıkıca takip ettiği, ilgili alanda savunuculuk ve koruma faaliyetlerinin arttığı tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Aile Bağları, Kayıp Araştırma, Sınır Geçişleri, Türk Kızılay Toplum Merkezi...

ŞİDDET MAĞDURU KADINLARIN KADIN KONUKEVİ HİZMETLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ

Melike YALÇIN ŞAHİN¹

GİRİŞ

Günümüzde kadına yönelik şiddet, boyutlarını giderek arttıran bir sorun haline gelmiştir. Her ne kadar sorunun çözümüne yönelik çeşitli düzeylerde çalışmalar yürütülüyorsa da, söz konusu çalışmaların nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi ve arttırılmasına ihtiyaç vardır. Ülkemizde, şiddet mağduru kadınlara sunulan hizmetlerin en önemlilerinden biri olan kadın konukevleri, 1990'lı yıllarda hizmete açılmaya başlamış olup, sayı ve kapasiteleri giderek artmıştır.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, Ankara'da kadın konukevi hizmetinden yararlanan şiddet mağduru kadınların, konukevi hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Bu araştırma bir hizmet değerlendirme araştırması olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda Ankara'da kamu kurumlarına ait kadın konukevlerinde kalan 107 kadının kuruluş hizmetlerine ilişkin değerlendirmeleri incelenmiştir. Söz konusu değerlendirmeler, araştırmacı tarafından literatüre dayanılarak oluşturulan görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme formunda, kadınların sosyo-demografik özellikleri, konukevlerinde verilen her bir hizmet ile konukevinin fiziksel özellikleri, meslek elemanları ile ilişkilerini değerlendirmeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır. Açık uçlu sorular kategoriler halinde değerlendirilmiş, sayısal veriler ise SPSS programı aracılığı ile betimsel istatistikler kullanılarak çözümlenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Konukevinden hizmet alan kadınlar, düşük sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyine sahip, genellikle eşlerinden şiddet görmeleri nedeniyle konukevi hizmetine ihtiyaç duyan kadınlardır. Söz konusu kadınlar en çok 0-3 ay arası kuruluştaki kalmakta olup, kuruluştaki bulunan meslek elemanları ile ilişkilerini oldukça iyi olarak değerlendirmişlerdir. Konukevinin fiziksel özelliklerinden memnun olan kadınlar, en çok kuruluştaki sunulan güvenlik, barınma ve

hukuki destek hizmetini yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Bahse konu kadınların yetersiz bulduğu hizmet ise mesleki eğitime destek hizmetidir. Araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere, konukevleri şiddet mağduru kadınlara güvenli barınma yerleri sağlayan kuruluşlar olup, bu özellikleri hizmetten yararlanan tarafından da oldukça yeterli bulunmuştur. Ancak, kadınların güçlendirilmeleri temelindeki psikolojik destek, kreş desteği, iş bulmaya yönelik destek hizmetleri ise yine hizmetten yararlanan kadınlar tarafından yetersiz bulunmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kadına Yönelik Şiddet, Kadın Konukevleri, Kadın Konuk Evlerinde Verilen Hizmetler.

GELENEKSEL VE MODERN AİLELERDE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI

Tuba Aslan
Esratur Konbak
Merve Özdemir
Öykü Melek Yılmaz

GİRİŞ

Her anne ve baba, dünyaya getirecekleri çocuk konusunda heyecanlı ve mutlu bir bekleyiş içerisindeyler. Dünyaya gelen çocuk ebeveynlere farklı roller ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların en önemli olanı çocuğun nasıl yetiştirileceği konusudur. Toplumsal değişim ile birlikte aile yapıları çeşitlendiğinden her aile yapısı kendine özgü farklı çocuk yetiştirme tutumları benimsemektedir. Bu farklı çocuk yetiştirme tutumları çocukların nasıl yetiştiği ve nasıl bireyler olarak şekillendiği konusunda fikir oluşturmaktadır.

Aile yapısının çeşitlenmesiyle geleneksel aile ve modern aile kavramları ortaya çıkmış ve ebeveynler bunlara uygun çocuk yetiştirme tutumları benimsemeye başlamıştır. Çocuk yetiştirme tutumlarının çeşitliliği de farklı problemleri beraberinde getirmiştir. Bu problemler çocuk yetiştirme tutumlarının bazılarının sağlıksız oluşundan kaynaklı olmuştur.

AMAÇ

Kendilerini geleneksel ve modern olarak değerlendiren ailelerin benimsemiş oldukları çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farkı incelemek.

Ailelerin sahip oldukları çocuk yetiştirme tutumları üzerinde, doğdukları ve ikamet ettikleri yerin etkisini incelemek.

Ebeveynlerin öğrenim seviyesinin çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkisini incelemek.

Ailelerin çocuk yetiştirme stillerinin çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini incelemek.

Ebeveynlerin yaşlarının, cinsiyetlerinin, medeni durumlarının ve gelir düzeylerinin çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkisini incelemek.

YÖNTEM

Bu çalışma, toplumsal değişim ile birlikte meydana gelen geleneksel ve modern ailelerin benimsemiş oldukları çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farkın incelenmesini hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, İstanbul'daki belirli ilçelerde anket uygulamaları yapılarak 414 ebeveyne ulaşılmıştır. Ailelerin sosyo-demografik özelliklerini değerlendirebilmek için Aile Bilgi Formu (ABF) ve çocuk yetiştirme tutumlarını ölçebilmek için Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinin yapılmasında SPSS programından faydalanılmıştır. Yapılan ANOVA ve T-testi sonuçlarından hareketle geleneksel ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile modern ailelerin çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Bunun dışında Aile Bilgi Formu'ndan elde edilen bilgilerle çocuk yetiştirme tutumları da karşılaştırılmış ve anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyleri, gelir seviyesi, sahip oldukları çocuk sayısı ve çocuk yetiştirme tutumları araştırmaya dahil edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada yaşlı ebeveynlerin diğer ebeveyn gruplarına göre aşırı koruyucu ve genç ebeveynlerin diğer ebeveyn gruplarına göre daha demokratik olduğu; en düşük gelire sahip ebeveynlerin diğer gelir düzeyindeki ebeveynlere göre aşırı koruyucu ve otoriter olduğu; düşük eğitim seviyesindeki ebeveynler koruyucu ve otoriterken yüksek eğitim seviyesindeki ebeveynlerin daha demokratik olduğu; annelerin babalara oranla daha demokratik olduğu; çocuk sayısı fazla olan ebeveynler koruyucu ve otoriterken çocuk sayısı az olan ebeveynlerin daha demokratik olduğu; geleneksel ailelerin diğer ailelere göre daha otoriter, modern ile diğer aile yapısının ise geleneksel ailelere göre daha demokratik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: aile, geleneksel aile, modern aile, çocuk yetiştirme tutumları

CUMHURİYET DÖNEMİ TOPLUM KALKINMASI ÖRNEĞİ; TRAKYA UMUM MÜFETTİŞLİĞİ ÇALIŞMALARI - 1934

Turgay ÇAVUŞOĞLU¹
Elvan ATAMTÜRK²

GİRİŞ

Trakya Umum Müfettişliği bölgesel düzeyde kurulmuş olup bölgenin kalkınması konusunda önemli roller üstlenmiştir. Umum Müfettişliğin sosyal, kültürel ve ekonomik çalışmaları sistematik bir şekilde yürütülmüş, özellikle “köycülük” ve “toplum kalkınması” alanlarında birçok ilki başlatmıştır.

AMAÇ

Bu çalışanın amacı; Cumhuriyet Döneminde kurulan Trakya Umum Müfettişliğinin (1934) , köycülük ve toplum kalkınması alanında yaptığı çalışmaları sosyal hizmet literatürüne kazandırılmasıdır.

YÖNTEM

Araştırma için elliye yakın kaynak(kitap, tez, makale) taraması yapılmıştır. Çalışma “derleme” olarak hazırlanmış olup, poster bildiri olarak sunulması düşünülmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye’de 1927-1935 yılları arasında dört umumi müfettişlik kurulmuştur. Umum Müfettişliklerin üçü doğu illerinde kurulurken, Trakya Umum Müfettişliği ülkenin batısında yer almış ve Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kırklareli illerini kapsamıştır. Umum Müfettişliklerin görev ve yetkilerine baktığımızda; asayiş, denetleme, halkın iskan, adaletle ilgili işlemleri hızlandırma, “ bölgenin ekonomik, sağlık, sosyal, kültürel, medeni gereksinimlerinin karşılanması” maddeleri yer almaktadır.

Daha önce İzmir Valiliği yapan Kazım Dirik’in Trakya Umum Müfettişliğine atanması sonrasında bölge bilimsel verilerin ışığında birçok düzenlemeye gitmiş, halkın çalışmalara katılması konusunda bilgilendirme ve yayın çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Sosyal hizmet literatüründe , “Toplum Refahı organizasyonunun üç temel amacı; 1- Sosyal ihtiyaçları tespit etmek, 2- Nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak

üzere dikkatli ve etraflı bir planlama yapmak, 3- Bu amaca en iyi bir şekilde ulaşmak üzere toplumdaki kuvvetleri harekete geçirmek” olarak tanımlanmaktadır. Trakya Umum Müfettişliği çalışmaları bu üç temel amacı sistematik bir şekilde uygulamaya koymuştur. Beş Yıllık Köy Kalkınma Programının hazırlanmasıyla başlayan çalışmalar; göçmenlerin iskânı, ekonomik alandaki çalışmalar, (Bahçecilik, bağcılık, hayvancılık, bayındırlık ve imar çalışmaları, eğitim ve kültür, sağlık, iç güvenlik çalışmaları olarak planlanmıştır.

SONUÇ

Trakya Umum Müfettişliği çalışmaları, Cumhuriyet dönemi köy kalkınmasının en güzel örneklerinden birisini oluşturmuştur. Beş Yıllık Köy Kalkınma Programı, yıllara göre yapılacak çalışmaları adım adım ele almış ve uygulamaya konulmasını sağlamıştır. Kurulan “Köy Büroları” eğitim-yayın konusunda çok ciddi çalışmalar yaparak köylünün bilinçlendirilmesi ve üretime yönlendirilmesi konusunda çok önemli görevler üstlenmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Trakya Umum Müfettişliği, Kazım Dirik, Toplum Kalkınması, Köycülük, Köy Bürosu

GÜÇLENDİRME PERSPEKTİFİ İLE “SED (SOSYAL EKONOMİK DESTEK)” HİZMET MODELİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Hanım ÇELİK¹

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Türkiye’de nakdi bir hizmet modeli olarak sunulan SED(Sosyal Ekonomik Destek);temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan müracaatçıların kendi kendine yeterli seviyeye gelinceye kadar desteklenmesi amacıyla geçici bir süre verilen ekonomik ve psikososyal desteklerdir.

ÇALIŞMANIN AMACI

SED(Sosyal Ekonomik Destek)müracaatçıların yanlış algısı, alan dışı meslek elemanlarının istismarı sonucu amacından sapmış olan bir hizmet modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Hizmet modelinden faydalanan müracaatçıların bunu sürekli olarak düşünmesi, sosyal çalışmacıları ‘para dağıtan kişiler’ olarak görmelerine ve insan onurunu yüceltmeye çalışan bu meslek hakkında sığ görüşler oluşturmaktadır. SED(Sosyal Ekonomik Destek) hizmet modeli müracaatçılara nakdi destek sağlamanın yanı sıra müracaatçıyı güçlendirmeyi amaçlamalıdır.

TARTIŞMA

Sosyal Hizmetin temel amacı; psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel olarak “kendi kendine yetebilen” güçlü bireyler yaratabilmek için mikro, mezzo, makro müdahale yöntemleri kullanarak genel bir refah sağlamaktır. SED(-Sosyal Ekonomik Destek) hizmet modeli şu an ki algılayış ve uygulama biçimi ile sosyal hizmet ilke ve amaçlarına oldukça uzaktır.

SONUÇ

SED(Sosyal Ekonomik Destek)hizmet modelinin şu an işlevsiz olmasının sebeplerinden bir tanesi sosyal hizmet ilke ve amaçları hakkında bilgi sahibi olmayan alandışı meslek elemanlarının uygulamalarıdır. SED (Sosyal Ekonomik Destek) bünyesinde ödenen ücretler devasa boyutlara ulaşmasına rağmen müracaatçıların ekonomik durumunda herhangi bir ekonomik iyileşme sağlanamamakla beraber bağımlı bireyler oluşmaktadır. Bu durumun bir kısır döngü haline gelmemesi için

¹ Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Öğrencisi

SED(Sosyal Ekonomik Destek)hizmet modeli güçlendirme perspektifi ile yeniden yapılandırılmalıdır. Güçlendirme temelli yaklaşım; baskıya maruz kalmış ve güçlendirmeden yoksun nüfusun iktidar ve özyeterliliğini yerine koymak üzere bireysel, kişilerarası ve çevresel düzeylerdeki güçler ve kaynaklara odaklanmak için çoklu sistem düzeyinin üzerinde çalışmaktadır. (Parsons,2002) Bu nedenle "SED(Sosyal Ekonomik Destek)bu tanım doğrultusunda bir çerçeveye oturtulmalı ve müracaatçıya nakdi destek sağlamanın dışında daha kapsamlı hedeflere ulaşmayı amaçlamalıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: SED(Sosyal Ekonomik Destek),Güçlendirme Perspektifi, Sosyal Hizmet

İNCİNEBİLİR GRUPLAR BAĞLAMINDA HIV/AIDS İLE SOSYAL HİZMET

Pınar ÇEVİK¹

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Ülkemizde HIV(İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü) pozitiflerin ve AIDS(Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu) evresindeki bireylerin yaşadığı en önemli sorunlardan biri toplumsal damgalamadır. Bu toplumsal damgalamanın nedeni HIV/AIDS ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmamaktan, ayrımcılık ve önyargıdan geçmektedir. Bu çalışmayla HIV/AIDS'in ne olduğuna, nasıl bulaştığına, korunma yollarına, HIV/AIDS ile yaşayan bireylerin karşılaştıkları sorunlara, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının sunmuş oldukları hizmetlere değinilecektir.

ÇALIŞMANIN AMACI

HIV ile yaşayan bireylerin incinmemesi, toplumdan ve sosyal yaşamdan soyutlanmaması ve yaşam standartlarını iyileştirmek adına çalışmalar yürütülmelidir. Bu düşünceden hareketle çalışmanın amacı: HIV ve AIDS in farkı, nasıl bulaştığı, korunma yolları, HIV ile yaşayan bireylerin karşılaştıkları sorunlar, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının sunmuş oldukları hizmetler hakkında bilinç kazandırmaktır.

TARTIŞMA

HIV/AIDS bir sağlık sorunu olmanın ötesinde kalkınma, toplumsal cinsiyet ve insan hakları alanının önemli bir kesişim noktası olarak kabul edilmektedir. Fakat AIDS/HIV ile ilgili yeterli bilgi sahibi olunmamakla beraber saygı ve hoşgörüden uzak bir tutum vardır. Yaygın olarak görülen sosyal ilişkilerdeki kaçınma/uzak durma ve işveren tarafından işten çıkarma ya da zorla istifa ettirmek için harcanan çaba, kişileri tedaviyi bırakma aşamasına getirmektedir. Bu doğrultuda işverenin Uluslararası Çalışma Örgütü kurallarına uyması gerekmektedir. Bireyler bu gibi ayrımcılığa maruz kalmaktan korktuklarında test yaptırmaktan veya tedavi olmaktan kaçınabilirler. Toplum bu konuda bilinçlenip destek ve dayanışma içerisine girmeli, kişileri sosyal yaşama dâhil etmelidir.

SONUÇ

HIV/AIDS ile yaşıyan bireylerin ayrımcılığa ve damgalamaya maruz kaldığı yadsınamaz bir gerçektir. Kişiler bu ayrımcılığa maruz kalmaktan korktukları için test yaptırmak ve tedavi olmaktan kaçınmaktadırlar. HIV/AIDS konusunda toplumu bilinçlendirme ve davranış değişikliğini amaçlayan önleme çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca HIV ile yaşıyan kişi ve yakınlarına sosyal hizmet desteği ve vaka yönetimi sağlanmalıdır. Akran danışmanlığı sosyal etkinlikler ve hukuksal danışmanlık gibi hizmetlerde kişilerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu destek ve dayanışma süreci ise evrensel değerler ışığında ve birey mahremiyetine önem vererek gerçekleşmelidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Sosyal hizmet, HIV/AIDS, Damgalama, Ayrımcılık

SOSYAL MEDYA VE MÜLTECİLİK: SURIYELİLER HAKKINDA DOĞRU BİLİNERN YANLIŞLAR

M. Çağrı ADEMOĞLU
Mustafa POLAT
Ruveyda ISSI¹

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Mülteci, vatandaşı olduğu ÷lkede dini, ırkı, sosyal statüsü, siyasi görüşü nedeniyle zulme veya ayrımcılığa uğrayan, yaşamını tehdit eden savaş, kıtlık, afet, salgın hastalık, işsizlik sebepleriyle güvenli bir yaşam ve daha iyi gelecek için başka ÷lkeye sığınan kişidir. Sosyal medya ve mültecilik üzerine yapılan çalışmalarda sosyal medyanın mültecilere yönelik algıyı yönlendirebildiği, değiştirebildiği ortaya konulmuş; ÷lkemizde de Suriyelilere yönelik oluşan olumsuz tutumların sosyal medya kaynaklı yanlış bilgilerin yayılmasıyla arttığı gör÷lmüştür.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı Suriyeli mültecilerin topluma uyumunun ve kabulünün neden sağlanamadığı noktasında sosyal medyanın etkisini incelemek ve sosyal medyada yer alan Suriyeli mültecilere sunulan hizmetler ve tanınan haklar bağlamında gerçeği yansıtmayan bilgilerin tespit edilip, doğru bilgi akışı sağlanarak ortaya çıkabilecek muhtemel sosyal sorunlara dikkat çekmektir.

TARTIŞMA

Araştırmalar Suriyeli mültecilerin sosyal temsillerinin çoğunlukla olumsuz olduğunu ve ekonominin geleceğine, sosyal yapıya ve halkın refahına karşı tehdit olarak algılandığını göstermektedir. Sosyal medyada gerçeği yansıtmayan bu bilgiler Suriyeli mültecilerle etkileşimde bulunmamış kişilerin önyargılarını artırmakta, mültecilerin topluma uyumunu güçleştirmekte, sosyal dışlanmayı artırmaktadır. Suriyeli mültecilere ilişkin olumlu ve destekleyici paylaşımlar olumsuzlara kıyasla daha az olsa da Suriyeli mültecilerin can ve mal güvenliklerinin olmadığı bir savaş ortamından geldiklerini, toplumda mültecilere ilişkin ırkçı söylemlerin bulunduğu ve hükümet tarafından korunması ve daha fazla yardımda bulunulması gerektiği gibi görüşlerin varlığının mültecilerin topluma

uyumunu kolaylaştıracadı düşünölmektedir.

SONUÇ

Temsillerin, kullanılan kavram ve söylemlerin, gerçekliklerle paralel olmaması ve bu bağlamda oluşan algı toplumsal güç ilişkilerini yeniden şekillendirmekte, eşitsizliği üreten bir mekanizma haline dönüşmektedir. Bu mecrada kullanılan kavram ve söylemlerin gerçekliği karşılama noktasında iyi bir şekilde yapılandırılması sağlanmalı, aksi halde kartopu örneğinden hareketle; doğru bilinen yanlışların yayılmasının kaçınılmaz olacağı, toplumsal güç ilişkilerinin yeniden üretileceği su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Mülteci, Suriyeli, Sosyal Medya

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN KİTAP OKUMA ALIŞKANLIKLARI TUTUMU, ALGILANAN KÜRESEL SOSYAL SORUMLULUKLARINI NASIL ETKİLER?

Beraat AKPINAR¹
Sait DOĞAN²
Nur Feyzal KESEN³

GİRİŞ

Kitap okuma entelektüel bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Bireyin ve toplumun gelişmesinde kitap okumanın önemi yadsınamaz. Okuyan, düşünen bir birey yaşadığı ekosistemdeki sorunlara kayıtsız kalmaz. Davranışlarını bilgi birikimine göre şekillendirerek hareket etme ihtiyacı hisseder. Sosyal hizmetin odağında da birey, grup, aile ve toplumun sorunlarına çözüm üretmek ve insan refahına katkı sağlamak vardır. Sosyal hizmet uzmanlarının ve sosyal hizmet eğitimi alan bireylerin kendilerine entelektüel bir yatırım yaparak bilgi, beceri ve değer temelinde yetkin olması ve yaşanan sorunlara sosyal sorumluluk bilinciyle kayıtsız kalmaması beklenir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı; sosyal hizmet öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarına ilişkin tutumlarının, algılanan küresel sosyal sorumluluk düzeylerine etkisini belirlemektir.

YÖNTEM

Bu araştırma Konya ilinde bulunan Selçuk Üniversitesi, KTO Karatay Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Ankara ilindeki Hacettepe Üniversitesi'nde 2016-17 yıllarında öğrenim gören toplamda 420 sosyal hizmet bölümü birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür. Araştırma ilişkisel tarama modelinde olup nicel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini Selçuk Üniversitesi, KTO Karatay Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Ankara ilindeki Hacettepe Üniversitesi'nde 2016-17 yıllarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemi seçilmemiş evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu, kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği (Gömleksiz, 2004), küresel sosyal sorumluluk ölçeği (Başer ve Kılınc,

2015) ile veri toplanmıştır. Araştırma verileri SPSS 21 paket programıyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde frekans dağılımları, faktör analizi, bağımsız gruplarda t-testi, korelasyon teknikleri kullanılmış verilerin çözümlenmesinde .05 anlamlılık düzeyi benimsenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin küresel sosyal sorumluluk puanı ile kitap okuma alışkanlığı ölçeği puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kitap okuma alışkanlığı tutum puanının yüksek olması sorumluluk bilincini arttırmış ve aralarında pozitif yönde olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Küresel sosyal sorumluluk ölçeği alt ölçek puanları ile cinsiyet değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "eyleme dönük sorumluluk", "ekolojik sorumluluk", "özgeci sorumluluk" ve "ulusal sorumluluk" boyutlarında kadın öğrencilerinin lehine anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre sosyal hizmet kadın öğrencilerinin erkek öğrencilere göre cinsiyet değişkeni açısından küresel sosyal sorumluluk olgusunu daha fazla benimsedikleri ifade edilebilir. Sosyal hizmet öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği alt ölçek puanları ile cinsiyet değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "yarar", "gereklilik", "istek", "etki" boyutlarının hepsinde kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre sosyal hizmet kadın öğrencilerinin, erkek öğrencilere göre cinsiyet değişkeni açısından kitap okuma alışkanlığını daha fazla benimsedikleri söylenebilir. Küresel sosyal sorumluluk ölçeğinin alt boyutları ile akademik ortalama değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "eyleme dönük sorumluluk" alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre akademik ortalaması 3.00-4.00 aralığında katılımcıların akademik ortalaması 2.00-2.99 olanlara göre daha çok sosyal sorumluluk alma önceliği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle katılımcılarda akademik ortalama arttıkça eyleme dönük sosyal sorumluluk düzeylerinde artışlar olmaktadır. Katılımcıların kitap okuma alışkanlıklarına ilişkin tutumlarında "yarar", "sevgi" ve "istek" alt boyutlarında akademik ortalamalarıyla pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Akademik ortalaması 3.00-4.00 olan öğrencilerin, akademik ortalaması 2.00-2.99 olan öğrencilere göre kitap okumada daha fazla "yarar", "sevgi" ve "istek olduğu gözlenmiştir. Akademik başarı düzeyi derslerden elde edilen başarının bir göstergesi olduğu düşünüldüğünde kitap okuma

arttıkça akademik başarıya da olumlu katkı sağlamaktadır. Katılımcıların kitap okuma alışkanlığı tutum ölçeği alt ölçek puanları ile anne eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "gereklilik" alt boyutunda anlamlı bir farklılık gözlenmiştir; buna göre anne eğitim düzeyi arttıkça "gereklilik" alt boyutu puanı azalmaktadır. Katılımcıların küresel sosyal sorumluluk alt ölçeği puanı ile baba eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "ulusal sosyal sorumluluk" alt boyutunda anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. Buna göre baba eğitim düzeyi arttıkça "ulusal sosyal sorumluluk" alt boyutu puanlarında azalma gözlenmiştir. Katılımcıların, kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği alt ölçek puanları ile baba eğitim düzeyi değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda "sevgi" ve "alışkanlık" alt boyutunda anlamlı fark görülmüştür. Buna göre baba eğitim düzeyi arttıkça "sevgi" ve "alışkanlık" alt boyutları puanlarında artış olmuştur. Yaş değişkeniyle küresel sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiye bakıldığında 21-24 yaş aralığındaki katılımcıların 17-20 yaş aralığındaki katılımcılara göre daha çok "ulusal sosyal sorumluluk" alma tutumlarının olduğu görülmüştür. Katılımcıların küresel sosyal sorumluluk ölçeği alt ölçek puanları ile yaşanılan yer değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda ölçeğin alt boyutlarından olan "eyleme dönük sorumluluk", "ekolojik sorumluluk", özgecilik" ve "ulusal sosyal sorumluluk" anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak yaşanılan yer ile küresel sosyal sorumluluk üzerinde anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Bir diğer sonuç ise kitap okuma alışkanlığı alt boyutlarından olan "yarar", "sevgi", "alışkanlık", "etki", "gereklilik" ve "istek" alt boyutlarında yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kitap Okuma, Küresel Sosyal Sorumluluk, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Öğrencileri, Sosyal Sorumluluk

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN ALGILARININ BELİRLENMESİ

Fulya AKGÜL GÖK¹
Tuba YÜCEER KARDEŞ²

GİRİŞ

Günümüzde toplumsal yapıda oluşan değişimler, kadın-erkek rollerindeki farklılaşmaları da beraberinde getirmektedir. Bu farklılaşma bireylerin kök ailelerinde var olan ve ideal olarak gördükleri rollerle çatışabilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, kadın ve erkek açısından toplumsal cinsiyet rollerindeki katı sınırların çözülmeye başladığını göstermektedir. Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısı yaşamını ve ilişkilerini büyük ölçüde etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin aile üzerindeki etkilerinin birey ve toplum üzerinde de olumsuz etkiler yarattığı bilinmektedir. İnsanlarla bire bir temas halinde ve toplumla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının konu ile ilgili farkındalık ve müdahale çalışmalarını yapması son derece önemlidir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet birinci sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili algısının çeşitli değişkenler ile ilişkisinin belirlenmesidir.

YÖNTEM

Bu araştırma nicel desenededir. Araştırmanın çalışma evrenini Ankara Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi 1. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın 1. Sınıf öğrencileriyle yapılacak olmasının nedeni, öğrencilerin sosyal hizmet eğitimine başlamadan önce toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili algılarının belirlenmek istenmesidir. Çalışmada anket formunda öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bakış açısını öğrenmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde "Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği" kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler, ekonomik ve sosyal yaşamda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları, kök aileden edindikleri, içselleştirdikleri toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın sonuçlarının, sosyal hizmet eğitiminin 6nemini ortaya koyması, d6rt yıllık sosyal hizmet eğitiminin 6đrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarında yaratacağı değişimin neler olduğunu ortaya çıkaracağı bir boylamsal çalışmanın 6nc6 çalışması olması, geleceğin sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal cinsiyet gibi hassas bir alanda mevcut durumunu tespit etmesi ve buna ilişkin mesleki ve akademik gelişimlerine katkı sağlayacak eğitimin sağlanması noktasında rehberlik etmesi bakımından 6nemli olduğu ve sosyal hizmet eğitim m6fredatına katkı sağlayacağı d6ř6n6lmektedir.

ANAHTAR S6ZC6KLER: Toplumsal cinsiyet rolleri, algı, sosyal hizmet

ULUSLARARASI KATILIMLI SOSYAL HİZMET YAZ KAMPI

Ertan ÖZTÜRK¹

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Muğla Büyükşehir Belediyesi ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER) Muğla Şubesi ortaklığında farklı bir eğitim modeli olarak 2017 yılında düzenlenen Sosyal Hizmet Kampı'nın üçüncüsü 'Dezavantajlı Kadın Sorunları Üzerine Yerel Yönetim Uygulamaları' ana temasıyla 29 Temmuz-2 Ağustos 2019 tarihleri arasında uluslararası katılımlı olarak Fethiye İnce Koyu'nda gerçekleştirilmiştir. Sosyal Hizmet lisans eğitimi alan öğrencilerin belli konularda ilgi, bilgi ve kapasitelerinin gelişmesi amacıyla başlatılan ilk kamp 2017 yılında Dalaman Sarsala Koyunda 'Hak Temelli Yaklaşım' teması ile başlamış, ertesi yıl yine aynı koyda 'İnsan Ticareti, Göç ve Göçmen Sorunları' olarak devam etmiştir.

Sosyal Hizmet Kampına bu yıl Türkiye'den Konya Selçuk Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Karabük Üniversitesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İngiltere'den ise Liverpool Hope Üniversitesinde sosyal hizmet alanında eğitimine devam eden 30'u öğrenci 65 meslek elemanı ve akademisyen katılmıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı sosyal hizmet lisans eğitimi alan öğrencilerin, sahada çalışan meslek elemanlarının ve kamuda görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki ve kişisel gelişimlerinin desteklenmesidir. Öğrenciler, kamp teması çerçevesinde ilgi duydukları alanda çalışan meslek elemanları ile uygulamaları ve deneyimleri dinleyebilmekte, bu çerçevede geleceğini şekillendirebilmektedir. Kamp süresince belirlenen tema çerçevesinde hem mesleki bilgilerinin arttırılması hedeflenmekte hem de kamp yaşamı çerçevesinde kapasitelerinin arttırılması hedeflenmektedir.

TARTIŞMA

Tematik kamp eğitimleri ve maceracı sosyal hizmet uygulamaları sosyal hizmet eğitimi alan öğrenciler üzerinde ne kadar etkilidir? Kamp eğitimleri içeriğinde bulunan sunum yapabilme, belli bir konuda fikir sunabilme, çevreye duyarlılık, tarihi ve kültürel antik kent gezileri, spor etkinlikleri, el

becerileri eğitimi, ortak alanlarda ortak yaşam faaliyetleri gibi aktivitelerin sosyal hizmet uzmanı adaylarına kalıcı etkileri bulunuyor mu?

SONUÇ

Gerçekleştirilen üç kamp süresince tüm öğrencilerden kampa ilişkin duygu ve düşünceleri yazılı olarak alınmış, çıktılar kitaplaştırılmış ve Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafından basımı gerçekleştirilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Eğitim, sosyal hizmet yaz kampı, SHUDER

ÇALIŞMANIN TEMELİ

Bu projenin benzer uygulamasını (Short Break Service, Respite Service) Muğla Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü personeli Sosyal Hizmet Uzmanı'nın mesleki bir ziyareti esnasında İskoçya – Edinburgh, Midlothian'da yerinde incelemiştir. Seyahatten dönüşünde uygulama detaylarını ve Muğla iline uygulanmasının uygunluğu ilgili kurum, kuruluş ve STK'larla tartışılmış, Mayıs 2016'da proje son halini almıştır. Bu proje Türkiye'de ilktir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Proje Muğla merkez ilçede ikamet eden engelli bireylerin ailelerine yönelik, engellilerini belli bir süre bırakabilecekleri, bu sayede kendilerine vakit ayırabilecekleri, özel işlerini yapabilecekleri bir mekân uygulamasıdır. Engelli aileleri resmi ve özel işlerini yaparken engelli çocuğunu güvenle bırakabileceği bir kişi ya da mekân bulmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle engelli çocuğuyla birlikte işlerini halletmek zorunda kalmaktadır. Merkezin amacı, engelli ailelerine kısa süreliğine nefes alabilecekleri bir mola süresi yaratmaktır. Bu kısa mola sürecinde aileye; kendisine vakit ayırabileceği ya da özel işlerini halledebileceği bir mekân düzenlemesi ile onları soluklandırmak, kısa bir süre de olsa dinlenmelerine fırsat vermek, engellisine bakma sürecinde tükenmişlik yaşayan ailelerin düşük olan moral ve motivasyonlarını arttırmak, onların ruh hallerini iyi tutarak engellilere daha sağlıklı bakmalarını sağlamak ve bu yolla engelli ve ailesinin yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmıştır.

TARTIŞMA

Engelli çocuğa sahip aileler tükenmişlik sendromu yaşamakta mıdır? Engelli bir çocuğa sahip aileler özel ve resmi işlerini halletmek için çocuklarını nereye bırakabilir? Engelliler bırakıldığı yerde güven problemi yaşamakta mıdır? Belediyelerin engellilere yönelik hizmetleri çeşitlendirilebilir mi?

SONUÇ

Mayıs 2016 da Menteşe İlçesinde hizmet vermeye başlayan Kısa Mola Merkezi, hizmete başladığı günden altı ay sonra ailelere memnuniyet ölççeği uygulamıştır. Çıkan sonuçlarda yararlanan tüm ailelerinin hizmetten çok memnun olduğu ve Merkez sayısının artırılması gerektiği ile ilgili öneride

bulunmuşlardır. Bunun sonucunda 2018 yılı itibari ile Milas ve Fethiye İlçelerinde de Kısa Mola Merkezi açılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Engellilik, Kısa Mola, Sosyal Hizmet.

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

Bağlıca Kampüsü Eskişehir Yolu 18. km
Etimesgut TR06790 Ankara